ALIKHAN BOKEIKHAN UNIVERSITY

ALIKHAN BOKEIKHAN UNIVERSITY

«ОРНЫҚТЫ ДАМУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРДЫ ДАМЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ»

Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының

МАТЕРИАЛДАРЫ

2025 жылғы 26-27 наурыз

2-ші том

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической конференции

«СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ»

26–27 марта 2025 года

Том 2

MATERIALS

International Scientific and Practical Conference

«CURRENT STATE OF DEVELOPMENT OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT»

on March 26-27, 2025

2-nd volume

Семей, 2025

УДК 001
ББК 72
С56

Под общей редакцией профессора Ш.А. Курманбаевой

Ответственный редактор: доктор философии PhD, М.Б. Молдажанов

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ [текст]: материалы Международной научно-практической конференции / под общ. ред. проф. Ш.А. Курманбаевой в 2-х томах, том 2 – Семей: Alikhan Bokeikhan University, 2025. – 185 с.

ISBN 978-601-08-5038-5

В сборнике включены доклады участников Международной научно-практической конференции, в том числе зарубежных ученых и ВУЗов Казахстана. Тематика докладов посвящена актуальным проблемам развития социально-гуманитарных наук в условиях устойчивого развития. Адресуется научным сотрудникам, преподавателям, аспирантам, магистрантам и студентам ВУЗов, а также практическим работникам.

УДК 001
ББК 72

Редакционная коллегия:
В. Благоев, Т.П. Левченко, Т.А. Тюленева, А.С. Койчубаев, М.О. Искакова, А.К. Кайшатаева, А.А. Орынбасарова

Редакционная коллегия не несет ответственности за содержание представленных авторами тезисов

ISBN 978-601-08-5038-5 © УО «Alikhan Bokeikhan University»

ОГЛАВЛЕНИЕ

Жанғабыл А.С.[1], Нуржанова Л.К.[2]

КОМПЬЮТЕРЛІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН БАСҚАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН НЕГІЗДЕРІН ЗЕРТТЕУ 9

Жанғабыл А.С.[1], Нуржанова Л.К.[2]

КОМПЬЮТЕРЛІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН БАСҚАРУ НЕГІЗДЕРІ..... 11

Жанғабыл А.С.[1], Нұрсадық Д.Е.[2]

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА САЛТ – ДӘСТҮРДІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ҒЫЛЫМИ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ. 13

Жанғабыл А.С.[1], Нұрсадық Д.Е.[2]

ОҚУШЫЛАРДЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ САЛТ-ДӘСТҮРІНДЕ ЗАМАНАУИ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖОЛДАРЫ 16

Сенкубаев С.Т.[1], Омарова Г.С.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ..... 18

Сенкубаев С.Т.[1], Омарова Г.С.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ..... 20

Бердыбекова Н.С.[1], Оразбаева У.А.[2]

МІНЕЗ – ҚҰЛҚЫНДА ҚИЫНДЫҒЫ БАР БАЛАНЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІ МЕН АТА - АНАНЫҢ РӨЛІ 22

Бердыбекова Н.С.[1], Оразбаева У.А.[2]

МІНЕЗ – ҚҰЛҚЫНДА ҚИЫНДЫҒЫ БАР БАЛАНЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІ МЕН АТА - АНАНЫҢ РӨЛІ 25

Мусакулов К.Т.[1], Оразгалиев А.О.[2]

ОҚЫТУ ҮРДІСІНЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДА ТИГІЗЕТІН ӘСЕРІ..... 27

Мусакулов К.Т.[1], Оразгалиев А.О.[2]

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРДІ ДАМЫТУҒА ЫҚПАЛ ЕТЕТІН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАР 29

Жанғабыл А.С.[1], Рахметулла А.А.[2]

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ..... 31

Жанғабыл А.С.[1], Рахметулла А.А.[2]

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРҒЫДАН ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУ ЖОЛДАРЫ..... 33

Адилова А.К.[1], Сағынбай Д.Қ.[2]

МЕКТЕПТЕГІ БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУ ЖОЛДАРЫ 35

Адилова А.К.[1], Сағынбай Д.Қ.[2]

МЕКТЕПТЕГІ БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУ ЖОЛДАРЫ 38

Мусакулов К.Т.[1], Сапарғалиқызы Ә.[2]

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ЖАҢА ОРТАҒА БЕЙІМДЕЛУ ПРОЦЕСІНДЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУ 40

Мусакулов К.Т.[1], Сапарғалиқызы Ә.[2]

СТУДЕНТТЕР АРАСЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СТРЕСС ЖӘНЕ ЖАҢА ОРТАҒА БЕЙІМДЕЛУ ПРОЦЕСІН ЖЕҢІЛДЕТУ ЖОЛДАРЫ 41

Сейітова С.Б.

СОЦИАЛИЗАЦИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 43

Сейітова С.Б.

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА СОЦИАЛИЗАЦИИ В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ 45

Сенкубаев С.Т.[1], Сейсова Г.А.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ 48

Сенкубаев С.Т.[1], Сейсова Г.А.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ 50

Жанғабыл А.С.[1], Серікбай Г.А.[2]

ОҚУШЫЛАРДЫ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ТӘРБИЕЛЕУ ПРОЦЕССІНДЕ ҮШТІК ОДАҚТЫҢ БІРЛЕСКЕН ЖҰМЫСЫ 52

Жанғабыл А.С.[1], Серікбай Г.А.[2]

ОҚУШЫНЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ТӘРБИЕЛЕУ ПРОЦЕСІНДЕ ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕПТІҢ ӨЗАРА ӘРЕКЕТІ 55

Иманғали Ф.Қ.[1], Дүкенбай Н.М.[2]

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ 57

Иманғали Ф.Қ.[1], Серік А.Е.[2]

ИНТЕРНЕТ ТӘУЕЛДІЛІГІНІҢ БАЛА ПСИХИКАСЫНА ӘСЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ БОЛДЫРМАУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖОЛДАРЫ 62

Иманғали Ф.Қ.[1], Абдакимова Л.А.[2]

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ИДЕЯЛАР 64

Сенкубаев С.Т.[1], Баилов А.И.[2]

ЖАСТАРҒА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ АРҚЫЛЫ МӘДЕНИЕТІМІЗДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 66

Иманғали Ф.Қ.[1], Баилова С.К.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМ ҚАБІЛЕТТЕРІН ЖОҒАРЫЛАТУ МАҚСАТЫНДА АТҚАРЫЛАТЫН ІС-ШАРАЛАР 68

Иманғали Ф.Қ.[1], Джурманова В.П.[2]

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ 71

Иманғали Ф.Қ.[1], Ильясова И.Р.[2]

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ҚИЯЛЫН ЗЕРТТЕУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 74

Сенкубаев С.Т.[1], Казбекова Д.Х.[2]

ЖАСТАРДЫҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ- ҚҰЛҚЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАРЫ 76

Сенкубаев С.Т.[1], Қадекова М.Б.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 78

Сенкубаев С.Т.[1], Мәлік М.Н.[2]

МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ-ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН БАСҚАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 81

Иманғали Ф.Қ.[1], Оспанова А.Е.[2]

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ РУХАНИ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРМЕН БАЙЛАНЫСЫ 83

Иманғали Ф.Қ.[1], Тулегенов Н.А.[2]

МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДА ҚИЫНДЫҒЫ БАР ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРҒЫДАН ТАЛДАУ 86

Иманғали Ф.Қ.[1], Дүкенбай Н.М.[2]

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРҒА БІЛІМ БЕРУДІҢ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 88

Иманғали Ф.Қ.[1], Абдакимова Л.А.[2]

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ТӘРБИЕНІҢ АЛАТЫН ОРНЫ МЕН БАҒЫТТАРЫ 91

Сенкубаев С.Т.[1], Баилов А.И.[2]

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ ОЗЫҚ ҮЛГІЛЕРІН ПАЙДАЛАНУ 93

Иманғали Ф.Қ.[1], Баилова С.К.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ 96

Иманғали Ф.Қ.[1], Джурманова В.П.[2]

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ДИДАКТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ 98

Иманғали Ф.Қ.[1], Ильясова И.Р.[2]

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ҚИЯЛЫН ДАМЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ100

Сенкубаев С.Т.[1], Казбекова Д.Х.[2]

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМЫТУДЫҢ ЖОЛДАРЫ 102

Сенкубаев С.Т.[1], Қадекова М.Б.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕУ ЖОЛДАРЫ 103

Сенкубаев С.Т.[1], Мәлік М.Н.[2]

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 105

Иманғали Ф.Қ.[1], Оспанова А.Е.[2]

АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ МАҢЫЗЫ, ӨЗЕКТІЛІГІ..... 107

Иманғали Ф.Қ.[1], Серік А.Е.[2]

ИНТЕРНЕТ ТӘУЕЛДІЛІГІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ САЛДАРЛАРЫ 109

Иманғали Ф.Қ.[1], Тулегенов Н.А.[2]

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ - ҚҰЛҚЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК - ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ..... 112

Сурпкелова Г.К.

ФОРМИРОВАНИЕ САМООЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА..... 114

Сурпкелова Г.К.

ОРГАНИЗАЦИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ САМООЦЕНКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ 116

Жанғабыл А.С.[1], Сұлтан А.Б.[2]

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПСИХОЛОГ ЖҰМЫСЫНЫҢ БАСТЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ..... 119

Жанғабыл А.С.[1], Сұлтан А.Б.[2]

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ АТҚАРАТЫН ҚЫЗМЕТІ..... 121

Сенкубаев С.Т.[1], Тастенова Р.М.[2]

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАҒЫ ЗЕЙІН ҚАСИЕТТЕРІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК СИПАТТАМАЛАРЫ..... 124

Сенкубаев С.Т.[1], Тастенова Р.М.[2]

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАҒЫ ЗЕЙІН ҚАСИЕТТЕРІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ..... 126

Жанғабыл А.С.[1], Темирбекова Д.О.[2]

ТҰЛҒА БОЙЫНДАҒЫ ЖАН КҮЙЗЕЛІСІН ЖЕҢУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 128

Жанғабыл А.С.[1], Темирбекова Д.О.[2]

ТҰЛҒА БОЙЫНДАҒЫ КЕЗДЕСЕТІН КҮЙЗЕЛІСТЕРДІ ЖЕҢУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ..... 131

Бердыбекова Н.С.[1], Турашева Ж.М.[2]

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ БАРЫСЫНДА КЕЗДЕСЕТІН ҚИЫНДЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІН ЗЕРТТЕУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ..... 132

Бердыбекова Н.С.[1], Турашева Ж.М.[2]

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ БАРЫСЫНДА КЕЗДЕСЕТІН ҚИЫНДЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІН ЗЕРТТЕУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ..... 135

Иманғали Ф.Қ.[1], Тюлюгенева Д.С.[2]

АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРҒА ҒЫЛЫМИ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ 138

Иманғали Ф.Қ.[1], Тюлюгенева Д.С.[2]

АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРҒА ҒЫЛЫМИ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ 141

Жанғабыл А.С.[1], Узакова А.А.[2]

ЖОҒАРҒЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ТҮЗЕТУ БОЙЫНША ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 143

Жанғабыл А.С.[1], Узакова А.А.[2]

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ТҮЗЕТУ ЖӘНЕ АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ БОЙЫНША МЕКТЕП ПСИХОЛОГЫНЫҢ ЖҰМЫСЫ 146

Усембаева Г.К.

САМОСОЗНАНИЕ ПЕДАГОГА В СТРУКТУРЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 148

Усембаева Г.К.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ ФОРМИРОВАНИЮ САМОСОЗНАНИЯ ПЕДАГОГА 151

Сенкубаев С.Т.[1], Хайрат А.[2]

1-ШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕУДЕГІ ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТӘРБИЕЛІК ЖҰМЫСТАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 153

Сенкубаев С.Т.[1], Хайрат А.[2]

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 155

Жанғабыл А.С.[1], Халыков Т.М.[2]

ЖАСТАРДЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ОТАНСҮЙГІШТІККЕ БАУЛУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 157

Жанғабыл А.С.[1], Халыков Т.М.[2]

ЖАСТАРДЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ОТАНСҮЙГІШТІККЕ БАУЛУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ 159

Навий Л.[1], Шарипова А.Е.[2]

ОРТА ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БУЫН ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІНІҢ ДАМУЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫҢ ӘСЕРІ 161

Навий Л.[1], Шарипова А.Е.[2]

ОРТА ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БУЫН ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМЫТУДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫҢ РӨЛІ 163

Шытырымбек А.Ж.

РАЗВИТИЕ ВНИМАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 165

Шытырымбек А.Ж.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВНИМАНИЯ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА 167

Абишев Ж.Д.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ СТРЕССА У СТУДЕНТОВ В ПЕРИОД ОБУЧЕНИЯ ВУЗЕ: СТРАТЕГИИ И ПОДХОДЫ 170

Ақанова А.Б.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В ПРОЦЕССЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ 172

Батыкенов С.С.

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ЛИЧНОСТНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК: АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ И ЛИЧНОСТНОЕ РАЗВИТИЕ 174

Көбейсін С.А.

РАЗВИТИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ НАВЫКОВ У ПЕДАГОГОВ - ПСИХОЛОГОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ: 176

Оспанова Ф.Н.

ПУТИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ 178

Сансызбаева Ш.М.

ПЕДАГОГТЫҢ ТҰЛҒАСЫНЫҢ КӘСІБИ ДЕФОРМАЦИЯСЫ АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ 180

Умурбай А.О.

РАЗВИТИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ КАЧЕСТВ У СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ПОДХОДЫ, МЕТОДЫ И ПРАКТИКА 182

Жанғабыл А.С.[1], Нуржанова Л.К.[2]

КОМПЬЮТЕРЛІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН БАСҚАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН НЕГІЗДЕРІН ЗЕРТТЕУ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Бүгінгі таңда білім беру жүйесін ақпараттандырудың негізігі мақсаты – заман талабына сай, ақпараттық қоғамның шарттарына сәйкес білімгерлерді тұрмыстық–қоғамдық және кәсіптік өмір салаларына толық және тиімді түрде араластыру болып табылады. Оқытуды ақпараттандыру ісі жаңа оқыту технологияларын пайдалануды талап етеді, яғни оларға барлық жоғарыда көрсетілген жаңа ақпарараттық және коммуникациялық технологиялар жатады.

Ақпараттық технологиялардың дамуы нәтижесінде сабақты өткізудің жаңа мүмкіндігін қашықтан оқыту арқылы жүзеге асыруға болады. Біріншіден, білімгер өзіне оқу уақыты мен орнын таңдауға, екіншіден, белгілі бір себептермен дәстүрлі оқытудан шеттелген адамдарға білім алуға мүмкіндік береді, үшіншіден, оқытуда жаңа ақпараттық және коммуникативті технологияларды қолдануға, төртіншіден, оқытуға кететін шығыннын азайтуға мүмкіндік береді. Басқа жақтан қарастыратын болсақ, қашықтықтан оқыту білім беруді жекешелендіру мүмкіндігін арттырады.

XXI ғасыр - бұл ақпараттық қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуірі, айналадағы дүниеге, адамның денсаулығына, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият қарайтын дәуір. Жалпы оқытудың мақсаты- оқушыны дамыту. Осы мақсатқа сәйкес жас және педагогикалық психологиясында, сондай - ақ оқыту теориясында негізгі орын алған мәселе- дамыта отырып оқытуды зерттейтін бағыт. Білім беру үрдісін ақпараттандыру және жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсттарын жүзеге асыра отырып, оқу тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлату бүгінгі күннің басты талабы болып саналады.

Қашықтықтан оқытуда электронды оқулықтар қолданылады және оларды құру ақпараттық материалдардың әркез жаңарып отыруына байланысты мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Сонымен қоса электронды оқулықтарда жаттығулар мен мысалдардың мол болу әрі ақпараттың көрнекі түрде берілуі болып табылады және электрондық оқулықтар көмегімен білімді тексеру – компьютерлік тест орындалады.

Білім беруде электрондық оқулықтарды пайдалану білімгерлердің танымдық белсенділіген арттырып қана қоймай, сонымен қатар логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға шығармашылықпен еңбектенуіне жағдай жасайды [1].

Электронды оқулықтарды қолдану тәжірибиесі студенттер мен оқушылардың берілген материалдарды сапалы түрде меңгергендіктерін тестілеу көрсетті. Олай болса, ақпараттық технологияның дамуы оқытуда жаңа әдістер мен әдістемелерді ойлап табуға, сол арқылы оның сапасын арттыруға кең жол ашты. Бұл оқулықтардың тиімділігі олардың қашықтықтан оқытудағы мүмкіндіктерін жетілдіріп, қазіргі жағдайда барлық білім алатын білімгерлерге ұсынылуында және электрондық оқулықтарды пайдалану арқылы оқытушылардың да ғылыми – әдістемелік потенциалдарын дамытып, оқытудағы еңбегін жетілдіреді.

Білім берудің әр сатысында компьютерлік тесттер арқылы білімгерді жекелей бақылауды мен графикалық бейнелеу, мәтіндер түрінде, мультимедиалық, бейне мен дыбыстық бағдараламасы бойынша жаңалықтарды іске асыруға септігін тигізеді.

Электрондық оқулықтарды қарапайым оқулықтарға қарағанда пайдалану ыңғайлы әрі өзін – өзі тексеру жүйесі – электрондық оқулықтың артықшылығы болып табылады. Сол себепті, өзін – өзі тексеру жүйесі оқушы мен оқытушының арасындағы байланысты алмастырады. Оларды ауылдық жерлерде, оқытушылар жетіспейтін жерлерде өте қажет.

Электрондық оқулықтарды пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға және шығармашылық еңбек етуіне жағдай жасайды. Бүгінгі күнге дейін білім беру саласындағы тек мұғалімнің айтқандарын немесе оқулықтарды пайдалану қазіргі заман талаптарын қанағаттандармайды, сндықтан да қазіргі ақпараттандыру қоғамында бұл оқулықтарды пайдаланбай алға жылжу мүмкін емес. Электронды оқулық мазмұны жағынан толық, жоғары деңгейде ақпараттандырылып, сауатты жазылуы тиіс және қашықтықтан білім алуда оқулықта электрондық – әдістемелік құралдары кіруі тиіс. Осындай оқулықтарды кез – келген оқушыға ұсынуға болады. Студенттердің өз бетінше дайындалу кезінде жақсы көмекші ретінде өте тиімді. Сонымен қатар сынақтарға, пәндер бойынша өтетін емтихандарға дайындалуға ыңғайлы. Қазіргі уақытта оқу пәндерінің барлық бағыттары бойынша электрондық оқулықтар құрастырылуда және мұндай оқу көздеріне деген қызығушылықтарының артуы мультимедиалық технологиялардың пайда болуымен, коммуникациялық құралдар, Интернет желісінің дамуына байланысты болады [2].

Электрондық оқулықтар жасаудың педагогикалық технологиясының құрылымы оқыту процесінің заңдылықтарына негізделген бірімен бірі байланысты төрт компоненттен тұрады. Олар: мотивациялық –мақсатты, мазмұндық, операциялық, бағалы–нәтижелік. Оқулықтың мотивациялық–мақсатты компоненті модульдерді және шағын модульдерді құрастырудан тұрады. Модуль деп пәндер саласындағы жүйелік пен қызметтік білімдердің жиынтығы және ол электрондық оқулықтар арқылы оқытуды ұйымдастырудың түйіні болып табылады. Электрондық оқулықтың мазмұндық компонентіне тоқталатын болсақ, онда ол гипертекст арқылы жүзеге асады, ал ол дегеніміз терминдерден, ұғымдардан,әртүрлі концепциялардан, кестелерден, графиктерден, диаграммалардан тұратын ақпараттық база ретінде берілетін ақпараттық ортасы. Мәтіндерді қазақ және орыс, кейде ағылшын тілдеріндегі дыбыстар арқылы айтуға болады және олар бейне материалдармен толықтырылады. Электрондық оқулықтың операциялық компоненті интерактивті формада берілген тапсырмаларды орындаудан тұрады. Оқулықтың нәтижелік бақылау компоненті тестілеу арқылы жүзеге асады және екі түрі беріледі. Тестілеудің соңында оқушы өзі қате жіберген сұрақтарды тексере алады және әр бір тестен кейін сұрақтардың реттік орны ауыстырлып отырады. Оқытушы үшін электрондық оқулық бұл күнде даму үстінде болатын ашық түрдегі әдістемелік жүйе. Сонымен қатар электрондық оқулықтарды оқытушы педагогикалық тәжірибесіндегі материалдармен толықтыра отырып, ары қарай жетілдіре алады. Сондықтан электрондық оқулықтарды дайындап, дамытудағы ұсыныстар мен пікірлер арқылы тиімділігін ақырындап арттыратынын көрсетеді. Қазіргі кезде білім процесінің әртүрлі тұлғалар арасында қашықтықтан ақпарат алмасу мүмкін болып, ашық түрде компьютерлер көмегімен пәндер бойынша пікірлесе алады. Мысалы, мұғалімдер – мұғалімдермен, мұғалімдер – ғалымдармен, мұғалімдер – ата–аналармен, мұғалімдер – оқушылармен, мұғалімдер – оқулық жазушыларымен т.б [3].

Электрондық оқулық дислей экранында көрінетін жай ғана мәтін емес, ол оқушыға өз жолымен керекті материалдарды жеке меңгеруге арналған күрделі көпсатылы жүйе. Электрондық оқулықтың қажетті бөлімдерін қайталап, игеру тәсілін, логикасын өзіне тән етіп таңдап алып, осы кезде керек деген материалдарды қарап шығуға мүмкіндік береді. Оқулықтың гипермәтіні нақтықұрылымдардан тұрады және бірімен бірі байланысқан ықшам логикалық жүйе болып табылады. Бұл жүйемен танысу арқылы оқушы практикалық негізде ойлау қабілетін дамыта алады. Сонымен қатар қажетті мәліметті компьютер жадының керекті ұясынан іздеп таба білу да әрбір баланың бүгінгі талап етілетін стратегиялық ойлау қабілетін қалыптастырады деп айтуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:
1. Бидайбеков Е.Ы. Информатизация образования в Казахстане. – Алматы, 2015. - 27 с.
2. Балықбаев Т.О. Классификация тестовых материалов – назревная необходимость. Хабаршы-Вестник Абай атындағы ҚазҰПУ Алматы № 2, 2015. – С. 50-53.
3. Кариев С.К. Совершенствования обучение информатики в общеобразовательных школах Казахстана; дисс..док.пед.наук.-Москва, 2017. - С. 37-42.

Жанғабыл А.С.[1], Нуржанова Л.К.[2]

КОМПЬЮТЕРЛІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН БАСҚАРУ НЕГІЗДЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Ақпараттық және коммуникациялық технологияның келешек ұрпақтың жан-жақты білім алуына, іскер әрі талантты, шығармашылығы мол, еркін дамуына жол ашатын педагогикалық, психологиялық жағдай жасау үшін де тигізер пайдасы аса мол.

Білім беру үрдісін ақпараттандыру- жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу - тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлатуды көздейді.

Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен "XXI ғасыр - ақпараттандыру ғасыры" деп аталады. Қазақстан Республикасы да ғылыми – техникалық прогрестің негізгі белгісі - қоғамды ақпараттандыру болатын жаңа кезеңіне енді.

Қазіргі кездегі жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанның білім беру мекемелеріндегі жеткіншек ұрпақтарды оқыту мен тәрбиелеу олардың бойында жеке тұлғалық қасиеттерінің жан - жақты қалыптасуымен тығыз байланысты. Бұл мәселе дүниежүзілік қауымдастықта әлеуметтік- экономикалық, мәдени және рухани дамудың басты факторы ретінде жариялануда.

XXI ғасырда ақпараттанған қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру сласында төмендегідей міндеттерді шешу көзделіп отыр:Компьютерлік техниканы, интернет, компьютерлік желі, электрондық және телекоммуникациялық құралдарды, электрондық оқулықтарды оқы үрдісіне тиімді пайдалану арқылы білім сапасын көтеру.

Егеменді еліміздің тірегі - білімді ұрпақ. XXI ғасыр- білімділер ғасыры болмақ. Жңа кезеңге бет бұру оңай емес. Қазіргі кезде біздің қоғамымыз дамудың жаңа кезеңіне көшіп келеді, бұл кезең ақпараттық кезең, яғни компьютерлік техника мен оған байланысты барлық ақпараттық коммуникациялық технологиялар педагогтар қызметінің барлық салаларына кірігіп, оның табиғи ортасына айналып отыр. " Білім берудегі ақпараттық және коммуникациялық технологиялар" ұғымы " оқытудың жаңа ақпараттық технологиялары" " қазіргі ақапараттық оқыту технологиялары" " компьютерлік оқыту технологиялары" және т.б., тіркестермен тығыз байланысты.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер бүгінгі мектеп оқушыларфы мұғалім оларды қалай тәрбиелесе Қазақстан сол деңгецйде болады. Сондықтан ұстазға жүктелетін міндет ауыр» деген болатын. Қазіргі заман мұғалімімен тек өз пәнінің терең білгілері болуы емес, тарихи танымдық, педагогикалық- психологиялық сауаттылық талап етілуде. Бүгінгі күні білім беру жүйесі жаңа педагогикалық әдістердің дәне ақпараттық

– коммуникациялық құралдардың кеңінен қолданылуын қажет етеді. Осылайша оқу - тәрбие үрдісінде жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану заман талабынан туындап отыр [1].

Жаңа коммуникациялық технологияларды пайдалаудың басты мақсаты - оқушылардың оқу пәнін толық меңгеруі үшін оқу материалдарының практикалық жағынан тиімді ұсынылуына мүмкіндік беру. Ақпараттық - коммуникациялық технология оқу барысында компьютерді пйдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды интерактивті тақтаны қолдануға, интерннетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдармаларына негізделеді. Кез- келген сабақта электрондық оқулықты пайдаланып оқушылардың танымдық бедсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыоруға шығармашылықпен еңбек етуіне жағдацй жасауға болады.

Сонымен қатар, білім беру сласында электрондық байланыс жүйелерінде ақпарат алмасу, интернет, электрондық пошта, телеконференция, бейнеконференция, телекоммуникациялық жүйелер арқылы іске асыруда. Интернет жүйесінде жұмыс істеу оқушыларымыздың әлемдік білім мен ғылым жетістерінен хабардар болып, оларды игеруіне шексіз мүмкіндіктер алатыны хақ. Заман ағымына қарай күнделікті сабақта бейне, аудио қондығылары мен интерактивті тақтаны, клмпьютерді қолдану айтарлықтай нәтижелер беруде.

Қазақстанның тәуелсіз мемелекет ретінде қалыптасуы орта білім б,еру жүйесінің дамуымен тығыз байланысты, Қай халықтың, қай ұлттың болсын толығымен өсуіне, рухани әрі мәдени дамуныа басты ықпал жасайтын тірегі де, түп қазығы да мектеп, Ақпараттық-коммуникациялық технологияны оқу- тәрбие үрдісінде қолдану тек оқушының шығармашылық шабытын шындап қана қоймай, ғылыми көзқарасын да қалыптастырады. Әрі мұғалім сабақ өткізген кезде оқушыларға саплаы білім беру үщін технологияларды пайдалана отрырып, сонымен қатар компьютерді, итеркативті тақтаны қолдану арқылы білім берсе, оқушыларды қызығушылығын арта түсері анық [2].

Компьютерді қолдану негізінде мекинеп пәндерін оқыту, үйрету мәселесі бүкіл халықтық деңгейге көтерілсе ған еліміз дүниежүзілік бәсекеге төтепберетін алдыңғы қатарлы мемелекетке айналады. Ол дәрежеге жетуге қажетті білім алуына біздің жас ұрпақтың қабілеттің жететініне сенім мол. «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технлогиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа бідім беру қажет» деп елбасы атап көрсеткендей, жас ұрпаққа білім беру жолында ақпараттық технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор деп білемін.

Ақпараттандыру жағдайында оқушылар меңгеруге тиісті білім, білік, дағдының көлемі күннен-күнге артып, мазмұны өзгертіп отыр. Мектептің білім бері саласында ақапараттық технологияны пайдарану арқылы білімнің сапссын арттыру, білім беру үрдісін интенсификациялау мен модернизациялаудың тиімді тәсілдерін іздестіру жұмыстары жүргізіліп жатыр. Бұл жұмыстардың тиімділігі мен нәтижелігі бірнеше оқу- әдістемелік, психологиялық- педагогикалық мәселердің шешемін ғылыми түрде негіздеуді иалап етеді. Оларды бірнеше бағыттарға бөлуге болады:

- Оқу үрдісінде ақпараттың технологияларды іске асырудың жүйені ғылыми-әдістемелі жолын аңықтау;
- оқушылардың тәжірибелік іс- әрекетінде ақпараттық технологияларды пайдаланудың әдістемесін жасау;
- Мұғалімдердің ақапарттық технологияларын меңгеру және оқу үрдісінде пайдалану бойынша кәсіби біліктерін жетілдіру;
- Оқушыларды білім, білік, дағдыны меңгеру үшін ақпараттық технологияларды пайдалануға үйрету;
- Мектептің материалдық-техникалық базасын нығайту [3].

Ақпараттық және коммуникациялық технологияны бәсекеге қабілетті ұлттық білім беру жүйесін дамытуға және оның мүмкіндіктерін әлемдік білімдік ортаға енудегі сабақтастыққа қолдану негізгі мәнге ие болып отыр. Білім беруді ақпараттандыру, білім

салаларының барлық қызметіне ақпараттық технологияны енгізу және ұлттық модельді қалыптастыру қазақстандық білім беруді сапалы деңгейге көтерудің алғы шарты.

Ақпараттық және коммуникациялық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, Интернетте жұмыс істеуге компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникациялық байланыс құраларын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді.

Ақпараттық қоғамның негізгі талабы – оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық – құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны өзіндік даму мен оны іске асыру құралы ретінде пайдалану дағдыларын қалаптастырып, ақпараттық қоғамға бейімдеу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы - Астана: Елорда, 2007.–Б. 4-8.
2. Захаров И.Г. “Информационные технологии для качественного и доступного образования”. Журнал “Педагогика”. №1. 2007 г. стр. 37-34.
3. Кузнецов А.А. Развитие методической системы обучения информатике в средней школе: Автореф. дис. докт. пед.наук М., 1988.

Жанғабыл А.С.[1], Нұрсадық Д.Е.[2]

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА САЛТ – ДӘСТҮРДІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ҒЫЛЫМИ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

Қазіргі кезде білім беру ісінде, жеке тұлғаны жан-жақты жетілдіріп, танымдық іс-әрекеті мен ой-санасын дамытып, қалыптастыру барысында білім берудің ұлттық, педагогикалық, психологиялық негізін айқындау керек. Елімізде болып жатқан әлеуметтік, экономикалық, саяси, мәдени өзгерістерге байланысты оқу-тәрбие процесін ұлттық сипатта ұйымдастыру - өмір талабы. Әр халықтың ұлттық-тарихи дәстүрі, оның азаматтық білім берудегі мәдениеті мен дидактикалық білімі осы оқу-тәрбие процесіне тікелей байланысты.

Ұлттық «МЕНДІ» қалыптастырудың жолдары мен әдіс-тәсілдері сан алуан екендігі белгілі. Соның ішінде жетекші орынды тәрбие алатынына ешкім күмән тудырмайды. Себебі, тәрбие - халықтың ғасырлар бойы жинақтап, іріктеп алған озық тәжірибесі мен ізгі қасиеттерін жеке тұлғаның бойына сіңіру, оның қоршаған ортаға қарым-қатынасын, дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын және соған сәйкес мінез-құлқын қалыптастыру болып табылып, дені сау, ұлттық сана-сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, мәдениетті, парасатты, ар-ожданы мол, еңбекқор, іскер, бойында басқа да ізгі қасиеттер қалыптасқан адамды тәрбиелеу мақсатын көздейді. Қазіргі мектептерде ұлттық тәрбие беру мәселесі өз шешімін таппаса, білім беру саласында жүргізіліп жатқан реформалар түпкі нәтижеге қол жеткізуі мүмкін емес. Ол үшін ұлттық тәрбие беру барысында басшылыққа алынатын талаптарды анықтап алудың да маңызы зор:

-біріншіден, ұлттық тәрбие беру Ата Заңымызға, «Білім туралы» Заңына қайшы келмеуі керек, яғни нәсілдік, ұлттық, діни, жыныстық кемсіту немесе дәріптеуден алыс тұрған абзал;

-екіншіден, ұлттық тәрбие бір ұлттың мұратын ұлықтаумен қоса, басқа ұлттардың тарихын, дәстүрін, этникалық ерекшеліктерін есепке ала отырып, оларға қуат беретін факторға айналуын қамтамасыз ету қажет;

-үшіншіден, ұлттық тәрбие үздіксіз болу керек.

Мәселен, қазірдің өзінде тарихи отанында отырған қазақтар мен диаспора санатында шетте жүрген қазақтардың ұлттық мұраты бірдей дей алмаймыз. Біріншілері үшін қазақстанның бүгіні мен ертеңі басты мәселе болса, екіншілері жүрген ортасында қазақ болып қалу қамын көбірек ойлайды. Уақыт өткен сайын ұлт мұратындағы осынау айырмашылық ұлғаймаса, қабыспайтыны ақиқат. [1]

Қазақстан Республикасы өз алдына дербес мемлекет ретінде егемендігін алғаннан кейін елімізде ұлттық рухани мұраларымызға бет бұрып, соның негізінде тәрбие беруге көңіл қойыла бастады. Осы тұрғыдан ұлттық тәрбие атауын өздерінің докторлық диссертацияларында Қ.Бөлеев пен К.Оразбекова пайдаланып, жеке тұлға ұлттық тәрбиесінің ғылыми-педагогикалық негіздері мен оқушыларға ұлттық тәрбие беруге мұғалімдерді дайындаудың теориясы мен тәжірибесін зерттеді.

«Ұлттық тәрбие терминін ендіру педагогика ғылымында өз шешімін тапқан жоқ. Ол этнопедагогика ғылымында ендірілуі тиіс. Өйткені этнопедагогика ұлттық тәлім-тәрбиені жинақтайтын, оны қорытындылап, жүйелейтін теориясымен сипатталатын ғылым саласы. Ұлттық тәрбие - жеке тұлғаның ұлттық сана-сезімі мен мінез-құлқының, ана тілін, ата тарихын, төл мәдениетін және ұлттық салт-дәстүрін меңгеруі негізінде қалыптасқан этнопедагогиканың саласы», - деп, анықталады.

Ғалымның ойынша, ұлттық тәлім-тәрбиенің мектептегі оқу-тәрбие жұмыстарында жүзеге асырудың тиімділігі–болашақ мұғалімдерді, білікті тәрбиешілерді даярлау және қайта даярлау мен жетілдіру жұмыстарына арналған арнайы бағдарламалар мен нақты шараларды қолға алу арқылы іске асырылады. Қазақ халқы–елін, жерін, оның табиғи, мәдени байлығын, өнері мен тілін, тарихын, салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпын сақтап, қорғап, рухани-адамгершілік тағлымдарын ұрпағына мұра етіп қалдырған. Сондықтан, оқу-тәрбие процесінде қолданылатын бағдарламалар, оқулықтар, дидактикалық материалдардың ұлттық психологиялық ерекшеліктерге сай жасалуын өмірдің өзі талап етеді. Халықтық педагогика мыңдаған жылдар бұрын пайда болып, қазіргі кезеңнің өзінде педагогика ғылымының басты мәселелерінің бірі болып табылады. Халық педагогикасындағы озық идеялар қай халықтың болсын тіршілік тынысымен, ұлттық тәрбие дәстүрімен тығыз байланысты туып, өсіп-өркендеп, дамып және ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып жетіп отырған. Бірде-бір адамзат қоғамы өзінен бұрынғы аға буынның ақыл-ойын, тәрбиелік тәжірибесін пайдаланбай өмір сүрген емес. Ғасырлар бойы әдет-ғұрып дәстүрге айналып, ұрпаққа ақыл-сана беретін, атадан–балаға тұрмыс-тіршілігіне өнеге болып, ауызша жалғасып келе жатқан қазақтың қанына сіңген тәрбиелік қағидасын халықтық педагогика дейміз. Халықтық педагогика жас ұрпаққа өмір тәжірибесінен халықтың сенім, наным-танымынан жинақтап, әдеп пен өнеге беру үшін атадан-балаға ауызша жалғасып келе жатқан қағида, оны жасаушы–халық. Қазақ халқының тәлімдік мәні зор ой-толғаныстары бесік жыры мен батырлық эпостарда, ертегілер мен мақал-мәтелдерде, аңыздарда, шешендік сөздер мен айтыс термелерде көптеп кездеседі. Мұндағы ұрпақ тәрбиесінің негізгі түйіні–адамгершілік–имандылық, ақыл-ой, еңбек, эстетика, дене, отбасы тәрбиесіне байланысты мәселелерге келіп тіреледі [2].

Халық мұрасының танымдық мәні – ұлан - ғайыр дүние. Ол тұтастай алғанда жас ұрпақ үшін ғана емес, адам өмірінің барлық кезеңінде мәнді, адамзаттың рухани–эстетикалық қуатының қайнары. Оның ішінде тікелей бала тәрбиесіне байланысты, баланың жан-дүниесінің қалыптасуына негіз болатын дәстүрлер көп-ақ. Халық өз бойындағы ең жақсы қасиеттерін жеткіншек ұрпаққа күнделікті тұрмыста үйретіп, бала бойына сіңіріп отырған. Халықтың тілін, салтын, дәстүрін бойына дарытқан ұрпақ тәрбиелеу үшін халық педагогикасын оқу-тәрбие жұмысына негіз етіп алуға болады. Халық педагогикасын келер ұрпаққа айтар ақылы, ұсынар үлгісі, берер тәлім-тәрбиесі сол елдің күй, би, музыкасы, фольклорлық шығармалар арқылы ежелгі ойын-той думанында салт-саналық дәстүрлерінде

насихатталған. Яғни, әр халықтың бала тәрбиесіндегі өзіне тән дәстүрі ұлттық мұра арқылы көрініс береді.

Ұлттық тәрбиеге ықпал жасайтын әлеуметтік факторлар сан қырлы. Оған ұлт тарихы, ұлттық материалдық және рухани мәдениет, халық фольклоры, дәстүрлер мен салт-жоралғылар, ұлттық психологияның элементтері, саясат пен қоғам идеологиясы әсер етеді. Осы тұрғыдан ұлттық тәрбиені қалыптастыратын мәселелердің өрісі жайлы айтылып жүр. Мұның арасынан тек мектеп оқушылары ғана емес, жоғары білімді мұғалімдерді ұлттық тәрбие беруге дайындаудың теориясы мен практикасының қолға алынуы құптарлық нәрсе. Дегенмен, осы кешенді құбылыстардың арасынан ұлттық тәрбие процесінде ұлттық психология үлесінің қомақты екендігі дау тудырмаса керек. Мұның өзі–қазіргі егеменді тәуелсіз еліміздің әлеуметтік-саяси және экономикалық жағдайында ерекшеленіп отыр. Оған нарықтық қатынастар дәуірінің өмір салтының психологиялық, дәстүрлік өзіндік қасиеттері қосылады. Соған орай көптеген тарихи-дәстүрлік белгілер жаңа рухымызға. ұлттық тәрбиге үйлесімді жүзеге асуы қажет.

Ұлттық тәрбие мен ұлттық психологияның арақатынасында біздің пікірімізше мынадай әдіснамалық талаптар орын алғаны дұрыс сияқты. Ұлттық тәрбие жалпыазаматтық өнегенің құрамдас бөлігі ретінде өрбуі тиіс. Ұлттық тәрбие өз ерекшелігін шешумен қатар ұлттық шектеушілік пен басқа да тар өрісті белгілерден аулақ болғаны жөн. Ұлттық психологияның ұлттық тәрбиеге ықпалынын барысында ескі мен жаңа қасиеттер үйлесімділікті қажет етеді. Ескінің барлығы қазіргі заманға толық сіңісе алмайды. Тарихи мәдениет, оның өрістері ұлттық рухтың көзі болғандықтан тәрбие процесіне әсері жүйелі әрбір әлеуметтік топтың жас ерекшеліктеріне қарай жүргізілгені дұрыс. Сондықтан бала бақшалардағы, мектептің әрбір сыныптарындағы ұлттық тәрбиенің барысы ерекшеленіп тұруы қажет. Мұндағы ескерілетін жағдай-еліміздің көп ұлттылығында. Әсіресе, мектептердегі қазақ және орыс сыныптарына арналған міндетті оқу құралдарының ұлттық тәрбиеге байланысы мен мазмұны негізгі жатса пайдалы болар еді. Осы мәселенің ара жігін дәл анықтап тәрбиенің құралына айналдыра білу де әдіснамалық міндеттердің бірінен саналады. Басты бағдар–барлық ұлт балаларының елімізге деген ортақ сүйіспеншілік сезімін, мүдделерін қалыптастыру. Тек оқу процесі емес, мәдени-көпшілік шаралары да оқушыларға ұлттық тәрбие беруде түрлі тәсілдердің шебер әрі ұтымды пайдаланылуын іздестіруді талап етеді.

Этнопедагогика халықтық педагогикадан жүйеленген ғылыми педагогикаға өтетін аралық көпір, өткел іспеттес феномен. Ал қазірде «халық педагогикасы» дейтін термин басым рөл атқарады. Себебі, этнопедагогика ғылымы өзінің ілкі бастауын халықтық педагогикадан алады. Ал халықтық педагогиканың өзі ауыз әдебиетінің, фольклордың сан алуан жанрларынан, сондай–ақ салт–дәстүрлерден нәр алып отырады. Әрине, біз фольклорлық бай мұрамыздың жарыққа шығуын күтіп жүрмей–ақ архивтердің шаң–тозаңдарында көмулі жатқан рухани асылдарымызды халық игілігіне айналдыру жағынан ерекше көңіл бөлуіміз қажет–ақ. Біз бұл жерде қазақ этнопедагогикасының теориялық аспектілерін жандандыруда бір ғана мақал–мәтелдердің өзі ерекше маңызды десек артық айтпаймыз. Өйткені, қысқа болса да нұсқа тұжырымдамаланған халық даналығында тәлім–тәрбиелік мол мұра жинақталған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ахметов Ш. Қазақ халқының бала тәрбиелеу дәстүрі , //Мектеп. N7, 2018 ж. – 205 б.
2. Лутовинов В.И. Жастарға патриоттық тәрбие беру: тұжырымдама, бағдарлама, ұйымдастыру-әдістемелік негіздері: педагогтарға, білім беру мекемелерінің басшыларына және жастармен жұмысты ұйымдастырушыларға арналған құрал. – Мәскеу., 2019 ж. – 74б.
3. Бабанский Ю.К Педагогика. Мәскеу, - 2019 ж. -74 б.

Жанғабыл А.С.[1], Нұрсадық Д.Е.[2]

ОҚУШЫЛАРДЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ САЛТ-ДӘСТҮРІНДЕ ЗАМАНАУИ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖОЛДАРЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Бүгінгі күні қазақ халқының ұлттық мәдениетін қайта өркендету жағдайында жас ұрпақты ұлттық дәстүрмен тәрбиелеудің заңды объективті қажеттілігі туды.

Қазақта «баланды өз тәрбиеңмен тәрбиелеме, ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» деген дана сөз бар. Сондықтан жеткіншек ұрпақтың өз халқының рухани қазынасымен оның ұлттық тәрбиесімен әдет – ғұрып, салт – дәстүрімен тереңірек танысу қажеттігі бірінші орынға қойылып отыр. Өйткені өз халқының, әрі бүкіл адамзаттың өткенін біле адамның жеке тұлғалық болмысын қалыптастырып, оны рухани – мәдени кемелдендіретін маңызды көрсеткіш болып табылады. Баланың бойына рухани азық бала алатын бірден – бір фактор халықтың салт – дәстүрі. Ал салт – дәстүрдің тәрбиелік мәнін, оның мектептегі оқу – тәрбие процесінде пайдаланудағы маңызын ашып көрсету қазіргі заман талабынан туындап отырған мәселе.

Кейінгі кезде этнопедагогика ғылымында жеке адамның дамуындағы гуманизациялық және мағыналық құрылымның қалыптасуына байланысты ұлттық сана сезім, ұлттық дүниетаным т.б. талаптар қою көзделіп отыр.

Еліміздің болашағы болар, тәуелсіз мемлекеттің ұлттық болмысын сақтай алатын ұрпақты тәрбиелеу бүгінгі күннің негізгі мақсаты. Ал ол үшін болашақ ұрпақтың тұлғалық болмысын қалыптастырып, оның рухани – мәдениетін дамыту өте маңызды екенін Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә.Назарбаев Республикадағы білім және ғылым қызметкерлерінің II съезіндегі сөйлеген сөзінде дәлелдеп берді. Онда «Білім беру ісін реформалаудың стратегиялық міндеттерінің бірі – шығармашылық тұрғыдан ойлай білетін жеке тұлғаны мәдениетті, рухани биік деңгейде тәрбиелеу болып отырғанына баса назар аударып, жалпы білім беретін орта мектепте білім берумен қатар адалдық, адамдық, ізгілік, отан сүйе білу сияқты асқақ сезімдерге тәрбиелеу қажеттілігі өзекті мәселе деді [1].

Бұл мәселеге халық тағылымы салт – дәстүрдің қосар үлесі өте көп.

Елбасының «Қазақстан - 2030» қазақстан халқына Жолдауының «Қазақстан мұраты» деп аталатын бөлімінде «бабаларымыздың игі дәстүрін отанымыздың территориясының бүтіндігін сақтау, мемлекетімізге қауіп төндіретін кез – келген сыртқы және ішкі күштерге қарсы тұрудың өзі жастарды ұлттық рұхта тәрбиелеу мүмкіндігін жүктейді.

Қоғамдық өзгерістер ұлттық психологияны, әдет – ғұрып салт – дәстүрді оқу – тәрбие үрдісінде пайдаланудың объективті қажеттілігін туғызып отыр.

Сонымен қатар елбасы Н.Ә.Назарбаев жоғарыдағы атап өткен «Қазақстан - 2030» Жолдауында «Ұрпақ тәрбиесінде» дана болады, оның саулығына бітіміне және дүниеге көзқарасына қамқорлық жасайды. Ол бабаларының игі дәстүрлерін сақтай отырып, қазіргі заманда нарықтық экономика жағдайында жұмыс істеуге даяр болады. Ол күллі әлемге әрі сыйлы, өз елінің патриоды болады» деп атап көрсеткен.

Бұл міндеттер Қазақстан Республикасының «Білім туралы заңында» «білім беру жүйесінің азаматтықпен, елжандылық, мемлекеттік рәміздерді сүйіспеншілікпен құрметтеуге, халықтың салт – дәстүрін қастерлеуге, әлемді және отандақ мәдениеттің жетістіктеріне баулу, қазақ халқымен республиканың басқа ұлттарының әдет – ғұрыптарымен салт – дәстүрін зерделеуге» деп айрықша атап көрсетеді [2].

Осы орайда болашақ ел иесі, бүгінгі жеткіншек ұрпақты салт – дәстүр арқылы тәрбиелеп, олардың тұлғалық қалыптарын ұлттық ерекшеліктерімен қамтамасыз ету ерекше мәселеге ойланып отыр.

Жалпы салт – дәстүрдің тәрбиелік мәні мен маңызын ұрпақ тәрбиесіне қолдануды сонау тарихымызбен әдебиетіміз, мәдениетімізге өзіндік өшпес із қалдырған ғұламаларда айтып кеткен. Мәселен Бұхар Жырау «Жақсы болсын тегі, атаның ұлы болғанша, адамның ұлы бол» деген нақыл сөздер айтады. Сонымен қатар атақты жырау «Тәлім ал, тәлімді алсаң тәлімгерің ұлтының салт – дәстүрімен, ұлтының қарапайымдылығымен, мейірімділігімен тәлім берсін» – деп атап көсетеді.

Халықтың салт – сана, әдет – ғұрпы қай заманда болмасын ерекше тәрбие құралы болып келді.

Жастарды отанға, елге, жерге, әдет – ғұрыпқа сүйіспеншілігін арттырудың ерекше маңыздылығын ойшыл ақындардың өзі қазақ жастарын ерік – күші мықты, өз халқының салт – дәстүрін игерген, ғылымды игерген, ғылымды үйреніп, білім алуға, адамгершілік, мейірімділік сияқты қасиеттерді игеруге арнап көптеген еңбектер жазды. Мәселен, «Жиырма бірінші қара сөзінде» мақтанның екі түрлісі болады, біреуі адамның өзін дұрыс ұстағысы келгендігінен, екіншісі мақтаншақ ойдан туады дейді .

Міндеті – осы жоғарыда аталған ортақ байлықты тиімді пайдалану, өзара тиімді бөлісу және бірлікте салт – сананы ұстана отырып өмір сүру, - деп Абай салт – дәстүрді үйреніп, оны өмір сүру барысында қолданыста, ұстап, жақсы жақтарын өзгелермен бөлісу жас ұрпақтың борышы екенін атап көрсетеді.

Халықтық салт – дәстүрдің ішінде бүкіл халықтың мінез – құлқы, тәкаппарлығы, қарапайымдылығы, мәдениеті, тілі мен діні, наным сенімі өмір сүру жолы, психологиясы топтасып жатқандықтан қазіргі қоғамның күрделі өзгерісі кезеңінде жас ұрпақты әлемдік деңгейде оқытып, біліммен қамтамасыз ете отырып, тәрбиесін ұлттық етуде ерекше тәрбие құралы болып саналмақ. Ұлттық тәрбие тек ұлттың салт – дәстүрі арқылы ғана берілмек.

Бұл орайда еліміздің көптеген педагог ғалымдары құнды еңбектер жазып, оны іс – жүзіне асыруды мақсат етіп келеді.

Қазақ халқының салт – дәстүрі арқылы ұлтжанды, жан – жақты толысқан яғни рухани – мәдени толысқан ұрпақ тәрбиелеу жайлы жиырмасыншы жылдары сөз қозғалған болатын. Сол кездің өзінде – ақ «әр тәрбиешінің қолданатын жолы – ұлт тәрбиесі. Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасынада, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғвндықтан тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиешісімен тәрбие қылуға міндетті» - деп көрегендік тұжырым жасаған [3].

Еңбегінің «Ғұрып сөзі атты бөлімінде той бастар, жар – жар, беташар, сыңсу, неке қияр, жоқтау, жарапазан бата сияқты дәстүрлердің тәлімдік мазмұнына тоқталып, олардың тәлімдік мүмкіндіктерін ашады. Қазақ халқының күнделікті тұрмыс тіршілігінде кездесетін салт – дәстүрдің педагогикалық мәніне жан – жақты тоқталады. Мысалы: қыз ұзатар кезінде айтылатын жар – жар жұбату өлеңінің мән мағынасын ашып көрсетеді. Жар – жар өлеңі қыз үйден аттанып бара жатқанда қыздар мен жігіттердің кезектесіп айтатын жұбату әні. Жалпы жұбатушы жігіттер болып табылады» дейді. Ғалым сонымен бірге «неке қияр сөз» деп неке қияр кезде екі арада жүретін екі куәнің, күйеумен қыздың ырзалығын сұраған уақытта айтатын сөздерін айтамыз. Бұл әнмен айтылмайды. Бірақ өлеңше ұйқасқан дәйім бір қалыпта айтылады. Оның тәрбиелік мәніне ерекше тоқтала келіп, «өткенді білмей алға жылжу өрескелдік. Ата – бабадан жалғасып келе жатқан асыл қазына, рухани байлық негізгі осы салт – дәстүрлер» деген қорытынды айтады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Бөлеев Қ. Болашақ мұғалімдерді оқушыларға ұлттық тәрбие беруге кәсіби дайындау: теориясы мен практикасы. -Алматы: «Нұрлы Әлем», 2014 ж. -304 б.

2 Быков А. К. Жастардың патриоттық санасын қалыптастыру // Педагогика. – 2015 ж. № 9. – 63 б.

3 Лебедева О. В. Патриоттық тәрбие – адал немесе азаматтық тәрбие. // Педагогика. – 2015 ж. – № 9. –77-83 б.

Сенкубаев С.Т.[1], Омарова Г.С.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында білім беру жүйесінің басты міндетіне ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау үшін білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көрсетілген [1]. Себебі қазіргі таңда жоғары оқу орындарында білімді, ғылым мен өндірісті ұштастыра алатын, оқытудың белсенді әдістерін меңгерген, жаңа ақпараттық-инновациялық технологияларды қолдана білетін мамандар дайындау міндеті тұр. Осыған байланысты Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы білім алушылардың шығармашылық даралығын, интеллектуалдық және практикалық қабілеттерін қалыптастыру және дамыту үшін мүмкіндіктер туғызу талабы қойылған [2]. Бұл тұжырым Қазақстан Республикасы Президентінің «Болашаққа бағдар – рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында жүйелі бірізділікпен тарқатылады. Онда қазіргі қазақстандықтардың, соның ішінде білім алушы жастардың заман талабына сай іс-әрекеті олардың ұлттық тұрпатты сақтай отырып, бәсекеге қабілетті, прагматистік тұрғыдан ойланып, іс-әрекет жасай алатын тұлға болуының маңызы дәйектелген.

Психодиагностиканы мектеп жасына дейінгілерге қатысты қолданатын болсақ, оған балалар өз отбасында және балалардың білім беру мекемелерінің білім беру, дамыту ортасында (жағдайында) өсті деген мағынада бүкіл мектепке дейінгі шағын психологиялық зерттеу бойынша қызмет деп анықтама берсек болады. Яғни, мектепке дейінгі мекемелер жағдайында психологиялық диагностиканың зерттейтін ауқымына балалардың жас шамасына байланысты жеке ерекшеліктері, олардың психикалық дамуындағы ауытқулар мен бұзылымдардың себептерін анықтау жатады. Алға қойылған психологиялық түйткілді шешу үшін балалар психологы психодиагностикалық қызметтің мағынасын белгілеп алуы керек болады. Ең алдымен, бұл мәселеде психологиялық әсер еткіміз келіп отырған бағыттар бойынша жігін ажыратып алу қажет: балалар, ата-аналар, тәрбиешілер және педагогтар.Ал, сәл ересек, яғни 3-4 жастан 5-6 жас аралығындағы мектеп жасына дейінгілерге келсек, өздерінің танымдық әрекеттерін басқаруда дербестік элементтері көзге шалынып қалады. Сонымен қатар, осы жастағы көптеген жастағы балалардың танымдық дамуында әлі де тәуелді танымдық үрдістер басым, және қоршаған әлеммен жаңадан танысу кезінде бүлдіршін дәл осындай амалдарға арқа сүйегісі келіп тұрады.Біз мектеп жасына дейінгілердің сана сезімінің салыстырмалы түрде айтқанда төмен деңгейде дамуы туралы сөз қозғағанда, мынадай мағынаға сүйенеміз:

Балалар – еліміздің болашағы. Қоғамымыздың өркендеуі, келешек ұрпағымызды рухани – адамгершілікке тәрбиелеуімізге, сана – сезімдерін , білімдерін заман талабына сай

дамытуымызға байланысты. Балаларды мектепке дайындау білім беру жүйесіндегі педагогика ғылымы мен практикасындағы келелі мәселелердің бірі. Баланы мектепке дайындау-біртұтас құрылым. Бұл кезең ата-аналарға, мектепке дейінгі мекеме қызметкерлеріне жауапты міндеттерді жүктейді. Мектепке келу-бала өміріндегі маңызды өткел, ол жаңалықтарға толы өзгеше өмір, жаңа іс-әрекеттер, қоғамдық ортадағы жаңа орын, ересектермен жаңа қарым-қатынасқа көшу. Мектепке дейінгі баланың әлеуметтік, психологиялық және физиологиялық жағынан да қиын кезең. Сондықтан, мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың негізгі мақсаты – баланың жеке басының қалыптасуы мен денсаулығын, дене бітімі дамуын, ақыл — ойын тұлғалық жағдайының қалыптасуын жеке және жас ерекшеліктеріне сәйкес дамыту.

Баланы мектепке қалай дайындаған жөн? Баланың жеке тұлғасының даму мәселесін ойдағыдай шешу, оқытудың тиімділігін арттыру үшін балалардың мектепте оқуының дайындық деңгейін нақты ескере отырып, дұрыс бағытта жұмыс жасай білу керек. Мектепке дейінгі мекемеде мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес жыл бойында жүрзілетін балалалардың құзыреттілік қалыптасу деңгейін бағалау мониторингі көрсеткіштер (бастапқы, аралық, қорытынды) мәліметтеріне назар аудара отырып психологиялық дайындық деңгейін анықтауды жоспарлау тиімді . Балалардың мектепке даярлығы төмендегі көрсеткіштер бойынша анықталады:

1. Жоспарлау — бұл мақсатқа сәйкес өз іс — әрекетін ұйымдастыра білу іскерлігі.

- баланың әрекеті мақсатпен сәйкес келмеуі — төменгі деңгей; баланың әрекеті мақсаттың мазмұнына жартылай сәйкес келуі-орта деңгей; мақсаттың мазмұнына баланың әрекеті толығымен сәйкес келуі — жоғары деңгей;

2. Бақылау- қойылған мақсатпен өз әрекетінің нәтижесін салыстыру іскерлігі.

- бала әрекетінің нәтижесі қойылған мақсатқа мүлдем сәйкес келмеуі — төменгі деңгей (баланың өзі бұл сәйкессіздікті көрмейді); бала әрекетінің нәтижесі қойылған мақсатқа жартылай сәйкес келуі — орта деңгей (жартылай сәйкессіздікті бала өз бетінше көре алмайды); бала әрекетінің нәтижесі қойылған мақсатқа толық сәйкес келуі, бала өз бетінше алған нәтижесі мен қойылған мақсатты салыстыра алуы — жоғары деңгей;

3. Оқу мотивациясы-бұл заттардың және қоршаған әлем заңдылықтарының жасырын қасиеттерін табуға, қолдануға ұмтылу.

- бала тек қана заттардың сезім мүшелеріне мүмкін болатын қасиеттеріне ғана бағытталса, онда ол — төменгі деңгей; бала қоршаған әлемнің кейбір жалпыланған қасиеттеріне бағытталуға және жалпылауларды табуға қолдануға тырысады; қоршаған әлемнің заңдылық қасиеттерін қабылдаудағы күпияны табуға тырысудың айқын көрінуі және осы білімді өз іс — әрекетінде қолдануға деген құштарлық — жоғары деңгей;

4. Ақыл-ой дамуының деңгейі.

- өзге адамды тыңдай білмеуі, талдау, салыстыру, жалпылау, абстракциялау және нақтылау сияқты логикалық операцияларды сөздік түсінік түрінде орындауы — төменгі деңгей; өзгені тыңдай алмауы және сөздік түсінік түрінде орындалған логикалық операциялардағы қателіктер — бұл орташадан төмен көрсеткіш; өзгені тыңдай алмауы және сөздік түсінік түрінде берілген салыстыру, жалпылау сияқты қарапайым логикалық операциялардың қатесіз орындалуы, күрделірек логикалық операцияларды, яғни абстракциялаудағы, нақтылаудағы, талдаудағы, жинақтаудағы жіберілген қателіктердің болуы — орта деңгей; өзгені түсінудегі және барлық логикалық операцияларды орындаудағы кейбір қателіктерді, бала ересектің көмегінсіз өзі түзетуі — бұл жоғары деңгей; өзге адамды тыңдай алу мүмкіндігінің болуы және сөздік түсінік түріндегі барлық логикалық операцияларды орындауы — бұл өте жоғары деңгей. Осы аталған көрсеткіштер бойынша мектепке келген баланы былайша бөліп көрсетуге болады:

1. Мектепке даярлық деңгейі төмен бала — өз әрекетін жоспарлай және бақылай алмауы, оқу мотивациясы төмен (тек сезім мүшелеріне ғана бағытталған), өзгені тыңдайды және түріндегі логикалық орындауды білмейді.

2. Мектепке даярлық деңгейі орта немесе жоғары бала — өз әрекетін басқарып бақылай алады (немесе осыған қарай ұмтылады), қоршаған ортадағы заңдылықтармен, заттардың жасырын қасиеттеріне бағытталған, өзгені тыңдай алады және сөздік түсінік түрінде логикалық операцияны орындай біледі (немесе тырысады) [3].

Олай болса, балада өзі меңгерген әдеп нормаларына сәйкес басқалардың іс-әрекетіне, басқаларға эмоциялық қатынас болады. Мектеп жасына дейінгі балалардың жоғарғы тобы әрекеттің нәтижесіне ғана емес барысына да баға бере алалды. Олар мадақтаудың әділдігіне, жамандыққа кек қайтару сияқты күрделі этикалық мәселелерге де өзіндік ұстаным танытады [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Баланы мектепке дайындаймыз». Әдістемелік құрал. Қарағанды ҚРУ-ң баспасы.2018.
2. Выготский Л.С. «Психология»-М.,2015.
3. Кравцова Е.Е. «Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе»-М. 2015.

Сенкубаев С.Т.[1], Омарова Г.С.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Қазіргі заманда 6 жасар балаларды мектепке оқытуға дайындау өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Алты жасар баланың алғаш рет мектепке келуі - балаға да және оның ата-анасына да өте жауапкершілікті кезең болып саналады. Оқу әрекетіне еш ауыртпалықсыз әрі табысты кірісіп кету үшін баланың дені сау және жан-жақты даярланған болуы қажет.

Мектепте оқу - бала өміріндегі әр түрлі жүктемесі бар ең маңызды кезеңге жатады: бала өміріндегі әлеуметтік -психологиялық өзгерістер - жаңа қарым-қатынастар, жаңа міндеттер, «оқушының» жаңа әлеуметтік рөлі. Оқушы болу баланы саналы түрде өзінің орнын, мұғалімнің позициясын, қарым-қатынастағы белгіленген ара қашықтықты, осы қарым-қатынастар құрылатын ережелерді талап етеді. Мұнда баланың мектепке бейімделуінің бірінші кезеңінде баланы бірге алып жүретін адамдар - мұғалімдер мен ата-аналар қандай іс-әрекеттерді таңдайтындығы; қандай да бір қиын жағдайда тиімді әрі дер кезінде психологиялық қолдау көрсету мүмкіндіктерінің қалай болатындығы өте маңызды рөл атқарады. Әсіресе алғашқы күндер (кейбір балалар үшін алғашқы айлар) қиын болады. Бұл уақытта жаңа жағдайға бейімделудің қиын үдерісі жүріп жатады. Бейімделу кезеңінде баланың ұйқысы бұзылады, тәбеті тартпайды, ашушаңдық, мазасыздық, тұйық мінезділік, жылау, балаға тән емес көп сөйлегіштік немесе сөзге сарандық және т.б. өзгерістер болады. Бұлардың барлығы жүйкесінің шаршауының сыртқы көрінісі болып табылады, бірақ бұл өзгерістер уақыт өте келе қалпына келеді, балалар мектеп өміріне үйренеді, аз шаршайды; көңіл-күйлері көтеріңкі жүреді, ата-аналарымен, құрдастарымен еркін араласады, тапсырмаларды орындауға тырысады.

Көптеген балалардың мектепке бейімделу үдерісі осылайша орын алады. Ал кейбір балаларда жаңа жағдайға бейімделу аса ауыр міндет болып табылады: олар жиі әрі ұзақ

ауырады, ауырғаннан кейін ағзалары әлсіреп, қарсы тұру қабілеті төмендейді. Неліктен көптеген балалар оқудың алғашқы кезеңін бұлай қабылдайды? Мәселе өте күрделі. Балалардың мектепке бейімделу ерекшеліктерінің басты себептердің бірі - баланың денсаулық жағдайы, биологиялық жетілу деңгейі, сондай-ақ оқыту үдерісіне қажетті сол біліктер мен әрекеттердің дамуы болып табылады.

Физиологиялық бейімделу. Жаңа талаптармен жағдайларға үйрене келе бала ағзасы бірнеше кезеңнен өтеді: 1. Алғашқы 2 – 3 аптасы физиологиялық екпінде өтеді. Осыған байланысты қыркүйек айында балалар жаңа талаптарға бейімделе алмай көп ауырып қалады. 2. Келесі бейімделу кезеңі - тұрақсыз ыңғайлану. Бала ағзасы жаңа жағдайда өзіне жақын нұсқаны табады. 3. Бұдан кейінгі тұрақты ыңғайлану кезеңі басталады. Бала ағзасы жүктемеге аз күш жұмсайды.

Бірінші сынып оқушыларының физиологиялық бейімделудің қиындығын , көптеген ата – аналар мен мұғалімдер дұрыс бағаламауға бейім тұрады. Сонымен қатар, дәрігерлердің бақылауы бойынша 1 – тоқсанның соңында оқушылардың арықтауы, қан қысымының төмендеуі, ал басқаларында керісінше байқалады. Осы қиындықтардың туындауы балалардың үйдегі еркелігіне әкеп соғады.

Әлеуметтік – психологиялық бейімделу**.** 6 – 7 жастағы бала мектепке барғанда жетілуіндегі ерекше кезеңнен өтеді. Бұрынғы бөбектің мәртебесі өзгеріп, жаңа әлеуметтік «оқушы» мәртебесіне ие болады. Баланың «мен» деген әлеуметтік мәртебесі пайда болды деп есептеуге болады. 1 сынып оқушыларының сырт келбетінің өзгеруі жеке тұлғаның өз бетінше білім алуы, құндылықтарды қайта бағалауымен ерешеленеді.

Бұрынғы мәнді маңыздылар екінші дәрежелік болады, ал оқуға деген көз қарас құнды бола бастайды. Баланың 6-7 жас кезеңінде сезім саласында салмақты өзгерістер болады. Бірінші сыныптар үшін аса маңызды: - баланы мектеп өміріне төселуге үйрету. Оқушының «ішкі көз қарасын» қалыптастыруда жаңа деңгейде ересектермен араласу қажеттілігі және танымдық қажеттілігі туындайды. Мектеп ережесіне сәйкес мектеп деген не, не үшін білім алу керегін баламен әңгімелесе отырып түсіндіру қажет. Бірінші сынып оқушысы үшін өзінің мектеп ортасына қабылданғанын сезіну өте маңызды. Мектепте жемісті оқу үшін өзінің күшіне, өзінің қабілетіне және мүмкіндігіне оқушы сенімді болуы керек. Өзінің оқушы атанғандығы туралы оң көз қараста болуы, оған өзгерген өмір жағдайына және оқушылық дәрежеге нық тұруына жақсы бейімделу мүмкіндігін береді, сондай – ақ мектепке деген жақсы сезімдік қатынас қалыптастырады. - оқушы күн тәртібін жасау. Мектеп күн тәртібін бірізділікпен құру.

Баға туралы ұғымды түсіндіру, өзін - өзі бағалауды және әр-түрлі тәсілдердің дұрыстығын, ұқыптылығын, әдемілігі сияқты әдістерді баламен бірге қызығушылығын арттыра отыра, осының барлығына қол жеткізуге мүмкіндік туады. - балаға сұрақ қоюды үйрету. - балаға өз сезімімен қалай дұрыс жұмыс істеу керегін үйрету, өз сезімдерін басқару тәсілдерін дамытуды үйрету. - тәртіпке сай оқушы өзін ұстауы тиіс, назар қойып тыңдап және тапсырманы анық орындап, ауызша жұмыс істегенде және де көзбен көріп қабылдау бойынша бейнелеу. Бұған ереже бойынша ойындар және дидактикалық ойындар көмектеседі. Көптеген оқушылар тапсырманы ойын арқылы жақсы түсінеді. - Оқу дағдысы таным және әлеуметтік танымнан құралады, сондай-ақ Н.И. Гуткиннің есебі бойынша оқу дағдысы қажетті өз бетінше деңгейде қамтамасыз етеді. - араласу дағдысын дамыту. Жайлы бейімделудің белгілері: Біріншіден оқу барысында балаға қолайлы болуы керек. Өзіне сенімсіздік және қорқыныш сезімдері болмайды, мектеп барлық жағымен оған ұнайды. Екіншіден бала жеңіл түрде берілген тапсырманы лезде орындауы тиіс. Егер мектеп қарапайым және дәстүрлі бағдарламада жүргенде, бала сабақ барысында қиындықтарға тап болған жағдайда, сынап мінемей, басқа балалармен салыстырмай қолдау көрсете білу керек. Балалар әр-түрлі болады. Егер сабақ барысы қиын болған жағдайда және шет тілдерін қоса алып жүру балаға тым артық салмақ болады. Уақытында дұрыс жолға сала оң бағыт беру керек, бұлай болмаған күнде денсаулығы сыр беруі мүмкін. Мұндай жағдайларда, бала тереңдетілген сыныптан, қарапайым сыныпқа ауыстырса өзін қолайлы сезінетін болады.

Мектеп табалдырығын аттаған күннен бастап балаға күш беріп, қолдау көрсете білсе, бала қалыптаса бейімделіп кетеді. Үшінші табысты бейімделудің белгісі – баланың өз бетінше жұмыс жасауы, тапсырманы аяқтап болған соң ғана ересектер көмегіне жүгінуі аса маңызды. Ата-аналардың баланың орнына үй тапсырмасын жасайтын кездері болады, бұл қарама-қарсы әрекет, бұдан бала өзіне деген сенімсіздікті жоғалтады. Басынан баланың өзіне қарсы сұрақ қойып, ата-аналар көмектесуді азайтуы керек. Ең бастысы бала өзінің қоршаған ортасына, яғни сыныптас достарына және ұзтазына бейімделуі. Ата-аналардың балаларға сабақтан тыс көп қыдыратына, үйге кеш оралатына шағым айтады. Бір жағынана бұл көп достар табуға және қоршаған ортасын танып білуге көптеген көмегін тигізеді. Мұғалімнің алдында оқушы өзін қалай ұстау керегін айтып түсіндіру керек. Алғашқы ұзтаз – бұл оқушы және де отбасы үшін аса маңызды адамдардың бірі. Басынан бастап бір-бірімен тығыз байланыс орнату, сіздің балаңыз үшін аса маңызды және де балаңыз сізді мақтан тұтатын болады! Мұғалімнің айтқанымен келісіңіз, ата-аналармен мұғалімнің келісі болмаған жағдайда бала зардап шегеді. Әр бір мұғалім сізден қолдау күтеді, ешқашан сынап мінеуге асықпаңыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Баланы мектепке дайындаймыз». Әдістемелік құрал. Қарағанды ҚРУ-ң баспасы.2018.
2. Выготский Л.С. «Психология»-М.,2015.
3. Кравцова Е.Е. «Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе»-М. 2015.

Бердыбекова Н.С.[1], Оразбаева У.А.[2]

МІНЕЗ – ҚҰЛҚЫНДА ҚИЫНДЫҒЫ БАР БАЛАНЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІ МЕН АТА - АНАНЫҢ РӨЛІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Ұрпақ тәрбиесіне біздің халқымыз ешқашан бей – жай қараған емес. «Бала тәрбиесі – отбасынан басталады» деп дана халқымыз айтып кеткендей, отбасындағы тәрбие балаға берілетін ең алғашқы білім көзі, нәрі болып табылады.

Жалпы жас ұрпақ тәрбиесіне халқымыз да, асыл дініміз ислам діні де, бала тәрбиесі, отбасындағы қарым – қатынас, ата – ананың бала тәрбиесіндегі рөлі тағы басқадай тақырыптар жайлы маңызы зор, тәлімді де парасатты насихаттар айтуға жалыққан емес. Баланы тәрбиелеу ешқашан салғырт қарауды қаламайтын, күрделі де жауапты, маңызы зор іс. Ұлды өз Отанын сүйетін, ержүрек, халқына қызмет ете алатын, нағыз азамат қылып тәрбиелейтін де, қыз баланы ибалы, салмақты, ақылына көркі сай етіп тәрбиелейтін де ата – ана. Адамды адамгершілік қасиеттерге байытып, қалыпқа келтіретін де, дұрыс жолдан тайып, аздырып, тоздаратын да тәрбие жұмысы болып табылады. Балаға кішкентай кезінде әсер ететін құбылыстар сан алуан болғанымен, оларға тәрбие беріп, дұрыс жолға салатын әрине ата – ана. Кейде ата – аналар бала тәрбиесіне салғырт қарағандықтан, немесе баланы тым қатаң ұстағаннан, ата – әжелерінің «Ерке балалары» т.б. көптеген факторлар отбасында «Қиын баланың» болуына себебін тигізеді [1].

Отбасында «Қиын бала» қалай пайда болады? Алдымен «Қиын бала», «Тәрбиесі қиын бала» сөздерін дұрыс ажырата білгеніміз жөн. Педагогика бойынша, қарапайым нормаларға көнбейтін, педагогикалық назардан тыс қалған, адамгершілік қасиеттер дамуында

ауытқушылық бар бала типі. Осындай сұрақтар ата – аналар мен педагогтарды, далпы қауымды алаңдатып, толғандыратын жиі сұрақтардың бірі. Және бұл сұраққа дәл дауап беру қиындық туғызады. Себебі, баланың «қиын» аталуы бұл аз уақыттың нәтижесі емес.

Тәртібі қиын оқушыларды тәрбиелеу мен оқыту қазіргі уақытта әлеуметтік-педагогикалық мәселе ретінде қарастырылады. Мұның өзі «тәртібі қиын» оқушылар санының жылдан жылға артып келе жатқандығын көрсетеді. Бұдан сәл ертерек уақытта «қиын оқушыларға» көбіне жасөспірімдерді жатқызсақ, қазіргі таңда бастауыш сынып оқушыларының арасында да осы топқа жататындар аз емес екендігі байқалады. Сондықтан «қиын оқушыларды» ерте жастан бастауыш мектеп кезеңінен бастап қолға алып, олардың сапалы білім мен саналы тәрбие алуларына мүмкіндік жасалуы қажет. «Тәртібі қиын оқушыларды» тәрбиелеу жүйесінде адамгершілік тәрбиесі маңызды орын алатыны белгілі. Мораль нормаларына жауап беретін айналадағы болмысқа жеке адам көзқарастарының сансалалығын ескере келгенде, адамгершілік тәрбиенің жеке тұлғаны қалыптастырудағы рөлі өте зор.

Ыбырай Алтынсариннің [2] педагогикалық қызметінде мұғалімдердің бала тәрбиесінде адамгершілік мәселесіне жоғары талап қоя білу байқалады. Ыбырай Алтынсарин досы Н.И. Ильминскийге 1861 жылы қаңтардың 19 жұлдызында жазған хатында: «Осы жылы қаңтардың 8 жұлдызында менің көптен күткен ісім орындалып, мектеп ашылды. Оған 14 қазақ баласы кірді, бәрі де жақсы, есті балалар. Мен балаларды оқытуға, қойға шапқан аш қасқырдай, өте қызу кірісіп кеттім. Кейін парақор болып шықпаулары үшін оларға адамгершілік жағынан әсер етуге бар күшімді салып отырмын», деп өзінің сүйікті ісіне белсене кіріскендігін зор қуанышпен жеткізді.

Ағартушы-педагогтың бұл пікірінен байқағанымыз, адамгершілікті оқу-тәрбие үрдісінің арқауы ете отырып, бала тәрбиесінде мұғалімнің рөлі ерекше екендігін түсіндіреді. Әрине, бұл мәселе қазіргі уақытта да маңыздылығын жоғалпағандығы белгілі. Бірде бір адамзат қоғамы өзінен бұрынғы аға буынның ақыл-ойын, тәрбиелік тәжірибесін пайдаланбай өмір сүрген емес.

Ы. Алтынсариннің педагогикалық көзқарасынан да бүкіл әлемдік тәлім-тәрбиенің деңгейі гуманистік көзқарас, яғни шәкіртке жылы жүректі болу, мұғалім мен оқушы арасындағы ынтымақтастық қасиеттерінен көрінетінін байқадық. Ол өз еңбегінде: «Мен балаларды жазалауды қалайтын қатал адам емеспін. Бірақ тентек етіп өсірсең, балалардың адамгершілік қасиетін жойып аласың», - деді.

«Тәрбие мақсаты баланы тәрбиешінің дәл өзіндей қылып шығару емес, болашақ өз заманына лайық қылып шығару ғой» деп М. Жұмабаев тәрбие мақсатын келер күн талабымен байланыс- тырғысы келеді. Қазіргі таңда, ақпараттың дамыған заманында, бәсекеге бейімді ұрпақ тәрбиелеу оңай іс емес. Интернет желісімен санасын улап, психологиясы әлсіз, тынымсыз, шыдамсыз оқушыларды өмірдің алауан түрлі сынына дайындаудың қиындығын М. Жұмабаев болжап дұрыс айтқан [3].

Қиын бала мінез-құлқын ғалымдар жан-жақты қарастырғанына қарамастан, бұл мәселенің әлеуметтік педагогикалық мүмкіндіктері нақты көрсетілмеген. Балалардың қиын тәрбиеленуінің өзіне тән себептері бар, олар: отбасы, мектеп тәрбиесінің кемшіліктері, тұлғалық және биологиялық факторлар мен қоршаған қоғам ықпалы.

Қиын балалармен тәрбие жұмысын жүргізудің өзіндік топтары бар және олармен тәрбие жүргізудің өзіндік ерекшеліктері бар. Бұл мәсленің басын шешу ата-анадан, қоғамнан бастау алатыны сөзсіз. Ол үшін отбасы ішіндегі мәселелерді орнықтыру бірінші орында болу керек.

Қазіргі жас ұрпақтың болашақтағы еліміздің ертеңі болып табылатын балалардың сана-сезімін, мінез-құлқын, ақыл-ойын дамыту үшін өзін-өзі басқаруды нығайтып ұжымдық, шығармашылық істерге қатыстырудың тәрбиелік маңызы зор. Сондықтан мектепте жүргізілетін тәрбие жұмыс- тарында ұстаз оқушылардың жеке жас ерекшеліктерін ескере отырып жұмыс істегені абзал. Себебі мұғалім оқу-тәрбие саласында қандай жұмыс

жүргізгенімен, сыныптағы оқушылардың мінез-құлқын жете білмесе, алға қойған мақсаттарына жете алмайды [3].

«Баланы жан-жақты етіп тәрбиелеу үшін оны жан-жақты білу керек», - дейді белгілі педагог К. Ушинский. Мектепте педагогикалық тұрғыдан ойластырылып шешілген оқу-тәрбие үрдісін шебер жүзеге асыру үшін әрбір мұғалім, тәрбиеші, бүкіл мектеп ұжымы негізгі ұстанымдарды, яғни нақты сол істі басшылыққа алатын ғылыми негіздерді, табуы тиіс.

Қазіргі уақыт талабы — білім мен техниканың ерекше қарыштап дамыған заманы. Тәрбие мәселесі де қазіргі заманның өршіп тұрған мәселелерінің бірі болып тұрғаны белгілі. Себебі уақыт талабына сай оқушылар компьютермен ұялы телефонға әуестігі басым болып баратындығы жалған емес. Отбасында ата-аналары бала тәрбиесіне көңіл бөліп, күнделікті өмірі, сабағы, қайда жүргендігі жайындағы мәліметпен хабардар болып, тұрақты бақылау жүргізуді қолға алғаны жөн. Бала тәртібінің бұзылуы ата-ананы қиын жағдайларға итермелейтіндігі сөзсіз. Бұл орайда ата-анамен сынып жетекшінің атқаратын рөлі өте зор. Тәрбиелік мақсатта жүргізілетін іс-шаралар мазмұны мектеп оқушысына зор ықпал етері анық.

Қазіргі кезде педагогикалық, психологиялық әдебиеттерде көмек көрсету стратегиясы ретінде сипатталады. Аталмыш стратегия педагогтың оқушы мәселесін түсініп, шешу жолын тауып, жағдаятты өзгертуге көмектеседі. Педагог оқушыға қолдау көрсетеді, оған өз мейірімін төгеді, басқаша айтқанда, сәтсіздіктер мен кедергілерге қарамастан, ең мықтысы болуға талпынатын өзіндік жеке тұлға ретінде қабылдайды. Қолдау келесідей жағдайлардан көрінеді: яғни педагог адамды емес, оның іс-әрекетін бағалайды және тұлға ретіндегі сәтсіздіктеріне қарамастан, сөзсіз, тұлға ретінде қабылдайды. Өзара ықпалдастық нәтежесі оқушының өз-өзімен қарым-қатынасы, өзіне деген сенімділігі, өз мінез-құлқын бақылай алуы, мықты тұлға ретінде қалыптасуға деген ынтасы болып табылады.

Педагог іс-әрекетінің жалпы құрылымы бірнеше кезеңдерден тұрады:

- байланыс орнату, диалог құру мүмкіндігі;
- оқушы мәселелерін, оның жеке қасиетін, сонымен қатар оған келтірілетін кедергілерді анықтап алу;
- мәселені талқылау;
- психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету.

Дамыта көмек көрсету негізіндегі мәселені шешуде өзара ықпалдастықтың қарым-қатынас технологиясы педагог мінез-құлқының келесі техникасын ұсынады:

- әңгімелесуге қызығушылық білдіріп, оның бетіне тіке қарауға және тындауға үйрену;
- ойындағысының барлығын айтқызу, тыныштықты сақтай біліу, оқушының жай-күйін түсінуге тырысу;
- өз көңіліңді білдіре білу;
- керекті ақпаратты алу және барлығын түсінуге бағыттылған сұрақтарды қоя білу;
- әңгімелесуші мәселесін түсінуге, оның шешімін табуға тырысу;
- жай кеңес беруден гөрі мәселенің шешіміне ықпал ететін шешім қабылдауға итермелеу.

Сынып жетекшінің оқушымен әңгімелесуге осындай шарттар ұсынылады. Оның негізінде адамға өзін-өзі дамытуға талпынушы тұлға ретіндегі көзқарас, ал оқушыға дамушы, оқушыларға көмек көрсете алатын адам ретіндегі көзқарас жатыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Керімов Л.К. «Қиын» оқушылар және оларды қайта тәрбиелеу мәселелері. – Алматы: Жазушы, 1991. 25-б.
2. Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалары. – Алматы: Ғылым, 2014. 76, 77-б.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Атамұра, 2015. 83, 84-б.

Бердыбекова Н.С.[1], Оразбаева У.А.[2]

МІНЕЗ – ҚҰЛҚЫНДА ҚИЫНДЫҒЫ БАР БАЛАНЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІ МЕН АТА - АНАНЫҢ РӨЛІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Отбасы тұлға қалыптастырушы бесік. «Азамат қалыптастырамын десең, бесігіңді түзе», деп ұлы ғұлама М. Әуезов әу заманнан бағыт беріп келеді [1].

Отбасыда адамаралық қатынастар негізі қаланады, бүкіл өмірге жетер еңбектік және әлеуметтік бағыт-бағдар түзіледі. Отбасыда өз кезегімен қарапайым да жеңіл түрде шешіліп жататын көптеген мәселелер, ересек шақта шырғалаң күйге түсіп жататыны белгілі. Шынымен де, бар тәрбиенің бастауы бесікте, отбасында екені белгілі. Бесікте ананың сүтімен сусындап, бесік жырын тыңдап, отбасы мейрімін сезініп, еңбек қабілетін шыңдаған бала егемен еліміздің ертеңі.

Отбасылық кейбір тұжырымдарды саралай келе, келесідей қорытынды жасауға болады:

1. ықпалы басқа айналадағы әсерден, мектептегі мұғалімнің әсерінен де мықты. Жас ұлғаюмен ол әсер азаюы мүмкін, бірақ ешқашан өз маңызын жоймайды;
2. қандай да бір басқа жағдайларда қалыптасуы мүмкін болмаған сапалары, қасиеттері, мінезі тек отбасында ғана дами бастайды;
3. отбасы тұлғаның әлеуметтенуін қамтамасыз етеді, оның тәндік, моральдық және еңбектік тәрбиесіне болған мүмкіндіктерді мейлінше шоғырландырып, іске қосады. Қоғамдағы азамат мүшесі отбасыдан бастау алады, қоғам келбеті отбасыдан көрінеді;
4. отбасының ықпалымен ғана бала санасына салт-дәстүр ұғымы беріледі;
5. отбасының аса маңызды қызметтерінің бірі — азамат тәрбиелеу, ұлтжандылықты қалыптас- тыру, болашақ жаңұя иегеріне дұрыс жол нұсқау және мемлекет заңдарын мойындап, құқық- тарын сауатты пайдалана білетін қоғам мүшесін жетілдіру;
6. отбасының балаға болашақ мамндығына нұсқау беру, оның армандарына деген ықпалы орасан.

Қазіргі экономикалық жүйеге байланысты отбасындағы тәрбие жоқтығының кейбір себептері ретінде келесі жағдайларды қарастыруға болады:

1. Көбінесе, көптеген еңбексүйгіш отбасыларда қаражат жағынан таршылық көруі.
2. Қоғамдық өмір мәдениетінің төмендігі.
3. Отбасы анасы, яғни әйел, мойнына артылған ауыртпалық.
4. Әлеуметтік-тұрмыстық және моральдық себептерден болып жатқан ерлі-зайыптылардың ажырасуы.
5. Бала тәрбиесінде ерте заманнан қоғамдағы отбасындағы ер адам мен әйел адамның атқартын ролі.
6. Бірнеше отбасылар арасындағы жан-жалдардан туындаған бәсеке.
7. Мектеп пен отбасы арасындағы байланыстың төмендеуі [2].

Отбасы дағдарысын реттеу және оның тәрбиелік ықпалын көтеру бағытында педагогтар мен психологтардың беретін ұсыныстары мен ақылдары.

Бұл жағдайда педагогика ешқандай жаңалық ашып бере алмайды: тәрбиенің қоғамдық, экономикалық қатынастардың жалпы заңдылықтарына тәуелділігі объективті шындық.

Білім беру мекемелерінен балалар мен жасөспірімдердің мінез-құлықтарының қиындауы, іс- қимылдарының алдын алуын және оны жеңу жолдарының тәрбиелік рөлін арттыру.

Мектептерде арнайы білім дәрежесінде дайындалған әлеуметтік педагоггтар мен психологтар қызмет атқарады. Бұл мамандарға балалар мен жасөспірімдер оқу және тәрбие барысында сенім артады. Оқытушылардың қызметіндегі басты бағыт тәрбиеге беріледі. Педагоггтардың педагогика- лық қызметтеріндегі жіберген қателіктері мен кемшіліктері, олардың тәрбиеленушілеріне жағымсыз ықпал етеді.

Білім беру мекемелеріндегі тәрбиені жақсы жолға қою ретінде атқарылады:

1. мұғалімдер дайындығының құрамдық сапасын және олардың жоғары педагогикалық мәдениетін арттырып қалыптастыру;
2. білім мекемелерінде педагогикалық қызметке барынша жағымды жағдай тудыру;
3. мұғалімдер құрамының өз бетінше білімдерін жетілдірулеріне мүмкіндік туғызу, педагогика- лық шеберліктері мен мәдениетін жетілдіру;
4. білім мекемелерінде әлеуметтік қызмет ұйымдастыру, девиантты іс-қимылды балалармен және жасөспірімдермен жеке жұмыс жүргізу, мұғалімдер мен ата-аналарға көмектесу;
5. білім беру мекемелеріндегі сабақтан тыс тәрбие жұмысының жүйесін дамыту;
6. ата-аналарды тәрбие жұмысына жұмылдыру олардың педагогикалық даярлығын жетілдіру.

Отбасы мен мектептің өзара мақсатты әрекеттесуі отбасының, мектеп пен тұрғылықты жердегі әкімшілік органдардың балалар мен жасөспірімдердің девиантты мінез-құлық, іс-қимылдарының алдын алу және оны жеңу жолдарын қарастыру.

Отбасы адамзат қоғамның ең шағын бейнесі. Қоғамда отбасы екі қызмет атқарады, оның бірі – дүниеге ұрпақ әкелу, екіншісі – дүниеге келген сәбиді тәндік жағынан дамытуды қамтамасыз етіп, өмір бойы рухани жағынан жетілдіріп, оны тұлға ретінде қалыптастыру [3].

Қазіргі таңда отбасылардың арасындағы келіспеушілік, отбасындағы қарама-қайшылықтардың болуы балаға қатты әсер етеді. Отбасында берекенің болмауы, ата-балаға тәрбие беретін, ата-ананың жаман жолға, ішімдікке салынуы, нашақорлыққа бой ұруы, баланың алдында бір-бірін балағаттауы өсіп келе жатқан жеткіншек санасына теріс пікір қалыптасуын арттырады. Бала жасынан сүйіспеншілікке, отбасында махаббат мейіріміне бөленбей қатал, қатыгез болып, кейін жас өскен сайын қылмыскер болуы да ғажап емес. Қазіргі кезде отбасындағы жанжалды көрген балалар әкесінің анасына қол көтергенін көріп өсіп, кейде анасын қорғаймын деп, қылмысқа да барып қалып жатқан тұстар болады. «Тәртібі қиын оқушы» болып шыға келеді.

Балаға жас ерекшелігіне қарай тәрбие берсе, сөзсіз, тәрбиелі ұрпақ қалыптасатынына нық сенім- мен қарауға болады. Осы орайда «егер бала бұзақы бола бастаса, онда бұған бала кінәлі емес, педагогикалық әдістер кінәлі» деген А. Макаренконың пікірін қайта қарауға тура келеді. Пайдасыз әдістердің зиянды салдарын түзеу үшін жан-жақты ойластырылған, ғылыми негізделген педагогика- лық-психологиялық жүйе болуы керек. Ал ұлы Абайдың сөзі қайта тәрбиелеу ісін жігермен бастауға дем береді. Ол жеке тұлғаның қалыптасып дамуы туралы былай тұжырымдайды: «Баланы ең алдымен қоршаған ортасы, көшесі тәрбиелейді».

Халықтық педагогиканы, яғни этнопедагогиканы, оқыту үрдісінде пайдалана отырып, ұлттық тәрбие беруде жеткіншектерге тілі мен әдебиетін, тарихы мен өнерін қастерлеп, салт-дәстүрін меңгерту оқушыларға қажет. Сол арқылы ұрпаққа ақыл-ой, еңбек, адалдық, эстетика, отбасы тәрбиесіне байланысты тәлім-тәрбие беретіні ежелден белгілі. Бала туғаннан отбасы мұндай қасиеттерді бойына сіңіре беру керек. Сонымен қатар жасөспірімдерді нашақорлықтан, ұрлықтан арашалауда, олардың санасына кісілік, адамгершілік қасиеттің рухын ұялатуға берері көп ата- бабаларымыз әдептілігімен, өнерпаздығымен, отбасы мүшелерінің бір-біріне деген өзара достық қарым-қатынасымен, ерен еңбегімен балаларына үлгі-өнеге көрсеткен. Енді ғана тілі шығып келе жатқан балаға

жас кезінен мақал-мәтелді, жаңылтпаштарды, ертегілерді сіңіріп өсірсе, «Бала біздің болашағымыз» деп санайтын әрбір ата-ана үшін дұрыс жол болып саналады. Ол дұрыс ұрпақ қалыптастырудың бірден-бір жолы болып табылады [4].

Бүгінгі XXI ғасырдың басты мәселесі болып дұрыс ұрпақ қалыптастыру, болашаққа нық сенімді болу табылады. Ұрпақтың мәдениетті, ұлттық санасының жоғары болуын қалыптастыру мақсат етіледі. Осынау заманның сан-қилы мәселелерімен ата-ананың бала тәрбиелеудегі үлкен қиындықтарға тап болатынын да белгілі. Негізінен, барлық мәселе ата-аналар тарапынан баланың бос уақытын дұрыс, орынды пайдаланбаудан, тұрмыстың нашарлығы мен отбасындағы келеңсіз жағдайлардан бастау алатындығы да болады. Бала тәрбиесін жас ерекшеліктеріне қарай жүргізсе, баланың ынтасын дамыту арқылы әдіс-тәсілдерді жаңартып отырса, заман талабына сай мектеп пен ата-аналар дұрыс жолға қойылған тәрбиелік мазмұны жоғары жұмыстар атқарса іс нәтижелі болып жемісін беретіндігі сөзсіз [5].

Қазіргі көп мәдениетті қоғамда балаға сырттан әсер етуші жағдайлар оның жаңа қалыптасып келе жатқан тұлғасына ауқымды әсерін тигізеді. Ст. Холл «бала толыққанды дамуы үшін өз халқының сезімдері мен көзқарастарын басынан өткеруі қажет» деп санайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Атамұра, 2015. 83, 84-б.
2. Қалиева Г. Қазақстан мектебі. – 2019. № 4. 22, 23-б.
3. Қоянбаев Ж.Б. Отбасы балалар және жеткіншектер тәрбиесі. – Алматы: Рауан, 2016. – 234-б.
4. Ахметжанова Н. Мінез-құлқы қиын балалар // Ұлағат. № 1. 29-б.
5. Өтеген Қ. Қазақстан мектебі. № 7. 59, 60-б.

Мусакулов К.Т.[1], Оразгалиев А.О.[2]

ОҚЫТУ ҮРДІСІНЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДА ТИГІЗЕТІН ӘСЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі,
7М01101 Педагогика және психология
білім беру бағдарламасының магистранты
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
ice_sulu97@mail.ru

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі – оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. Шығармашылық – бұл адамның жаңашылдықты, өзіндік ойлау мен көзқарасты қалыптастыру қабілеті, сонымен қатар мәселелерді шешуде инновациялық тәсілдер қолдану дағдысы. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, әсіресе оқу үрдісінде, олардың танымдық белсенділігін арттырып, тұлғалық және интеллектуалды дамуына ықпал етеді. Бұл мақалада оқыту үрдісінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдіс-тәсілдері мен оның маңызы қарастырылатын болады [3].

Шығармашылық қабілеттер – бұл жаңа идеяларды, шешімдер мен көзқарастарды табу, қиындықтарды шешу барысында түрлі тәсілдерді қолдану қабілеті. Оқушының шығармашылық дамуы – бұл оның оқу барысында өзіндік ойлауын қалыптастыру, іс-әрекетінде жаңашылдықты енгізуге ұмтылу. Шығармашылық дамудың негізгі аспектілері: ойлаудың икемділігі, жаңа шешімдер табуға дайын болу, қиял мен инновацияны іске асыру.

Шығармашылық қабілеттер оқушылардың жеке тұлғалық ерекшеліктері мен қабілеттерін ашуға ықпал етеді. Бұл процесте мұғалімнің ролі өте маңызды. Оқушылардың шығармашылық дамуын басқару, дұрыс бағыттау арқылы олардың оқу процесіндегі белсенділігін арттыруға болады. Оқушылар шығармашылықпен ойлаған кезде, олардың танымдық қабілеттері дамиды, зерттеу дағдылары қалыптасады және өмірге деген оң көзқарас қалыптасады.

Оқыту үрдісінде шығармашылық қабілеттерді дамытуға әсер ететін факторлар

1. Оқытудың белсенді әдіс-тәсілдері Шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін оқытудың белсенді әдістері үлкен маңызға ие. Бұл әдістер оқушыларды белсенді ойлауға, жеке пікірлерін білдіруге және тапсырмаларды орындау барысында шығармашылық көзқарастарды қолдануға ынталандырады. Мысалы, топтық жұмыс, пікірталастар, жобалық жұмыстар мен рөлдік ойындар оқушылардың креативті қабілеттерін ашуға мүмкіндік береді. Бұл әдістерді қолдану оқушыларды өз ойларын еркін білдіруге, сыни тұрғыдан ойлауға және әр түрлі мәселелерге жаңа көзқараспен қарауға үйретеді.

2. Проблемалық оқыту Проблемалық оқыту әдісі оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың маңызды құралы болып табылады. Мұндай оқыту тәсілінде мұғалім оқушыларды өздігінен мәселелерді шешуге, жаңа идеялар ұсынуға және мәселені әртүрлі тұрғыдан қарастыруға бағыттайды. Проблемалық жағдайларды шешу барысында оқушылар өз пікірлері мен көзқарастарын еркін білдіре алады, бұл олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға септігін тигізеді [2].

3. Көп деңгейлі тапсырмалар Оқушыларға әртүрлі деңгейде тапсырмалар беру олардың шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Мұндай тапсырмалар оқушылардың өз деңгейіне сәйкес қиындықтарды жеңуге көмектесіп, шығармашылық ізденістерін ынталандырады. Қарапайым сұрақтар мен тапсырмалардан бастап, күрделі және көп қырлы мәселелерге дейінгі тапсырмалар оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады.

4. Қызықты және инновациялық оқу материалдары Шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін оқу материалдарының қызықты әрі инновациялық болуы маңызды. Мұғалім оқушылардың қиялын қозғау үшін жаңашыл әдістер мен техникаларды қолдануы қажет. Мысалы, мультимедиялық құралдарды, техникалық жабдықтарды немесе интернет ресурстарын пайдалану оқушылардың шығармашылық ойлауын ынталандырады.

5. Әлеуметтік және эмоционалды қолдау Шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін оқушылардың әлеуметтік және эмоционалды жағдайын ескеру қажет. Оқушы өзін қауіпсіз және қолдаулы сезінген кезде ғана шығармашылықпен айналыса алады. Мұғалімдер оқушылардың әрқайсысына жеке көзқараспен қарап, олардың өз идеяларын ұсынуға ынталандыруы керек [1].

Шығармашылық қабілеттердің дамуы оқу процесінде бірқатар маңызды өзгерістерді туғызады. Ең бастысы, бұл қабілеттер оқушыларды өз бетімен білім алуға, жаңа идеялар мен шешімдер ұсынуға ынталандырады. Шығармашылық ойлау білім алудың мәнін өзгертіп, оқушыларды тек ақпаратты қабылдаушы емес, оны өңдеуші және қайта жасайтын тұлғаға айналдырады.

Шығармашылық қабілеттерді дамыту арқылы оқушылардың өздік жұмысы, сыни ойлауы және мәселелерді шешудегі қабілеттері күшейеді. Бұл тек оқу үдерісін ғана емес, олардың өмірдегі әрекеттерін де жақсартады. Оқушылардың шығармашылық тұрғыдан ойлау қабілеттері оларды қоғамда белсенді тұлға ретінде қалыптастырады.

Оқыту үрдісінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту – бұл тұлғаның өзіндік ойлауын, интеллектуалды және эмоционалдық дамуын қолдайтын маңызды процесс. Мұғалімдер шығармашылық қабілеттерді дамытуға бағытталған әртүрлі әдіс-тәсілдер мен құралдарды қолдана отырып, оқушылардың инновациялық ойлау дағдыларын қалыптастыра алады. Бұл өз кезегінде оқушылардың өздігінен білім алуына, мәселелерді шешуге және өмірде шығармашылықпен жұмыс істеуге дайын болуына мүмкіндік береді [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:
1 Гончаренко, С. Шығармашылықтың психологиясы. - Алматы: Қазақ университеті, 2013ж. – 91б.
2 Шахова, И. М. Шығармашылық қабілеттерді дамытуда оқыту әдістері. - Астана: Литера, 2018ж. – 32 б.
3 Баймұратова, М. А. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту: теория мен тәжірибе. - Алматы: Рауан, 2015ж. – 733 б.
4 Гребенюк, В. Г. Оқытуда шығармашылық көзқарастарды дамыту. - Москва: Академиялық баспа, 2017ж. – 62 б.

Мусакулов К.Т.[1], Оразгалиев А.О.[2]

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРДІ ДАМЫТУҒА ЫҚПАЛ ЕТЕТІН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАР

Педагогика ғылымдарының магистрі,
7М01101 Педагогика және психология
білім беру бағдарламасының магистранты
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
ice_sulu97@mail.ru

Қазіргі заманда шығармашылық қабілеттерді дамыту оқушылардың тұлғалық және интеллектуалдық дамуына маңызды әсер етеді. Шығармашылық ойлау — бұл жеке адамның ойлау, қабылдау және проблемаларды шешу қабілеттерінің даму көрсеткіші. Оқу процесінде шығармашылық қабілеттерді дамыту, әсіресе ақпараттық қоғамда, оқушыларды болашақта өздерінің кәсіби өмірінде табысқа жету үшін қажет. Педагогикалық факторлар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда негізгі рөл атқарады. Бұл мақалада оқу процесінде шығармашылық қабілеттерді дамытуға ықпал ететін педагогикалық факторлар қарастырылады.

Шығармашылық қабілеттер адамның жаңа идеялар мен шешімдер ұсынуға, түрлі көзқарастарды біріктіруге және өз бетімен ойлауға мүмкіндігін арттырады. Шығармашылықтың негізгі компоненттері ретінде ойлау икемділігі, мәселені шешу дағдылары, интуиция және кең ауқымды ойлау түсініледі. Оқу процесінде шығармашылық қабілеттерді дамыту — бұл тек білім беру емес, сонымен қатар оқушылардың жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруды көздейтін мақсат [3].

Шығармашылық қабілеттерді дамыту оқушылардың белсенділік деңгейін арттыруға, олардың өз идеяларын еркін білдіруге мүмкіндік береді. Бұл үдеріс шығармашылық ойлауды дамытатын әдістер мен тәсілдерді енгізу арқылы жүзеге асады.

Оқу процесінде шығармашылық қабілеттерді дамытуға ықпал ететін педагогикалық факторлар.

1. Педагогтың шығармашылық әлеуеті мен әдістемелік құзыреттілігі

Педагогтың шығармашылық әлеуеті оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда басты фактор болып табылады. Мұғалімнің әдістемелік шеберлігі, шығармашылыққа ықпал ететін әдістерді қолдану қабілеті оқушылардың ойлауын кеңейтуге көмектеседі. Мұғалімдер шығармашылық тапсырмаларды дұрыс таңдай отырып, оқушыларды ойлау мен шығармашылыққа ынталандыруы тиіс.

Мұғалімдер оқушыларды өз идеяларын білдіруге, оларды сынақтан өткізуге және жаңа тәсілдер іздеуге ынталандыратын орта қалыптастыруы керек. Мұғалімдер өз сабақтарында әртүрлі әдістер мен техникаларды қолдануы керек: жобалық әдіс, зерттеу жұмыстары, сын тұрғысынан ойлау, топтық жұмыс, дискуссиялар және т.б.

2. Жеке көзқарас және оқушының ішкі мотивациясын ояту.

Оқу процесінде шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін оқушының ішкі мотивациясы өте маңызды. Мұғалімдердің оқушыға жеке көзқарасы оның шығармашылық дамуына тікелей әсер етеді. Мұғалімдер әр оқушының жеке мүмкіндіктерін, қызығушылықтарын, қабілеттерін ескере отырып, әртүрлі тапсырмалар мен жобалар ұсынуы тиіс. Бұл оқушының шығармашылық әлеуетін іске асыруға мүмкіндік береді.

Жеке көзқарас оқушының шығармашылық ойлауын жетілдіруге бағытталған болатындықтан, мұғалім оқушыларды шығармашылыққа жетелейтін ынталандыру шараларын қолданысқа енгізуі қажет. Оқушыларды эксперименттер жасауға, жаңа идеялар ұсынуға, қателіктерден қорықпауға үйрету де маңызды [1].

3. Жаңаша оқыту әдістері мен инновациялық технологиялар.

Оқу процесінде шығармашылық қабілеттерді дамытуда жаңаша оқыту әдістері мен инновациялық технологияларды қолдану маңызды рөл атқарады. Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар оқушылардың шығармашылық ойлауын дамыту үшін үлкен мүмкіндіктер ұсынады. Мұғалімдер оқу үрдісінде жаңа ақпараттық технологиялар мен мультимедиялық құралдарды қолдана отырып, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыруға болады. Мысалы, компьютерлік бағдарламаларды пайдалану, интернет ресурстарын енгізу, виртуалды сабақтар өткізу арқылы оқушылар жаңа білім мен дағдыларды жеңіл меңгереді.

Жаңаша оқыту әдістері оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуды ынталандыратын мүмкіндіктерді ұсынады. Әр түрлі әдістемелер, әсіресе интерактивті және жобалық әдіс, оқушыларды белсендіруге және олардың шығармашылық қасиеттерін ашуға мүмкіндік береді.

4. Оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту.

Шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын жетілдіру қажет. Бұл дағды оқушылардың мәселені жан-жақты қарап, әртүрлі шешімдер ұсыну және оларды негіздеу қабілеттерін дамытады. Мұғалімдер оқу процесінде оқушыларды түрлі тақырыптарға сын тұрғысынан ойлауға, сұрақ қоюға, талқылауға және өз пікірін білдіруге ынталандыруы керек.

Сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту үшін мұғалімдер пікірталастар, топтық жұмыстар, пікір-сайыстар ұйымдастырып, оқушыларды ойлау қабілеттерін жетілдіруге бағыттайды. Мұндай тәсілдер оқушыларды шығармашылық тұрғыда жұмыс жасауға және белсенділік танытуға шақырады.

5. Топтық жұмыс және ынтымақтастық.

Топтық жұмыс шығармашылық қабілеттерді дамытуда маңызды фактор болып табылады. Топта жұмыс істеу оқушыларға өз идеяларын бөлісуге, бір-бірінің ойларын тыңдауға және сыни тұрғыдан бағалауға мүмкіндік береді. Топтық жұмыстарда әртүрлі көзқарастар мен идеялар біріккенде, шығармашылық процеске жаңа көзқарастар енгізіледі.

Мұғалімдер топтық жұмысты ұйымдастыруда оқушыларға белгілі бір тапсырмалар немесе жобалар бере отырып, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды. Бұл тәсіл оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға және олардың жеке ойлау қабілеттерін дамытуды қамтамасыз етеді [2].

Оқу процесінде шығармашылық қабілеттерді дамыту педагогтардың кәсіби құзыреттілігіне, оқушылардың мотивациясына және оқу әдістеріне байланысты. Мұғалімдер шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін инновациялық технологиялар мен әдістерді қолдана отырып, оқушыларды өз мүмкіндіктерін толыққанды ашуға көмектеседі. Бұл үдеріс оқушылардың жеке тұлғалық дамуында маңызды рөл атқарады және олардың болашақта шығармашылық тапсырмаларды шешу қабілеттерін жетілдіруге ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Баймұратова, М. А. Шығармашылық қабілеттерді дамыту және педагогикалық әдістер. - Алматы: Білім, 2018ж. – 67 б.

2 Назарова, Г. М. Оқу процесінде шығармашылық ойлауды дамыту. - Астана: Литера, 2017ж. – 273б.
3 Сүлейменова, А. А. Шығармашылық қабілеттер мен оқушылардың ойлау дағдылары. - Алматы: Қазақ университеті, 2020ж. – 29б.

Жанғабыл А.С.[1], Рахметулла А.А.[2]

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Мектепке дайындық туралы айтатын болсақ, олар баланың физикалық, психологиялық, әлеуметтік даму деңгейі туралы айтады, яғни.мектеп бағдарламасын оның денсаулығына әсер етпейтіндей етіп сәтті дамыту үшін қажет. Сонымен, мектепте оқуға дайындық ұғымы:
- мектепте оқуға физиологиялық дайындық
- психологиялық дайындық
- мектепте оқуға әлеуметтік немесе жеке дайындық.

Барлық үш дайындық бір-бірімен тығыз байланысты, олардың біреуінің болмауы мектептегі үлгерімде көрінеді. Баланың денесінің негізгі функционалды жүйелерінің дамуы және оның денсаулық жағдайы мектепке дайындықтың негізін құрайды.

Мектептегі физиологиялық (функционалдық) дайындық бала ағзасының негізгі функционалдық жүйесінің даму деңгейімен және оның денсаулық жағдайымен анықталады. Дәрігерлер балалардың мектепте жүйелі оқуға физиологиялық дайындығын белгілі бір критерийлер бойынша бағалайды. Психиканың мектепке дайындығын қалыптастыру және диагностикалау кезінде оның физиологиялық даму деңгейін және баланың денсаулық жағдайын ескеру қажет, яғни олар мектеп іс-әрекетінің негізін құрайды. Қарым-қатынаста қиындық көретіндер, әдетте, ойлау дамуының ең жоғары деңгейіне қарағанда әрдайым ауыратын студенттер [1].

Барлық балалар әртүрлі жолмен дамитынын ұмытпау керек, негізінен баланың жасы биологиялық жасқа сәйкес келмейді, 6 жастағы бір бала жүйелі түрде өзін-өзі тәрбиелеуге және физикалық дамуға дайын, ал екіншісі-7 жасында қарапайым мектеп бағдарламасы олардың күшіне сәйкес келмейді.

6-7 жас аралығында жүреді мәнді өзгерту баланың жүйке жүйесіне, әуелі, қатысты бас миының қатысты, оның құрылысы мен жұмыс істеуін. Бұл өте маңызды, сондықтан ол жаңа білімді игеруде маңызды рөл атқарады, оқу қызметін қамтамасыз етеді. Мектеп жасына дейінгі балалар оқу жылының алғашқы айларында қиындықтарға тап болуы мүмкін.

Мектепке дайындалған балалар осындай қиындықтарға тап болады. Оқу іс-әрекетінің күрделенуі қозғыш, инертті балаларда ингибирлеу реакциясын немесе ауыр емес, төзімді балаларда қозу реакциясын тудырады.

Балалардың мектепке психологиялық дайындығы. Баланың мектептегі оқуға психологиялық дайындығы – білім беру мазмұнында өз мәдениетінің бір бөлігін немесе басқа бөлігін игеруге дайындығы, оқу іс-әрекетінің формасы - өзі күрделі құрылымдық және жүйелік білім, яғни.бала психикасының барлық аспектілерін қамтиды. Ол жеке-мотивациялық және ерікті саланы, жалпыланған білімді, қарапайым жүйелерді және

көріністің кейбір оқу қабілеттерін және т.б. қамтиды, бұл психикалық қасиеттер мен қасиеттер емес, олардың толық бірлігі, яғни. белгілі бір құрылымға ие. Дайындықтың құрылымға енуі маңызды-оқу қасиеті, күрделі қарым-қатынасты қалыптастырады және мектептегі жетістікке біркелкі әсер етпейді.

Бастауыш мектепте баланы сәтті оқытудың бірінші шарты-оның оқу мотивтеріне сәйкестігі, оған маңызды көзқарас-бұл қоғамдық жұмыста білім алуға деген ұмтылыс, белгілі бір оқу пәндеріне қызығушылық. Сонда ғана оқу мотивінің жеткілікті жағдайы мен тұрақтылығы баланы мектептің міндеттерін жүйелі және моральдық орындауға итермелейді. Бұл мотивтің пайда болуы мектеп жасына дейінгі кезеңнің соңында қалыптасты, балалардың мектепке келуге деген ықыласы болуы мүмкін. Баланың көз алдында бір жағынан оқушының міндеттерін қалыптастыру және қоршаған ортадағы өмірге деген қызығушылықтың белсенді ойлауын дамыту, жаңа нәрсені білуге ұмтылу [2].

Мектепке мотивациялық дайындық-бұл мектепке бару, жаңа білім алу, оқушы атағын алу ниеті. Ересектер әлеміне деген қызығушылық, олар сияқты болуға деген ұмтылыс, отбасындағы және мектептегі ересектермен оң қарым – қатынасты тұрақтандыру және сақтау, өзіңізді жақсы көру-мұның бәрі мотивациялық оқыту нұсқалары.6 жасында бала біртіндеп ерік-жігердің негізгі элементінің құрылымын қалыптастырады [3].

Бала мақсатқа жетеді, шешім қабылдайды, іс-қимыл жоспарын жасайды, оны орындауға тырысады, кедергілерді жеңу үшін күш көрсетеді. Бірақ ерікті мінез-құлық әлі әлсіз.Ерікті дайындық-бұл өз іс-әрекеттерін ерік-жігермен бақылау, мінез-құлқыңызды басқару қабілетінің даму деңгейі. Бұл дайындық жалпы әрекетті бірінші сынға қосуға, оқу талаптарын қабылдау жүйесін, ол үшін жаңа ережені орындауға мүмкіндік береді. Либералды мінез-құлықты дамытудағы басты нәрсе-мектеп жасына дейінгі кезеңнің аяғында пайда болған қалыптасқан және мотивациялық иерархия, оларды ынталандыру нәтижесінде, яғни.бір мотивация бірінші орынға шығады және артық болады, ал екіншісі бағынышты орын алады. Зияткерлік дайындық-баланың белгілі бір білім қорын қабылдауын, принциптерін, заңдылықтарын, жалпы қабылдауын, визуалды бейнені, визуалды-схемалық ойлауды, шығармашылық қиялын, табиғат пен әлеуметтік көрініс туралы білімдерін алдын-ала анықтайды. Зияткерлік дайындық, сондай-ақ оқу міндетін бөліп көрсетудің белгілі бір дағдыларын қалыптастыру, оны іс-әрекеттің тәуелсіз мақсатына айналдыру. Балалардың білімді меңгеру сапасы танымдық процестің даму деңгейіне байланысты. Балалардың мектепте оқуға әлеуметтік дайындығы. Мектепке әлеуметтік немесе жеке бейімделуге дайын болу, баланың жаңа қарым-қатынасқа, қоршаған әлемге және өзіне деген жаңа көзқарасына дайын болу.Баланың дамуының өтпелі кезеңінде ол күрделі тәрбиелік көзқарасқа ие болады. Өйткені, жүйе қолданылатын педагогикалық талаптарға, оның дамуының жаңа деңгейіне және оның жаңа талаптарына сәйкес келмейді. Басқаша айтқанда, педагогикалық жүйенің өзгеруі баланың жеке басының өзгеруі ғана емес. Бұл бөлу мағынасы бар, дағдарыс өте өткір.Әлеуметтік-психологиялық дайындық оқушыға сыныптастарымен қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беретін ұжымдағы жұмыс сапасын білдіреді. Өтпелі кезеңнің психологиялық мәні және оның осы кезеңдегі мағынасы баланың бүкіл психикасында жаһандық өзгеріске ие. Өзіне және басқаларға деген көзқарас өзгереді, жаңа қажеттіліктер мен мүдделер пайда болады, білім процестері қайта құрылады, баланың қызметі жаңа сипатқа ие болады. Белгілі психикалық функциялар мен процестер өзгеріп қана қоймай, баланың функционалды жүйесі толығымен қайта құрылады. Барлық осы көріністер баланың жоғары жас деңгейіне көшкенін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алябушева Г.В. Кіші мектеп оқушыларының жобалық іс-әрекеттегі танымдық қызығушылықтарын дамыту. – Мәскеу.: МГМУ им. М. А. Шолохова, 2011. - 21б.
2. Горская Н.Е. Тұлғаның мотивациясының құрылымын зерттеудің теориялық тәсілдері // Иркутск.: Мемлекеттік техникалық университетінің хабаршысы.2015. № 1,- 217-221б.

3. Горчакова Е. Б. Тұлғаның мотивациялық саласын жүйелі көзқарас тұрғысынан зерттеу // Қиыр шығыс мемлекетінің еңбектері. ун-та. - 2013. № 135, - 111-114б.

Жанғабыл А.С.[1], Рахметулла А.А.[2]

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРҒЫДАН ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУ ЖОЛДАРЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Бейімделу және мінез-құлық себептері психология мен педагогикадағы негізгі мәселелердің бірі болып табылады. 70-жылдардың ортасынан бастап. Өткен ғасырда ғалымдар Бейімделуға көбірек қызығушылық танытты. Қазіргі уақытта отандық әдебиетте Бейімделуды түсінудің әртүрлі тәсілдері бар, олар келесідей анықталады:

кәсіпорынның қажеттіліктерін қанағаттандыруға байланысты қызмет көрсетуге ынталандыру;

белгілі бір күштердің тақырыптық қызметі;

іс-әрекеттің бағытын (материалдық немесе идеалды) ынталандыратын және анықтайтын объект);

адамның іс - әрекеті мен іс-әрекетін таңдаудың ақылға қонымды себебі; - тәжірибе және қажеттілік туралы хабардар болу [1].

Орыс психологиясына орталықтандырылған көзқарас-бұл адамның Бейімделуын зерттеудегі жүйені анықтайтын психика мен қызмет бірлігі принципіне негізделген іс-әрекет тәсілі болып табылатын Бейімделуды зерттеу. Ғалымдар "мотив" терминін қызмет ұғымымен байланыстырады. Міне, қажеттілік-бұл қызметке жауап беретін, ынталандыратын және басқаратын білім. Қызмет көрсету себептеріне сүйене отырып, бұл адамға, интеграторға және қызмет көрсету менеджеріне, соның ішінде оқытуға тұтас көзқарас ретінде қарастырылады.

Қазіргі авторлар блоктың, ішкі сүзгінің және мақсатты Блок туралы күрделі психологиялық білімнің болуы қажет деп санайды. Мұқтаж бөлімше олардың биологиялық және әлеуметтік қажеттіліктерінен, сондай-ақ қарызды ескере отырып, бір нәрсе жасау қажеттілігінен тұрады. "Ішкі сүзгі" блогы моральдық бақылауды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін психикалық құбылыстардан тұрады (біз сенім, құндылықтар, идеалдар туралы айтамыз) сыртқы жағдайлар мен мүмкіндіктер (білім, дағды, сапа) және пайда (мүдделер, бейімділіктер, талаптар). Мақсатты блок - бұл белгілі бір әрекеттің қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын объектінің бейнесі, ол қажет және қол жетімді.

Бейімдердің үйлесімі техникалық қызмет көрсету Бейімделусын жасайды. Бейімделу - белгілі бір қажеттіліктерді қанағаттандыруға байланысты қызмет көрсетуге ынталандыру. Анықтама бойынша, Бейімделу-бұл белгілі бір жағдайларда адамның деңгейі мен бағытын анықтайтын адамның жағдайы.

Бейім салыстырмалы түрде тұрақты физикалық көріністерді көрсетеді. Бейімделуның белгілі бір сәттері ситуациялық айнымалыларға байланысты. Бейімделу нақты мақсатты мақсаттарға жетуді басқаратын және басқаратын, сондай-ақ осы бағытты қолдайтын ықтимал әрекеттерді таңдау процесі ретінде әрекет ететін нақты қозғаушы күш ретінде әрекет етеді. Басқаша айтқанда, Бейімделу іс-әрекеттің мақсатын түсіндіреді.

Бейімделу-бұл адамның қалыптасу процесіне қатысатын сыртқы және ішкі іс-әрекеттердің қасақана әрекеттері бар сана нысаны ретінде жеке тұлғаның ерекше әрекеті. Бейімделу-бұл құрылымы бар күрделі жүйе. В. І. Додонов Бейімделудың құрылымын оның құрылымдық компоненттері түрінде сипаттады:

қызмет көрсету процесін ләззат алу;

жеке қызмет нәтижесі үшін маңыздылығы;

адамға қысым [2].

Қызмет түрі бойынша Бейімделу: еңбек, білім беру, зерттеу, кәсіби, коммуникативті.

Қазіргі уақытта «академиялық мотивтің» жалпы анықтамасы жоқ. Педагогикалық іс-әрекеттің негізі жеке тұлғаны сипаттайтын импульс болып саналады, оның негізгі бағыты әлеуметтену процесінде қалыптасады. Пермагомедовтың ЕА анықтамасы бойынша тренингтің мақсаты білім беру қызметінің белгілі бір аспектілерінде кіші оқушының құрдастарымен қарым-қатынасының негізгі бағытын анықтау болып табылады.

Педагогикалық себептерге байланысты психологиялық критерийлердің екі түрі бар: материалдық және динамикалық. Мотивтің негізгі сипаттамалары білім беру қызметінің сипатымен тығыз байланысты және мыналарды қамтиды: хабардарлық, сыртқы келбет немесе Тәуелсіздік, тұтастай алғанда тиімділік, Бейімделу құрылымындағы үстемдік, бірнеше пәндерге бөліну дәрежесі.

Бейімделудің динамикалық сипаттамалары оқушылардың психофизиологиялық ерекшеліктеріне байланысты: тұрақтылық, қозғалтқыштың күші мен маңыздылығы, эмоционалды бояу және таным жылдамдығы. Өру сияқты себептерге байланысты себептерді мазмұны (бағыты) және жағдайы (даму деңгейі) сияқты критерийлер бойынша сипаттау керек. Мемлекет бейімделудің тиімділігін өлшейді.

Білім берудің бірқатар себептері әдетте «білім беру бейімделуы» немесе "білім беру қызметін жылжыту"терминімен анықталады. Орыс психологиясында ішкі және сыртқы бейімделуны ажыратудың екі әдісі бар.

Бірінші тәсілдің ішкі және сыртқы бейімделудың бірінші критерийі оқу процесі мен білім беру қызметінің басқа компоненттері (оның мақсаты, процесі және нәтижесі) арасындағы байланысты сипаттау болып табылады [3]. Егер мотив танымдық іс-әрекетті орындау функциясын орындаса, ол алынған біліммен тығыз байланысты және орындалатын әрекеттер ішкі болып табылады. Қозғалмайтын (әлеуметтік) қажеттілік функцияларын орындай отырып, ол біліммен байланысты емес, сондықтан сыртқы фактор болып саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Тесленко А.Е. Жеке тұлғаның әлеуметтенуінің педагогикасы мен психологиясы. – Астана.: ЕАГИ, 2011. – 375 б.

2. Д. В. Лепешев Балаларды сауықтыру орталығы жағдайында бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық тұлғасын қалыптастыру бойынша даму ортасын құру // педагогика KZ. - 2016. №8, - 24-30б.

3. Мамырбаева З.Е. Балалар мен кіші мектеп оқушыларын жаппай ойын - сауық іс-шараларын өткізуге дайындау және қатысу арқылы интеграцияланған лингвистикалық кеңістікті ұйымдастыру (жұмыс тәжірибесінен) – Астана.: ЕАГИ, 2012. – 102 б.

Адилова А.К.[1], Сағынбай Д.Қ.[2]

МЕКТЕПТЕГІ БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУ ЖОЛДАРЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Психолог буллингтің кез келген түрі қауіпті екенін айтады. Маманның сөзінше, қазіргі уақытта әлеуметтік желілер мен технологиялардың жаңа деңгейге шығуы балалар арасындағы буллингті де жаңа деңгейге көтерген. Буллинг көп жағдайда физикалық қысымнан ғана тұрмайды. Көбінесе психологиялық шабуыл: қорлау, жаман сөздер айту, келемеждеу, өсек пен өтірік сөз тарату және шеттетуден тұрады. Әсіресе соңғысы балалардың өз ортасынан алшақтап, жалғыздықтан суицидке баруына әсер етеді, дейді ол [1].

«Балалар арасындағы буллинг бұрыннан бар нәрсе. Тек қазіргі уақытта телефонға түсіріп алу, оны таратып жіберу секілді әрекеттер бұл мәселені одан бетер өршітіп жіберді. Сонымен қатар қазір буллингтің физикалық түріне қарағанда психологиялық шабуылы көбірек байқалады. Балалар арасындағы суицидтің көп белең алып кетуі де осыған байланысты. Алайда біз бұдан физикалық буллингке қарағанда оның психологиялық түрі қауіпті болады деп айта алмаймыз. Бұлардың екеуі де қауіпті. Мысалы, физикалық шабуыл кезінде құдалауға ұшыраған баланы итеріп жіберіп немесе ауыр соққы жасаса, психологиялық түрінде баланы шеттету, мазақтау, күлкіге айналдыру болады. Мұның барлығы да ақыл-есі қатпаған жасөспірімге ауыр әсер етеді», – дейді психолог [2].

Психолог мектептегі буллинг көбіне бастауыш және орта сыныптарда кездесетінін айтады. Сөзінше, 10-11 сыныптарда ми құрылымдарының жетілу процестерінің және жасөспірімдердің өзін-өзі реттеу қабілетінің аясында мұндай мәселелер бірте-бірте жойылады.

«Басталған буллингті тоқтату өте қиын. Оның қатысушылары да көп болады. Мәселен, буллер құдалауды ойлап тауып, оны жүзеге асырады. Бақылаушылар – олар даудан алшақ жүреді, бірақ болып жатқан жағдайға жақтау немесе қарсылық реакциясын білдіреді. Соңғысы – құрбан болған бала. Психологияда тіпті «бақылаушының жарақаты» деген термин бар. Көп жағдайда балалар үздіксіз зорлық-зомбылықтың куәгері болу тәжірибесін өз бетімен жеңе алмайды. Яғни буллинг тек құрбан болған баланың ғана емес, үнсіз бақылаушы баланың да психикалық денсаулығына зиян келтіреді», – деп түсіндіреді маман.

Психолог буллингке баратын балалардың да психологиялық ерекшеліктеріне мән беру қажет деп санайды. Өйткені отбасының әл-ауқатына, ата-анасының қамқорлығына және даму деңгейіне қарамастан, кез келген бала қорлаудың құрбаны болуы мүмкін. Агрессия олардың балаларына қарсы бағытталмағанын көрсе де, ересектердің мұндай мәселелерді бақылауда ұстауы маңызды дейді ол [3].

«Көп жағдайда ата-анасы ажырасып кеткен болмаса бақылаудан шығып қалған балалар агрессияға бір табан жақын болады. Олар өздерінің басқалардан төмен екенін байқатпау үшін, (психологияда оны «қорғаныс механизмі» дейді), сол секілді әкесінің жоқ екені туралы сұрақ туындамас үшін бейсаналық инстинкт бойынша құдалау әрекеттеріне барады. Егер бала буллингтің құрбаны болып, бірақ өзі мұны айтпаса, оны мынадай физикалық және психологиялық белгілерінен байқай аламыз. Олар: ауыру белгілері, мектепке баруға зауқы болмайды яки мектепке кеттім деп басқа жерде жүреді. Алаңдаушылық пен уайым. Сөйлеуге зауқы болмайды және көбінесе оңашаланып жүреді», – деп жалғады психолог [5].

Психолог мектептегі буллингтің барлық балалар үшін жағымсыз салдарға алып келетінін жеткізді. Сондай-ақ отбасындағы тәрбиенің де баланың өсіп-жетілуіне, оның үйден шыққандағы әрекетіне толық әсер етеді.

«Әр отбасының тәрбиесі әр алуан болатыны түсінікті. Ата-ананың барлығы баласына дұрыс тәрбие беріп, түзу жолда жүрсе екен дейді. Үйде баланың өз бетімен шешім қабылдауына мүмкіншілік беру қажет. Кейде баланың бетінен қақпай, көкке көтеріп өсірудің өзі теріс әсер ететінін жағдайлар кездеседі. Сонымен қатар авторитарлық отбасылар болады. Баланы қысып ұстау, оның пікірін тыңдамау, ұрып-соғу деген секілді. Осындай жағдайларда бала ішінде жиналып қалған агрессиясын сыртқа шығарады. Бұл мектепке келіп басқа балаларды кемсітумен, мазақтаумен көрініс табуы ықтимал», – деп қосты психолог [6].

Психологтың сөзіне сүйенсек, жасөспірімдер арасындағы буллинг – кешенді тәсілді қажет ететін мәселе. Мектептегі құдалаумен бала жалғыз өзі емес, бүкіл тарап – оқушының өзімен қатар ата-ана мен мұғалім де күресуі керек. Буллингке ұшырағандарға айтылатын алғашқы кеңес – маманның көмегіне жүгінген жөн. Психолог бұл мәселелерді жік-жікке бөліп айтып берді.

«Алдымен ата-анасы не істеуі керек, осыған тоқталайық. Қорлық көрген баланың ата-анасы көп жағдайда кінә, ұят, ашу және әлсіздік секілді сезімдерді басынан өткереді. Осыған байланысты кейде қолдау мен жанашырлықтың орнына олар: «Неге қарсы жауап бермедің?», «Әлсіз болма!», «Өзің кінәлісің» деген секілді сөздер айтып, баланың өзін айыптайды. Бұл кез келген отбасының басынан өтуі мүмкін екенін ұмытпау шарт. Бұл жерде ешкімнің кінәсі жоқ, әсіресе баланың. Керісінше, мына сөздер бала мен ата-ананың әңгімесіне оң әсер етеді:

- «Мен саған сенемін». Бұл балаға кез келген жағдайда өзін жалғыз емес екенін ұқтырады;
- »Бұл сенің кінәң емес». Осы арқылы балаға мұндай мәселеге тап болып тұрған өзі ғана емес екенін түсіндіру маңызды;
- «Мен сені жақсы көремін және енді қайта қауіп төнбес үшін барлығын жасаймын». Бұл балаға қорғаныш сезімін ұялатып, болашаққа үмітпен қарауына көмектеседі.

Балаңыз кез келген жағдайда көмек сұрауға дайын болатындай әрқашан сенімді қарым-қатынас орнатыңыз» [7].

«Мектептегі және сыныптағы буллингпен күрес мәселесі бұл да үлкен тақырып. Мұғалімдер әсіресе балалардың ата-анасымен тығыз байланыста болуы керек. Өйткені көбінесе ата-анасы баласының сыртқа шыққандағы мінез-құлқынан хабары болмай қалады. Содан соң сыныпта ортақ жағымды атмосфера қалыптастыру маңызды. Бұзақылыққа баратын балаларды сынып арқылы тәрбиелеу секілді. Басқа мектепке ауысу кез келген жағдайда балаға көмегін бере бермейді, себебі құдалау жалғасуы мүмкін».

«Жасөспірім өзінің жасына байланысты буллингтен өзін қорғап қала алмайды. Бұл үлкендердің жұмысы. Дегенмен, мұндай мәселелердің алдын алу үшін ересектер балаларға түсіндіруі керек негізгі мәселелер бар:

- Өзі сенім артатын үлкендерге болып жатқан қысым туралы айту;
- Құдалауға қатігездікпен жауап берем деп үміттену дұрыс емес. Бұл тағы да басқа мәселелерді тудыруы мүмкін;
- Егер буллингтің куәгері болған жағдайда оны назардан тыс қалдырмауды үйрету».

Психолог мектеп кезінде үнемі құдалауға ұшыраған баланың өз-өзін көрсетуі, көшбасшылық қабілеттері мен өзіне сенімділігі төмен болатынын айтады. Мектеп табалдырығынан басталған буллинг баланы ер жеткен шағында да ізінен еріп жүруі мүмкін, дейді ол.

«Буллингке ұшыраған балаға дер кезінде көмек қолын созбаса, ол үнемі біреуден көмек күтіп, арқа сүйеп қалады. Үлкейгенде қолына билік түсетін болса, бала кезінен қалып қойған агрессиясын айналасындағыларға көрсетеді. Жан-жағындағыларға ұрсып, күш көрсетіп жүрген адамдарды психологияда жастайынан «жараланған» жан ретінде қарастырады», – дейді психолог [8].

Психолог сонымен қатар балалар арасындағы кибербуллинг мәселесіне де тоқталды. Маман балалардың өміріне түрлі гаджеттер мен ойындардың араласып кетуі оларға қарсы көрсеткіштердің болатынын айтады.

«Балалардың 80% телефон мен компьютерге тәуелді болып қалған. Көп жағдайда ойынға беріліп кеткен балалар виртуалды әлемді шынайы өмірмен шатастырып алады да, суицид пен басқа да әрекеттер оларға оңай болып көрінеді. Жоғарыда айтқанымыздай санасы қатаймаған балалар мұны жете түсіне алмайды. Сонымен қоса суицид туралы оқиғаларды балалардың көруіне шектеу қою қажет. Себебі мұны көрген баланың кейбірінің батылдығы оянып, кейбірінің қызығушылығы оянып, осындай әрекетке барып жатады. Себебі балалардың психологиясы әртүрлі болатынын айттық, осы себепті олар ақпаратты да әртүрлі қабылдайды», – деп түсіндірді психолог.

Психолог балалар арасындағы буллингті мүлдем жою мүмкін емес екенін айтады. Бірақ алдын алу шаралары арқылы оны азайта аламыз, дейді маман.

«Елімізде мектептегі буллинг мәселесі балалар арасында қалыпты жағдай секілді болып қалған. Алайда бұл олай емес, бұл мәселемен кешенді күрес жүргізу қажет. Бұл ретте Еуропа елдеріндегі мектеп тәрбиесін зерттеп, керек жағын алғанымыз да абзал. Мәселен, еуропалық мектептерде балалардың киім үлгісіне еркіндік берілген. Сол секілді жасөспірімдермен жастайынан ашық әңгімелесіп, диалог орната алады. Бізде керісінше, бала ішіндегіні айтудан жасқанатын кездер аз емес. Осының барлығы бұл мәселені шешуді қиындатып жібереді. Біз буллингті түбегейлі жойып жібере алмаймыз. Бұл бұрын болған, қазір де қайталанады. Тек осыған өзіміз дайын болып, балалар арасындағы қудалау мен қысымды азайта аламыз», – деп түйіндеді психолог.

Психолог сөзін түйіндей келе әрбір ата-анаға өз баласымен ашық әңгімелесуді, мектеп қабырғасында өзі немесе басқа бала қысымға ұшыраса не істеу қажет екенін түсіндіруге кеңес береді. Сонымен бірге баланың өзі агрессорға айналып кетпес үшін, айналасына деген құрмет пен сүйіспеншілікті арттыру қажет деп санайтынын баса айтты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Бекбенбетова, Р.Ж. «Жасөспірімдер арасындағы буллинг және оның психологиялық салдары» – Алматы: ҚазҰПУ баспасы, 2020.
2 Сейітова, Г.Қ. «Мектептегі психологиялық қауіпсіздік: теория және тәжірибе» – Астана: Фолиант, 2019.
3 Мұқашева, А.Б. «Балалар арасындағы қудалау: себептері мен алдын алу шаралары» – Алматы: Дәуір, 2021.
4 Оразбай, К. «Кибербуллинг: жаңа технологиялар дәуіріндегі қауіптер» – Алматы: Раритет, 2022.
5 Ахметова, Л.К. «Балалардың әлеуметтік ортадағы мінез-құлқы: буллингтің алдын алу» – Қарағанды: Болашақ, 2020.
6 Елубаева, Ж.М. «Жасөспірімдер психологиясы: теория және практика» – Алматы: Қазақ университеті, 2017.
7 Әбдікадырова, М.С. «Мектеп оқушылары арасындағы қарым-қатынас мәдениеті» – Шымкент: АйКо, 2021.
8 Досмұхамбетова, А.Т. «Психологиялық жарақаттар және оның салдары» – Павлодар: ЭКО, 2019.

Адилова А.К.[1], Сағынбай Д.Қ.[2]

МЕКТЕПТЕГІ БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУ ЖОЛДАРЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
ka_kairatovna@mail.ru

Буллинг – әлем бойынша көптеген мектеп оқушыларының күнделікті өмірінде кездесетін үлкен әлеуметтік мәселе. Буллингке ұшыраған оқушылар көбінесе психологиялық және физикалық тұрғыдан қиындықтарға тап болып, өмірге деген қызығушылықтарын жоғалтып жатады. Бұл құбылыс барлық елде бар болғанымен әр мемлекет буллингпен күресу үшін түрлі тәсілдерді қолданады. Буллинг терминінің шығу тарихына тоқтала отырып, шетелдік тәжірибелерді қарастырып көрейік.

«Буллинг» (ағылшын тілінде «bullying») сөзі «қорқыту, күш көрсету» деген мағынаны білдіреді. Бұл термин ағылшын тілінен енген және алғаш рет XVI ғасырда қолданылған. «Bully» сөзі басында «дос», «жақын адам» деген мағынаны білдіргенімен уақыт өте келе мәні өзгеріп, агрессияны, басқа адамдарды қорқыту мен қоқан-лоқы көрсету әрекеттерін сипаттайтын ұғымға айналды. Қазіргі таңда буллинг оқушылар арасында жиі кездесетін қудалау, мазақ ету, зорлық-зомбылық көрсету әрекеттерін сипаттайды [1].

Мектептегі буллинг – жаһандық мәселе және әр ел бұл құбылыспен күресуде өзіндік әдістерді қолданады. Финляндияның «KiVa» бағдарламасы, АҚШ-тың заңнамалық шаралары, Жапония мен Швецияның алдын алу әдістері бұл проблеманы шешуде тиімді тәсілдер ретінде танылып отыр. Қазақстанда да буллингке қарсы күрес бойынша халықаралық озық тәжірибелерді енгізу маңызды. Оқушылардың қауіпсіз, жайлы ортада білім алуы болашақ ұрпақтың дұрыс тәрбиеленуі мен дамуына тікелей әсер етеді.

Буллинг - бұл өзге адамдарға, әсіресе әлсіздерге бағытталған, жүйелі және қайталанатын қудалау, қорлау, зорлық-зомбылық көрсету әрекеттері.

Буллингтің бірнеше түрлері бар:

- **Физикалық буллинг**: Дене күшін пайдалану (ұру, тепкілеу).
- **Вербальды буллинг**: Жаман сөздер айту, қоқан-лоқы жасау, қорлау.
- **Әлеуметтік буллинг**: Адамды әлеуметтік өмірден бөлу, оның имиджін бұзу.
- **Кибербуллинг**: Интернет пен әлеуметтік желілерде қорлау, қудалау.

Буллингтің алдын алу қоғамдағы тыныштық пен қауіпсіздікті сақтау үшін маңызды. Оның оқушылар мен жастар арасында ерекше кең тарағанын ескере отырып, буллингтің алдын алу мәселесіне көп көңіл бөлінеді [2].

Буллингтің құрбандары мен оны жасаушылардың психологиялық салдары өте ауыр болуы мүмкін. Құрбандарда төмен өзін-өзі бағалау, депрессия, үрей және әлеуметтік оқшаулану пайда болады. Сонымен қатар, буллингтің құрбаны болған балалар мен жасөспірімдер ұзақ уақыт бойы әлеуметтік дағдыларды қалыптастырып, қалыпты қарым-қатынастарды орнатуда қиындықтар көруі мүмкін.

Буллинг жасаушыларда агрессияның артуы, эмоционалды тұрақсыздық, қатыгездік пен басқа адамдарға деген құрметтің болмауы байқалуы мүмкін. Кейбір зерттеулер көрсеткендей, буллинг жасаушылар көбіне өздерінің қиындықтарымен күресуге қабілетсіз болып келеді және өз агрессияларын қоршаған ортаға шығарады.

Буллингтің алдын алудың тиімді жолдарының бірі — психологиялық тәсілдерді қолдану. Психологтар мен педагогтар буллингтің алдын алу үшін әртүрлі әдіс-тәсілдер мен бағдарламаларды ұсынады. Бұл тәсілдер оқушыларды өздерінің эмоцияларын дұрыс басқаруға, конфликтілерді шешуге, басқаларға деген құрметті дамытуға бағытталған.

Буллингтің алдын алу үшін мектептерде психоэмоционалдық тренингтер мен семинарлар өткізу маңызды. Бұл тренингтер оқушылардың эмоционалды интеллектісін дамытуға көмектеседі, агрессияның деңгейін төмендетеді және өзара құрмет пен түсіністік орнатуға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік дағдыларды дамыту арқылы оқушылар бір-бірімен дұрыс қарым-қатынас орнатуды, топта жұмыс жасауды, басқалармен келіссөздер жүргізуді үйренеді. Әлеуметтік дағдыларды дамытудың бір әдісі — рөлдік ойындар мен топтық жаттығулар [3].

Мектептерде психологиялық кеңес беру қызметін ұйымдастыру буллингтің алдын алу үшін маңызды қадам болып табылады. Оқушылар мен мұғалімдер үшін арнайы психологиялық тренингтер мен кеңестер арқылы қиындықтарды шешу жолдары қарастырылады.

Оқушыларға сезімдерін басқару дағдыларын үйрету, эмоционалды тұрақтылықты дамыту олардың стресс жағдайларына және агрессияға қарсы тұру қабілеттерін арттырады. Оқушыларды тыныштық пен сабырлы болуға үйрету арқылы буллингтің алдын алуға болады.

Қазіргі таңда буллингтің алдын алу үшін көптеген мектептерде арнайы бағдарламалар іске қосылып жатыр. Осы бағдарламаларда көбінесе психологиялық тәсілдер қолданылады. Олардың ішінде:

- **Киносториялар мен бейнемазмұндар**: Буллингтің алдын алу бойынша оқушыларға арналған бейнемазмұндар мен киносториялар пайдаланылады.
- **Тұрақты ақпараттық науқандар**: Оқушылар мен мұғалімдерге буллингтің зияны туралы ақпарат беру мақсатында тұрақты түрде ақпараттық науқандар ұйымдастырылады.
- **Мектеп ішіндегі психологтардың жұмысы**: Мектептерде психологтар мен әлеуметтік педагогтардың жұмысы өте маңызды, олар оқушылармен жеке жұмыстар жүргізіп, топтық тренингтер ұйымдастырады.

Педагогтар буллингтің алдын алу үшін ерекше рөл атқарады. Олардың міндеті тек оқыту ғана емес, сонымен қатар оқушылар арасындағы қарым-қатынастарды бақылау, олардың эмоционалдық жағдайын қадағалау және конфликтілерді шешу болып табылады. Мұғалімдер оқушыларға психологиялық қолдау көрсетуі тиіс, сондай-ақ буллингтің белгілерін ерте анықтап, қажетті шараларды қабылдауы керек [4].

Ата-аналар да буллингтің алдын алу үшін маңызды рөл атқарады. Олардың балаларымен тұрақты түрде әңгімелесу, олардың мектептегі жағдайы мен достарымен қарым-қатынасын бақылау, психологиялық қолдау көрсетуі баланың эмоционалдық жағдайына оң әсер етеді. Ата-аналар балаларын өз құқықтарын қорғауға, басқаларды құрметтеуге және әртүрлі жағдайларда сабырлы болуға үйретуі керек.

Буллингтің алдын алу үшін психологиялық тәсілдер мен әдістер өте маңызды. Бұл тәсілдер оқушыларды эмоционалды түрде сау болуға, өзара құрмет пен түсіністікке тәрбиелеуге көмектеседі. Мектептерде және қоғамда буллингпен күресудің психологиялық әдістерін қолдану балалардың психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етіп, олардың толыққанды дамуына жағдай жасайды. Психологтар, мұғалімдер және ата-аналар бірлесіп жұмыс істей отырып, буллингтің алдын алу үшін тиімді шараларды қабылдай алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Иванов А. "Психология буллинга". - Москва: Редакция "Психология и школа", 2020. - 45-50 б.

2 Петров Б. "Буллинг в школе: причины и последствия". - Санкт-Петербург: Редакция "Современная педагогика", 2019. - 112-118 б.

3 Сидоров В. "Методы профилактики буллинга в образовательных учреждениях". - Алматы: Редакция "Психология и педагогика", 2021. - 78-85 б.

4 Жумабекова А. "Буллингтің психологиялық аспектілері". - Нұр-Сұлтан: Редакция "Қазіргі білім", 2022. - 55-60 б.

Мусакулов К.Т.[1], Сапарғалиқызы Ә.[2]

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ЖАҢА ОРТАҒА БЕЙІМДЕЛУ ПРОЦЕСІНДЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУ

Педагогика ғылымдарының магистрі,
7М01101 Педагогика және психология
білім беру бағдарламасының магистранты
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
ice_sulu97@mail.ru

Жоғары оқу орнына қабылданған студенттер үшін жаңа оқу жылы мен жаңа ортаға бейімделу – күрделі әрі жауапты кезең. Осы кезде студенттер жаңа әлеуметтік және академиялық ортаны меңгеріп, жаңа талаптар мен міндеттерге сәйкес өздерін қайта құруы қажет. Бұл процесте психологиялық көмек көрсету маңызды рөл атқарады, себебі жоғары оқу орнына өтуді әрбір студент өз өміріндегі үлкен қадам деп санайды. Адаптация кезеңі кезінде студенттер түрлі психологиялық қиындықтармен кездеседі, мысалы, жаңа адамдармен қарым-қатынас орнату, оқу жүктемесін жеңу, стресс, уайым, үйреншікті ортадан ажырау. Психологиялық көмек көрсету бұл мәселелерді шешуде үлкен маңызға ие [4].

Жоғары оқу орнына бейімделу – бұл студенттің жаңа оқу орнының талаптарына, әлеуметтік ортаға, оқыту жүйесіне, ұжымға және университет мәдениетіне сай болуына бағытталған психологиялық және әлеуметтік процесс. Бейімделу кезеңі әдетте бірінші оқу жылында ерекше байқалады, алайда бұл процесс студенттің оқу кезеңі барысында да жалғаса береді. Бұл кезеңде студенттерде бірнеше қиындықтар туындауы мүмкін, олар [1]:

1. Әлеуметтік қиындықтар. Жаңа ортаға үйрену барысында студенттер ұжыммен танысып, жаңа достар табуға, қарым-қатынас орнатуға, профессорлармен жұмыс жасауға үйренуі қажет. Бұл кезеңде әлеуметтану мен әлеуметтік дағдылар маңызды рөл атқарады.

2. Академиялық қиындықтар. Оқу бағдарламасы мен жүктемесі жоғары оқу орнында оқитын студенттер үшін әдетте орта мектептен өзгеше болады. Студенттер білімді жаңа тәсілдермен меңгеруге, өзіндік жұмыс істеуге, тапсырмаларды уақытында орындауға дағдылануы керек.

3. Эмоциялық қиындықтар. Жаңа ортаға бейімделу кезінде студенттерде күйзеліс, қобалжу, жалғыздық сезімі, болашаққа деген белгісіздік сияқты эмоциялар туындауы мүмкін. Бұл жағдайлар психологиялық қысым мен стрессті тудырады.

4. Жеке даму қиындықтары. Жоғары оқу орнына бейімделу студенттердің өзіндік көзқарастарын қалыптастыруына және тұлғалық өсуіне ықпал етеді. Бірақ бұл процесс өзін-өзі тану мен өз пікірін білдіру қабілетін талап етеді, сондықтан жеке даму қиындықтары да пайда болуы мүмкін [3].

Жоғары оқу орны студенттерінің жаңа ортаға бейімделуіне психологиялық көмек көрсету үшін әртүрлі әдіс-тәсілдер қолданылады:

1. Психологиялық тренингтер мен семинарлар. Студенттерді жаңа ортаға бейімдеу барысында арнайы тренингтер мен семинарлар ұйымдастыру маңызды. Бұл шаралар студенттерге стресске қарсы тұру әдістерін, өз-өзіне сенімділікті арттыру жолдарын, топтық қарым-қатынасты жақсарту және конфликтілерді шешу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

2. Жеке кеңес беру. Студенттер психологиялық кеңес алу арқылы жеке қиындықтарын жеңе алады. Жеке кеңес беру барысында студент өзінің мәселелерін кәсіби психологпен бөлісе алады және сол арқылы өз эмоцияларымен жұмыс жасау, өмірге деген оң көзқарас қалыптастыру мүмкіндігіне ие болады.

3. Суицид пен депрессияның алдын алу. Студенттер арасында депрессия мен суицид мәселелері де болуы мүмкін. Осы мәселелердің алдын алу үшін жоғары оқу орындарында

психологиялық қолдау көрсету, дұрыс ақпарат беру және өз уақытында көмек көрсету өте маңызды.

4. Адаптацияға көмектесетін әлеуметтік қызметтер. Жоғары оқу орны студенттеріне әлеуметтік қызметтер мен ақпараттық қолдау көрсету де бейімделу процесін жеңілдетеді. Бұл қызметтер жатақханаларда, кітапханаларда, студенттік клубтарда және басқа да студенттік ұйымдарда ұсынылуы мүмкін. Мұндай қызметтер студенттердің әлеуметтік байланыс орнатуына, оқу процесіне бейімделуіне көмектеседі.

5. Когнитивті-психологиялық әдістер. Бұл әдістер студенттерге өз ойларын жүйелеп, логикалық түрде ойлауды, сондай-ақ стрессті жеңу үшін өз сезімдері мен эмоцияларын басқаруды үйретеді. Когнитивті терапия барысында студенттер өз ішкі сенімдерін өзгертіп, жаңа ортаға бейімделу кезеңін жеңілдетеді [2].

Психологиялық көмек көрсету студенттердің бейімделу процесінде маңызды роль атқарады. Әлеуметтік, академиялық және эмоционалдық қиындықтармен күресуде психологтар студенттердің өзін-өзі түсінуіне, өз мәселелерін шешуге қабілетті болуына көмектеседі. Олардың психологиялық тұрғыдан қолдауы бейімделу процесін жеңілдетеді және студенттің жалпы психологиялық денсаулығын жақсартады.

Жоғары оқу орны студенттерінің жаңа ортаға бейімделу процесі – бұл тұлғалық және әлеуметтік даму кезеңі, мұнда психологиялық көмек көрсету маңызды рөл атқарады. Психологтар студенттердің эмоциялық, әлеуметтік және академиялық қиындықтарын жеңуге, өзіне сенімді болуға және оқу процесінде табысты болуға көмектеседі. Адаптация процесінде психологиялық кеңес беру, тренингтер мен семинарлар ұйымдастыру, әлеуметтік қолдау көрсету арқылы студенттердің бейімделу деңгейі айтарлықтай артады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Тәжібаев, Т. Психология: Жоғары оқу орны студенттерінің бейімделу мәселелері. - Алматы: Қазақ университеті, 2016ж. – 35б.
2 Мухаметжанова, Р. К. Студенттердің психологиялық бейімделуін зерттеу. - Астана: Литера, 2017ж. – 93 б.
3 Назарова, Н. П. Жоғары оқу орнында психологиялық көмек көрсету әдістері. - Мәскеу: Педагогика, 2014ж. – 297 б.
4 Жұмабаев, А. Студенттерге психологиялық көмек көрсету жолдары. - Алматы: Рауан, 2018ж. – 82 б.

Мусакулов К.Т.[1], Сапарғалиқызы Ә.[2]

СТУДЕНТТЕР АРАСЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СТРЕСС ЖӘНЕ ЖАҢА ОРТАҒА БЕЙІМДЕЛУ ПРОЦЕСІН ЖЕҢІЛДЕТУ ЖОЛДАРЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі,
7М01101 Педагогика және психология
білім беру бағдарламасының магистранты
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
ice_sulu97@mail.ru

Жоғары оқу орнына қабылданған студенттер үшін жаңа ортаға бейімделу үлкен психологиялық сынақ болуы мүмкін. Әсіресе, бірінші курс студенттері жаңа әлеуметтік және академиялық талаптарға тап болып, эмоционалдық және психологиялық стресстің деңгейін көтеруі ықтимал. Психологиялық стресс және бейімделу процесі – студенттердің жоғары оқу орнында сәтті оқуы мен әлеуметтенуі үшін өте маңызды факторлар болып табылады. Бұл

мақалада студенттер арасындағы психологиялық стресстің себептері және оны жеңілдету жолдары қарастырылады.

Жаңа ортаға бейімделу — бұл студенттің жеке тұлғасының қалыптасуында маңызды кезең. Студенттер оқу орнына келгенде көптеген өзгерістерге, жаңа талаптар мен әлеуметтік ортаға тап болады. Бұл кезеңде психологиялық стресс пайда болуы мүмкін, себебі студенттер әлеуметтік қарым-қатынастарды орнату, жаңа оқу жүктемесі мен уақытты басқару, өз-өзін реттеу дағдыларын меңгеру сияқты қиындықтарға тап болады. Бейімделу процесінде психологиялық стресс жиі кездеседі, және оның ұзаққа созылуы студенттің оқу нәтижелеріне, жалпы психоэмоционалдық күйіне теріс әсер етуі мүмкін [1].

Студенттердің бейімделуіндегі психологиялық стресс бірнеше факторларға байланысты болуы мүмкін, оның ішінде:

1. **Академиялық жүктеме**: Жоғары оқу орындарының талаптары мен оқу жүктемесі студент үшін ауыр болуы мүмкін. Жаңа оқу әдістері, күрделі тапсырмалар мен емтихандар студенттерді психологиялық тұрғыдан қажытады.

2. **Әлеуметтік ортаға бейімделу**: Студенттер жаңа достар табуға, жаңа топқа бірігуге және өз орындарын анықтауға тырысады. Бұл әлеуметтік бейімделу стрессті тудыруы мүмкін.

3. **Қаржылық қиындықтар**: Жоғары оқу орнында оқудың қымбат болуы және қаржылық тәуелсіздікті қамтамасыз ету қажеттілігі студенттерге қосымша психологиялық жүктеме қосуы мүмкін.

4. **Отбасылық және тұлғалық мәселелер**: Студенттердің жеке өмірі мен отбасы жағдайы да олардың бейімделу кезеңіндегі психологиялық күйіне әсер етуі мүмкін.

Жоғары оқу орны студенттерінің жаңа ортаға бейімделуін жеңілдету үшін психологиялық көмек көрсету маңызды. Студенттерге психологиялық қолдау көрсету арқылы олардың стресстік жағдайларын төмендетуге, эмоциялық жағдайын жақсартуға және академиялық жетістіктеріне қол жеткізуіне көмектесуге болады. Мұнда психологиялық көмек көрсету әдістері мен бейімделу процесін жеңілдетудің бірнеше жолдары ұсынылған [2].

1. Психологиялық кеңес беру және қолдау қызметтері:

Жоғары оқу орындарында студенттерге психологиялық көмек көрсететін кеңес беру қызметтері болуы маңызды. Бұл қызметтер студенттерге психологиялық мәселелер мен стрессті басқару бойынша кәсіби кеңес береді. Студенттерге психологиялық кеңес беру арқылы олардың оқу процесіндегі қиындықтарды жеңуіне көмектесуге болады. Бұл қызметтер төмендегідей жұмыстарды қамтуы мүмкін:

- Психологиялық стресс пен алаңдаушылықты жеңу әдістерін үйрету.
- Оқуға қатысты қиындықтарды шешу жолдарын қарастыру.
- Студенттердің тұлғалық және әлеуметтік дағдыларын дамыту.

2. Топтық тренингтер мен семинарлар:

Студенттерге топтық тренингтер мен семинарлар арқылы психологиялық қолдау көрсету тиімді болуы мүмкін. Мұндай шаралар студенттерге стресспен күресудің, өз эмоцияларын басқарудың және жаңа ортаға бейімделудің тиімді тәсілдерін үйретеді. Топтық тренингтерде студенттер бір-бірімен тәжірибе алмаса алады, ал жеке пікірлер мен кеңестер оларды тыныштандырады және өз-өзін жақсырақ түсінуге мүмкіндік береді.

Тренингтерде мынандай тақырыптар қарастырылуы мүмкін:

- Стрессті басқару дағдыларын дамыту.
- Уақытты тиімді басқару.
- Эмоционалдық интеллект және өз-өзіңді реттеу.

3. Студенттердің әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамыту:

Әлеуметтік ортаға бейімделудің маңызды бөлігі — студенттердің басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас жасай білуі. Жаңа ортаға бейімделу барысында студенттерге әлеуметтену, топтық жұмыс істеу дағдыларын үйрету қажет. Жоғары оқу орындары топтық

жұмыс, пікірталастар мен басқа да әлеуметтік іс-шаралар арқылы студенттерді ынталандырып, олардың психологиялық жағдайын жақсарта алады.

4. Уақытты басқару және оқу жоспарын құру:

Жоғары оқу орны студенттерінің психологиялық стресстің алдын алу үшін уақытты дұрыс басқару өте маңызды. Студенттер оқу жүктемесін тиімді бөліп, тапсырмаларды уақытында орындауға дағдылануы тиіс. Мұғалімдер мен университеттер студенттерге оқу жоспарын дұрыс құруға көмектесетін әдістемелер мен құралдар ұсына алады. Бұл олардың психологиялық жағдайын жақсартуға және стрессті азайтуға ықпал етеді.

5. Спорт және физикалық белсенділік:

Физикалық белсенділік студенттердің психологиялық денсаулығына оң әсер етеді. Спорт және басқа да физикалық іс-шаралар стрессті азайтады, көңіл күйді жақсартады және жалпы денсаулықты нығайтады. Студенттерге университеттер спорттық іс-шаралар ұйымдастырып, олардың қатысуын ынталандыруы қажет [3].

Студенттердің жоғары оқу орнына бейімделуі және психологиялық стрессті жеңілдету маңызды мәселе болып табылады. Психологиялық көмек көрсету және бейімделу процесін жеңілдету жолдары студенттерге академиялық жетістіктерін арттыруға, әлеуметтік ортаға оңай бейімделуге және психологиялық тұрғыдан сау болуға мүмкіндік береді. Жоғары оқу орындарының психологиялық қызметтері мен қолдау шаралары студенттердің сәтті бейімделуін қамтамасыз ете отырып, олардың толыққанды дамуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Баймұратова, М. А. Жоғары оқу орнында студенттердің психологиялық мәселелері. - Алматы: Білім, 2018ж. – 46 б.
2 Нұрғалиева, Ж. Ә. Психологиялық қолдау көрсету: жоғары оқу орнында студенттердің бейімделуіне ықпалы. - Астана: Литера, 2017ж. – 172 б.
3 Тынысбекова, М. Б. Студенттер мен жастар арасындағы психологиялық стресс: себептері мен шешімдері. - Алматы: Қазақ университеті, 2019ж. – 294б.

Сейітова С.Б.

СОЦИАЛИЗАЦИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель:.к.п.н. доцент Корягина О.В.

Социализация является важным процессом формирования личности в обществе. Для младших школьников, чье мировоззрение и отношения с окружающим миром только начинают развиваться, школьная жизнь играет ключевую роль в становлении их социальной идентичности. Одним из важнейших аспектов этого процесса является участие в внеурочной деятельности. Внеурочная деятельность, как форма воспитания и образования, способствует не только расширению кругозора учащихся, но и развитию их социальных навыков, межличностных отношений, способности работать в коллективе. Важность этой деятельности нельзя недооценивать, так как она создает условия для формирования социальной компетентности у младших школьников.

Социализация младших школьников — это процесс усвоения детьми норм и ценностей общества, развитие у них навыков общения, взаимодействия с окружающими, а также становление социальной и личностной идентичности. В этот период ребенок начинает осознавать себя как часть коллектива, играет важную роль в взаимодействии с друзьями,

взрослыми и сверстниками, строит отношения в школьном коллективе. Важно отметить, что социализация включает в себя не только усвоение социально приемлемых норм поведения, но и развитие личности ребенка, его эмоциональной и социальной зрелости.

В младшем школьном возрасте, когда ребенок активно начинает осваивать основы социальной жизни, важным аспектом социализации является участие во внеурочной деятельности. Это позволяет ребенку не только приобрести знания, но и научиться взаимодействовать с окружающими, работать в коллективе, проявлять лидерские качества, учитывать интересы других людей, а также развивать творческое и критическое мышление.

Внеурочная деятельность — это неурочная работа с учащимися, которая может включать в себя различные виды деятельности, такие как кружки, секции, клубы по интересам, экскурсии, волонтерская работа и другие формы взаимодействия вне учебных занятий. В отличие от уроков, где основное внимание уделяется академическим знаниям, внеурочная деятельность нацелена на всестороннее развитие личности ученика, создание условий для более глубокого познания мира, формирования у детей навыков общения и ответственности, что напрямую связано с процессом социализации.

Внеурочная деятельность предоставляет младшим школьникам уникальные возможности для взаимодействия с ровесниками, развития социальных навыков и формирования личной ответственности. Участие в клубах, спортивных секциях, творческих объединениях помогает детям не только расширить свои горизонты, но и научиться работать в коллективе, уважать мнение других, выражать собственные мысли и эмоции.

Программы внеурочной деятельности, как правило, разнообразны и включают в себя творческие, спортивные, исследовательские и культурные направления. Важно, что участие в них не связано с обязательной учебной нагрузкой, что создает условия для детей, чтобы они могли раскрыть свои индивидуальные способности и интересы, а также наладить социальные связи с другими детьми.

Одним из ключевых аспектов социализации младших школьников является развитие социальных навыков, таких как умение работать в коллективе, слушать и понимать других, выражать собственные чувства и идеи, договариваться, разрешать конфликты и т. д. Внеурочная деятельность, благодаря своей разнообразной форме и неформальной обстановке, помогает детям научиться взаимодействовать с окружающими в условиях, отличных от школьной аудитории.

Дети, участвующие в кружках и секциях, часто становятся членами различных групп и коллективов. Это способствует развитию у них умения работать в группе, принимать и выполнять роли в коллективе, а также учитывать интересы и потребности других людей. Со временем у ребенка формируются важные социальные навыки: умение работать в команде, ответственность за общий результат, толерантность и эмпатия.

Кроме того, внеурочная деятельность позволяет детям научиться ставить перед собой цели, достигать их, а также справляться с неудачами. Это не только способствует их личностному росту, но и развивает лидерские качества, уверенность в себе и в своих силах.

Творческие кружки. Участие в таких кружках, как театральные, художественные, музыкальные или литературные, помогает младшим школьникам развивать свою креативность, самовыражение и уверенность в себе. В таких коллективах дети учат уважать мнение других, принимать участие в совместной работе, развивают эмоциональную и социальную зрелость.

Спортивные секции. Спортивные занятия формируют у детей ответственность, дисциплину, учат работать в команде и стремиться к общим результатам. В процессе соревнований и игр дети учатся уважать правила и соблюдать честность, а также развивают навыки общения и взаимопомощи.

Клубы по интересам. В таких клубах, как шахматные, экологические, исторические и другие, дети могут найти единомышленников, развивать свои увлечения и углублять знания в различных областях. В таких объединениях дети учатся принимать участие в общих проектах, выражать и отстаивать свое мнение, а также уважать взгляды других.

Волонтерская деятельность. Участие в волонтерских проектах помогает младшим школьникам развивать эмпатию, ответственность, а также осознавать важность социального вклада в жизнь общества. Это способствует формированию у детей чувства коллективизма и прививает важность взаимопомощи.

Социализация младших школьников через внеурочную деятельность — это важный аспект общего процесса воспитания и образования. Участие в различных формах внеурочной деятельности способствует развитию у детей не только академических знаний, но и социальных, эмоциональных и личностных качеств. Внеурочная деятельность создает благоприятные условия для формирования у школьников навыков общения, умения работать в коллективе, проявлять ответственность, уважение и эмпатию. Эти качества являются основой успешной социализации и гармоничного развития личности ребенка. Важно, чтобы внеурочная деятельность в школе была разнообразной и доступной для всех детей, предоставляя им возможность проявить себя, развить свои интересы и способности, а также научиться взаимодействовать с окружающими.

Список использованной литературы:

1. Андреева, Н.Г. Логопедические занятия по развитию связной речи младших школьников. В 3 частях. Часть 2 / Н.Г. Андреева. - М.: Книга по Требованию,2014. - 248 с.
2. Боровская, И.К. Развиваем пространственные представления у детей с особенностями психофизического развития. Часть 1 / И.К. Боровская. - М.: Книга по Требованию,2014. - 701с.
3. Брежнева, Е.А. Хочу все знать. Рабочая тетрадь по развитию речи детей старшего дошкольного возраста с методическими рекомендациями. Часть 1 / Е.А. Брежнева. - М.: Книга по Требованию,2015. - 164 с.

Сейітова С.Б.

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА СОЦИАЛИЗАЦИИ В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель:.к.п.н. доцент Корягина О.В.

Социализация является важнейшим процессом формирования личности, в ходе которого индивид осваивает нормы и ценности общества, вступает в различные социальные связи и приспосабливается к социальным ролям. Младший школьный возраст — это ключевой этап социализации, когда ребенок начинает активно взаимодействовать с окружающим миром в новом социальном контексте: учебной среде, в кругу сверстников и взрослых. В этот период у детей формируются основы их социальной идентичности, отношений с окружающими и нравственных ориентиров. Понимание особенностей процесса социализации в младшем школьном возрасте имеет важное значение для разработки эффективных образовательных и воспитательных программ.

Цель данной статьи — рассмотреть особенности процесса социализации в младшем школьном возрасте, ключевые факторы, которые влияют на этот процесс, и роль педагогов и родителей в успешной социализации детей.

Для того чтобы понять, как происходит социализация в младшем школьном возрасте, необходимо учитывать особенности психоэмоционального и когнитивного развития ребенка. Младший школьный возраст охватывает период с 6 до 10 лет и является временем активного

усвоения социальных норм, усвоения новых ролей, норм поведения, формирование представлений о себе и окружающих.

Развитие когнитивных способностей. В младшем школьном возрасте значительно развиваются познавательные способности, такие как внимание, память, мышление. Ребенок начинает осознавать свою индивидуальность и различия между собой и окружающими людьми, что способствует развитию социальных навыков. Однако социальное осознание еще не является полностью зрелым. Ребенок в этот период видит мир в категоричных и простых представлениях, что иногда приводит к затруднениям в адаптации и понимании социальных норм.

Эмоциональная зависимость от взрослых. В младшем школьном возрасте дети сохраняют высокую эмоциональную зависимость от взрослых — родителей и учителей. Важным фактором социализации является взаимодействие с ними, которое формирует у ребенка важнейшие социальные навыки, такие как умение договариваться, делиться, проявлять эмпатию и понимание.

Развитие самосознания. В этот период также начинается процесс формирования самосознания. Ребенок начинает осознавать свою индивидуальность и место в социальной группе, что приводит к постепенному переходу от зависимости от взрослых к более самостоятельным отношениям с окружающими сверстниками.

Семья является первым и основным агентом социализации для младших школьников. Именно в семье формируются первые понятия о правильном поведении, нормах и правилах общения. Важно отметить, что семья в этом возрасте выполняет несколько ключевых функций.

Передача социальных норм и ценностей. В младшем школьном возрасте дети активно перенимают модели поведения, нормы, ценности и установки, которые им предлагают родители. Именно в семье закладываются основы моральных принципов, таких как честность, уважение к старшим, ответственность и забота о других. Родители играют важнейшую роль в этом процессе, моделируя поведение и учат ребенка правильному взаимодействию с окружающими.

Эмоциональная поддержка и безопасность. Семья также является источником эмоциональной поддержки и безопасности. Важно, чтобы ребенок ощущал поддержку со стороны родителей, знал, что его чувства и переживания важны. Чувство безопасности способствует успешной социализации ребенка, поскольку он учится увереннее вступать в социальные контакты вне семьи.

Родительский авторитет и примеры. Ребенок учится на примере родителей, наблюдая за их поведением, отношением к другим людям. В этом возрасте важно, чтобы взрослые являлись положительными моделями для подражания, поскольку действия родителей формируют у ребенка устойчивые представления о том, как нужно взаимодействовать с окружающими.

Школа представляет собой важнейший социальный институт, который играет значительную роль в процессе социализации ребенка. В школьной среде дети начинают активно взаимодействовать с сверстниками и взрослыми, осваивая новые социальные роли и устанавливая межличностные связи.

Коллектив и сверстники. Важной особенностью младшего школьного возраста является активное влияние сверстников на социализацию ребенка. Коллектив становится важным фактором социализации, так как ребенок учится работать в группе, соблюдать правила совместной деятельности, разрешать конфликты, проявлять уважение к множеству различных точек зрения. Взаимоотношения с одноклассниками в этом возрасте становятся особенно важными, поскольку дети начинают осознавать свою социальную принадлежность, роль в коллективе и ценность дружбы.

Роль учителя. Учитель в младшем школьном возрасте выполняет важную роль наставника, который не только обучает детей предмету, но и является примером для подражания, ориентируя на те или иные социальные нормы. Взаимодействие с учителем в

классной комнате помогает формировать у детей дисциплину, ответственность, уважение к авторитету, умение работать в рамках установленных правил. Важно, чтобы учитель создавал условия для открытого общения и содействовал развитию каждого ученика как личности.

Социальные группы и структура школы. В школьной жизни детей также затрагивает взаимодействие с различными группами, например, с учениками из разных классов, кружков или спортивных секций. Эти социальные связи формируют у ребенка чувство принадлежности к более широким социальным группам и помогают развивать коммуникативные навыки и адаптивность в разных социальных ситуациях.

Существует ряд социальных факторов, которые могут влиять на процесс социализации в младшем школьном возрасте. К ним относятся:

Социальный статус семьи. Статус семьи, её материальные и культурные условия могут оказывать влияние на социализацию ребенка. Дети из разных социальных слоев могут по-разному воспринимать школьное обучение, отношения со сверстниками и взрослыми.

Среда и социальные условия. Важно отметить, что влияние среды, в которой ребенок растет, также имеет большое значение. Проблемы социальной среды, такие как неблагоприятные условия жизни, могут препятствовать нормальной социализации и приводить к возникновению трудностей в общении с окружающими.

Культурные различия. Культурный фон семьи, в которой растет ребенок, тоже играет роль в процессе социализации. Семьи с различными этническими и культурными традициями могут привносить в школьное сообщество определенные особенности, влияющие на социальное поведение и восприятие ребенком окружающего мира.

Процесс социализации в младшем школьном возрасте может быть осложнен различными проблемами, которые важно учитывать как педагогам, так и родителям.

Конфликты с окружающими. На начальном этапе социализации ребенок может сталкиваться с трудностями в установлении контактов с детьми, с проявлением агрессии или замкнутости. Проблемы могут возникать, если ребенок не умеет разрешать конфликты или если он становится объектом буллинга.

Трудности адаптации в школе. Иногда дети испытывают трудности при переходе в школьную среду, например, из-за непонимания школьных правил, страха перед учителями или другими детьми.

Проблемы с самооценкой. Период формирования самосознания в младшем школьном возрасте может сопровождаться проблемами с низкой самооценкой. Некоторые дети могут сомневаться в своей значимости, что приводит к трудностям в общении и в процессе учебной деятельности.

Социализация в младшем школьном возрасте — это многогранный и динамичный процесс, в котором важную роль играют семья, школа и сверстники. Правильная организация образовательного и воспитательного процесса, поддержка со стороны родителей и учителей, а также внимание к эмоциональным и социальным потребностям ребенка способствуют успешному усвоению социальных норм и ценностей, формированию здоровой социальной адаптации и развитию личности.

Список использованной литературы:

1. Андреева, Н.Г. Логопедические занятия по развитию связной речи младших школьников. В 3 частях. Часть 2 / Н.Г. Андреева. - М.: Книга по Требованию,2014. - 248 с.
2. Боровская, И.К. Развиваем пространственные представления у детей с особенностями психофизического развития. Часть 1 / И.К. Боровская. - М.: Книга по Требованию,2014. - 701с.
3. Брежнева, Е.А. Хочу все знать. Рабочая тетрадь по развитию речи детей старшего дошкольного возраста с методическими рекомендациями. Часть 1 / Е.А. Брежнева. - М.: Книга по Требованию,2015. - 164 с.

Сенкубаев С.Т.[1], Сейсова Г.А.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Бүгінгі жас ұрпақ болашақ Қазақстан азаматы. Олар өзімізді қоршаған ірі өркениет орталықтарын, түрлі мәдениетті меңгеріп, өзін сыйлата алатын, рухани дүниесі бай, интеллект-деңгейі жоғары, білімді-де білікті жаһандану заманына сай болуы шарт.

Қазіргі таңда еліміздегі оқу-тәрбие жұмысына байланысты болып жатқан жаңартулар білім мен тәрбие жұмысын қайта қарауды міндеттейді. Бүгінгі таңда тиянақты білім беру жүйесінде оқушылармен тәрбие жұмысын дамыту басты мақсат болып отыр. Осыған байланысты мектептің алдына қоятын еңбасты мәселесінің бірі — өркениетті, прогресшіл бағыттағы азаматтық- адамгершілік қасиеті мол, сондай-ақ ұлттық тілін жоғалтпаған, өзге елдегі замандастарымен тең дәрежеде бәсекелесе алатын биік, терең білімді ұрпақ тәрбиелеу. Сонымен қатар жеке басының сапасын көтеру.

Тәрбие — қоғамдық үрдіс, қоғам мен жеке тұлғаның ара-қатынасын қамтамасыз ететін басты жүйе. Оның негізгі өлшемі өмірге қажетті тұлғаныңжағымды қасиеттерін дамыту болып табылады. Оқушылардың сапалы тәртібі мен байымды мінезін қалыптастыру, оған сәйкес сезімін және сенімін тәрбиелеу тәрбиешінің мақсатқа бағытталған іс-әрекетіне байланысты.

Тәрбиенің негізгі міндеті — қоғамның қажетті талаптарын әрбір баланың борыш, намыс, ождан, қадір-қасиет сияқты биік адамгершілік стимулдарына айналдыру.

Педагогика ғылымында баланы тәрбиелеуде бірнеше бағытты басшылыққа алады, олар: қазақстандық патриотизм мен азаматтық тәрбие,рухани-адамгершілік, салауатты өмір салты, экологиялық, экономикалық, эстетикалық және отбасылық мәдениет.

Қазақстан мектеп оқушыларын патриотизмге тәрбиелеудің өткені мен дәл бүгінгі таңдағы жай-күйін зерттеу барысында оның әдісі, тәсілі мен формаларының сан алуан болғанына және оларды бүгінгі күн жағдайына бейімдеп қолданудың мүмкіндігі мол екеніне көзіміз жетті.

Ғасырлар бойы халқымыз ұрпағын ізгіліктілік, өз елін сүюге баулап келеді. Бұл берік қалыптасқан дәстүрді ұлттық тәрбиенің өзегі, діңгегі десе-деболады. «Атаның ұлы болма, адамның ұлы бол» дей келіп, адамның ұлы болу үшін кісіге «нұрлы, ақыл, ыстық қайрат, жылы жүрек» керектігін ұлы Абай да жеріне жеткізе өсиет етіп кетті. Бұл сапалар бүгінгі мектебімізде жеке тұлғаны қазақстандық патриотизм рухында тәрбиелеуде аса қажет.Қазақстанның білім және ғылым қызметкерлерінің II съезінде еліміздің Президенті Нұрсұлтан Назарбаев: «Қазақстанның Отаншылдық сезімін тәрбиелеу білім берудің мектепке дейінгі орталықтарында, барлық ұйымдарда көкейкесті болып табылады. Балаларды Отанды, туған жерді, өзінің халқын сүюге тәрбиелеу — мұғалімнің аса маңызды, аса жауапты да қадірменді парызы» — деген еді.

Жалпы «патриотизм» ұғымына тоқталар болсақ, қазақ энциклопедиясының 9-томында (1976) былайша сипатталған: ««Патриотизм» (грек. Patriotes —отандас, patris — отан, туған жер) — Отанға деген сүйіспеншілік, бойындағы күш-қуаты мен білімін Отан игілігі мен мүддесіне жұмсау. Туған жерін, ана тілін, елдің әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрін құрмет тұту сияқты патриотизм элементтері ерте заманнан бастап-ақ қалыптаса бастайды.

Патриоттық тәрбиені ойға алғанда, бірінші санаға Отан түсінігі келеді. Сондықтан осы түсініктің санада орнығуына байланысты патриотизмнің мынадай екі қырын көруге болады:

1. Отан туралы жалпы түсінік. Ол халықтың дамуы, тарихы, қорғаныс тәсілдері, патриоттық пікірлер, көңіл күйі, дәстүрлері мен саналы сезімі кіреді.

2. Патриотизмнің теориялық деңгейі. Ол — Отанның құрылуы, дамуы, сақталуы, оның егемендігі мен тәуелсіздігі туралы ғылыми білімдерді жете меңгеруі. Отанға қызмет көрсету турасындағы патриоттық идеялар, патриоттық мінез-қылық нормалары. Патриотизмді қазіргі көзқараспен ұлтжандылыққа, елжандылыққа сыйғызамыз.

Олай болса, патриотизм — қоғамдық сананың бір формасы, ол тарихи және топтық категория бола отырып қоғам дамуымен бірге дамып жаңа мағынаға, мазмұнға толықтырылып отырады. Патриотизм — әлеуметтік тарихи қалыптасқан сезім. Ол Отанға деген сүйіспеншілік сезім, олай болса ол Отанға қызмет көрсетуден басталады. Патриоттық тәрбие, ұлттық намыс, ұлттық сана-сезім рухани байлықтан көрініс табады. Олай болса, рухани байлыққа ең алдымен — тіліміздің, дінімізді, салт-дәстүрімізді жатқызсақ, тіл — қазақ болуымыз үшін, дін — адам болуымыз үшін, салт-дәстүр —ұлт болуымыз үшін қажет.

Патриоттық тәрбие — өлшемдер ретінде таңдап алынған, бірнеше бөліктерден тұратын сабақтас сапа. Оған мыналар жатады:

Өзін өз мемлекетінің азаматы ретінде сезіну.

Мемлекет рәміздері мен дәстүрлерді қастерлеу.

Қазақ халқының тарихын білу қажеттілігі.

Қазақ халқының мәдениеті мен дәстүрлерін түсіну.

Бастауыш мектептің жаңа оқу бағдарламалары мен оқулықтары және оқу әдістемелік кешендерінде қазақстандық патриотизм негізі мұраттарына мән берілді. Солардың ішінде әдебиеттік оқу пәні — оқушыларды сөз өнеріне баули отырып, қазақстандық патриотизмге тәрбиелеуді басты мақсат етеді.

Пән мазмұнында оқушы бойында қалыптасуға тиісті мына ізгіліктерге көңіл аударылады: ана тіліне сүйіспеншілік — туған тілін білу, өз ана тілінде оқу мен сөйлеу және жаза білу; ана тіліндегі көркем шығармаларды еркін оқи білу —оқырмандық қабілет қалыптастыру аясы;

туған жерге сүйіспеншілік — туған өлке табиғатын сүю, туған жердің орман-көлі, тау-тасы, аң-құстарына қамқорлық жасау, оны аялау мен қорғау, күтіп-баптау -экологтік ая;

туған елге сүйіспеншілік — өз ұлтын сүю, Отанын сүю, әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін қастерлеу, ұлт мәдениетінің өркендеуіне, ел экономикасыныңгүлденуіне үлес қосу — азаматтық сапа аясы;

өз отбасындағы сүйіспеншілік — ата-анасын, туыс-бауырын сыйлап құрметтеу, қамқорлық жасау, сыйластық қатынас орната білу — кісілік қасиетқалыптастыру аясы;

Қазақстанды мекен ететін халықтарға деген құрмет сезімін қалыптастыру — ұлт өкілдеріне түсіністікпен қарау, сыйластық қатынас орната білу, өзгеұлттардың салт-дәстүрін сыйлау, халықтар мәдениетінен, әлемдік мәдениеттен үлгі алу — қатынас мәдениетінің аясы.

Бастауыш сынып оқушыларының сана-сезімін оятып, зердесін дамытатын үздік суреттелген, мазмұнды көркем шығармалар болып табылады. Көркем шығармалар баланың мінез-құлқын қалыптастырып, олардың бойында адалдық пен әділеттік, мейірімділік пен қайырымдылық, табандылық пенқайраттылық, намысшылдық пен ержүректілік сияқты асыл қасиеттерді сіңіруге көмектеседі. Осы тектес ізгі қасиеттерді бойына жиған ұрпақ қанаөз Отанының гүлденуіне үлес қосып, қазақстанның патриоты болып тәрбиеленеді.

Бүгінде «Мен патриотпын» деген замандастарымыздың бойынан нағыз ұлтжандылық сезімнен гөрі, мендік патриотизм өріс алғанын байқаймыз. Яғни, олар өзінің бас мүддесін бірінші орынға қояды, ұлттық, елдік мақсат келесі орынға қалады. Сондықтан әр адамның бойынан өзімшілдік, менмендік, текөз пайдасын көздейтін пиғылдан арылту үшін, ұлтжандылық тәрбиесіне баулу керек. Ол ата-бабаларымыздың ерлік істерінен, аңыз әңгімелерінен, батырлар жырынан мысал келтіре отырып, солардан үлгі алу, өздерін солардың ұрпағы екендігіне көз жеткізе отырып, еліктету арқылы іске асыруға болады.

Сондықтан әр адамның бойына Отанға, халқына шын берілгендіктен, ата-салтына, ел тарихына деген құрмет, ерлік рухы қалыптасуы керек.

А.Байтұрсынов: «Атадан балаға мирас болып екі-ақ нәрсе қалады, бірінші — бай тілі, екінші — байтақ жері».

Философ А.Айталының «Ұлттану» оқу құралында «Ұлтжандылық — халық рухы және материалдық игіліктерін көбейтуге арналған жігері, қайраты.Ұлтжанды деп еңбекқор, іскер, талапты, ойшыл, ізденгіш, ұлттық мұраттар жолындағы абзал істің иесін айтамыз. Ұлы ұлттар осындайұлтжандылығымен мықты» делінген.

Патриоттық тәрбиенің объектісі мен қайнар көзі — Отан десек, оның мазмұны — байлықтары, тілі, дәстүрі, тарихи ескерткіштері, туған өлкедегі киелі орындар. Олардың адам көкірегіне жылылық, жақындық, туысқандық сезімдерді ұялатып, ізгі-де ерлік істердің қайнар көзіне айналуы патриотизмге тәрбиелеудің арқауы. Олай болса, патриоттық тәрбиенің қазіргі кезде алатын орны ерекше.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Айталы А., Ұлттану: Оқу құралы. Алматы. «Арыс». 2000ж., 226-бет.
2. Кішібеков Д. Қазақ менталитеті: кеше, бүгін, ертең. Алматы. «Ғылым», 1999ж.,200-бет.
3. Сейдахметов Л. Оқушыларда патриоттық тәрбиені қалыптастыру. «Қазақстан мектебі». 2001ж.
4. Буря В. И. Воспитание у детей и подростков чувства патриотизма и гражданственности. «Практическая помощь учителю», 2005 г., № 5, стр. 21–23.

Сенкубаев С.Т.[1], Сейсова Г.А.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
"Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Қазақ халқы баланы кішкентай кезінен бастап тәрбиелеп, атадан балаға мұра етіп қалған озық тәрбие мен тәжірибе үлгілерін жас ұрпаққа сіңіру негізгі міндет болып саналады. Жастарды ұлттық тәрбие негізінде тәрбиелеп, этнопедагогика негіздерін бағыштау арқылы, елін, жерін қорғайтын мықты азамат, инабатты қыз тәрбиелей аламыз.

Тәуелсіздігімізді алып, өркениеттілікке құлаш сермеген бүгінгі таңда адамгершілігі мол, сапалы да салауатты ұрпақ тәрбиелеуде халықтық тәрбиенің алатын орны ерекше. Қазір мектептерде ұлттық тәрбиеге айрықша мән беріліп келеді. «Жастар біздің болашағымыз» дейтін болсақ, сол жастарымызды ұлтын сүйетін ұлтжанды, Отанын сүйетін патриот, жоғары адамгершілік иесі, ұлттық рухы биік парасатты азамат етіп тәрбиелеу үшін оларға ұлттық тәрбие қажет екенін өмірдің өзі-ақ көрсетіп отыр. Сабақ үрдісінде оқушыларға тұрмыстық тәрбиеге байланысты салт-дәстүрлер, бала дүниеге келгеннен өскенге дейінгі аралықта қолданылатын салт-дәстүр, ырым-тыйымның рөлі, сәлемдесу әдебі, сыйластық, қонақ күту, ас ішу әдебі, инабаттылық дәстүрлері, сөйлеу әдебі және киім кию тәрбиесі, ұлттық тәрбиедегі еңбек тәрбиесінің орны, қазақ халқының озық мәдениет үлгілері мен олардың тәрбиелік мәні сияқты ұлттық құндылықтарымызды оқытуымыз керек [1].

Ұлттық тәрбиенің мақсаты – ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, ұлттық мүдденің өркендеуіне үлес қоса алатын ұлттық құндылықтар мен жалпы адамзаттық құндылықтарды өзара ұштастыра алатын ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу.

Тәрбиені қашанда құнды байлыққа балаған халқымыз бала тәрбиесіне ешқашан жүрдім-бардым қарамаған. Ал оған ұлттық сипат беру – ұлт болашағын ойлаудан туған даналық. Сондықтан да «Ұлт боламын десең, бесігіңді түзе», – деген ұлы Мұхтар Әуезов.

Тәрбие адамдардың пайда болуымен бірге туындаған. мінез-құлық кемшіліктері – бұл тәрбиені дұрыс бермеу нәтижесі деп есептелген. Халық баланың жас ерекшеліктерін және психологиясы туралы білімді ғасырлар бойы зерттеп жинаған. Баланың болашақта қалыптасуы біріншіден үлкендермен қарым-қатынасына байланысты болады. Зерттеуші ғалым-педагогтар және психологтар жылдар бойы бақылаған баланың ойын іс-әрекетіне байланысты бірнеше қорытынды жасады. Ата-ананың тәрбиелеу әсеріндегі маңызды ерекшелігі, баланың дидактикалық ойындар ойнауы, рухани және ақыл-ой тәрбиесіндегі маңызы көп және сол үрдісте баланың еңбек құралдары, мамандықтары туралы түрлі заттардың ерекшеліктері туралы біліп, білімде, жұмбақта және жаңылтпашта жарысады.

Халық педагогикасы тәрбиенің көптеген әдістерін қолданған. Ғасырлық тәжірибеде балаға тәрбиенің әсер ету әдістері мынадай: түсіндіру, оқыту, мадақтау, қолдау, көндіру, жеке үлгі, жаттығуды көрсету, ымдау, тұспалдау, жазалау т.б [2].

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарламасының негізгі міндеттерінің бірі қазақстандық патриотизмге, төзушілікке, биік мәдениетке, адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге тәрбиелеу болып табылады. Бұл жастарға этнопедагогикалық негізде білім беріп, патриоттыққа тәрбиелеу ісіне нұсқау әрі оның қажеттілігін айқындайтын бағдарлама деуге болады. Сол сияқты тәрбие тұжырымдамасында тәрбие үдерісін ұйымдастырудың қағидаларында этникалық қағида этникалық мәдениет негізінде жалпы ұлттық мәдениеттің гүлденуіне ықпал жасайтын мәдениет жасаушы ортаны қалыптастыруды, азаматтық келісім жөнінде атап көрсеткен. Біз тәрбиенің қойған мақсатынан және одан туындайтын міндеттерге сүйене отырып тәрбие жұмысының бағыттарының ішінде мынадай бағыт айқындалғанын білеміз: Азаматтық-патриоттық, құқықтық және полимәдениеттік тәрбие гуманизмге, қазақ халқының тарихы мен салтын, тілін сүю және құрметтеуге, оның таңдаулы дәстүрлерін сақтауға және оны дамытуға, азаматтық ұстанымды және патриоттық сананы, қалыптасқан ұлттық өзіндік сананы, ұлт аралық мәдени қарым-қатынасты қалыптастыруы тиіс. Балалар мен жастардың азаматтық патриоттық білім беру ұйымдарында азаматтық құқықтық, патриоттық тәрбие беруде мазмұны мен әдіс тәсілдер мен оқу тәрбие құрылымының өзара іс әрекеттестік негізінде деңгейін көтеру белгіленген. Ондай әрекеттестікті біздің ұлы ойшылдарымыз ертеден -ақ ескеріп, өз ойларын қосқан. Осындай адамның еркін әрекеттесетін мінез-құлқын тәрбиелеуде Әл-Фараби «Әдеттенудің арқасында бізді жақсы мінез – құлыққа жеткізетін әрекеттер жақсы әрекеттер болып табылады. Ол адамның жетілуі оның мінез-құлқының жетілуіне сайма-сай келеді» деген ойы арқылы қазіргі кезде тұлғаның жеке қасиетін, мінез-құлқын қалыптастыруда жақсы әрекеттер қалыптастыру керектігі туралы ой айтады [3].

Ұлттық тәрбие алған ұрпақ дені сау, білімді, ақылды, ұлтжанды, еңбекқор, сыпайы, кішіпейіл болып өседі. Сондықтан да ұлттық тәрбие – ел болашағы.

«Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлттың тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті» – деп, кезінде ғалым М. Жұмабаев айтып өткеніндей, ұлт тәрбиесін білім алушыға дұрыс деңгейде бере білсек, бүгінде белең алып жатқан жастар арасындағы келеңсіз оқиғалардан арылуға жол салған болар едік. Ұлттық тәрбиелік білім жас ұрпақты әсемдікті игеруге, сұлулықты сезініп, қастерлей білуге, оны өз бойына дарыта білуге, яғни, эстетикалық тәрбие бере білуге, ең бастысы рухани даму сипатына жетелейді. Ұлттық тәрбиелік білім беру арқылы, жас өскелең ұрпақты халықтың тұрмыс-салты, әдет-ғұрпымен таныстырып, адамның ішкі сезімін, жан дүниесін түсіне білуге бағыттауға ұмтыламыз [4]. Халқымыздың сан ғасырлардан келе жатқан ұлттық мұрасын оқу-тәрбие ісімен сабақтастыра отырып тәрбиелеу, ұмыт қалған салт-дәстүр, ұлттық ерекшелігімізді насихаттап, олардың бойына ұлттық психологияны қалыптастыру – әрбір ұстаздың міндеті.

Қазақ отбасында ұлттық тәрбиенің негізі – халықтық педагогика болғандықтан, баланы ұлттық салт-дәстүрлер аясында тәрбиелегенін тарих та дәлелдеп береді. Яғни, құрсақ тойы, шілдехана, сүйінші, қырқынан шығару, бесік тойы, тұсау кесер, сүндетке отырғызу тағы басқа салт-жоралғылар қатаң ұсталып, басшылыққа алынып отырған. Бұлардың ұлттық ерекшеліктері мен тәрбие негіздері бар. Халқымыздың тәлім-тәрбие беретін әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрлері мәдени құндылықтарымыздың ажырамас бір бөлігі болып табылады.

Жастарға бала кезінде ұлттық тәрбиені сіңіру тиімдірек. Бала шыбық тәрізді, қайдан жарық шықса, соған қарай бұрылып өседі. Бала тәрбиесіне жіті көңіл бөліп, әр жас ерекшелігіне қарай білім берумен сабақтастырған орынды деп ойлаймын. Ол дегеніміз бала дүниеге келгенде бесікке бөлеп, бесік жырымен сусындатудан басталғаны абзал. Өйткені, ананың әлдиіне жететін әдемі ән әлемде жоқ.

Халықтық педагогика – қоғамның рухани, мәдени және адамгершілік қарым-қатынастарындағы ең қымбат қазына дейтін болсақ, оқушыларға ұлтымыздың әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерін үйрету, оны оқушы ойына ұялату арқылы ізгілікке, адамгершілікке, ұлтжандылыққа, өз салт-дәстүрін құрмет тұтуға баулу – ұстаздардың басты міндеттерінің бірі деп есептеймін [5].

Бүгінгі күнде жастарды әдепті де саналы етіп тәрбиелеу үшін ең алдымен тәрбие ережелеріне сүйене отырып, ұлттық дәстүрімізді, әдет-ғұрыптарымызды, дінімізді, ата-бабаларымыздан қалған насихат-мұраларды жастардың санасына сіңіре білуіміз қажет. Тәрбиенің көзі ата-бабамыздан қалған мұралар мен дана сөздер десек, біз соларды насихаттайтын жүргізушіміз. Бүкіл қоғам болып қолға алып, мәдениетті, тәрбиелі болып жүруді әрқайсысымыз өзімізден бастасақ, жас ұрпақтың тәрбиесі де өз жемісін берері анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. С. Қабдиева Ұрпақ тәрбиесіндегі адамгершілік мәселелері. А, 2015.
2. Отанға деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу мәселелері //Қарағанды мемлекеттік университетінің хабаршысы. Педагогика сериясы. - 2014. - №4(36). - Б.160-163.
3. Қазақ мемлекетінің идеологиясында жастарға патриоттық тәрбие беру //Білім саласындағы инновациялық технологиялар. Қазіргі кездегі дамуы және келешегі: Республикалық ғылыми-методикалық конференция материалдары. - Қарағанды, 2005. - Б.226-229.
4. Отансүйгіштік тәрбие-басты міндет //Қазақстан мектебі. - 2015. - №5-6. - Б.3
5.Салт-дәстүрлермен ұлттық ойындар негізінде студенттерге патриоттық тәрбие беру //Академик Е.А. Бөкетов – ғалым, педагог, ойшыл: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Қарағанды, 2015. - Б.57-59.

Жанғабыл А.С.[1], Серікбай Г.А.[2]

ОҚУШЫЛАРДЫ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ТӘРБИЕЛЕУ ПРОЦЕССІНДЕ ҮШТІК ОДАҚТЫҢ БІРЛЕСКЕН ЖҰМЫСЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі,
«Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Денсаулық - әр адамның ғана емес, бүкіл қоғамның баға жетпес байлығы. Жақын және қымбат адамдармен кездесу, қоштасу кезінде біз оларға мықты денсаулық тілейміз, өйткені бұл – толыққанды және бақытты өмірдің басты шарты және кепілі. Денсаулық біздің жоспарларымызды орындауға, негізгі өмірлік міндеттерді табысты шешуге, қиындықтарды

жеңуге көмектеседі. Әрқайсымыз күшті және сау болуға, мүмкіндігінше ұтқырлықты, сергектікті, энергияны сақтауға және ұзақ өмір сүруге ұмтыламыз. Бұл өмірдің басты құндылығы. Сіз оны кез-келген ақшаға сатып ала алмайсыз, оны баланың өмірінің алғашқы күндерінен бастап сақтау, қорғау және жақсарту қажет.

Ресейдегі мектеп жасындағы балалардың денсаулығының нашарлауы медициналық проблемаға ғана емес, сонымен бірге маңызды педагогикалық проблемаға айналды. Егер біз балалардың таңдауын саламатты өмір салтын қабылдауға бағыттау мақсатына қол жеткізгіміз келсе, онда олардың өздеріне пайдалы идеялар мен көзқарастарға ие болу құқығын мойындауымыз керек. Біз оларды денсаулық пен жауапкершілік құқығы бар азаматтар ретінде құрметтеуіміз керек және олардың әлемді қалай көретінін түсінуге көмектесетін тәсілдерді іздеуіміз керек. Мұндай рөлді кім қабылдауы керек және қабылдай алады? Ең алдымен – отбасы, ата-аналар, содан кейін-мектеп, мұғалімдер. Ал мұғалімдерден, ең алдымен, балалармен ресми емес, бірақ көптеген жылдар бойы жақын қарым-қатынас жасайтын, олардың қуанышымен және алаңдаушылығымен мектеп өмірінің қиын жолымен жүретін адам [1].

Қазіргі уақытта адамдардың салауатты өмір салтын қалыптастыру қазіргі қоғамның өзекті мәселесіне айналуда, бұл өз кезегінде адамның әл-ауқатының негізі ғана емес, сонымен бірге ұлтты сауықтыру жолы болып табылады. Адамның салауатты өмір салты жағдайға байланысты өздігінен дамымайтынын, бірақ өмір бойы мақсатты және тұрақты түрде қалыптасатынын ескеру қажет. Салауатты өмір салты-бұл жаман әдеттерден, физикалық және рухани қатаюдан, тұлғаның кәсіби және мәдени өзін-өзі дамытуынан арылу арқылы адамның табиғатпен байланысын нығайту, осылайша саяси, экономикалық және әлеуметтік-психологиялық жағдайларға қарамастан өзінің әлеуметтік және кәсіби функцияларының табысты орындалуын қамтамасыз ету.

Мектеп пен отбасының тәрбие жұмысының формалары мен әдістерін қарастырыңыз. Отбасына бару-мұғалімнің ата-аналармен жеке жұмысының тиімді түрі. Отбасына барған кезде оқушының өмір сүру жағдайымен танысады. Педагог ата-аналармен оның мінез-құлқы, қызығушылықтары мен бейімділігі, ата-аналарға, мектепке деген қарым-қатынасы туралы сөйлеседі, ата-аналарды балаларының жетістіктері туралы хабардар етеді, үй тапсырмаларын орындауды ұйымдастыру бойынша кеңестер береді және т. б. Ата – аналармен хат алмасу-ата-аналарды балаларының жетістіктері туралы хабардар етудің жазбаша нысаны [2]. Ата – аналар жиналысы-білім беру тәжірибесінің педагогикалық ғылымы туралы мәліметтер негізінде талдау, түсіну нысаны. Ата - аналар жиналыстарының түрлері: ұйымдастырушылық, психологиялық-педагогикалық ағарту жоспары бойынша жиналыстар, тақырыптық, жиналыс-пікірталастар, қорытынды (тоқсандық) және т.б. ата-аналар жиналыстарының тақырыбын әдетте мұғалімдер анықтайды және ата-аналар комитетінде талқылануы мүмкін. Жалпы мектептік (немесе параллельдер бойынша) ата-аналар жиналысы, әдетте, жылына екі рет өткізіледі. Мұнда ата-аналар мектеп туралы құжаттармен, оның жұмысының негізгі бағыттарымен, міндеттерімен және қорытындыларымен танысады.

Ата-аналардың сыныптық жиналыстары жылына төрт-бес рет өткізіледі. Онда сыныптың оқу-тәрбие жұмысының міндеттері, Сыныптағы тәрбие жұмысын жоспарлау талқыланады, отбасы мен мектеп арасындағы тығыз ынтымақтастық жолдары белгіленеді, жұмыс қорытындылары шығарылады. Мұғалімнің ата-аналармен жұмыс жүйесі оларды мектептегі өзін-өзі басқаруға тартуды қарастырады. Оқушылардың ата-аналары кемінде мұғалімдер немесе олардың балалары мектептің сәтті жұмысына қызығушылық танытады. Олар мектептің әлеуметтік тапсырыс берушілерінің бір түрі, сондықтан олар оның қызметіне әсер етіп, мектеп өміріне қатыса алуы керек. Ассоциацияны құра отырып, ата-аналар өздерінің өзін-өзі басқару органдарын құруға және мектеп өмірінің кейбір мәселелерін өздері шешуге құқылы. Бұл мақсаттарға мектептегі ата-аналар жиналыстары, конференциялар, ата-аналар комитеті және оның комиссиялары, секциялар және басқа да жұмыс органдары қызмет ете алады. Сонымен қатар, егер мектептің өзін-өзі басқаруы осы органды құруды көздейтін болса, ата-аналар мектеп Кеңесіне тең мүшелер ретінде кіре алады. Сынып

жетекшісінің ең тәжірибелі, бастамашыл ата-аналар тобымен ынтымақтастығының бір түрі-сынып ата-аналар комитеті. Ата-аналар комитеті мектептің ата-аналар комитеті туралы ереже негізінде жұмыс істейді. Ол сынып жетекшісімен және оның басшылығымен педагогикалық білім беру, Ата-аналармен байланыс орнату, сынып балаларын тәрбиелеуге көмек көрсету бойынша барлық бірлескен жұмыстарды жоспарлайды, дайындайды және жүргізеді, мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықты талдайды, бағалайды және қорытындылайды [3].

Сонымен қатар, тіпті жүйелі емес, ата-аналармен бірге өткізілетін сыныптың жеке ұжымдық істері үлкен тәрбиелік әсерге ие. Мүмкін, мысалы, қолөнер, кәдесыйлар көрсетілетін "біздің отбасымыздың хобби әлемі" кездесу кешін өткізу-бұл бос уақытында отбасы сүйетін нәрсе. Мұғалімнің ата-аналармен жұмысы ынтымақтастықсыз, ата-аналарды оқу-тәрбие процесіне белсенді түрде қатыстырмай мүмкін емес, бұл әртүрлі үйірмелер, спорт секцияларын ұйымдастыруды, клуб отырыстарына қатысуды көздейді. Өкінішке орай, көптеген ата-аналар негізгі жұмысынан қатты қиналады, сондықтан олар тек баланың мектебі мен сыныптастарына ғана емес, сонымен бірге өз баласына да жеткілікті көңіл бөле алмайды. Дегенмен, бір немесе екі энтузиастар әрқашан.

Отбасында баланың жеке басының қалыптасуына, сондай-ақ оның денсаулығына байланысты жағдайлар жасалады. Баланы бала кезінен және отбасында адамгершілік, этикалық және басқа принциптер саласында тәрбиелейтін нәрсе оның өмірдегі барлық әрі қарайғы мінез-құлқын, өзіне, денсаулығына және басқалардың денсаулығына деген көзқарасын анықтайды.

Ерте мектеп жасында болса да, бала гигиена мен санитарияның негізгі нормаларын саналы және барабар түрде орындай алмайды, СӨС талаптарын орындай алмайды, өз денсаулығына және басқалардың денсаулығына қамқорлық жасай алмайды. Мұның бәрі ата-аналарға кішкентай баланың денсаулығын сақтауға ықпал ететін дағдылары мен дағдыларын ертерек дамыту міндетін алға тартады.

Балалар мен жасөспірімдердің денсаулығына байланысты тағы бір маңызды мәселе – компьютерді пайдалану. Бүгінде көптеген мектептерде, үйлерде компьютерлер бар. Бұл қазіргі заманғы ғылым мен техниканың жетістігі, бірақ оның арғы жағы да бар. Компьютердегі сабақтарға өте байыпты қарау керек. Компьютерді үздіксіз пайдалану 30 минуттан аспауы керек екенін есте ұстаған жөн.

Отбасындағы баланың денсаулығы стратегиялық және тактикалық міндеттерді шешуде мүмкін. Салауатты өмір салтын қалыптастырудың стратегиялық міндетін ата-аналар баладан қажетті бейімділікті алу арқылы шешеді. Тактикалық міндет оқушының СӨС-ке деген көзқарасын қалыптастыруда жатыр.

Қазіргі уақытта бүкіл халықтың және ата-аналардың, оның ішінде өте төмен медициналық сауаттылық деңгейі, бұл мектеп оқушыларының отбасыларында диетаны сақтамау, физикалық белсенділіктің төмендігі, күнделікті тәртіптің айтарлықтай бұзылуы және ата-аналардың жаман әдеттерінің теріс рөл атқаратындығына әкеледі. Бұл мәселелерде отбасы сауаттылығының жеткіліксіз деңгейі балаларда аурулардың алдын алу бойынша білімді пассивті және уақтылы алмаумен, балалардың шынығумен қамтылуының төмендігімен, медициналық көмекке кеш жүгінумен байланысты. Балалар мен жасөспірімдерді сауықтыру мәселесін шешу отбасы мен мектепте гигиеналық оқыту мен тәрбиелеудің бірыңғай бағдарламасын жүзеге асырған жағдайда ғана мүмкін болатыны анық.

Біз еліміздің болашағы туралы ойлана бастағанда, оның халықтың рухани бастамаларының қамқоршысы ретінде отбасымен ажырамас байланысын түсінеміз. Отбасында жеке адамның және жалпы халықтың мінезі қалыптаса бастайды. Әлеуметтік институт ретінде Отбасы адамдардың ұрпақты көбейтудегі маңызды қажеттілігін қанағаттандырады. Сонымен бірге, ол жеке тұлғаны тәрбиелеуде және қалыптастыруда үлкен рөл атқаратын, қоғамда қабылданған құндылықтар мен мінез-құлық нормаларының жетекшісі болып табылатын шағын әлеуметтік топ. Соңғы жылдары отбасы мен отбасылық тәрбие мәселесі бұрынғыдан да өткір екені белгілі: демографтар, әлеуметтанушылар,

мәдениеттанушылар, психологтар, тәрбиешілер отбасының терең жүйелік дағдарысының болуын растайды [4].

Қазіргі отбасының дағдарыс жағдайы-бұл шешуді қажет ететін әлеуметтік мәселе және көмек күтетін әлеуметтік шындық. Қазіргі отбасының дағдарыс жағдайында шашыраңқы және эпизодтық шаралар арқылы отбасылық тәрбие мәселелерін шешу мүмкін емес. Қойылған міндеттерді шешу көбінесе оқушыларға, отбасына, мектепке, қоғамға, ата-аналардың және бүкіл қоғамның жалпы педагогикалық мәдениетіне қойылатын талаптардың бірлігі мен күш-жігерінің үйлесімділігіне байланысты. Халықтың педагогикалық мәдениетін көтеру, отбасылық тәрбиені жақсарту отбасын педагогикалық қолдау және ата-аналарды жалпы оқыту жүйесіне арналған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Аммонашвили Ш.А. Ынтымақтастық педагогикасы – шындық сәті // Отбасы және мектеп.М.: - 2020. - №9. - С. 13-18.
2 Занков Л. В. таңдалған педагогикалық жұмыстар. - 3-ші басылым., дополн. - М.: педагогика үйі, 2016. - 320 б.
3 Сухомлинский В.А. Ата-ана махаббатының даналығы. - М.: Педагогика, 2019. - 340 Б.
4 Красновский Л. Ата-аналар жиналысы туралы / / мектеп оқушыларын тәрбиелеу. -2020. - №5. - С. 32-36.

Жанғабыл А.С.[1], Серікбай Г.А.[2]

ОҚУШЫНЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ТӘРБИЕЛЕУ ПРОЦЕСІНДЕ ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕПТІҢ ӨЗАРА ӘРЕКЕТІ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Қазіргі жағдайда жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыруда, бастауыш сынып оқушыларының денсаулығын сақтау мен нығайтуда отбасы мен мектептің рөлі айтарлықтай артып келеді. Отбасы мен мектеп бастауыш сынып оқушысының физикалық, психикалық денсаулығын сақтау және нығайту, салауатты өмір салтын қалыптастыру үшін қолайлы жағдайлар жасауы керек. Отбасы, мектеп және қоғам - балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу мен оқытуға жауапты негізгі әлеуметтік институттар. Олар бастауыш сынып оқушысының жеке басының қалыптасуы мен дамуында, салауатты өмір салтын қалыптастыруда, денсаулығын сақтау мен нығайтуда жетекші рөл атқарады.

Оқушыларының салауатты өмір салтына деген оң мотивациясын қалыптастыру және денсаулыққа жауапкершілікпен қарауды тәрбиелеу, ең алдымен, мектеп пен отбасының дұрыс қарым-қатынасына, ата-аналардың, бастауыш сынып мұғалімдерінің және медицина қызметкерлерінің мақсатты түрде ұйымдастырылған бірлескен жұмысына байланысты. . Бастауыш мектеп жасындағы балалардың физикалық және психикалық денсаулығы көп жағдайда олардың тәрбие, емдеу-профилактикалық және дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарын ұйымдастыру мен жүргізудегі белсенді ынтымақтастығы мен өзара әрекеттестігіне байланысты. .

Отбасындағы және бастауыш мектептегі тәрбие-ағарту және сауықтыру жұмыстарының тиімділігі де мұғалімдер, оқушылар, ата-аналар мен медицина қызметкерлері арасындағы қарым-қатынастың қалай қалыптасатынына байланысты. Отбасы мен мектеп арасындағы белсенді қарым-қатынас, өзара сенім мен ынтымақтастық негізінде тәрбие-сауықтыру жұмыстарын бірлесіп ұйымдастыру арқылы тәрбиелік-дамытушылық әсері

айтарлықтай артады. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының салауатты өмір салтын қалыптастыру және денсаулыққа жауапкершілікпен қарауды тәрбиелеу мақсатында бұл процеске мұғалімдерді ғана емес, ата-аналарды, медицина қызметкерлерін де тарту өте маңызды. Отбасы мен мектеп жағдайында салауатты өмір салтын қалыптастыруға, бастауыш сынып оқушыларының денсаулығын нығайтуға және сырқаттанушылықтың алдын алуға бағытталған бірлескен тәрбие-сауықтыру жұмыстарын ұйымдастыру қажет. жасы.

Қазіргі бастауыш мектептің маңызды міндеттерінің бірі салауатты өмір салтын қалыптастыру және оқушылардың денсаулығын сақтау мен нығайтуға саналы, жауапкершілікпен қарауға тәрбиелеу болып табылады. Салауатты өмір салтын ұстануға, бастауыш сынып оқушыларының денсаулығына жауапкершілікпен қарауға тәрбиелеу тек мұғалімдерге ғана емес, ата-аналарға да міндетті. Осы сауықтыру мәселелерін шешуде ата-аналардың, бастауыш сынып мұғалімдерінің және медицина қызметкерлерінің белсенді қатысуымен мақсатты түрде ұйымдастырылған тәрбие және дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарының маңызы ерекше.

Соңғы жылдардағы көптеген зерттеулер көрсеткендей, бірінші сыныпқа баратын балалардың шамамен 30-35% -ында созылмалы аурулар және денсаулығында айтарлықтай ауытқулар бар. Ресей Федерациясы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің статистикалық мәліметтеріне сәйкес, жалпы білім беретін мектеп түлектерінің 80%-дан астамының денсаулығында қандай да бір ауытқулар бар, медициналық себептерге байланысты олар қарулы күштерде қызмет етуге дайын емес. . Жүрек-қан тамырлары аурулары ғана емес, сонымен қатар жүйке-психикалық және басқа да қауіпті аурулар (ЖИТС, құс тұмауы) кеңінен таралуда [1].

Ресей Федерациясында соңғы онжылдықтарда байқалған мектеп жасына дейінгі балалар мен мектеп оқушыларының денсаулығының нашар жағдайы мамандарды қатты алаңдатады, өйткені өскелең ұрпақтың денсаулығы еліміздің ұлттық қауіпсіздігі болып табылады.

Қазіргі уақытта ең өткір мәселе - денсаулықты сақтау, нығайту, салауатты өмір салтын қалыптастыру және мектеп жасына дейінгі және мектеп жасындағы балалардың аурушаңдығының алдын алу. Ресей Федерациясы ФК Ғылыми-зерттеу институтының мәліметі бойынша, бүгінде Ресейде балалар мен жасөспірімдердің 17%-ы ғана дене шынықтырумен және спортпен жүйелі түрде айналысады. Бұл жағдай салауатты өмір салтын қалыптастыруға және балалар мен жасөспірімдердің денсаулығын нығайтуға ықпал етпейтіні анық. Осыған байланысты қазіргі жағдайда қалыптасып отырған денсаулық жағдайы бүкіл халықтың болашағына алаңдаушылық туғызуда.

Мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балалардың денсаулығын сақтау және нығайту, қазіргі жағдайда салауатты өмір салтын қалыптастыру мәселесі ерекше өзекті және маңызды болып отыр. Мектеп жасындағы балалардың денсаулығының нашарлауы тек экономикалық, экологиялық проблемалармен ғана емес, сонымен қатар халық арасында салауатты өмір салтын қалыптастыруға, денсаулықты сақтауға және нығайтуға бағытталған тиісті тәрбие-ағарту және дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарының болмауымен байланысты. .

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың денсаулығының нашарлауы мен аурушаңдығының жоғарылауының негізгі себептерінің бірі - мектептегі шамадан тыс жүктеме мен физикалық белсенділік. Қазіргі бастауыш мектептің оқу-тәрбие үдерісі негізінен интеллектуалдық қабілеттерін дамытуға, бастауыш сынып оқушыларының физикалық және психикалық денсаулығын сақтау мен нығайтуға деген қамқорлықтан бас тартуға бағытталғанын ерекше атап өткен жөн [2].

Инновациялық білім беру ұйымдарында (мектеп-гимназияларда, лицейлерде) қиындықтардың артуы, бастауыш білім берудің озық деңгейі, бастауыш сынып мұғалімдерінің ұмтылысы авторлық құқықпен қорғалған вариативті бағдарламаларды қолдану арқылы оқушының шамадан тыс қарқынды оқу іс-әрекеті. жылдам оқу жетістіктері жағымсыз салдарға әкеледі. Осы себепті мектеп-гимназияларда, лицейлерде және

математика, шет тілдерін тереңдетіп оқытатын сыныптарда оқитын оқушылардың аурушаңдығы жалпы білім беретін мектептерге қарағанда екі есе жоғары.

Балалардың әр түрлі іс-әрекет түрлерінің тепе-теңдігінің болмауы, оқу-тәрбие процесінің тәртібін бұзу, оның бастауыш сынып оқушыларының мүмкіндіктері мен дайындық деңгейіне сәйкес келмеуі олардың денсаулығы мен жұмысына кері әсерін тигізеді. Балалар мен жасөспірімдердің денсаулығын нашарлататын қауіп факторларына мыналар жатады: зиянды әдеттер (темекі шегу, есірткі және алкогольді тұтыну); сапасыз, тұрақты емес және теңгерімсіз тамақтану; тәртіпсіз күнделікті тәртіп; мектептегі шамадан тыс жүктеме және физикалық белсенділік; күнделікті тәртіпте әртүрлі іс-әрекеттердің (оқу, ойын және еңбек) қисынсыз ауысуы. Жоғарыда аталған себептердің салдарынан қазіргі мектеп оқушыларының денсаулығы тиісті деңгейде емес. Еліміздің тұрғындарының көпшілігінде, оның ішінде мектеп жасындағы балаларда денсаулық пен салауатты өмір салтына деген оң көзқарас жеткіліксіз қалыптасқан, бастауыш сынып оқушыларында салауатты өмір салтын ұстану дағдылары нашар дамыған.

Баланың физикалық және психикалық денсаулығының негіздері мен салауатты өмір салтын ұстанудың бастапқы дағдылары балалық және жастық шақта қалыптасады. Сондықтан салауатты өмір салтын ұстануға үйрету, денсаулық пен салауатты өмір салтына саналы, жауапкершілікпен қарауға тәрбиелеу бала кезінен басталуы керек. Бұл мұғалімдерді, ата-аналарды және медицина қызметкерлерін отбасы мен мектеп жағдайында бірлескен тәрбие-сауықтыру жұмыстарын ұйымдастыруға және жүргізуге белсенді түрде тарту арқылы мүмкін болады. Отбасы мен мектептің белсенді өзара әрекеттесуімен салауатты өмір салтын қалыптастыруға және бастауыш сынып оқушыларының физикалық және психикалық денсаулығын нығайтуға бағытталған дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарының тиімділігі артады [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Аммонашвили Ш.А. Ынтымақтастық педагогикасы – шындық сәті // Отбасы және мектеп.М.: - 2018. - №9. - С. 13-18.
2 Занков Л. В. таңдалған педагогикалық жұмыстар. - 3-ші басылым., дополн. - М.: педагогика үйі, 2016. - 320 б.
3 Сухомлинский В.А. Ата-ана махаббатының даналығы. - М.: Педагогика,2019. - 340 Б.

Иманғали Ф.Қ.[1], Дүкенбай Н.М.[2]

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Инклюзивті білім беру субъектілерін психологиялық-педагогикалық қолдау шарттары және оны ұйымдастыру қалыпастыру бойынша білімдерін шыңдау. Білім беру саласында Қазақстан Республикасы ұстанған қазіргі әлеуметтік саясаттың басым бағыттарының бірі – балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуы арқылы білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру жолдары. Барлық балаларды (оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балаларды да) жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, жалпы білім беру үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеу; балаларды бір-бірінен айыратын кедергілерді барынша жою үшін тұтас қоғам боп атсалысу және осы жолда ата-аналардың белсенділігіне сүйену баланы түрлі

(дене және психоэмоциялық, әлеуметтік) мұқтаждықтарына қарай дамыту-түзету және арнайы қолдау, яғни жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат.

Инклюзивті оқыту ұғымы анықтамасына берілген осы негізгі үш өлшемнің қазіргі Қазақстан жағдайында қалай жүзеге асырылып жатқандығына жеке тоқталайық [1].

Бірінші сипаттама бойынша балаларға тең құқықты қатынас ұғымы мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты ортада оқыту мәселесін көтеру және осы міндетті барынша икемді шешу арқылы жүргізілуде. Арнайы мамандардың шетелдік әріптестермен (Германия, Израиль, Ресей) тәжірибе алмасу барысында меңгерген іскерліктері кәсіби біліктілік ретінде анықталып, осы саладағы технологиялық инновациялар өндіріске ендірілуде. Алғашында екіұдай күйде қабылданған бұл мәселеге қазіргі кезде қоғамдық көзқарас мейлінше өзгеріп, жаппай әлеуметтік қолдауға ие болды. Адамгершілік пен жанашырлықтың шыңы боп табылатын осындай ізгі қатынас мемлекет тарапынан ресми құжаттар арқылы заңдастырылды.Дегенмен, елімізде мәселеге қатысты біржақтылық әлі де сақталуда. Оның негізгі себебі инклюзивті оқыту ұғымының методологиялық негізі мен астарын, шынайы себептері ментүпкі идеясын толық сезінбеуде жатыр. Ал біржақтылық көрінісі балаларды қабілетіне, жынысына және жағдайына қарай ерекшелеп оқыту жағдайлары арқылы анықталуда. Оған мысал ретінде ерекше дарынды балаларға арналған «Дарын» мектеп-интернаттары, зияткерлік мүмкіндіктері жоғары балаларды оқытатын «Назарбаев зияткерлік мектебі», ер балалар мен қыз балаларды саралап оқытатын Қазақ-түрік лицейлері, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институты, көптеген ақылы білім беру (материалдық жағдай) орталықтарын атауға болады. Оқытудың мұндай ерекшеліктерібаланың тұлғалық қалыптасу үрдісіне айтарлықтай әсер етеді әрі қоғамда таптық жіктің тереңдеуіне ықпал етеді. Бастысы – этикалық сипат болып табылатын мұндай мәселе тәрбиеленушілерде қоғамдық өмірдің шынайы жағдайынан тысқарылықты қалыптастырады. Заманауи білім беру парадигмасы оқытудың негізгі міндеті ретіндебалаларды нақты өмір жағдайына бейімдеуді анықтайды; бұл – жаһандық өмір талабы. Оқшаулаудың кез-келген түрітұлғаның әлеуметтену үрдісіне зардабын тигізеді. Міне, осындай жайттар инклюзивті оқыту үрдісін толыққанды жүзеге асыруға тежеу салып отырған қоғамдық тетіктердің бір парасы болып табылады.Инклюзивті оқыту ұғымына жоғарыда берілген анықтаманың екінші сипаты балаларды бір-бірінен айыратын кедергілерді барынша жою үшін тұтас қоғам боп атсалысуды және осы жолда ата-аналардың белсенділігіне сүйенуді анықтайды. Бұл міндетті жүзеге асыру үшін халықтың жоғары саналылығы мен жаппай жанашырлығын дамыту қажет. Жуырда жарияланған Елбасының «Болашаққа бағдар – рухани жаңғыру» мақаласының өзегі осы мәселеге қозғау салатын, стратегиялық маңызды қадам.

Білім беру саласындағы инновациялар мен реформалардың, атап айтсақ: білім беру ұйымын басқару тетігіне енгізіліп жатқан өзгерістер (қоғамдық бақылау кеңестері), сапаны арттыру мақсатында бақылау және бағалау үдерістеріне ендірілген жаңашыл бастамалар (ата-аналар өкілеттігі және жұртшылық пікірі), білім беру стандарттарының жаңартылуы, интегративті оқыту, академиялық пәндердің мазмұндарының жаңартылулары, көптілділік саясаты, академиялық еркіндік және академиялық ұтқырлық қағидалары – қоғамдық сананы ояту бағытында мемлекет тарапынан атқарылып жатқан маңызды қадамдар. Осы жерде мына пікір орынды: «Халықтың санасын бір сәтте ояту мемлекеттің қолынан келмейді…».Инклюзивті оқытуға қатысты жалпы үдеріске қоғамның әрбір мүшесі өзінің белсенді азаматтық үлесін қосуы нәтижесінде, жоғарыда аталған кедергілер мен қиындықтардан біртіндеп арылуға болады [2].

«Баланы түрлі мұқтаждықтарына қарай дамыту-түзету және арнайы қолдау» деп аталатын инклюзивті оқыту анықтамасының *үшінші* сипатын жүзеге асыруда жалпы білім беру сапасын(мемлекеттік стандартқа негізделу) сақтай отырып, тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат оңтайлы жүргізілуде.Дегенмен, көпшілік ретте «арнайы қолдау» ұғымы мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты ортаға интеграциялау үрдісінде қолданылатын мамандандырылған (медициналық, педагогикалық, психологиялық) сүйемелдеу ретінде

қабылдануда. «Психологиялық сүйемелдеу» түсінігін көптеген зерттеушілер білім алушылардың өзекті мәселелерін шешу мүмкіндігін қамтамасыз ететін шарттарды құруға бағытталған психологтың ұйымдастырылған іс-әрекеті ретінде анықтайды. Психологиялық сүйемелдеу бір мезгілдік шара емес. Бұл – психологиялық қызмет көрсету барысында жүйелі түрде ұйымдастырылатын және тұрақты орындалатын жұмыс. Психологиялық сүйемелдеудің ең басты қағидаларының бірі тұлғаға уақытында көмек көрсетіп, қолдау ғана емес, осы үдерістің қиыншылықтарын өздігінен жеңіп шығуға, тұлғалық қалыптасуына жауапкершілікпен қарауға үйрету, әлеуметтік өмірде толыққанды субъект болып қалыптасуына ықпал ету. Психологиялық сүйемелдеу, әсіресе, инклюзивті оқыту жағдайында ерекше маңызға ие:сынып ұжымындағы әр түрлі категориядағы балалардың даралық ерекшеліктерін ескере отырып, оларға жеке қатынас жасау, даму мүмкіндіктерін болжау және ұжымдағы өзара қарым-қатынас тиімділігіне ұмтылу. Осының барлығы білім беру ұйымының қалыптасқан психологиялық қызмет жүйесін қайта қарауды талап етеді. Штаттық кестеге өзгеріс енгізу (ұлғайту), психолог жүктемесін жеңілдету, психологиялық құралдарды түрлендіру, т.б. Инклюзивті оқытуды ерекше мұқтаждықтары бар балаларды жалпы білім беретін мектептерде оқыту үрдісі деп түсініп, ата-аналар тарапынан туындаған наразылықтар мен түсінбеушіліктерді жоюмен күресу жағдайлары қазір артта қалды. Үзбей жүргізілген насихат жұмыстарының нәтижесінде қазақстандық қоғам адамсүйгіштік, жанашырлық қасиеттерін басқа қырынан меңгерді. Ендігі кезекте халықтың санасын балаларды жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарай айыратын кедергілерді жоюға бағытталған оқыту ерекшелігіне бұру қажет. Ол үшін инклюзивті оқыту ұғымының түпкі мәні мен шынайы табиғаты жаппай әрі барынша терең, жан-жақты түсіндірілуі тиіс. Инклюзивті білім беру жағдайында оқу тиімділігіне қол жеткізу «әлсіз» оқушыларға, яғни білім мекемесіне сыртқы, мектептен тыс әлемнен өзімен бірге жағымды алғышарттар (әлеуметтік жағдай, қабылет) әкелмеуі себепті, жоғары нәтиже көрсете алмайтын балаларға білім беру ұйымының қалай және қаншалықты ықпал етуін анықтауға басымдық берілуімен анықталады. Бұл көптеген «түйінді факторлар» арқылы ажыратылады. Оның таңдаулы белгілері: жағымды оқу мәдениеті; жақсы үміт (жоғары ұмтылыс); оқушылардың оқу нәтижесін қадағалау; жеке жетістіктерді үнемі қолдау; оқу мен үйретуді үнемі жақсартуға қызығушылық; оқушылардың ынталылығы және белсенді қатынасы; өзгерістерді қолдау және оны әкімшілік тарапынан бақылау; түрлі әдістемелерді мақсатты түрде іріктеу және қолдану; отбасы мен мектеп арасындағы ынтымақтастық. Инклюзивті оқыту жағдайында білім беру ұйымының негізгі әрі аса маңызды міндеттері мұғалімдердің сабақ беруі, оқушылардың оқуы және әлеуметтік-психологиялық қолдау болып табылады [3].

Даму мүмкіндігі шектеулі балаларға қоғамымыздың көзқарасы өзгерген сайын, оларды оңалту жолдарына, мүмкіндіктеріне жол ашылуда. Осы орайда балаларға білім беру үшін ата- ана, құрдастары, ұстаздар тарапынан көп еңбек, кішіпейілділік керек. Оларға қарапайым ұғымдарды түсіндіру, жеткізу оңай емес және әсер ету жолдары да әртүрлі болып келеді. Ұстаздық ізденіс- әр баланың жан-дүниесіне үңілуден бастау алады. Мектебімізде балаларды психологиялық жағынан оңалту үшін тәрбие сағаттары, тәрбиелік іс-шаралар, түзету-дамыту жаттығулары, тренинг сабақтар, денсаулық апталықтары, ертегі, еңбек терапиялары, дөңгелек үстел, қайырымдылық акциялары жүргізілуде. Даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың физиологиялық және психикалық дамуындағы ерекшеліктер ескеріле отырып, дамыту бағдарламасы жасалған. Балалардың жас айырмашылықтарына қарай топтар құрылып, осы бағдарлама бойынша деңгейлік жұмыстар жүргізіледі. Әр бала жеке тұлға. Біреулер тез дамыса, енді біреулері ақырын дамиды. Әр баланың дамуына байланысты түзету-дамыту сабақтарын жобалап, таңдап өткізген өте тиімді. Педагог пен психологтың біріккен іс-әрекеті, баланың психологиялық ерекшеліктерін түсіну негізінде, балаға деген жеке ықпал жасауын қамтиды, дер уақытында баланың психикалық дамуындағы және тәртібіндегі бұзылыстарды анықтауға мүмкіндік береді және оған қажетті психологиялық-педагогикалық көмектің берілуін қамтиды. Оқу жылы басында мүмкіндігі шектеулі балалармен диагностика жүргізіліп, психокоррекциялық жұмыс жоспары жасақталып,

түзету- дамыту жұмыстары жүйелі жүргізілуде. Негізгі мақсаты мүмкіндігі шектеулі балалардың психикалық және тұлғалық дамуын қамтамасыз ету. Негізгі міндеті - әр бала тұлғасының потенциалдық мүмкіндіктерін дамыту үшін оптималды психологиялық-педагогикалық жағдайларды туғызу негізінде, мүмкіндігі шектеулі балалардың психикалық дамуындағы (ақыл-ойындағы, эмоцияларындағы, мотивацияларындағы, мінез-құлқындағы, ерік- жігеріндегі, қимылындағы және т.б.) ауытқуларды психологиялық-педагогикалық түзеу [3].

Коррекциялық жұмыстың мақсаты мен міндеті мүмкіндіктері шектеулі балаларға деген қатынастың психологиялық-педагогикалық позициясын көрсетеді: арнайы білім беру жүйесіне баланы келтіру, түзеу емес, ал аталмыш арнайы білім беру жүйесін, мүмкіндіктері шектеулі балалардың дамуын, тәрбиеленуін, оқуын қамту үшін, коррекциялау, түзеу (бейімдеу) қажет. Психологиялық-педагогикалық коррекция – бұл баланың оқудағы, тәртібіндегі, басқа адамдармен, балалармен және ересектермен қарым-қатынасқа түсудегі мүмкіндіктерін жоғарлатуға, оның потенциалдық мүмкіншіліктерін, шығармашылық резервтерін анықтауға бағытталған психолог пен педагогтардың біріккен іс-әрекеті. Осыған байланысты мектебімізде, педагогикалық үдерісте балалардың белсенділік, өзіндік әрекетін танытуына, сонымен қатар, оның интеллектуалдық және тұлғалық дамуын арттыруына барынша кешенді түзетушілік педагогикалық қолдау жасалып отыр. Ерте жасалған диагностика мен дер кезіндегі түзету жұмыстары мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған жеке даму траекториясы бойынша өсуіне жағдай жасайды. Сондықтан, әлеуметтік-педагогикалық қолдау міндеттерін жүзее асыруда арнайы (түзету) білім беру ұйымдар педагогтарының, соның ішінде әлеуметтік педагог, психолог және арнайы педагогтардың рөлі басым.Сабақ арасында сергіту сәттері, тыныс алу жаттығулары міндетті түрде жүргізілуі тиіс. Бұл кездегі ең қиыны – баланың танымдылық қабілетін арттыру. Егер, ондай қабілеті болмаған жағдайда баланың оқуға деген қызығушылығын туғызу қиын болады. Балалардың танымдық қабілеттері дамымай қалмайды, бірақ шала күйінде қалады. Міне, сол уақытта бұл балалармен психологиялық ойын терапиясын жүргізу қажет. Даму мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық ойындар көмегімен дене кемістігін қалпына келтіруге көмектеседі. Коррекциялық ойындар баланың психикалық саулығын сақтап, нығайтуда аса маңызды рөл атқарады. Ойын барысында балалар жеңіске жетуге тырысады, берілген тапсырманы жақсы орындап шығады. Бұдан кейін мүмкіндігі шектеулі бала өзінің тапсырманы орындай алатынына сенімділігі арта түседі, қызығушылығы оянады. Ол көз алдында өсіп, жаңа, өзге іс-әрекеттерді жасауға ұмтылады.Түзету жұмыстары барысында жасаған жұмыстарына сын көзбен қарауға үйреніп қана қоймай, салыстырмалы түрде бағалауға , өзгелердің сындарын қабылдай және текшелей алуға , керек кезінде жолдастарын қолдауға, көмек қолын созуға үйренеді. Психофизиологиялық ауытқушылықтары бар балалармен психологиялық- педагогикалық оқытудың тәрбиелік сипаты , көрнекілік және ықпал ету сияқты жалпы дидактика принциптерімен қатар арнаулы педагогикадағы түзете дамыта оқыту және практикалық бағытта оқыту принциптерін басшылыққа аламыз. Дегенмен, осы балалармен жүргізілетін жұмыстардың нәтижелілігі қосымша факторларға да байланысты. Ең алдымен, оқу сабақтары балаларды қоғамдық тәртіп ережелеріне, белсенділіктерін дамытуға , коммуникабельдік дәрежесіне сәйкес келуі үлкен орын алады. Сонымен қатар, барлық ұйымдастырылған оқу іс- әрекеттері арасындағы байланыс, яғни бір тақырыптың түрлі пәндерде қаралып, түсіндірілуімен қатар , жағымды тұлға қасиеттерін қалыптастыруда еңбекке оқыту, еңбекке баулу ерекше маңызды. Практика барысында балаларға болашақ әлеуметтік бейімделуіне өте маңызды ұжымда бірлесе жұмыс жасау, еңбекке деген икем, жауапкершілік сияқты адамгершілік қасиеттері қалыптасады. Даму мүмкіндігі шектеулі балаларға белгілі бір жағдайда қалай жасау керектігін бірнеше рет қайталап жасап көрсету керек. Бірнеше қайта жаттығу, жүйелі қойылатын талаптар балаларда қоршаған ортаға икемделуге көмектесетін жағымды әдеттерді шыңдайды. Ал, танымдық әрекеттерін дамыту олардың жеке бас қасиеттеріне әсер етеді. Жас ерекшеліктеріне сай балалар еңбек әрекетін сәйкес бағалай алады, орындаған жұмысының

сапасына да жәй қарамайды. Тапсырманы жаман орындаса қынжылып, ал жақсы орындаса қуанып мадақтауды , қолдауды ұнатады. Балалар осылайша еңбек әрекетіне қатысудың маңыздылығын түсіне бастайды. Бұның бәрі балалардың тұлғалық қалыптасуы туралы айта отырып , олардың өмірлеріндегі еңбектің рөлі мен адамдар арасындағы қарым- қатынастың қалыптасуына әсер етеді. Осындай жұмыстар барысында дамуында проблемасы бар балалар белсенділік көрсетіп, өз беттерінше жұмыс істей алуға, түрлі жағдаяттар барысына сай әрекет етуге, өзін өзгелердің бағалауына парапар ұстауға үйренеді. Психикалық дамуы тежелген балалардың қоршаған орта туралы түсініктері фрагментарлық, зейіндері тұрақсыз, тұтас қабылдау мүмкіндігі бұзылған, қимыл-қызғалыс координацияларының т.б. жалпы психикалық процестердің дамуында бұзылыстар байқалады. Сондықтан, психикалық дамуы тежелген балалардың танымдық қызмет саласының дамуындағы ауытқулар оқу процесінде нақтылы қиындықтарды құрады. Ал, бұл қиындықтарды жою мен оның алдын алу үшін мұндай балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қызметі жұмыс атқаруы қажет. Онда психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қызметінің барлық бағыттарына жетекшілік ететін қызмет координаторы, мұғалім, логопед, психолог, әлеуметтік педагог, медицина қызметкерлері жұмыс атқарады. Яғни, психикалық дамуы тежелген баланы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қызметінің тиісті мамандарымен жүзеге асырылады. Психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қызметінің әр маманы өз бағыттары бойынша жұмыс істейді. Бұл біріккен психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қызметінің басты мақсаты – мүмкіндігі шектеулі балаға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету. Баланы психологиялық- педагогикалық қолдаудағы диагностикалық бағыттың тағы бір негізгі міндеттерінің бірі – бастапқы кезеңде баланың алда кездесетін қиыншылықтары мен оқу процесінде бүгінгі күні бар қиыншылықтардың себебін, механизмін анықтау болып табылады. Диагностикалық жұмыстың негізгі қағидалары: жан-жақтылық, кешенділік, жүйелілік, тұтастық. Аталған қағидаларды ескере отырып, әр психологиялық- педагогикалық қолдау көрсету қызметінің маманы өз бағыты бойынша балаға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетеді. Қорыта келсек, мүмкіндігі шектеулі балалардан болашақта қолдарынан іс келетін саналы азаматтар мен азаматшалар шықпасына кім кепіл? Мүмкіндігі шектеулі жандардың қозғалыс мүмкіндігі шектелгенімен, жан- дүние кеңістігі аясының тарылып, күйзеліске ұшырауына жол бермеу − белгілі бір ұйымдардың міндеті ғана емес, қоршаған ортаның, қалың бұқараның басты парызы. Соңғы уақытта елімізде атқарылып жатқан істер инклюзивті білім беру жүйесінің қалануына негіз болары анық. Жас нәрестенің дені сау болса, отбасына зор қуаныш пен бақыт әкеледі. Елімізде өркениетті қоғам құру үшін, тәрбиелі, дені сау азаматтар мен азаматшалар тәрбиелеу керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасындағы Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана. 2010 ж.
2. Кіші жастағы оқушы тұлғасының психологиялық-педагогикалық диагностикасы. Оқу құралы. Қарағанды: „САНАТ–Полиграфия“, 2008.
3. Захаров А. И. Балалар мен жасөспірімдердегі невроздардың психотерапиясы. — М., 1982.

Иманғали Ф.Қ.[1], Серік А.Е.[2]

ИНТЕРНЕТ ТӘУЕЛДІЛІГІНІҢ БАЛА ПСИХИКАСЫНА ӘСЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ БОЛДЫРМАУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖОЛДАРЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Заман ағымына қарай бүгінде екі адамның бірінде ұялы телефонның жүргені белгілі. Рас, оның ішінде не керектің бәрі бар. Мәселен: сағат, күнтізбе, есептеуіш, сурет пен видеоға түсіру, есте сақтау, қалаған өлеңді жазып алу, тыңдау және басқасы. Шынымен қазір осы бір кішкентай заттың көмегінсіз ешнәрсе шеше алмайсыз. Ең кішісі, керек адамыңызды да қаланы шарламай-ақ, осының көмегімен тауып аласыз. Әрине, мұны шығарған адамдар оны әу баста ел игілігі, байланыстың тиімділігі үшін ойлап тапқан. Ал біздің ата-аналар жасыратыны жоқ,осынау алақанға сиып кететін телефонды есін білмейтін жас балаларға ойыншыққа беріп қояды. Оны ұстаған бала алдымен аузына салады. Ал оның іші-сыртында бала саулығына зиян келтіретін заттар да баршылық. Меніңше, мұны барша ата-ана ойлауы керек. Көптің пікіріне сүйенсек, телефон, ең алдымен, байланыс, яғни сөйлесу құралы. Бірақ, неге екенін білмедік, көптеген бала-шаға оны ойын, уақыт өткізу құралына айналдырып алған. Шыны керек, тәулігіне 24 сағат болса, олар соның 12-13 сағатын телефонмен өткізеді. Осы орайда, бүгінгі күні қоғамда көп талқыға салынып жатқан әлеуметтік желілердегі сайттар туралы айта кеткенді жөн көрдім. Қазіргі уақытта әлеуметтік желілерде адамды әсіресе жасөспірімді өлімге итермелейтін әр түрлі топтар, атап айтар болсам «Синий кит», «Тихий дом», «Разбуди меня в 4:20» көбейіп бара жатыр. Оларды осы заманның баскесерлері деп айтса да болады. Өйткені олар виртуальды өмірде адам психикасына ықпал етіп, адамдардың өзін-өзіне қол жұмсап өз өмірін құрбан етуге мәжбүрлейді. Бұл топтардың артында адамның психикасын, физиологиялық қалпын және денсаулық күйін жақсы меңгерген адамдар. Неге десең олар таңғы сағат 4:20 да ұйқыдағы адамды оятып, оларға өз тапсырмаларын береді. Өйткені таңғы сағат 4-6 арасында адамның қорғаныс механизмі әлсіреп, олардың психикасы өткен күнге ақпараттардан тазарып, алдағы күнге дайындалады. Сол уақытта оған алғашқы ақпаратты 4:20 да бергенде бірден қабылдайды, әрі бұл ақпарат мида ұзақ уақыт сақталады. Адамның осындай әлсіз кезін ұтымды пайдалану арқылы олар сол адамды өзінің тапсырмасын жасауға мәжбүрлейді. Ойынға кірген балалар тапсырмалар орындауы қажет, оның ішінде тамырыңды кесу керек және қолыңа киттің суретін салу керек деген сияқты тапсырмаларды орындау қажет, соңында олар өздеріне қол жұмсауы тиіс [1]. Тағы бір мәлімет денсаулық сақтау саласының мамандары жүргізілген статистикалық зерттеулердің нәтижесі бойынша адамдардың өлімі көп болатын уақыты таңғы 4 пен 6 арасында екен.Финалдық яғни соңғы тапсырма міндетті түрде орындалуы керек, әйтпесе ұйымдастырушылар баланың туыстарын, ата-анасын өлтіреміз деп қорқытады екен. Осы ойындармен қоса соңғы кездері «Красная сова» атты ойында шыққан. Бұл ойын қалған ойындарға қатты ұқсайды. Тек аты болмаса қалған ережелері сондай немесе ұқсас болып келеді. Бұндай ойындардың саны мен шегі бітпейді. Сондықтан да әрбір ата-ана өз баласына жауапты болуы тиіс. Осындай ойындардың алдын алу мақсатында мектебіміздің оқушыларының жеке парақшаларын класс жетекшілерімен бірігіп қадағалап жүйелі түрде тексеріп отырамыз. Сонымен қатар класс сағаттарында да айтылып, жадынамалар таратылды. Ата-аналарға түсінік жұмыстары ұйымдастырылып, жиналыстар оздырылып тұрады [2].

Осы бағытта маман ретіндегі менің ата-аналарға кеңесім:

Мәселен, 7-8 жас аралығындағы бала ата-анасы отыруға рұқсат етпейтін сайт немесе әлеуметтік желілерге кіруге тырысады. Олар аңғал, сенгіш болып келеді, сол себепті ата-ана

ғаламторды қолдану мүмкіндігін шектейтін немесе жұмыста отырып үйде баласының ғаламторда не көріп, не оқып отыратын бақылай алатын бағдарламаларды қолдану керек. Нәтижесінде бала өзінің үнемі бақылаудда екенін түйсінеді.

Ғаламторға кірудің үй жағдайындағы ережелер тізімін жасаңыз және оның орындалуын талап етіңіз.

Балаңыздан компьютер алдында отырғанда уақыт режимін сақтауын талап етіңіз. Сіз оны бақылағыңыз келгендіктен емес, оның қауіпсіздігі үшін уайымдайтындықтан қадағалайтындығыңызды және оған қашан да көмектесуге әзір екендігіңізді көрсетіңіз.

Ғаламтор желісіне қосылған компьютер отбасы мүшелеріне ортақ бөлмеде, ата-ананың бақылауында болуы керек.

Балаңыздың өзінің жеке электронды поштасы болмас үшін, отбасылық электронды пошта ашып қойыңыз.

Балаңызға әлеуметтік желілерде хабарлама алмасу функциясын қолдануға рұқсат етпеңіз.

Балаңыз шынайы өмірдегі достары туралы айта бастаса, одан ғаламтордағы достары туралы да сұрап, хабардар болып отырыңыз.

Балаңыз үлкендерге қатысты сұрақ қойса, жауап беруден жалтармаңыз. Өйткені ол Сіз бере алмаған жауапты ғаламтор желісінен іздеуі мүмкін және іздеу барысында «үлкендерге арналған» сайтқа тап болуы да ғажап емес.

9-12 жас аралығындағы бала ғаламтордан қандай ақпарат алуға болатынын біледі. Олардың ән тыңдап, әлдене оқуға ниеттенуі де қалыпты жағдай. Ғаламтордағы ата-ана бақылауы арқылы керексіз материалдарды бұғаттап тастауға болатынын естен шығармаңыз.

Жоғарыда жазылған кеңестер осы жастағы балаларға да қатысты. Қосымша: балаңызға Ғаламтордағы кіруге болмайтын сайттар туралы неге кіруге болмайтынын айтыңыз.

Электронды поштасының паролін беруін талап етіңіз және ол оның бейтаныс адамдармен сөйлеспейтініне көз жеткізу үшін керек екендігін түсіндіріңіз.

Балаңызға ғаламтордағы сайттардың бәрі бірдей жақсылыққа үндемейтінін, ақ пен қараны ажырата білуді үйрену керек екендігін түсіндіріңіз.

13-17 аралығындағы бала белсенді түрде іздеу тетігін басып, электронды поштаны қолданады және достарымен өзара хабарлама алмасып, компьютеріне музыка мен фильмдер жүктейді. Ұлдар барлық шектеудің шекарасын бұзып, Ғаламтордағы құмар ойындарына қызығып, «үлкендерге арналған» сайттарды қарағанды жақсы көреді. Бұл жастағы балаларды бақылау ата-ана үшін қиынға соғады, себебі балалары Ғаламтордың қыр-сырын ата-аналарынан да жақсы білуі мүмкін [3].

Жоғарыда жазылған кеңестер осы жастағы балалардың ата-аналарына да қатысты. Қосымша: балаңыз қандай сайт пен әлеуметтік желіде көбірек отыратынын білуіңіз керек және олар көп отыратын сайт пен әлеуметтік желілерді жақсылап зерттеңіз.

Қорыта келе, құрметті ата-аналар балаларымызға үлкен сүйіспеншілікпен, мейіріммен қарап, өз уақытымызды балаларымызға арнап, жауапкершілігімізді одан әрі қарай артып, балаларымызды қадағалайық! Бала-біздің болашағымыз екенін естен шығармайық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Л.К.Керімов. Тәрбиесі қиын балалар.-Алматы: Мерей, 2014 ж. - 56 б.
2. Ж.Аймауытов. Қиын бала және отбасы тәрбиесі. - Алматы: Өрлеу, 2013 ж. - 88 б.
3. С. Дүйсенбиева. Қиын балалармен жұмыс түрлері.-Семей: Болашақ, 2013 ж. 99-101 бб.

Иманғали Ф.Қ.[1], Абдакимова Л.А.[2]

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ИДЕЯЛАР

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Бірінші қадам-адамды қарым-қатынас идеалына айналдыру, адамдардың өмірі мен жеке және әлеуметтік қатынастары туралы философиялық ілімнің координаттары шатырға ұшып кетті.

Ресейдің қоғамдық өмірінде рухани және белсенді көзқарастың ақыл-ой қоймасы бар адамдар бар.

Тұтас дүниетанымды бейнелейтін бұл философиялық ұстанымдар орыс психологиясында маңызды рөл атқарады. Әлеуметтік детерминациядағы жетістік әлеуметтік белсенділіктің сапасына байланысты-оның объективті тұжырымдамалық логикасы адамдар ойлайтын психологиялық көзқарастардың жалпы сипаттамасы болып табылады. Жақсы жұмыс үшін нақты психологиялық тәсіл және жалпы ереже, онда суреттің атауы көрсетілуі керек.

Бұл форманың әрекетін талдау екі әдісті қосуды қамтиды: біріншісі-адамның әлеуметтік маңызды популяциясы, ал екіншісі - қарапайым адам және оның әлеуметтік маңызды адамдары. Тараптардың мұндай шешімі-адам-бұл бірге өмір сүрудің бөлінбейтін тұтастығы", "жердегі адам және оны жүзеге асыру", екінші жағынан, шексіз, еркін және мүше арасындағы өмірдің әрқайсысына жататын басқа адамдар. Бұл тұрғыда ол адамдарға өмір сүру құралдарын "босату" үшін әрқашан өзінің маңыздылығымен ерекшеленеді болды-болды [1].

Адамның өзін-өзі тануы оның ішіндегі, оның жаны мен жүрегіндегі жеке анықтамаларға, сондай-ақ оның еркіне, өзін-өзі тануына тең.

Ғалымдар адамның ойлауын қалыптастырудың әртүрлі модельдерін қарастырады.

Адамдардың даналығы, психологиялық зерттеулердің жаңа іске асырылмаған бағдарламаларын әзірлеу-бұл мінез-құлықтың, даралықтың әдіснамалық негіздеріне ауысатын әлеуметтік өмірдің маңызды жағдайы, ал егер қолдар суық болса, олар сырттан келмейді. Орыс халқы үшін маңызды шешімдер аясында бұл "қарым-қатынас"санатындағы жалпы санатқа айналады. Осы себепті адамдардың шынайы өмірі байқалмай ұшып кетті.

Адамның әлеуметтік қатынастарының өзара әрекеттесуінің өнімді түрі. Адамның және оның ата-бабаларының санасы біріктірілген кезде, бұл адамның өмір салты. Адам әлеуметтік тұлғаның ішкі жағына сапалы сенімге ие. Ол бізге адами қарым-қатынастың басқа түрлерін, өмірін, қабілеттерін көрсетті және ол өз жұмысын және жоспарланған іс-шараларын орындайды. Адам өзін және балаларын байланыс тобының ортасында белсенді түрде дамыта алады. Прогрессивті әлеуметтік диалог қозғалысы аясында материалдық және рухани шығармашылыққа үйрету. Адам өмірін ұйымдастыруда әлемдегі барлық басқа адамдардың дамуының әлеуметтік тенденциясын жүзеге асыру. Өмір психологияда адамның "ішкі" және "сыртқы" нәрселері және олардың басқа динамиктермен қарым-қатынасы болуы мүмкін екенін көрсетеді [2].

Адамдар арасындағы қарым-қатынастың психологиялық детерминанттарын зерттеу мүмкіндігінше ескерілуі керек. Тапсырыс беруге болады:

- Типтік тарихи әлеуметтік қатынастар (экономикалық, саяси, моральдық, діни және т. б.));
- Ұжымдық субъект ретінде идеалды адамға қойылатын талаптардың жоғары деңгейі;
- Нақты адам қазіргі әлеуметтік қатынастарды жүзеге асыру тұрғысынан объективті

болуы мүмкін;

- Адамдар әлеуметтік дамуға белгілі бір саланың объективті аспектісі ретінде келеді;

- Тағы да, сіз өмірдің өзі сияқты адамдардың қоғамдық байланыстарының қатысушысысыз;

- "Негізгі сабақтар" ретінде ол адамдарды тұрақты әлеуметтік тұлғамен-терімен-қарапайым және жеке-наянмен байланыстырады [3].

Ең алдымен, бұл позитивті әлеуметтік тұлғаны қалыптастырудың басты шарты-реттеу, өмірдің жоғары деңгейімен әлеуметтік-тарихи байланыстар, бұл қазіргі уақытта адамдарға қажет өзара әрекеттесу түрі, жеке зерттеулер, басты міндет - адами қатынастарды дамыту. Бұл жұмыстардың анықтаушы факторлары адами қатынастар психологиясының философиялық және социологиялық деңгейінің дәлелі болып табылады.

Әр адам жеке шешімді қажет ететін сұраққа тап болады. Бұл сұрақ әлеуметтік қатынастар, коммуникация және даралау саласындағы оңтайлы жеке және кәсіби спектрге қатысты, ал басқа тараптар бір-бірін қолдайды және өз міндеттерін саналы түрде орындайды. Бірте-бірте бұл жағдай мәселені шешудің алғышарттарын жасайды және жеке жағдайлар мен оқиғаларды өзін-өзі анықтаудың тәуелсіз шындығына айналды. Тәуелсіздіктің жоғары деңгейі-әлеуметтік сұраныс пен нақты адамның тағы бір проблемасы.

Халық арасында толыққанды өмір сүру мүмкіндігін түсіне алатын адамға деген көзқарас ерекше. Оның білімі, шығармашылығы, басқаларға көмектесу қабілеті, дараланууы, сұлулыққа деген сүйіспеншілігі жеткілікті. Жүйенің қалай жұмыс істейтінінің әртүрлілігі жүйелілік, тұтастық және ашықтық болып табылады. Оның бұрынғы өмірі әрқашан "мінсіз адамдардың" қимылы болды.

Бұл модельді философияны, әдебиетті, еуропалық мәдениетті, адамның екі негізгі формасын дамытқан адамдар жасаған. Бір жағынан, "жоғары деңгей, адам өмір сүретін адамдар, идеалды тұлғаның бейнесі, шынайы мағына", жеке өсу және шекті критерийлер жүйесінің жетілуі туралы күшті түсінік. Ең дұрысы, бір күні адамдар туып-өседі. Бұл теориялық идеалдың бір түрі. Екінші жағынан, бұл тірі факт. Мен мұнда өмір сүру жағдайларын ұнататын адамдарды және қоғамдық ұйымдардың адамдары азайған тұрмыстық жағдайларды, адамдардың өмірімен ішкі қатынастарды, адамдағы құнды дамып келе жатқан Ресейдің әлеуметтік жағдайларын, адамның маңыздылығын көрсету қабілетін біріктіретін ойшылдың жарқын және жағымды байланысын жақсы көремін деп үміттенемін. Оның жақын және алыс өмірінің пейзажы-шатырдың тамаша үлгісі.. Өмірдің идеалында, күрделілікте және басқа, деструктивті контексте әлеуметтік өмірге теориялық және қозғалмайтын түрде сөзсіз қақтығыстар тудыратын тенденциялар енеді.

Адам өмірі мен тұрақсыз әлемді, идеалды адамдарды салыстырыңыз, бұл реттеушіге адамға адамның сыртқы келбетіне деген көзқарасын анық түсінуге көмектесуге мүмкіндік береді [4].

Мен өмірдегі көп өлшемді қатынастардың динамикасын көрдім және әдемі және жарқын байланысты қажет етеді. Ең дұрысы, қатысушылардың диалектикалық түсінігі жеткізушінің батылдығы, оны іздеу, жанама және жанама процесс туралы маңызды мәселе болып табылады. Дәл осы жерде адам соқтығысуды шешудің керемет модель екенін біліп, алға шығады.

Адамның дамуы үшін Ресейдегі әртүрлі әлеуметтік процестер жақсы жүрек болып табылады және бұл атау тек жеке болуы мүмкін емес", - әлеуметтік даму үшін. Ол үшін адамға ұядағы ішкі процестер қайтадан қажет, оның күшімен белсенді байланыс бұзылды, оның қалауына сәйкес дамыды және адамның жеке өмірінде проблема болып саналды.

Бұл Монтессори контекстінде 12-18 жас аралығындағы жасөспірімдердің жетілуіне, сондай-ақ кейбір психологиялық тәжірибеге байланысты. Психологиялық тұрақсыздық пен проблемалардың осы дәуірінде ол тағы да ар-намысты ақтауға және жеке және шығармашылық көзқарасты дамыту процесіне назар аударды. Ол шетелдік жасөспірімдердің темпераментін сипаттау және бағалау үшін "бағалау" терминін қолданды. Монтессори бұл қауымдастықта өз орнын табу басты мәселе деп санайды.

Ең дұрысы, болашаққа сүйене отырып, мен жеке өмірімде оны қайта құрудың нақты тақырыбын көрдім және қажетті компоненттерді - жерді түсіндім:

- Адамның нақты өмірдегі әлеуметтік мәртебесі;
- Оның рухани және практикалық қызметінің мазмұны мен формалары;
- Мүдделерді, қажеттіліктерді , құндылықтарды қалыптастыру;
- Осы адамға бағытталған білім беру теориялары мен тәжірибелері;
- Оның дамуын өлшейтін басқа адамдарға деген атақ пен көңіл;
- Адамның өзінің ең жақсы адами қасиеттерін қалыптастыруға деген саналы тілегі.

Адамның қалыптасу моделі

"Идеал модель - нақты адамдар" өмірлік цикл элементтерінің дамуы синхрондаудан шығарылады. Бұл даму және дамудың кешігуі, жеделдету және баяулау, процесті құру оған көмектесе алады немесе процесті қандай да бір жолмен тоқтата алады. Бұл бөлімнің барлық жақтары мен элементтерімен сипатталатын жалпы тізбек болып шықты. Дағдарыс пайда болды және өмірлік тепе-теңдік қос байланыс пен дұшпандық жүйесіне байланысты. Динамикалық формалар және тек сіздің жеке "мінсіз адамыңыз" иллюзия, алдау немесе әлеуметтік зұлымдық емес.

Көмек принципі-бұл еркін және өз қалауымен жүретін адам, мен көпшілік алдында айтқанымдай, топ мүшелерінің, ұжымның әртүрлі әлеуметтік қатынастары жүзеге аспайды. Шығармашылықта және жеке дамуда темекі шегу, көбінесе адамды оқшаулау, немқұрайлылықтан немесе топтан ауырсыну. Ол сән белгісін жалпылау қоғамдық ықпалдың бұзылуына әкеледі деп санайды [5].

Нақты өмірдегі жағдай қолайлы, адамның жеке дамуы бір жерде негізгі әлеуметтік-психологиялық проблема болып табылады.

Өзін-өзі дамытуға қабілетті, көпшілікте тұратын досынан айырмашылығы, оқушының мінезін, орыс тіліндегі тәрбие жұмысының мазмұны мен құралдарын өз бетінше зерттеу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1.Қожахметова К. Казахская этнопедагогика: методология, теория, практика.- Алматы.-1998.- 317 с.
2.Аймауытов Ж. Педагогическое руководство (учебное пособие), Оренбург. 1924. «Психология» Алматы. 1995.
3.Қалиев С. Қазақ халқының салт-дәстүрі.- Алматы. 1991.
4.Табылды Ә. Ұстаз тәлімі- Алматы: «Білім», 2006.- 248 бет.
5.Толеубекова Р. Адамгершілік тәрбиесі туралы. Алматы, 1994

Сенкубаев С.Т.[1], Баилов А.И.[2]

ЖАСТАРҒА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ АРҚЫЛЫ МӘДЕНИЕТІМІЗДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Қазіргі таңда Республикада білім берудің жаңаша жүйесі жасалып әлемдік білім беру кеңістігіне өту мақсаты қойылуда. Бұл жағдай барлық ғылым салалары сияқты педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісінде соңғы жылдары елеулі өзгерістер жасауды талап етуде. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында «Азаматтардың білім алу құқығын мемлекет Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес білім беру жүйесін дамыту

және білім алу үшін тиісті әлеуметтік-экономикалық жағдайлар жасау арқылы қамтамасыз етеді» - деп көрсетілген [1].

Білім беру саласындағы басты міндеттердің бірі – ұлттық ерекшеліктерді еске ала отырып өскелең жастарға білім мен тәрбие беру ісін қоғам талабына сай дамыту және жетілдіру білім мен тәрбие берудің бүгінгі таңдағы негізгі, жалпы білім беретін мектептердің педагогикалық процесін жаңарту, жетілдіру мәселесі болып табылады десек, онда кіші мектеп жасындағы балаларға білім негіздерін қалыптастыру, осы мәселенің түп қазығы, яғни негізгі сатысы болып саналады. Осы мәселелерді шешуде білім беру мазмұнында жаңару, жаңаша көзқарас, халықтық педагогикаға тәрбиелік қарым-қатынас пайда болуы керек. Білім мазмұны, жаңарған біліктіліктермен білім беру саласындағы ғылыми шығармашылық жұмыстардың нарықтық қатынастар талабына сай нақтылана және даралана түсуі қажет. Әсіресе балалар дүниесінің жан-жақты, рухани баюына, азамат, жеке тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөліну ерекше қажеттілікке айналуда. Өйткені білім негіздерін оқушы бойына қалыптастыру біріншіден, мұғалімнің негізгі жұмысы болса, екіншіден ұстаз еңбегі – оқушы білімімен өлшенеді [2].

Мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқыту үрдісін ұйымдастыруда этнопедагогика, этнопсихология және халықтық педагогика құралдары мен әдіс-тәсілдерін жаңа педагогикалық технологиямен байланыстыра отырып ендіруді міндеттейді. Осы зерттелгелі отырған тақырыптың ең өзекті мәселесі болып табылады.

Халық педагогикасының негіздері ғылым жолымен іздестірілмей келгенін ашып айтқан жөн. Өйткені халық педагогикасы тек өмірлік факті ретінде пайдаланылып, оның ғылыми негізде дамымауына тікелей империялық саясат кері әсер етті. Ал, империя атаулы өз езгісіндегі халықтардың ұлттық тарихының да, халықтық педагогикасының да бой көтеруін қаламайды. Себебі бұл екеуінен халықтың ұлттық санасы оянады.

Жалпы халық педагогикасының негіздері адамның өз бойынан, яғни оның физиологиялық кезеңдерінен құралады. Оның тән құрылысы-биологиялық заңдылықтардың бесігінде тербиеліп шықса, ал жандүниесі - тәрбиелік тәлімнен ғана нәр алады. Олай болса, бала тәрбиесінің физиологиялық өсу кезеңдері оның тәрбие жүйесінің негіздерін жасайды. Өйткені баланың өсу жолындағы әрбір кезеңінің өзіне тән тәрбие әдістері бар. Мысалы: оларды бүгінгі таңға орайластыра шартты түрде жіктесек:

1) Ұлттық болуға дайындық;
2) Ана құрсағындағы тоғыз ай;
3) Бесіктің тәрбиелік мәні;
4) Балбөбек кезеңі;
5) Балабақша тәрбиесі;
6) Бастауыш мектеп кезеңі;
7) Орта білім беру және кәмелеттік кезең болып шығады.

Тегінде ұрпақ тазалығы жөнделмей, жан тәрбиесі түзелмейді.

Өйткені ұрық тазалығы - адам тәрбиесінің алғашқы шарты. Таза ұрықтан бірте-бірте өсетін жан иесінің жүрек тәрбиесі (бала тәрбиесінің бұдан басқа тағы бір жүйесі - ақыл тәрбиесі бар) жалғасады. Ана құрсағындағы тоғыз ай тоғыз күнге созылатын өмірінде нәресте бүкіл жер бетіндегі тіршіліктің миллиондаған жылдар бойы қалыптасқан баспалдақтарын басып өтеді. Бала осы кезенінде өзіндік биологиялық ерекшеліктерімен қатар кейін көкірек көзіне айналатын түйсіктік тәрбиелерін жетілдіреді [3].

Қазақ ежелден ұрпақ тәрбиесіне ерекше мән берген халық. Өйткені, біздің қазақ - бала дүниеге келмей жатып-ақ, оның тәрбиесіне әзірлене бастаған. Оның бір мысалы тегі жақсы жермен құдаласып, алдымен екі жастың жан тазалығына мән берген. Жас келіннің бойына бала бітісімен енесі мен абысыны жерік асын қамдап, ерекше күтімге алып, қамқорлық жасаған. Кейіннен бүкіл ұлттық психологиямызға «атойлап» шабуыл жасаған кешегі кеңестік идеология ұрпақ тәрбиесіне де көптеген өзгерістер енгізіп, таза қазақи тәлім-тәрбиені шұбарлап жіберді. Соның салдарынан өзгеше ойлайтын жан дүниесі, мінезі

басқаша балалар көбейіп, жұртымыздың рухани азғындау көріністері жиі байқала бастады.

Жалпы адамзаттық құндылықтарды, тарихи тәжірибені сан ғасырлық мәдени дәстүрлерді ескере отырып, ұлттық тәрбие беру мазмұнын жаңарту болашақ мұғалімдерді дайындау үдерісіне жаңа талаптар қояды. Өйткені, оқушыларға ұлтжандылық тәрбие беруге байланысты қазақ халқының ұрпақтан ұрпаққа беріліп келе жатқан ұлттық дәстүрлерін пайдаланудың тиімділігі мұғалімнің жеке басмен, оның теориялық және практикалық дайындығының дәрежесімен айқындалады.

Оқушылардың бойында ұлттық сананы, өз елі үшін мақтаныш сезімдерін қалыптастыру, ұлттық тәрбие беру мен білім беру жүйесін жоспарлы және ұлттық үлгіде дамыту мәселесін көтеруді қажет етеді.

Ал қазіргі таңда ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан мүдде адамзат өркениетімен бірге халықаралық қауымдастықтан өзінің лайықты орнын алып отыр. Бүгінгі таңда оқушыларға ұлттық тәрбие берудің ұйымдастырылуы оның сапалы жүзеге асырылуымен тікелей байланысты.

Бүгінгі ұрпақ тәрбиесіне қатысты асыл мұраларымызды зерттеу оның құнды жақтарын тәрбие үдерісіне енгізу мәселелерімен ғалымдарымыз жүйелі түрде жұмыс жасауда. Ұлттық тәрбие беру, тәрбие берудің жоспарларын жаңашылдық тұрғыдан қарастыру, ұлттық тәрбиенің теориялық әдіснамалық негіздерін қарастырған зерттеулер баршылық. Сондықтан ұлт тәрбиесін қалыптастыруда халықтық педагогика материалдарын пайдалану біздің тақырыбымыздың көкейкесті мәселесіне айналып себеп болды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ешімханов С. Жас патриоттарды тәрбиелеу тәжірибесінен. – Алматы, Рауан, 1991. –145б
2. Иманбаева С.Т. Оқушыларды ұлттық жауынгерлік дәстүр арқылы баулудың педагогикалық негіздері: Пед.ғыл.канд.дисс. - Алматы,Туран 1997. – 126 б.
3. Жанабаева Р.А. Қазақ халық педагогикасының патриоттық-ерлік тәрбиесі дәстүрлерін оқу-тәрбие процесінде пайдалану. Оқу құралы. - Алматы, 2006. –46 б

Иманғали Ф.Қ.[1], Баилова С.К.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМ ҚАБІЛЕТТЕРІН ЖОҒАРЫЛАТУ МАҚСАТЫНДА АТҚАРЫЛАТЫН ІС-ШАРАЛАР

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Қазіргі ғалымдану және техниканың қарқынды даму кезінде оқу-тәрбие үрдісін ізгілендіру өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Оқу-тәрбие үрдісін ізгілендіру – жеке тұлғаның еркін дамуы үшін оның бойында жалпы азаматтық құндылықтардың қалыптасуын қамтамасыз ететін дидактикалық ұстаным ретінде басшылыққа алынуы тиіс.

Бастауыш мектеп- бұл оқушы тұлғасымен санасының дамуы қуатты жүретін ерекше құнды, қайталанбайтын кезеңі. Сондықтан да бастауыш білім-үздіксіз білім берудің алғашқы басқышы. Оқу тәрбие процесінде мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастың атқаратын рөлі керек [1].

Бүгінгі білім беру сапасы- бұл біздің қоғамымыздың ертеңі. Сондықтан да біздің еліміздің болашағы, бәрінен де әрқайсымызға, соның ішінде мұғалімге, біздің азаматтық

көқарасымызға байланысты!”Неге оқыту керек?”, ”Қалайоқыту керек?”,”Кімді оқыту керек?”деген бұрынғы шешілетін теориялық-практикалық міндеттер бірігіп кеткен тәрізді.

Менің ойымша, оқушы қабілеті дегеніміз - оның педагогикалық ықпал аясында білім алу әрекеті, жеке тұлғаны дамыта оқыту әдістері, оның шығармашылық қабілетінің дамуына әсерін тигізеді.

Қай салада болмасын, ондағы жұмыстың нәтижесі сапасымен өлшенеді. Мектептегі сан-саналы жұмыстың құйылатын арнасы да білімнің сапасында болатыны даусыз. Білім қоғамды тұрақтандыратын, рухани мұраны сақтайтын, ұрпақты ұрпаққа сабақтастыратын құрал. Сондықтан алға басқан сайын біз халқымыздың тарихи құндылықтар, ұлттық тіл қазынасын, яғни халық қазынасының бағалы жақтарын келешекке өзімізбен бірге индустриясы дамыған, толық техникаланған болашаққа ала баруымыз керек, сонда ғана біздің ұрпақ өз тілегін,өз тілін, сабаққа деген қызығушылығын, танымдық қабілетін дамытады. Оқу тәрбие процесінде мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастың атқаратын рөлі ерекше. Педагогикалық психология бастауыш сатыда оқушының эмпирикалық (көрнекі-бейнелі және көрнекі әрекеттің) ойлау түрлерінің деңгейі жоғары болса, осыны тірек ете отырып логикалық(теориялық) ойлауы да тиімді дамиды деп есептейді. Осы саладан түйгенім-оқушылардың оқу материалымен белсенді түрде жұмыс істеуі, өздігінен жасайтын жұмыстары олардың белсенділігін арттырады, оқу мен ойлау әрекетінің тиімді амалдарын қалыптастырады.

Бастауыш сынып оқушыларының білім сапасын арттыруда жаңа технологияны тиімді пайдалана білу үлкен рөл атқарады. Оқушыларға білім жүйесін терең әрі тиянақты беру үшін оқыту әдісін жетілдіру-әр ұстаздың негізгі міндеті.

Мұғалім бұрын жаңалықтың жаршысы, білім нәрін өзі айтып қана жеткізуші, ал оқушы тыңдаушы, дайын білімді тыңдап қайталаушы болды. Қазір бәрі өзгерді. Оқушы – өздігінен ізденетін, шығармашылық әрекеттер жасайтын жеке тұлға.Мұғалім – нақты бағыт сілтеп, оқушы еңбегін ұйымдастырушы, бақылаушы. Қай технологияны қолдансақ та естен шығармайтын нәрсе – оқушының өзіне деген құштарлығын, қызығушылығын жоғалтып алмау.

Мен өзімнің сабақтарымда дамыта оқыту теориясын басшылыққа аламын. Дамыта оқытуда баланың ізденушілік-зерттеушілік әрекетін ұйымдастыру басты назарда ұсталады. Ол үшін бала өзінің осы кезге дейінгі білетін тәсілдерінің жаңа мәселені шешуге жеткіліксіз екенін сезініп, содан барып оның білім алуға әрекеттенеді. Сабақ мұндай жағдайда төмендегідей құрамдас бөліктерден тұратын болады:

1. Оқу мақсаттарының нақты қойылуы.
2. Оны шешудің жолын бірге қарастыру.
3. Шешімнің дұрыстығын дәлелдеу.

Дәстүрлі оқыту жаттауға, мұғалімнің айтқанын бұлжытпай қайталап беруге дағдыландырса, дамыта оқыту шығармашылық ізденістерін, өз ойларын айта алу, дербес жұмыс істеу дағдыларын дамытады. Дамыта оқытуды жүзеге асыру барысында әр түрлі әдіс-тәсілдерді пайдалануға болады. Деңгейлеп оқыту, ойын-сабақтар т.б.

Мектеп оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытудың негізгі факторы олардың білімі мен дағдыларының дәрежесі ғана емес, сонымен бірге, баланың маңызды психикалық қызметтерін, ақыл-ой жұмысының тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу процесін жолға қою керектігі саналады. Оқушының шығармашылық қабілеті де оның ойлау мен практикалық әрекеттері арқылы ғана дамиды. Ойлауға үйретететін сабақтарды дамыта оқыту сабақтары деп білемін [2]. Мен әр сабағымда оқушының алдына проблема қоюға, және сол проблемаларды тікелей қазіргі өмірмен байланыстыруға тырысамын. Дамыта оқыту жүйесінде менің байқағаным мұнда:

Біріншіден – дамыта оқытуда білім даяр күйінде берілмейді, оған оқушы өз оқу әрекеті арқылы қол жеткізеді. Сабақтың алғашқы ізденіс кезеңінде жаңа ақпарат жайлы не білетіндіктерін ортаға салып, мәселені өз беттерінше шешуге талпынады. Сөйтіп олар осы

мәселе туралы өз білімдерінің жеткіліксіз, таяз екенін сезіну арқылы сабаққа деген қызығушылықтары оянады, ішкі түрткілері пайда болады.

Екіншіден – дамыта оқытуда оқушы жоғары қиындықтағы мәселелерді шеше отырып өзінің санасының саңылауларын ашады. Әр оқушының өзінің деңгейіне дейін дамуға қол жеткізе алады. "Жақсы оқушы", "Жаман оқушы" ұғымының болмауы, балаларды танымдық әрекеттерге ұмтылдырады, құштарлығын арттырады.

Үшіншіден – оқушының жеке басын дамытатын басты құрал – ол өзінің әрекеті. Сол себепті дамыта оқытудағы оқыту әдістері оқушыны белсенді жұмыс жағдайына қоя отырып, мәселелерді, қайшылықтарды шешу мақсатын қояды.

Төртіншіден – дамыта оқыту жүйесінің нәтижелі болуы оқушы мен мұғалімнің арасындағы жаңаша қарым-қатынасы арқасында ғана өз жемісін береді. Сол себепті дәстүрлі жүйедегі әміршілдік стиль бұл жерде тиімсіз, оқушы – "орындаушы", "мұғалімнің тасасындағы" объект емес. Ол өз пікірін ашық айта, ойын дәлелдей, дәйектей алатын, сонымен қатар басқаның да ойын тыңдап, көзқарасын құрметтей білуге үйренген жаңа сападағы білімге ие болады [3].

Әдістемелік тақырыбымды жүзеге асыруда оқушының субьектілік позициясын қалыптастыруға маған көп мүмкіндік береді.

Дамыта оқытуды ұйымдастыру, балаға ақыл-ой әрекетін меңгеруге жағдай жасау деп қарастыру керек. Дамыта оқыту сабақтағы ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасындағы ерекше қарым-қатынас. Мұғалім бұл жағдайда дайын білімді түсіндіріп қоюшы, бағалаушы емес, танымдық іс-әрекетті ұйымдастыратын ұжымдық істердің ұйытқысы. Тек осындай оқыту ғана баланың интеллектісінің көзін ашып, шығармашылығын дамытады.

Жүйенің басты мақсаттарының бірі – баланы оқыта отырып жалпы дамыту, оның еркіндігін қалыптастыру, өз бетінше ізденуге, шешім қабылдауға дағдыландыру, жекелік қасиеттерін ескеру, басшылыққа алу, әрі қарай ұшқырлау, тұлғалыққа бағыттау.

Ойын сабақтар. Қазіргі оқыту технологиясының ең қажетті әдістерінің бірі-ойын. Ойын теориясы өте ертеден-ақ дидактиканың саласы.

Көрнекті педагог «Ойынсыз ақыл-ойдың қалыпты дамуы жоқ және олай болуы мүмкін емес» деген. Ойын формасын қолдануда 2 жақты дидактика байқалады: біріншіден-ойнау үшін білу, үйрену қажеттілігі; екіншіден-адамның ойнай отырып өзіндік білім алуы, өмір тәжірибесін жинақтау қажеттілігі.

Ойын кезінде бала көңілі көтеріледі , өзіне сенімділігі артады, білімге деген ынта-ықыласын жетілдіреді. Ойынды ойнағанда мұғалімнің мақсаты айқын болу керек, оқушылардың ерекшелігіне сай таңдап алынуы тиіс. Оқушының сабақты жақсы меңгеруінің бір айқын кепілі оның сөйлеу тілінің дамуына байланысты. Халқымыздың ежелден келе жатқан дәстүрлі жұмбақ, жаңылтпаш сияқты ойындары-тіл дамытудың әсерлі құралы.

Алайда ойын түрін сабақ тақырыбының мазмұнына лайықтау керек. Мысалы, «ұшты» деген баяндауышы бар бар сөйлемдерді үйрету үстінде «Ұшты-ұшты» деген өздеріне белгілі ойынды ойнатқан жөн. Бұл ойын оқушыларды сергітумен қатар, сөйлем мағынасын жете түсінуге көмектесіп, олардың ойлау қабілетін жетілдіре түседі.

Заман талабы оқу үрдісінде компьютерлік технологияны енгізу, оны кең көлемде қолдануды қажет етеді. Оқу-тәрбие үрдісінде АКТ-ны да кеңінен қолданамын [4].

Қорыта келе, оқу сапасын арттыруда әдіс-тәсілдерді мейлінше түрлендіріп отырған дұрыс. Мұғалім көп әдісті білу керек, оларды өзіне сүйеніш, қолғабыс есебінде қолдану керек» деген. Олай болса, күнделікті ізденісіміз, жаңа технологияларды оқып- үйреніп өз тәжірибемізде шеберлікпен қолдануымыз – алдымыздағы шәкірттерге терең де тиянақты білім берудегі қажеттілігіміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:
1. Бекболғанов Е. Өзіндік танымдық іс-әрекетті белсендіру. \\Қазақстан мектебі\\-2003, №11, 11-13б.
2. Сәулебекова М. Мектеп оқушысының танымдық іс-әрекетін белсендіру-оның тұлғалық дамуының негізі. \\Мектеп директоры \\2002, №3 -34-36 б.
3. Н.Бегалиева. Танымдық іс-әрекет\\Қазақстан мектебі\\-2003,-59-61б.
4. Қоянбекова С. Танымдық қызығуды белсендіру. Қазақстан мектебі-2003, №6,- 46б.

Иманғали Ф.Қ.[1], Джурманова В.П.[2]

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Бастауышта оқу кезеңі-мектепте оқу кезеңімен тұспа тұс келетін бала дамуының кезеңі болып табылады. Бұл жастың жас шекараларын әр ғалым әр қилы белгілеген. Бұл шекаралар 6-7-10-11 жас аралығында шартты түрде белгіленуі мүмкін, баланың мектепке қадам басу мерзімімен сәйкес келеді.

Баланың мектепке келуі,оқу мекемесінің алдына оқушылармен жұмыс жасау кезінде бірнеше міндеттерді қояды: оқушылардың мектепте оқуға даярлық деңгейін анықтау, мектепке бейімделе алмау себептерін анықтап алдын алу, сол арқылыболашақ оқушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып; стратегия мен тактиканы жоспарлау.

Бұл міндеттерді шешу мектепке әр түрлі «дайындықпен» келетін қазіргі заманғы оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін терең пысықтауды талап етеді. Әрбір жас кезеңі осы қоғамда қабылданған қарым-қатынас жүйесіндегі баланың ерекше жағдайымен сипатталады. Осыған орай әр кезеңдегі баланың өмірі басқа да белестерді бағындырады, айналасындағы адамдармен қарым-қатынасы мен жетекші іс-әрекеті жаңа арнаға бет бұрады.

Баланың мектепке баруы, оның өмірінде жаңа белес болып табылады. Мектепке аяқ басқан күннен бастап қарама-қашылықтар туындады. Бұл баланың жеке басының, оның әртүлі таным процестерінің (қабылдау, есте сақтау, зейін қою, қиял, ойлау, сөйлеу, ерік-жігері)даму деңгейі мен мұғалімнің қоятын талап-тілектерінің арасындағы қарама-қайшылық болып табылады [1]. Бұл қарама-қайшылықтар бастауыш сынып оқушысының дамуының қозғаушы күші болып табылады. Мұғалім қоятын талаптардың артуына байланысты баланың да психикалық дамуы жетіле түседі.

Бастауыш мектеп кезеңі– бала дамуыныңжаңа сапаларының қалыптасу кезеңі. Жоғары психикалық функциялар мен жеке тұлғаның дамуы мектепке дейінгі жастағы жүргізуші ретінде ойын іс-әрекетін ауыстыратын осы кезеңдегі жетекші іс – әрекет аясында жүзеге асырылады. Баланы оқу іс-әрекетіне қосу барлық психикалық процестер мен функцияларды қайта құрудың басталуын білдіреді. Әрине, бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген дұрыс көзқарасы бірден қалыптаспайды. Олар неге үйрену керек екенін әзірге түсінбейді.

Бірақ көп ұзамай оқу – зейін аударуды, есте сақтауды, ойлау белсенділігін, ерік-жігерді, табандылықты, шыдамдылықты қажет ететін еңбек іс-әрекетіне айналады. Баладан осы аталған қасиеттер табылмаса, оқу оқуға деген жағымсыз қатынас пайда болады. Мұғалімнің балаға оқу оқытуы – жай ойын немесе уақыт өткізу әрекеті емес, ол бастапқы,

аса маңызды, күрделі жұмыс, бірақ өте қызықты, көңілді, өйткені ол көптеген жаңа, ерекше, пайдалы мәліметтерді білуге мүмкіндік береді.Оқушыларға сабақ түсіндіру барсында мұғалімнің де анық, нақты сөйлеуі де маңызды. Ең алдымен оқушылар мұғалімнің сөйлеу ырғағына, мәнері көңіл аударады, зейін қояды. Мұғалім оқушының талпынысын ескеріп, оған қолдау көрсете бастаған кезде ғана білім алуға деген ынта ықыласы пайда бола бастайды. Осындай жағдай бастауыш сынып оқушысының оқуға деген оң көқарасын, жауапкершілігін арттырып, үлкен өмірге қадам жасауға негіз болады.

Оқу іс-әрекеті- баланың білім алуға деген құштарлығын оятып қана қоймайды, берілген тапсырмаларды жауапкершілікпен орындап, сабақ барысында ырықты зейіндерін қалыптастырып, сөз-логикалық есі дамып, шығармашылық қиялы іске асатын, өз жетістіктеріне қуана білу сезімдерін бастан кешірумен сипатталады. Бұл сезімге мұғалімінің қолдауы, мадақтауы, мақұлдауы қосылса, жоғарыдағы сапалар одан әрі қарқынды дамиды. Бала мектепке келген күннен бастап мұғалім оларға үлгі болып, балалар үшін беделге айналуы тиіс.

Мұғалімнің беделі –оқушы тұлғасын қалыптастыруда оқыту мен тәрбиелеудің алғышарты болып табылады.

Сонымен қатар оқушының ми қабатында да жетілу жүреді, мидың талдау, жүйелеу функциясы да дамиды, қозу мен тежелу процесінде де өзгерістер пайда болады, тежелу процесінен гөрі қозу процесі басымдық танытады, сондықтан бастауыш сынып оқушылары қозғыш, шапшаң, қозғалмалы болып келеді.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекеті қоршаған ортаны танып білуге деген қызығушылықтың пайда болуымен сипатталады, яғни бұл кезде қабылдау және сезім психикалық ерекшеліктері әрі қарай дамиды. Бастауыш сынып оқушылары ерекше танымпаздығымен ерекшеленеді. Оқушылар қабылдау арқылы уақытты, кеңістікті айырып, заттарды тұтас қабылдап, олардың түсін, формасын, дәмін, иісін ажырата бастайды.Бстауыш сынып оқушысында қабылдаудың әрі қарай дамуы байқалады, ол оның іс-әрекетінде дамып жетіледі. Оқушы әр түрлі практикалық әрекеттер жасау барысында қабылдау дамиды. Мысалы, оқушы табиғат аясына барып, табиғат көрінісін бақыласа, бала тұтастай қабылдап, қай жыл мезгілі екенін сипаттап бере алады. Күз мезгілі болса табиғатта кездесетін құбылыстарды (күн суытты, жапырақтар, шөптер сарғайды, ағаштың жапырақтары жерге сусылдап түсіп жатыр, құстар жылы жаққа ұшып барады т.б.) бақылай алады. Ал сабақ барысындағы қабылдауды оқушы дұрыс ұйымдастыра білсе, білім нәтижелі болады, талдау, саралау, байқау әрекеті тереңдеп, жоғары деңгейге көтеріледі [2].

Зейін – бастауыш сынып оқушысының оқу іс-әрекетін тиімді ұйымдастыруда алатын орны ерекше. Оларда ырықты зейін әлсіз, дұрыс дамымаған. Ырықсыз зейін басым келеді, қызығатын затқа ғана зейіндерін аударады. Олардың сабақ барысындағы зейіндері тұрақсыз болады. Бастауыш сыныптағы басты тұлға мұғалім болғандықтан, оқушының ырықты зейінін дамыту қажет, тапсырмалардың көлемін біртендеп арттырып, баланың зейінін бір әрекетке ұзағырақ шоғырландыруға тәрбиелеу қажет. Сонымен қата, осы ырықты зейінді жетілдіріп, үйреншікті зейін деңгейіне жеткізе білсе, бұны мұғалім жұмысының бір нәтижесі деп қарауға болады. Мысалы, оқушы үй тапсырмасын орындау үшін ырықты зейінін пайдаланса, яғни күш жұмсап, мақсат қойса, кейін үйреншікті зейінге айналып, үй тапсырмасын орындау күш жұмсауды талап етпейтін әрекет түріне айлады. Сонымен қатар, оқушыда зейін қасиеттері де қалыптаса бастайды. Мысалы, оқушы сабақ барысына, үй тапсырмасын орындауға зейінін тұрақтандырады, сабақ барасында зейінін бірнеше элементке бөле бастайды, мұғалімнің сөзін, ескертуін тындайды, дәптерге тапсырманы орындайды, кітапқа үніледі. Зейін аударуы да жөнге келе бастайды, оқудың алғашқы кезеңінде оқушы зейінін бір объектіден екінші объектіге аудара алмаса, яғни қазақ тілі сабағынан кейін математика сабағына көшкенде бар зейіні қазақ тілі сабағында болып, тапсырмалардың шешімі жайлы ойлары толғандырып, бірден математика сабағына көше алмайды. Мұғалім осы кезде математика сабағын тартымды бастап оқушының зейінін

аударта алуы қажет. Кейін оқушыда еш қиындықсыз бір пәннен екінші пәнге көше алу дағдысы қалыптаса бастайды.

Бастауыш сынып оқушысының есін дамыту да үлкен мәнге ие. Осыған дейін оқушыда эмоциялық, көрнекі-бейнелік, қозғалыс естері жақсы көрініс тапса, яғни бала қызықты мультфилмдерді, қызықты бағдарламаларды, оқиғаларды жақсы есінде қалдырса, мектепке келгеннен бастап, сөз-логикалық есі, ырықты есі дами бастайды. Оқушының есі мағыналық еске ие бола бастайды, оқығанын мақсат қоя отырып есте қалдырады. Мысалы, ережелерді, өлең жолдарын жаттау, оқыған мәтінінің мазмұнын есінде қалдыру, қайта жаңғырту барысында мұғалімге айтып беруі ес процесін жаңа деңгейге көтереді.

Бастауыш сынып жасындағы баланың қиялы одан әрі даму жолын бастан кешіреді. Ол сабақ барысында көріне бастайды, сурет салу, сызба жасау, мүсін жасау, сөздерден сөйлем құрастыру, шығарма жазу кезінде жаңа деңгейге көтеріледі. Мектеп жасына дейінгі балада пассивті қиял басым болса, бастауыш сатыда активті қиялға айнала бастайды. Оқушының шығармалық қиялы дами бастайды, оқыған мәтіні бойынша шығарма жазу, сурет салу, басқа мәтінге ұқсату, қорытынды жасау сияқты қиялдың алғашқы сатылар жетіле түседі. Осылайша оқушы қарапайым ұғымдардан күрделі ғылыми ұғымдарға көше бастайды [3].

Бастауыш сынып баланың тұлғасы, психикалық процестері қарқынды дамитын шақ. Бұл сапалардың қалыптасуына қарым-қатынасқа түсу әсер етеді, құрдастарымен, сыныптастарымен, мұғалімдерімен қарым-қатынас, баланың ұжымда, топта әрекет етуі жаңа деңгейге көтереді. Топ алдындағы жауапкершілік, бірлесіп жұмыс істеу, топта бірлесіп тапсырма орындау қарым-қатынасты одан әрі дамытады. Осы кезде оқушының мінез-құлық, ерік, қабілет сияқты қасиеттерінің ірге тас қаланады. Оқушыда мінездің адалдық, достық, борышкерлік сияқты сапалары қалыптаса бастайды. Оқушы өзіне достар табады, олармен адал дос бола алады, досынның алдындағы борышын сезіне бастайды, көмекке қол ұшын созады. Адамгершілік, моральдық нормалар қоғамдық мәнге ие бола бастайды, мысалы қоғамдық көлікте қарт адамға орын беру.Оқушының дұрыс оқуға, жазуға деген жалпы қабілеті артады.

Бастауыш сатыда оқушының ерік жігері жеткілікті деңгейде дамымаған. Табандылық, сабырлық, мақсатқа жете білушілік сияқты ерік сапалары біртіндеп, оқу іс-әрекетінде қалыптаса бастайды. Мысалы, оқушы қиын тапсырманы табандылығының жеткіліксіздігінен аяғына дейін орындай алмайды, ашуланады, қырсықтық танытады. Бала оның барлық тілегі мен талаптары қанағаттандырылғанына үйренеді. Қыңырлылық балаға мектеп қоятын қатты талаптарға қарсы, қажет болған жағдайда құрбан ету қажеттігіне қарсы баланың наразылығының өзіндік бір түрі.

Бастауыш мектеп оқушылары өте эмоционалды болып келеді. Бұл кезеңде оқушылар өз қуаныш, реніш, қайғы, мұң, қорқыныштарын ашық байқатады. Олар өз сезімдерін басқара алмайды тез реңжігіш, ашуланғыш болып келеді. Көңілді отырған оқушы бірден ашушаң оқушыға айналуы мүмкін. Мысалы, сабақ барысында, қатты қуанса, айғалап қуанышын білдіреді, тапсырманы орындай алмаса жылап жіберуі мүмкін. Оқушы бір нарсеге алып ұшып қызығушылық, құмарлық тудырып, тез суып қалуы мүмкін. Бірде математикаға қызықса, ол қызығушылық жай құмарлыққа айналып тез басылып қалуы мүмкін. Жылдар өте бірте бірте оқушы эмоциясы, көңіл-күйі тұрақтала бастайды, өз сезімдерін басқара алатын дәрежеге жетеді [4].

Бастауыш сынып оқушылырының ұжымдық қарым-қатынасын дамыту, алдағы өмір жолына дайындықтың бір белгісі болып табылады. Оқушылардың сынып ұжымында алған тәрбиесі алдағы еңбек ұжымына қажетті бастама болып табылады. Басқанын пікірін тындай білу, өз пікірін білдіру, біреудің басынан өткен жағдайға өзін қоя білу, бірлесіп әрекет ету сияқты сапалар қалыптасып, оқушының ұжымдық әрекеті қоғамдық әрекетке айнала бастайды.

Сонымен, бастауыш сынып оқушысының ойын, оқу негізгі іс-әрекетіне қарым-қатынас қосылады. Қарым-қатынас пен оқу үйлесім тапса, жаңа қабілеттердің ашылуына, өзін-өзі жетілдіруге жол ашады. Қарым-қатынас жасай отырып, бала өз ойын ашық жеткізуге

үйренеді, есте сақтағанын досына айтып беріп, қайта жаңғырта алады, бірге қиялдайды, қиялын ұштайды, сөздік қоры артып, сөйлеу мәнерін жөнге келтіре бастайды. Досының алдында өз беделін түсірмеуге тырысады.

Баланың мектепке алғашқы баруымен оқыту нәтижесінде оның барлық танымдық процестерін қайта құру басталады. Бұл қайта құру үдерістері арқылы ересек адамдарға тән қасиеттерге ие бола бастайды. Танымдық процестер еркін, өнімді және тұрақты болуы тиіс. Педагог балаларды ұзақ уақыт бойы мұғалім ұсынған оқу материалын қабылдауға және жақсы есте сақтауға, шыдамдылыққа, жоғары көңіл-күйді сақтап қалатындай етіп, оқытуды құруы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Г.Сыздықова «Қазіргі қазақ тілінің морфологиясы». – Алматы: Ұлағат. 2017. – 217 б.
2. Н. Оралбай «Қазіргі қазақ тілінің морфологиясы». – Алматы: Мерей. 2017. – 174 б.
3. А. Конарбаева. Бастауыш сынып оқушыларының психологиялық ерекшеліктері. – Тараз: Өркен. 2015. – 208 б.
4. А. Ысмаилова. Бастауыш сынып оқушыларын ойын арқылы пәнге деген қызығушылығын арттыру. – Алматы: Мерей. 2015. – 195 с.

Иманғали Ф.Қ.[1], Ильясова И.Р.[2]

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ҚИЯЛЫН ЗЕРТТЕУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Қазақстан Республикасының 2011-2050 жылдарға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында мектеп жасына дейінгі балалардың бойына оқу қызметін меңгерту, ол танымдық белсенділікті дамытудың басты бағыты болып саналады.

Барлық жерде таланттылар ізделініп, олардың таланттары дамытылып, ондай балаларға көмек көрсету қорлары ұйымдастырылуда. Бұл бүгінгі таңда көп уақытқа дейін дайындық іс барысында біздің елде болған емес.

«Қабілетсіз бала жоқ» деген жалған ұран болды, барлығы да дарынды деп танылды. Ендеше, күллі бала табиғи тұрғыда дарынды болып өмірге келген болса, оларды тәрбиелеу, оқытудың жеке әдіс-тәсілін өндеп мұғалімдер даярлаудың қажеті керек пе еді. Психологтардың пайымдауынша, баланың дамытушылық қажеттілігін арттыруға немқұрайлықпен қарауға мүлдем болмайды» [1] - деп атап көрсеткен болатын М. Мұқанов.

Қоғамда «жалпы дарындылық» деген көзқарастан ойысып, әрбір жеке тұлғаның өзіндік ерекшелігіне, олардың бірін-бірі қайталамайтындығына, әр балаға сыйластықпен қарауға бет бұру керек. Өйткені, әр адам өз болмыс- тіршілігімен бір-бірінен ерекшеленеді. Батыс пен біздің елдегі бұл терминология тарихта көптен бері зерттеліп келе жатқанымен, әлі түбегейлі, толық мағынасы ашылды деуге келмейді. «Дарындылық деген түсініктің бірнеше қыры бар: тұқымқуалаушылық, ақыл-ойдың даму деңгейі т.б. Дарындылық тек қана ақылдылықпен шектелмейді, ол адамның жеке тұлға ретіндегі жалпы дамушылық деңгейі. Дамыған қабілеттілігімен, мінез-құлқымен және өмірді танып-білуімен адам ерекше. Ол өзгелермен қарым-қатынасын өзгеше құрып, басқаша еңбектенеді» [2] – деп көрсетеді Ж. Дүйсенова.

Дарынды адаммен немесе дарынды баламен қарым-қатынас жасауда ең алдымен оның бойындағы дарындылық қасиетін іске асыруға жағдай жасау қажет. Балалардың қиял өрісін

дамыту менің тақырыбымның өзектілігі деп білемін. Біз бұрын қабылдаған заттар мен құбылыстардың образына сүйене отырып, еш уақытта көрмеген нәрселерді де санамызда бейнелей аламыз. Мәселен, «өткен заманда болған оқиғаларды суреттейтін материалдарды оқып отырғанда, не өзіміз көрмеген алыстағы нәрселер бізді түрлі елестеулерді қалыптастырады. Бұл қиял процесінің жемісі болып саналады. Қиял процесінің адам әрекетінің қандай саласында болмасын зор маңызы бар. Қиялдың адам қажетіне асуы, оның шындықпен байланысты болуы адамға ерекше қанат бітіріп, оның ілгері өрлеуіне себепші болады. Қиял басқа да психикалық процестер тәрізді дамудың ұзақ жолынан өтеді. Қиялдың қарапайым түрлерінен бастап, творчествалық қиялға дейінгі кезеңнің қалыптасуы нақтылы әрекетке байланысты» [3] – дейді Р. Аралбаева.

Мектеп жасына дейінгі баланың негізгі әрекеті болып табылатын ойын – бала қиялын дамытуда ерекше орын алады. Ойын үстінде ойын баланың творчестволық талабына кең жол ашылады. Бала өз қиялынан ылғи да бір нәрсені жасау, құрастыруға әрекет жасау нәтижесінде баланың ойлау белсенділігін күш- қуатын барынша жұмсауға мүмкіндік туғызады.

М. Мухина өз еңбегінде: «Ойын үстінде бала айналадағы шындықты сын көзімен қарап, аңғара алмайды да, қиял бейнелерінің жетігінде кетеді. Бала психикасының осы жағы да қиял тәрбиесінде есте болатын жай» [4] - деген болатын.

Сурет салу мен құрастыру іс-әрекеттерінің бала қиялын дамытуда маңызы зор. Мектепке дейінгі шақта зейіннің, естің, қиялдың дамуына ойын мен әдеби шығармалардың, ертегілердің игі әсері өз үлесін тигізері анық. Ерте сәбилік шақтың өзінде қабылдау мен ойлау іс-әрекеттері анықтауға болатын бағдарлау іс-әрекеттерінің ерекше формалары ретінде бөлінсе, мектепке дейінгі шақта мұндай іс-әрекеттер үздіксіз күрделілене және жетіле түседі. Бала бірдеңеге назар аударарып, көргені мен естігенін жадында сақтарлықтай, бұрын қабылдағанын арнайы іс-әрекеттермен игере білмейді. Мұнда іс-әрекеттер тек мектепке дейінгі шақта қалыптаса бастайды. Балалар заттарды аудара-төңкере құбылтуда қарапайым түсінік қалыптастырып, суреттерді қараумен бала зейіні шоғырланады, сол арқылы бала сан алуан тәжірибе жинақтайды, өзінің шимай- шатпақтарынан машинаны немесе үлкен кісіні көре бастайды.

Бұл жайында педагог-ғалым Б. Баймұратов: «Бірақ осының бәрі заттардың, олардың қасиеттері мен қатынастарын, практикалық іс-әрекеттерін бағытталған, төңіректі жалпы бағдарлаудың нәтижелері, бірақ жаңа бейнелерді жасау, немесе оларды есте қалдыру зейін қою емес. Сондықтан сәбилік шақтағы баланың зейіні, есі, қиялы ырықсыз, алдың ала ойланбаған болып табылады [5] – деп көрсетеді.

Бұл баланың мектепке дейінгі шақтан басталып, онан соң да осылай болып қала беретіні сөзсіз. Мектепке дейінгі бала ақыл-ой дамуының осы жақтарын зерттей отырып, біз белгілі бір сәтке дейін тек сандық өзгерістерді ғана: зейіннің шоғырлануы мен тұрақтылығын, материалды есте сақтау ұзақтығының арта түсетінін, бала қиялының байитынын көрсете алады. Мектепке дейінгі бала әрекетінің жаңа түрлерін, үлкендердің оған қойған жаңа талаптарын игерудің ықпалынмен бала зейінін бір нәрсеге шоғырландыру және оған зейін қоюын қалыптастырамыз. Баланың материлдарды есте ұстау мен содан кейін оны жаңғырту, ойынның, суреттің т.б. ой желісін құру сияқты жаңа ерекше міндеттер пайда болғанда ғана бетбұрыс жасалады.

Баланың дамуы жайында А. Құсаинов: «Мектепке дейінгі бала ақыл-ой дамуының міндеттерін шеше білу үшін баланың үлкендерден үйренген тәсілдерінің қайсыбірін іс-әрекеттер арқылы анықтауға болады. Міне, сонда ғана баладағы зейіннің, естің, қиялдың арнайы іс-әрекеттері қалыптаса бастайды, осылардың арқасында еркін, алдын ала ойластырылған зейін сипатқа ие болады[6]– деп көрсетеді.

Бұл жайында біз ойымызды мектепке дейінгі шақтың басында бала зейіні арқылы заттарға және осылар арқылы орындалатын іс-әрекеттерге қатысты ынтамен сипатталатынын анықтаймыз. Баланың бір нәрсеге ынтасын арттыруда бала зейінін шоғырландырамыз. Балалардың ұзақ уақыт бір іспен шұғылдануы сирек болады. Мектепке дейінгі шақта балалар іс-әрекетінің күрделенуі ақыл-ой дамуының игі әсері арқылы зейінді нақты

шоғырландырады. Мектепке дейінгі кішкентайлар бір ойынды 30-50 минут ойнайтын болса, бес-алты жасқа жеткен балалар ойын ұзақтығы бір жарым сағатқа дейін созылғаны тұрақтылыққа ие болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:
1. Мұқанов М. Жас ерекшелік және педагогикалық психология, Алматы, 1981. 2 2. Ж.Қ. Дүйсенова, Қ.Н. Нығметова «Балалар психологиясы» Алматы, 2012.
3. Р.Қ. Аралбаева. «Мектепке дейінгі психология» Алматы, 2012.
4. Ф. Жұмабекова. «Мектепке дейінгі педагогика» Астана, 2008. Мухина «Балалар психологиясы»
5. Баймұратов Б. «Балбөбек» бағдарламасының ғылыми-теориялық негіздері. Алматы, 1997
6. Құсаинов А.Қ. «Баланың дамуы» Алматы. Рауан, 2000.

Сенкубаев С.Т.[1], Казбекова Д.Х.[2]

ЖАСТАРДЫҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ- ҚҰЛҚЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАРЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Тарихқа терең бойлай отырып, қазіргі ақпараттық-коммуникативті дерек көздеріне үңілсек, біз адамдардың іс-әрекеттерінің іздерін байқаймыз, бұл іс-әрекеттері қазіргі қоғамдық ғылым тілінде агрессивті мінез-құлық деп аталады (өзін-өзі өлтіру, нашақорлық, басқаларға агрессивті әрекет, қылмыстық).Негізге алынатын факт ретінде, біз агрессивті мінез-құлық бұл жүйелі немесе көпжақты анықтаушы (полидетерминтті) құбылыс. Аталған құбылыс пайда болғанда тарихи, макроәлеуметтік, әлеуметтік-психологиялық және жеке тұлғалық факторлар бірлесе әрекет етеді. Сондықтан да агрессивті құбылыстардың себептерінің жиынтығын зерттеу пәнаралық ғылыми міндетті қамтиды. Ғылыми пәндер салаларының ешқайсысында да осы құбылыстарды түсіндіруге және олардың қоғамдық әрекеттерінің алдын алу шараларын даярлауға қажетті барлық ұғымдық құралдар жоқ. Тек қана жалпыға танымал ғылымдар тобы: әлеуметтану, психология, тарих, этнография, құқықтану, педагогика, психиатрия, генетика және т.б. агрессивті құбылыстардың барлық «өлшемдерін» тұтас талдай және алынған мағлұматтарды ұйымдастыра алады. Осының барысында психология тұлға деңгейінде агрессивті мінез-құлықтың нақты генезисін де («преагрессивті синдромды» сипаттай отырып), қоғамдық санкциялардың басты амал-тәсілдерін де, соның ішінде емдеу мен ресоциализацияны да анықтап түсіндіреді [1].

Осы бөлімнің міндеті «мінез-құлықтағы ауытқушылық (девиация)» ұғымын анықтау болып табылады. Девиация (ауытқушылық) көпшілік мақұлдаған нормалар мен белгіленген стандарттардан (моральдық, әлеуметтік, заңдық) ауытқыған мінез-құлық деп есептеледі. Психолоғияда адамның белсенділік деңгейін көрсету үшін іс-әрекет, қарым-қатынас, таным секілді ұғымдармен катар «мінез-құлық» термині кең қолданылады. Кез келген мінез-құлыққа баға беру әрдайым қандай да бір нормамен салыстыруды кажет етеді. Алайда, өкінішке орай, барлық мүшелері жалпы нормативті талаптарға сай әрекет ететін қоғам жоқ. Ауытқушылық әртүрлі формада кездесуі мүмкін дарындылар, дуаналар, тақуалар, әулиелер, қылмыскерлер және т.б.

Әлеуметтануда ауытқыған мінез-құлықтың пайда болуының себептерін түсіндіретін бірнеше бағытты бөліп көрсетеді. Агрессивті мінез-құлық деп қоғамда қалыптасқан нормалар мен типтерге сай келмейтін іс-әрекеттерді түсіну қажет деп атаймыз. Кейбір

зертуеушілер аталмыш ұғымды анықтауда қосымша, дәлірек анықтайтын белгілерді енгізуді ұсынады. Сонымен, әлеуметтік құрылым және аномі атты еңбекте мінез-құлықта ауытқулардың пайда болуының себептері қоғам ұсыған мақсаттар мен оларға қол жеткізу құралдарының арасындағы келіспеушілік деп есептейді, басқаша айтқанда, адамдар аномия күйіне әртүрлі жолдармен бейімделеді: конформизммен немесе мінез-құлықтағы ауытқулардың әр алуан турлерімен агрессивті мінез-құлық «тәртіп бұзушыны түрмеге қамауға немесе басқа жазаға тартуға әкелетін, нормадан ауытқу» деп есептейді. Бұл анықтамалар «агрессивті мінез-құлық» ұғымының мазмұнын едәуір тарылтады, өйткені әлеуметтік-құқық саласының аз ғана бөлігін қамтиды [2].

XX ғасырдың басында бихевиористтер мінез-құлық психологиялық ғылым пәні деп жариялағаннан кейін, адамның мінез-құлқы туралы ғылыми түсініктер кең тарала бастады. Тұлғаның мінез-құлқын зерттейтін бұл пәнаралық саланың қазіргі күйі ынтымақтастық емес, қарама-қарсыластық сияқты көрінеді. Бүгінгі таңда кең тараған әрекеттің бірі агрессивті мінез-құлық психологиясы мен психопатологиясының қарама-қарсылығы болып табылады, яғни сау және ауру психикалық іс-әрекет мәселелерін шектеу, оларды бір-бірінен ажыратып қарастыру. Агрессивті мінез-құлықтың айқын мысалы — есірткі заттардың қолданылуы. Оның психологиялық мәселесі (есірткіге психологиялық тәуелділік) және медициналық (наркотикті теріс пайдалану), физикалық тәуелділік — нашақорлық. Күрделі мәселені ғылыми тұрғыдан қарастыруы өзекті әрі қызықты. Әртүрлі көзқарастардың біржақты, тайыз кәсібилігін ескере отырып, ғалым «агрессивті мінез-құлық психологиясының ғылым жүйесінде алатын орны туралы өзінің көзқарасын ұсынады.

Қазіргі кезде агрессивті мінез-құлықты зерттеу екі бағытта қарастырылады: біріншісі - психикалық денсаулық нормасынан ауытқыған мінез-құлық ретінде (жүйке аурулары психосоматикалық бұзылулар, патологиялық күй және т,б.); екіншісі «әлеуметтендіру - дезадаптация- оқшаулау» құқықтық, мәдени және әлеуметтік нормаларды бұзуымен байланысты әлеуметтікке қарсы мінез-құлық. Девиацияның ең айқын көрінісіне делинквентті (құқыққа қарсы) және криминалды (қылмыстық) мінез-құлық жатады. Психологиялық сөздікте девианты мінез-құлық «адамның белгілі бір қоғамда бекітілген немесе қалыптасқан нормалар мен үміттерге сай келмейтін іс-әрекеті, қылығы» деген мағынада берілген. Сондықтан да ауытқыған мінез-құлық психология, педагогика, психиатрия секілді ғылымдардың зерттеу нысаны болса, әлеуметтік құбыдыс ретінде әлеуметтану, құқық, әлеуметтік психология ғылымдарының зерттеу пәні болып табылады.

Агрессивті мінез-құлықтағы әлеуметтік ауытқуды былайша топтастырылады:

а) пайдакүнемдік бағыттар: материалдық, қаржылық, мүліктік пайда табуға ұмтылумен байланысты заң бұзушылық, теріс қылық. Бұлар: ұрлық, тонау. Алыпсатарлық, алаяқтық және т.б.;

ә) қастандық бағыттар: жеке тұлғаға карсы бағытталған әрекеттер: тіл тигізу, бұзақылық, ұрып соғу, өлтіру, зорлау және т.б.;

б) әлеуметтік енжар түрлері: белсенді өмір салтынан қашқақтау, азаматтық міндеттерден бас іарту; жеке және әлеуметтік мәселелерді шешуге құлықсыз болу. Бұл топқа жұмыстан, оқудан бас тарту, кезбелік, маскүнемдік, нашақорлық, токсикомания, өз-өзіне қол жұмсау және т.б. жатады.

Даму мен мінез-құлқында ауытқушылықтары бар балалар санының артуы әлеуметтік девиация мен мектепке бейімделмеудің оқушылар арасында көбеюі арнайы курсын енгізу қажеттілігін тудырды. Дамуы мен мінез-құлқында ауытқушылық бар балалармен жұмыс істеуге, сонымен қатар оларды тиімді оқыту мен тәрбиелеуге даярлауды, болашақ мұғалімге психологиялық және педагогикалық түзету жұмыстары әлеміне енуге көмектесуді, бұндай балалармен жұмыс істеудің қиындықтары мен күрделі жақтарын көрсетуді, балалар мен жасөспірімдердің дамуы мен мінез-құлқындағы ауытқулар мәселесін шешудің арнайы жолдары мен құралдары жиынтығын ашып көрсетуді; педагогикалық тұрғыдан қараусыз қалған және тәрбиелеуі қиын кәмелетке толмаған балалармен жұмыс істеудің алдын алу шараларымен таныстыруды көздейді [3].

Сондықтан да мінез-құлық пен дамудағы ауытқушылықтармен жүргізілетін тузету психологиялық және педагогикалық жұмыстардың болмысы мен табиғатын анықтау үшін арнайы білім беру мекемелерінің ғылыми жаңалықтарына, алдын алу психологиясы мен арнайы педагогика салаларындағы ғылыми зерітеулерге баса назар аудару қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Л.К.Керімов. Тәрбиесі қиын балалар.-Алматы: Мерей, 2014 ж. - 56 б.
2. Ж.Аймауытов. Қиын бала және отбасы тәрбиесі. - Алматы: Өрлеу, 2013 ж. - 88 б.
3. С. Дүйсенбиева. Қиын балалармен жұмыс түрлері.-Семей: Болашақ, 2013 ж. 99-101 бб.

Сенкубаев С.Т.[1], Қадекова М.Б.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Бүгінгі таңда білім беру мазмұнын жаңартудың негізгі қағидаттарының бірі оқушылардың бейімделу қабілеттерін дамытуды, бейімделу қызметке деген қызығушылықтары мен бейімділігін ескере отырып, олардың білімін дараландыруды көздейтін жеке бағдарлау болып табылады. Қазіргі білім берудің стратегиясы - "барлық оқушыларға өздерінің жеке жоспарларын жүзеге асыру мүмкіндігін білдіретін өздерінің таланттары мен барлық бейімделу қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік беру". Бұл ұстанымдар отандық мектептің гуманистік даму тенденцияларына сәйкес келеді, ол мұғалімдердің оқушылардың жеке мүмкіндіктеріне бағдарлануымен, олардың үздіксіз "құрылуымен" сипатталады. Сонымен қатар, жеке тұлғаны дамыту мақсаттары бірінші орынға қойылады, ал пәндік білім мен дағдылар оларға жетудің құралы ретінде қарастырылады.

Ғылым мен техниканың заманауи дамуымен, оқушылардың назарына жеткізілуі қажет ақпарат көлемінің ұлғаюымен оқытудың дәстүрлі әдістерін қолдану жеткіліксіз, оларды жаңа технологиялар негізінде жетілдіру қажет. Мұндай жетілдірудің бір жолы-баланың мектепте оқуының бастапқы кезеңінен бастап әдеби оқуды оқыту сабақтарында оқушылардың бейімделу қабілеттерін дамыту тұжырымдамаларын әзірлеу [1].

Құралдары әдеби оқуды оқытудың барлық дерлік кезеңдерінде қолданылады:

1) жаңа материалды түсіндіру кезеңінде (ақпаратты ұсыну);

2) дағдыларды бекіту және қалыптастыру кезеңінде (оқушыларды қандай да бір әрекеттерге үйрету);

3) білімнің игерілуін және іскерлікті қалыптастыруды бақылау кезеңінде (оқушылардың жұмыс нәтижелерін бағалау);

4) материалды жүйелеу, қайталау, жалпылау кезеңінде (зерттелетін материалда ең маңыздысын бөліп көрсету).

Бастауыш сынып оқушыларының білімі мен еңбек дағдыларын саналы түрде игеруі, бейімделупен, күш - жігерін толық жұмсай отырып, оларды бейімделупен қалыптастыру үшін оларды еңбекте қолдануы үшін әртүрлі әдістер тобын қолдану керек:

- мотивациялық;
- көмек көрсету;
- ынталандырушы.

Мотивациялық әдістерге мыналар жатады:

- мақсат қою;

- қызметтің практикалық маңыздылығын және еңбек нәтижелерін көрсету.

Келесі әдістер тобы оқу тапсырмасын орындаумен байланысты.

Кейде сабақтарда оқушылар әртүрлі себептермен бір немесе басқа жұмысты орындау қиынға соғатын жағдайлар болады. Осы мақсатта көмек көрсету әдістері қолданылады. Барлық оқушылардың қалыптасқан білімі, дағдылары, дағдылары, қабілеттері әртүрлі. Олардың кейбіреулері "бәрібір ештеңе жұмыс істемейді" деген ойды етеді. Көмек көрсету әдістеріне мыналар жатады:

- еске салу;
- нақтылау;
- жетекші сұрақтар қою.

Еске салғышты қабылдау, егер қажетті білім немесе іс-әрекет әдістері оқушыларды пайдалану кезінде олардың жадында сақталмаса және ең басында жіберілген қате жұмыстың одан әрі жүруіне әсер етуі мүмкін болса қолданылады. Нақтылау оқушылардың тапсырманы дұрыс түсінуін қамтамасыз етеді. Бұл мектеп оқушыларында қалыптасқан мысалдарды қолдануға мүмкіндік береді.

Бастауыш мектепте әдеби оқуды оқыту сабағында бейімделу сипаттағы тапсырмалар тапсырманы шешудің өзгергіштігін ұсынады. Олар ақыл-ойды, психикалық функцияларды, ақыл-ой әрекетінің әдістері мен операцияларын дамытуға бағытталуы керек. Бейімделу кіші оқушының

формалары мен әдістерін жетілдіру арқылы қол жеткізеді. Бұл мәселені шешуде мұғалімдер мен әдіскерлер жұмыс барысында бейімделу қабілеттерін қалыптастыру арқылы бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген қызығушылығын дамытуға үлкен мән береді. Оқудың алғашқы жылдарында бастауыш мектеп жасындағы балалардың психологиялық ерекшеліктерінің арқасында олар бейімделу қабілеттерін белсенді дамытады. Атап айтқанда, оқытудың дамушы мақсаттарын шешу үшін бастауыш сынып мұғалімі келесі талаптарға жауап беретін жүйеде бейімделу қызметті жоспарлы, мақсатты дамытуды және жандандыруды ұйымдастырады[2]:

- танымдық міндеттер пәнаралық бейімделу;
- қалыптастыруға, гипотезаларды ұсына және дамыта білуге әкелуі керек.

Бірақ бейімделуты қалай дамытуға болады? Бұл үшін қандай жағдай жасау керек?

Әдеби оқуды оқыту сабақтарында оқушылардың бейімделу қабілеттерін дамыту шарттары.

Оқушылардың бейімделу қызметі мұғалімнің психологиялық-педагогикалық қолдауын қажет етеді. Бастауыш сынып оқушыларының бейімделу қабілеттерін дамытуға ықпал ететін жағдайларды тұжырымдаймыз:

1. Оқушылардың еңбегін ұйымдастыру, олардың белсенділігін дамыту-оқушылардың практикалық жұмыстарын жүргізуді (көркем шығармаларды оқу, шығармаларды талдау кезінде практикалық тапсырмалар)қарастырады;

2. Әдебиетті оқыту (өмірдің нақты көрінісі және оны білу құралы) мұғалімнен оқушылардың өмірлік тәжірибесін тереңдетуді және кеңейтуді талап етеді. Балалардың оқу тәжірибесінің байлығы мен алуан түрлілігін, Жазушының шеберлігін бақылауды, әдебиет теориясын білуді, шығармаларды талдауды қамтамасыз ету қажет;

3. Әдебиет теориясын жүйелі зерттеу және практикалық игеру олардың ерекшеліктеріне мұқият назар аудара отырып, әр түрлі өнер түрлерімен танысумен біріктірілген кезде оқушылардың бейімделу қабілеттері сәтті дамиды;

4. Келесі маңызды шарт-балаларға белгілі бейімделу еркіндігін беру, ол жұмыс тәсілдерін таңдау еркіндігінде, операцияның реттілігінде және әртүрлі жауап нұсқаларын ұсыну мүмкіндігінде көрінеді;

5. Оқушыларға жұмыстың өмірлік қажеттілігін сезіну өте маңызды;

6. Мұғалім балаларды қамтитын іс-шаралар әртүрлі, қызықты болуы керек; ол үшін, мысалы, көркем шығарманы талдаудың әртүрлі түрлерін, жүйелі сипаттағы жұмыстардың әртүрлі түрлерін ауыстыру қажет;

7. Мұғалімнің көмегі: мұндағы ең бастысы-көмекті анықтамаға айналдырмау; бала үшін ол өзі жасай алатын нәрсені жасай алмайды. Қажет болған жағдайда оқушыны шығарманың мәтініне "жіберу" керек.

Мұғалім балаларда бейімделу ізденісті тудыруы керек, бұл белгілі бір мәселені шешудегі проблемалар мен олардың өз тәжірибелері арасындағы қайшылықты түсінуден тұрады. Оқушы жаңа, бірақ тәжірибесінде жоқ шешім схемасын құру қажеттілігіне тап болады, яғни.идеяны құру. Оқу процесінің барлық осы кезеңдерінде оқушылардың әртүрлі репродуктивті және бейімделу танымдық әрекеттері жүреді.

Бастауыш сынып оқушыларын әдеби оқуды мектепте оқыту процесінде оқулық материалын өңдеудің және игерудің әртүрлі әдістері маңызды орын алады. Олардың ішінде оқу, қайталау және жатқа білу маңызды орын алады. Танымдық іс-әрекеттің күрделілігінің артуын ескере отырып, оқушылар үшін ең оңай деп бірінші орынды жатқа білу керек, содан кейін мәтінді аз игеруге, лексиканы өз бетінше таңдау қажеттілігіне тән репродуктивті-бейімделу сипаттағы әрекет ретінде қайталау керек. Материалды игерудің едәуір бейімделу әдісі ретінде берілген тақырыпқа әңгіме дайындауды үшінші орынға қою керек.

Бастауыш сынып оқушысының бейімделу қабілеттерін дамытудың психологиялық-педагогикалық негіздерін жүзеге асыру педагогикалық технологияларды дамытуды талап етеді, олардың мақсаты білім мен дағдыларды жинақтау емес, бейімделу тәжірибемен үнемі байыту және әр оқушының өзін-өзі ұйымдастыру механизмін қалыптастыру [3].

Осы уақытқа дейін ғылымда сұрақ туындайды: бейімделуты, бейімделу ойлауды үйренуге бола ма? Эксперименттік мектептердің, лицейлердің жұмыс тәжірибесі қойылған сұраққа оң жауап көрсетеді. Бұл оқу орындарының басты мақсаты - оқушының айналасындағылардан алшақтауын еңсеру және оған оны белсенді игеруге мүмкіндік беру. Баланың тәуелсіз іс-әрекет процесінде ғана үздіксіз интеллектуалды өзін-өзі дамыту дағдылары қалыптасуы мүмкін.

Мұндай атмосфераны құру қиын, бірақ қажет. Әдебиетте әртүрлі ұғымдарды табуға болады:" педагогикалық таным ортасы"," өнімді таным ортасы","оқу ортасы". Зерттелген психологиялық-педагогикалық әдебиеттер негізінде біз "педагогикалық таным ортасы", "өнімді таным ортасы", "оқыту ортасы" ақпараттық, психологиялық, танымдық, педагогикалық өзара әрекеттесу ортасы деген қорытындыға келдік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Макаренко А.С. Бастауыш мектепте психологтың жұмысы. - М.:Гарант баспасы, 2018. - 352 б.
2. Сухомлинский В.А. Педагогикалық бейімделудің алгоритмдері. -М.: Ағарту, 2023. – 60 б.
3. Левин В.А. Оқушыларды бейімделумен таныстыру. -М.: Ағарту, 2022. – 136 б.

Сенкубаев С.Т.[1], Мәлік М.Н.[2]

МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ-ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН БАСҚАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Қазіргі білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен мультимедиялық құралдардың маңызы артып келеді. Бұл технологиялар оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруда, оқушылардың оқу-танымдық және психологиялық іс-әрекеттерін басқаруда жаңа мүмкіндіктер ашады. Мультимедиялық технологиялар оқу материалдарын әртүрлі формада, яғни мәтін, бейнемазмұн, графика, анимация, дыбыс және интерактивті элементтер арқылы ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл технологиялардың білім беру процесіне интеграциялануы оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың психологиялық жағдайын оңтайландыруға көмектеседі [1].

Мультимедиялық технологиялар – бұл бірнеше медиалық құралдардың (мәтін, графика, бейнемазмұн, анимация, дыбыс) бірлесе қолданылуы арқылы білім беру үдерісін жеңілдететін және қызықтыратын құралдар. Олар оқушыларға ақпаратты визуалды және аудиовизуалды түрде ұсынуға мүмкіндік береді, осылайша оқу мазмұнын толықтыруға және түсінуге көмектеседі.

Мультимедиялық технологиялар оқытуда келесі компоненттерді қамтиды:

Оқу материалдарын түсіну үшін графикалық иллюстрациялар мен бейнемазмұндарды пайдалану, оқушыларға ақпаратты жылдам әрі терең меңгеруге мүмкіндік береді.

Анимация: Оқушыларға күрделі құбылыстар мен процестерді динамикалық түрде түсінуге мүмкіндік береді, өйткені анимация объектілердің өзгерісін, қозғалысын немесе эволюциясын көрнекі түрде көрсетеді.

Дыбыс және музыкалық сүйемелдеу: Оқушылардың назарын аударуға және эмоциялық көңіл-күйді қалыптастыруға ықпал етеді, білім беру мазмұнын жетілдіреді.

Интерактивті құралдар: Оқушылардың белсенді қатысуын ынталандырады, мысалы, тапсырмаларды орындау, сұрақтарға жауап беру, тақырыпты зерттеу немесе онлайн жаттығулар арқылы.

Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетіне мультимедиялық технологиялардың әсері

Оқу-танымдық белсенділіктің артуы: Мультимедиялық құралдар оқушылардың ақпаратты қабылдау және өңдеу тәсілдерін өзгерте алады. Оқу материалдарының әртүрлі формаларда ұсынылуы оқушылардың назарын тұрақты ұстап, оқу процесінде белсенді болуына ықпал етеді. Бұл оқушыларға абстрактілі түсініктерді нақты түрде қабылдауға көмектеседі, сондай-ақ шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытады.

Құзыреттіліктердің қалыптасуы: Мультимедиялық құралдар оқушыларды жаңа білім мен дағдыларды меңгеруге қажетті ақпаратты іздеу, таңдау және бағалау қабілеттерімен таныстырады. Сонымен қатар, оларды бағдарламалау, веб-дизайн, бейнемазмұн жасау сияқты нақты дағдыларға үйрету мүмкіндігі бар [2].

Танымдық мотивацияның өсуі: Мультимедиялық технологиялар білім беруді қызықты және динамикалық етеді, бұл оқушылардың оқу процесіне деген мотивациясын арттырады. Әр түрлі форматтар мен әдістер арқылы оқыту monotonдығы мен жаттығулардан туындайтын шаршауды жеңуге мүмкіндік береді.

Түсінудің тереңдеуі: Көрнекі ақпарат оқушылардың оқу мазмұнын тереңірек түсінуіне ықпал етеді. Мысалы, күрделі математикалық есептер мен табиғат құбылыстарының анимациялары мен графикалары оқушыларға теориялық білімді нақты өмірмен байланыстырып, оны жақсырақ қабылдауға мүмкіндік береді.

Психологиялық жайлылық: Мультимедиялық құралдар оқу барысында оқушылардың психологиялық жағдайын оңтайландыруға көмектеседі. Мысалы, тыныштандыратын музыка немесе бейнемазмұн балаларға стресс деңгейін төмендетіп, оқу процесін жеңілдетеді. Бұл әсіресе эмоционалдық тұрғыдан сезімтал оқушылар үшін маңызды.

Қабылдау қабілетінің дамуы: Мультимедиялық технологиялар оқушылардың бірнеше ақпарат көздерін қабылдау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Бұл оқушыларға ақпаратты өңдеу процесінде түрлі сезім мүшелерін пайдалануға мүмкіндік береді (көріп, естіп, сезініп). Мұндай көпқабатты оқу тәсілі олардың психикалық процестерін тиімді пайдалану үшін қолайлы.

Өзін-өзі бағалау: Мультимедиялық технологиялар оқушыларға өз білімдерін тексеру және түзету мүмкіндігін береді. Оқушылар оқу материалына қатысты тапсырмалар мен жаттығуларды орындағанда өздерінің жетістіктерін көре алады. Бұл олардың өзін-өзі бағалау және оқу мотивациясын арттырады.

Шығармашылық қабілеттерін дамыту: Оқушылар мультимедиялық құралдармен жұмыс істегенде шығармашылық тұрғыда белсенді болуға мүмкіндік алады. Олар бейнемазмұн жасау, графикалық дизайн, виртуалды жобалар құру сияқты іс-әрекеттерді орындау арқылы өзінің шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Интерактивті оқыту: Оқушыларды оқу процесіне белсенді тарту үшін интерактивті әдістерді пайдалану маңызды. Бұл әдістер оқушылардың қатысуын, сұрақтарға жауап беруін, тапсырмаларды орындауын қамтамасыз етеді. Мультимедиялық құралдар арқылы интерактивті тапсырмалар мен ойындар оқушылардың білімді өз бетінше және қызығушылықпен меңгеруіне көмектеседі.

Жеке бағдарланған оқыту: Әр оқушының жеке оқу қарқыны мен деңгейін ескере отырып, мультимедиялық құралдарды пайдалану арқылы оқыту үдерісін тиімді басқаруға болады. Мұндай тәсіл оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес жеке тапсырмалар мен оқу материалдарын ұсынуға мүмкіндік береді.

Қалай жұмыс істейтін әдістер: Оқушыларға материалды түрлі тәсілдермен ұсыну олардың бірегей оқу стиліне сәйкес келетін әдісті таңдауға мүмкіндік береді. Мысалы, визуализация әдістері кейбір оқушыларға жеңіл, ал басқалары үшін тексттік ақпарат тиімді болуы мүмкін [3].

Үнемі кері байланыс: Мультимедиялық технологиялар арқылы оқушылардың оқу процесіне үнемі кері байланыс беріп отыру маңызды. Оқушылар өздерінің білім деңгейін, қатесін немесе жетістіктерін біліп, оқу процесіне толықтай қатыса алады.

Мультимедиялық технологиялар қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқушылардың оқу-танымдық және психологиялық іс-әрекетін басқарудың тиімді құралы болып табылады. Олар оқыту процесін қызықты әрі тиімді етіп, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыруға, психологиялық жайлылығын қамтамасыз етуге және оқу мотивациясын көтеруге ықпал етеді. Осыған орай, мультимедиялық құралдарды қолдану оқу үрдісін сапалы жаңа деңгейге көтеру мүмкіндігін береді. Білім беру ұйымдары бұл технологияларды оқу бағдарламаларына енгізе отырып, оқушылардың толыққанды дамуына жағдай жасауы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нақыпова Г. Бастауыш сынып оқушыларының біліктері мен дағдыларын қалыптастыруда танымдық белсенділіктің рөлі. А., \\Бастауыш мектеп\\ 2009, №12. 203б.
2. Нақыпова Г. Өзіндік жұмыстар негізінде бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттыру шарттары. // Білім – Образование,\\ 2009, №5. 156б

3. Ережепова Ү., Қашқынбекова Г. Оқу-танымдық қызығушылығын дамытуда мұғалімнің атқаратын жұмысы. // Бастауыш мектеп, 2006, №6. 83б.

Иманғали Ф.Қ.[1], Оспанова А.Е.[2]

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ РУХАНИ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРМЕН БАЙЛАНЫСЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Ұлттық тәрбиенің адамгершілік ұстанымдары қоғам дамуының кең көлемдік, әлемдік мәселесі ретінде қарастырылуда қазақ халқы тәрбиесінің өне бойынан табылады. Жеке адам туралы сөз болғанда, жеке адам — көптің бірі, ол әлі тұлға емес. Осы мағынада алғанда «жеке адам» және «тұлға» ұғымдары көлем жағынан да, мазмұны жағынан да бір-бірінен қарама-қарсы болып табылады. Жеке адам ұғымында адамның жекеше ерекше түрі, сапасы бейнеленбейді, сондықтан оның мазмұны аз болады, бірақ өте көлемді, өйткені әрбір адам-индивид. Әр адам өзінше жеке тұлға. Жеке адамның айтарлықтай ерекшеліктерінің бірі— оның өзіне тән мінез-құлқында, іс-әрекетінде, көзқарасындағы ерекшеліктерімен дараланууы [1].

Жеке тұлғаның ең маңызды белгілері — оның саналылығы, жауапкершілігі, бостандығы, қадір-қасиеті, даралығы. Жеке тұлғаның маңыздылығы оның қасиеттері мен іс-әрекеттерінде қоғамдық тенденцияларының, әлеуметтік белгілер мен қасиеттердің айқын және өзіне тән ерекшелігінің көрініс табуы, оның іс-әрекетіндегі шығармашылық қасиетінің деңгейі арқылы анықталады. Осы орайда «адам», «жеке тұлға» деген ұғымдардың қатары «даралық" деген ұғымымен толықтырылуы қажет. Жеке тұлғаның, яғни құндылықтар дүниесінің қалыптасуына оның дүниетанымының ықпалы зор. «Жеке тұлғаның дара ерекшеліктері оның жас ерекшеліктерімен тығыз байланыста болады. Жеке тұлғаның жас ерекшеліктері деп белгілі бір адамға тән оның мінез құлқындағы, ақыл ойындағы, қабілетіндегі, тағы басқа басты қасиеттерін басқа адамдардан елеулі айырмашылығын айтуға болады. Оқыту мен тәрбие жұмыстарының мақсатын, мазмұнын жүзеге асыруды қолданылатын формалармен әдістерді таңдау, көптеген жағдайда жас және дара ерекшеліктеріне байланысты өзгеріп отырады. Сондықтан да мұғалімнің педагогикалық әрекетін нәтижелі ұйымдастыру шарттарының бірі — балалардың жас және дара ерекшеліктерінің даму заңдылықтарын жете меңгеру» [2].

Даралық бір адамның басқа бір адамнан, бір тұлғаның басқа бір тұлғадан айырмашылығын, оның ешкімге ұқсамайтынын, өзіне тән ерекшелігі бар екенін сипаттайды. Даралық, әдетте, адамның мінезі және шығармашылық қызмет — әрекеті мен қабілеттілігінің өзгешелігінің өзгешелігі арқылы ерекшеленеді. Даралық ұғымы бір адамды басқа бір адамнан, бір тұлғаны басқа бір тұлғадан ажыратып, оған өзіне тән сұлулық мен қайталанбас қасиеттерден тұрады. Бүкіл адамзат тегіне тән, жалпы белгілермен қатар, оның өзгелерден ерекшеленетін өздеріне тән қасиеттері бар. Әлем әрқашан түрлі дауыстар, түрлі үндерден тұрады. Бір-біріне даралығы жағынан ұқсамайды әр адамның бойы, түрі, салмағы, дене бітімі, әлеуметтік дамуының интеллектуалдық деңгейі, психологиялық қатпары, рухани мәдениеттің әр түрлі-деңгейі сияқты ерекшеліктер болып табылады. Адам дүниедегі ең басты құндылық [3].

Құндылықтар оның қоршаған дүниеге қатысты ұстанымдары мен қатынасын қалыптастыру, күрделі әрі өзгермелі әлемде бағыт-бағдарын айқындауға әсер етеді. Тек тарихи дамудың белгілі бір кезеңінде адами әрекет құндылықтар арқылы реттеліп отырады.

Аксиология құндылықтар табиғаты оларды реалдылықтағы орны және құндылық әлемінің құрлысы, өзара әлеуметтік және мәдени факторлармен, жеке тұлғаның құрлысымен байланысы туралы философиялық ілім. Кең мағынасында мәдениет әлемі, адамның рухани әрекетінің саласы, тұлғаның рухани байлығының өлшемін білдіретін, оның адамгершіліктік санасын білдіреді.

Құндылықтар қоғам мен адамға жақсы мен жаманды, пайда мен зиянды, ақиқат пен жалғанды, сұлулықпен ұсқынсыздықты, әділеттілік пен әділетсіздікті, тиым салынған мен рұқсат етілмегенді, маңыздылық пен мәнсіздіктің ара жігін ашуға көмектеседі. Яғни құндылықтар табиғатында адамзат тегінің өзі өмір сүріп отырған әлемді рухани-практикалық тұрғыдан игерудің тәжірибесі жинақталған. Осы тұрғыдан мәдение пен құндылық ажырамас бірлікте болады, құндылық мәдениет болмысының құрамдас бөлігі болып табылады [3].

Құндылықтар қоғам үшін ең маңызды деген әдет-ғұрып, нормалар мен мағыналар қызметін өзіне бағындыра отырып, оны реттейді. Қазақ қоғамының өмір сүру салтында құндылықтарды жоғары бағалау, жас ұрпақты соған баулу дәстүрге айналған. Тұлғаның рухани өлшемі адамгершілік қасиеттермен анықталады және ол адам тұлғасының даму-деңгейінің көрсеткіші болып табылады. Кең мағынасында алсақ, құндылықтар әлемі-мәдениет әлемі. Адам әрқашан кез-келген құбылысқа немесе обьектіге өзінің бағасын береді. Бір затты немесе құбылысты бағалау сана жұмысын талап етеді. Адамның шындыққа құндылықты қатынасы тек сананың негізінде ғана мүмкін болады. Алайда құндылықты сананың танымдық санадан ерекшелігі, ол зат немесе құбылыс не болып табылады деген сұраққа жауап іздейді. Сондықтан құндылықтар адамның рухани әрекет саласы, оның санасының (өзіндік санасының) жетілгендігінің, тұлғалық қалыптасу-деңгейінің, рухани байлығының көрсеткіші болып табылады.

Адамның еркін таңдауына байланысты құндылық адами қажеттіліктердің қанағаттануын да білдіреді. Бірақ қанағаттану құндылықтардың табиғатын бұрмалап қабылдауға алып келуі-де мүмкін. «Мақсатыңа жету үшін құралдың бәрі жақсы» деген ұстаным адамды құндылық емес, мақсаттың құралы ретінде қарастыруға жол ашады. Бұл ұстанымда тұлғалық құндылықтар мен қасиеттерге қарағанда функционалдық тиімділік, пайдалылық алдыңғы қатарға шығады. Сондықтан шынайы құндылықтар мен жалған құндылықтардың аражігін аша білу, тани білу маңызды болып табылады. Шынай құндылықтар деп — адамға игілік әкелетін, оның бойында адамдық қасиеттерді қалыптастыратын, бақытқа бастайтын, қоғам мен жеке адамның ілгерлей дамуына ықпал ететін құндылықтарды айтамыз. Алдамшы жалған құдылықтар, уақытша жылтырап көрінгенімен, қоғам мен жеке индивидтің дамуына пайдасын тигізбейді. Шынай құндылықтар уақыт өткен сайын жарқырай береді, сан ғасырлар өтседе өзінің мәні мен мағынасын жоғалтпайды. Шынай құндылықтар өмір мектебінің дәрістері тәрізді, онда бізге дейінгі адамзаттың маңдай алды өкілдерінің рухани ізденістері, ой-толғамдары, аңсаған армандары мен күңіренген күрсіністері көрініс табады. Адам өз мінез-құлқын, әрекетін басқа адамдардың қылықтарымен салыстыра отырып, өзінің кім екенін түсінеді, өзін-өзі тану қабілетіне жетеді.

Қазақ қоғамының өмір сүру салтында құндылықтарды жоғары бағалау, жас ұрпақты соған баулу дәстүрге айналған. Тұлғаның рухани өлшемі адамгершілік қасиеттері мен анықталады және ол адам тұлғасының даму-деңгейінің көрсеткіші болып табылады [4].

Қазақ халқының ұлы, ағартушысы Ыбырай Алтынсарин өзінің еңбектерін ана тілінде жазып, «бала тәрбиесі оның табиғи ортасы мен халқының салт-дәстүрі рухында тағлым болса, оның сана-сезімінің дамып, жетілуі-де ұлты мен халқына қызмет ететін көкірегі ояу, тұлға болып өседі» деп ой түйіндеген. Еңбекті сүю, үлкенді құрметтеу, мейрімділікке, кішіпейлдікке сияқты қасиеттерді жастарға түсінікті болатындай еңбектері арқылы жеткізе білді.

Қазақ ағартушылығында, қазақ халқының мәдениеті тарихында орасан үлкен орын алған ұлы, ақын ойшыл. Ақынның эстетикалық және этикалық мәселелдер жөніндегі ой-пікірлері сол кездегі қоғамдық ойдың үлкен белесі болып табылады. Оның

шығармаларындағы басты тақырыптарының бірі моральдық мәселелер болып табылады. Адамгершілік адамның тұлғалық сипаты болып саналады да, мейрімділік, парасаттылық, адалдық, шыншылдық, әділдік, еңбек сүйгіштік, ұжымдылық деген қасиеттерді біріктіреді. Абай шығармашылығының негізгі өзегі — адамның адамгершілік, ар-ұяты, ақылдығы болып келеді.

Жеке тұлғалардың қалыптасуында моральдық ілімдерін, олардың теориялық дейгейін айтап қана қоймай, іс жүзінде ұстанатын парыз, әділеттік, мейрімділік, адамдық, өзіне ғана емес, басқаларға да қызмет ете білу, жан-жақты жетілгендікке ұмтылу және басқа моральдық принциптерді танып — білу, оны өзіндік өмірлік тәжірибеде жүзеге асыруға, мақсаттық жүйеге айналдыруға талпыну-индивидтенбірте-бірте тұлғаның қалыптасуына қажетті принциптердің бірі. Еркіндік адамның немесе жеке ұлттың халықтың өз мүдделері мен мүмкіндіктеріне сай әрекет етіп, өз қалауын жүзеге асыру. Адамның дүниеде болуының негізінде жатқан қасиет, ол еркіндік. Жеке адам мен ұлттың еркіндік дәрежесінің артуы тұтастай алғанда қоғамның ілгерілеу үрдісінің өзекті өлшемі болады.

Адамдардың дүниедегі обьективті жағдайда таңдау еркіндігі болғанымен, олар өзіндік мақсаттарды көздей алады және оған жетудің әр түрлі мүмкіндіктер қатарын неғұрлым тиімді жолды ерікті түрде пайдаланады. К.Маркс «Еркіндік қажеттілігін және заңдылықтарды білумен, оны игерумен байланыстырады», «Еркіндік әлдебір нәрседен тәуелсіздік нышаны емес, керісінше ол адамның жаратысының күштеріне, қоғамдық қарым-қатынастарға және өз болмысына үстемдігі», «Ең бастысы — адамның еркіндігі оның ақыл-ойының еркіндігін жария етеді» деген пікірді айтады.

Адам рухы әрқашан өзінің себебін біліп, жоғарыға көтеріп, адамнан жоғары не бар деген сауалға тоқталуы тиіс. Сонда ғана өзін-өзі жетілдіреді. Адам жападан-жалғыз болмайды, адам қоғамда ғана толық қалыптасады және оның да өзіндік ішкі дауысы бар. Рух материалдық әлемге сәйкес келмейтін өзінше ерекшелігі бар әлем болып табылады. Ғаламда рухтың екі түрлі көрінісі болады, біріншісі барлық материалдық нысандардың, құбылыстардың (органикалық, немесе органикалық емес дене болса да) өзіндік табиғи рухы болады, яғни кез-келген материалдық денеден, оның ішінде, тіптен, табиғаттың бір бөлігі ретінде көрініс беретін адам, ағзасынан да белгілі бір табиғи қуаттың күштің әлемге тарап отыратыны белгілі.

Руханилық - ізгі, ақылдың шешімі, ізгі жүрек өмір ізгі сезім, жанашырлықтың саналы және санадан тыс әрекеттерден көрінуі болса, Абайдың айтуынша «адамгершілік — махаббат пен әділдік, олар барлық нәрседе болады және шешіледі», яғни рухани тәрбие — адамдарды адамгершілікке, білімге, еңбек пен имандылыққа, бір сөзбен айтқанда жан дүниелерінің сұлулылығына тәрбиелеу деген сөз. Адамгершілік мінез негіздерінің астарында жалпы адамдық пен ұлттық құндылықтар бірігіп, адамдардың рухани мәдениетін жүзеге асыратыны белгілі.

Адам үшін жаудың үлкені оның өзінің бойындағы нәпсілік басылымдықтары болып табылады. Егер адам өзінің нәпсісін игеріп, оны руханилығымен көмкеріп отырса, онда оның рухы тазарады, халықтың ішкі бірлігі нығайып, адамға бауырмал бола түседі [5].

Сонымен қатар келер ұрпақтың болашағы үшін толыққанды жетілген тұлға болып қалыптасуының маңызы өте зор. Жастардың бойында ең маңызды деген моральдық нормалар, әдет-ғұрып, адамгершілік, ар-ождан, адамға изгілік әкелетін рухани құндылықтар және адами қасиеттерге тәрбиелеу алдыңғы қатар ұрпақтың елшісінде деген ойға жетелейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Билер сөзі. — Алматы: Қазақстан, 1996. — 237 б.
2. Дулати М. Х. Тарих-и-Рашиди. Алматы.1999.
3. С Ш Әбенбаева, А.М Құдиярова Ж.Ә . Әбиев педагогика 2003 ж.
4. Қазақстан Ұлттық энциклопедия. Алматы. 2001. 3 том. 398 б.
5. Нұрмұратов С.Е., Сағиқызы А. Ұлттық рух мәселесі хақында // Халықаралық конференция материалдары. Алматы 2006. 176 б.

Иманғали Ф.Қ.[1], Тулегенов Н.А.[2]

МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДА ҚИЫНДЫҒЫ БАР ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРҒЫДАН ТАЛДАУ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Жасөспірімдік кезең – адамның психикалық, әлеуметтік және физикалық тұрғыдан дамуында ерекше кезең болып табылады. Бұл кезеңде балалар мен жасөспірімдер өздерінің жеке тұлғасын қалыптастырып, қоғаммен, отбасы мүшелерімен және құрдастарымен қарым-қатынаста түрлі өзгерістерді бастан кешіреді. Алайда, кейбір жасөспірімдер үшін бұл процесс қиындықтарға толы болуы мүмкін. Бұл қиындықтар жасөспірімдердің мінез-құлқындағы бұзылыстар түрінде көрініс табады. Мінез-құлқында қиындықтары бар жасөспірімдер психологиялық тұрғыдан көптеген мәселелермен күреседі. Мақалада жасөспірімдердің мінез-құлқындағы қиындықтарды психологиялық тұрғыдан талдаймыз [1].

Жасөспірімдердің мінез-құлқындағы қиындықтар – бұл олардың әлеуметтік және тұлғалық дамуына кедергі келтіретін психологиялық және эмоционалдық проблемалар. Бұл қиындықтар әртүрлі формада көрінуі мүмкін. Олардың арасында агрессия, депрессия, тәртіпсіздік, ішімдік пен есірткіге тәуелділік, оқуда төмен жетістіктер, өзін-өзі бағалаудың төмендігі, антиәлеуметтік мінез-құлық сияқты мәселелер бар. Мінез-құлқындағы қиындықтар жасөспірімдердің психикалық және эмоционалдық күйін көрсететін маңызды индикатор болып табылады.

Агрессивті мінез-құлық жасөспірімдер арасында жиі кездеседі. Олар өз сезімдерін, эмоцияларын басқаруда қиындықтар туындайды. Агрессия – бұл адам өзіне немесе басқа адамдарға физикалық немесе психологиялық зақым келтіру әрекеттерін жасағанда пайда болатын мінез-құлық түрі. Агрессияның түрлі себептері болуы мүмкін, мысалы, жеке тұлғалық ерекшеліктер, эмоционалдық күйзеліс, қарым-қатынастағы қиындықтар немесе әлеуметтік қысым.

Депрессия – жасөспірімдердің психологиялық денсаулығына теріс әсер ететін маңызды факторлардың бірі. Бұл күйде жасөспірімдер өзінің өміріне мән бермей, күйзеліс пен қайғы-қасіретке ұшырайды. Депрессия көбінесе жасөспірімнің өзін-өзі бағалауының төмендеуімен, оқудағы қиындықтармен және әлеуметтік оқшауланумен байланысты болады.

Жасөспірімдердің мінез-құлқындағы тағы бір қиындық – ішімдікке, есірткіге немесе басқа да зиянды әдеттерге тәуелділік. Бұл проблема көбінесе жасөспірімдердің өздерін тану мен өз-өзіне сенімділікті іздеуден туындайды. Олар әлеуметтік ортадан, отбасынан немесе мектептен эмоционалдық қолдау ала алмаған кезде, алкоголь мен есірткіні өздерінің күйзелістерін жеңуге арналған уақытша құрал ретінде пайдаланады.

Жасөспірімдерде мінез-құлқындағы қиындықтардың пайда болуына бірнеше психологиялық және әлеуметтік факторлар әсер етеді. Бұл факторлар жеке тұлғаның дамуына, оның психологиялық жағдайына және қоршаған ортасына байланысты болады [2].

Отбасындағы жағдай – жасөспірімнің мінез-құлқындағы қиындықтардың негізгі себептерінің бірі. Отбасында тәрбие берудің дұрыс болмауы, ата-аналар арасындағы келіспеушіліктер, эмоционалдық қолдаудың жоқтығы жасөспірімдердің психоэмоционалдық дамуына теріс әсер етеді. Отбасындағы қатынастардың шиеленісуі, балалардың ата-аналарының назарынан тыс қалуы олардың психологиялық күйіне теріс ықпал етуі мүмкін.

Құрдастармен дұрыс қарым-қатынас жасай алмау да жасөспірімдерде мінез-құлықтың қиындықтарын тудыруы мүмкін. Құрдастардың бір-біріне деген қатынасы, әсіресе жасөспірімдер арасында, ерекше маңызды рөл атқарады. Құрдастар тарапынан қысым,

мазақтау, жеккөрушілік және әлеуметтік оқшаулану жасөспірімдерде агрессия, депрессия немесе басқа да психологиялық проблемаларды туындатуы мүмкін.

Мектептегі қиындықтар – жасөспірімдердің мінез-құлқындағы тағы бір маңызды себеп. Оқудағы төмен жетістіктер, мұғалімдермен және сыныптастармен қарым-қатынастың қиындықтары жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауының төмендеуіне және психологиялық күйзелістердің пайда болуына алып келуі мүмкін. Оқудағы қиындықтар мен жетістіктердің болмауы жасөспірімдерде депрессияға немесе әлеуметтену проблемаларына әкеледі.

Мінез-құлқында қиындығы бар жасөспірімдерге психологиялық көмек көрсету өте маңызды. Бұл мәселе жеке жұмыс, отбасы және мектеп деңгейінде шешілуі керек. Мінез-құлықтың қиындықтарын түзету үшін жасөспірімдермен психотерапевтік жұмыс жүргізу маңызды. Бұл әдіс жасөспірімдердің эмоционалдық күйін қалыпқа келтіруге, өзін-өзі бағалауды көтеруге және стресстік жағдайларды жеңуге көмектеседі. Әртүрлі психотерапевтік әдістер, соның ішінде когнитивті-мінез-құлықтық терапия, арт-терапия және ойын терапиясы жасөспірімдермен жұмыс істеуде тиімді қолданылуы мүмкін.

Отбасылық терапия да жасөспірімдердің мінез-құлықтық қиындықтарын түзетуде маңызды рөл атқарады. Отбасында дұрыс қарым-қатынас орнату, ата-аналарға тәрбие беру әдістерін үйрету жасөспірімнің психологиялық күйіне және мінез-құлқына оң әсер етуі мүмкін. Отбасылық терапия ата-аналар мен балалар арасындағы байланысты жақсартуға көмектеседі, бұл жасөспірімнің эмоционалдық қажеттіліктерін қанағаттандыруға ықпал етеді.

Мектепте және қоғамда жасөспірімдерді қолдаудың арнайы бағдарламалары мен курстары да мінез-құлқындағы қиындықтарды түзетуге көмектеседі. Әлеуметтік қызметкерлер, педагогтар және психологиялық кеңесшілер жасөспірімдерге эмоционалдық қолдау көрсетуі қажет [3].

Мінез-құлқында қиындығы бар жасөспірімдер психологиялық тұрғыдан көптеген күрделі мәселелермен бетпе-бет келеді. Бұл қиындықтар жеке тұлғаның дамуына, оның әлеуметтенуіне және өмір сапасына теріс әсер етуі мүмкін. Дегенмен, психологиялық көмек көрсету, отбасылық және қоғамдық қолдау арқылы жасөспірімдердің мінез-құлқындағы қиындықтарды жеңуге болады. Жасөспірімдерге көмек көрсету және олардың психологиялық денсаулығын қорғау біздің қоғамымыздың маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. В. В. Семенов. Психологиялық денсаулық және жастардың мінез-құлықтық ерекшеліктері. Мәскеу: Издательство «Высшая школа», 2013 ж. - 56 б.
2. В. В. Шевченко. Жасөспірімдердің психологиясы: теория мен тәжірибе. Алматы: Қазақ университеті, 2015 ж. – 25 б.
3. Л. Т. Құдиярова. Жасөспірімдердің психологиялық денсаулығы мен тәртібін қалыптастыру мәселелері. Астана: Фолиант, 2017 ж. – 55 б.

Иманғали Ф.Қ.[1], Дүкенбай Н.М.[2]

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРҒА БІЛІМ БЕРУДІҢ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Елбасының дәстүрлі әрбір жылғы жолдауында маңызды мәселелердің бірі ретінде - қоғамның ең бір әлсіз қорғалған мүшелерінің, соның ішінде даму мүмкіндігі шектеулі балалардың өмірін лайықты қамтамасыз ету, оларға сапалы білім беруді қалыптастыру екені айқын көрсетіледі.

Қоғамда болып жатқан әлеуметтік мәселелер: отбасылық, экологиялық, экономикалық дағдарыстар жүйке жүйелері бұзылған, әртүрлі психикалық-физикалық аурулары бар, жас ерекшелігі әртүрлі балалардың көбеюіне әкеліп, соқтырып отыр. Үйде білім алатын мүгедек балалар жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктері ескеріле отырып, компьютерлік техникамен және компьютерлік қамтамасыз ету жинақтарымен қамтамасыз етіліп, қашықтықтан білім беруді ұйымдастыру жолға қойылатындығы атап көрсетілген. Мүмкіндігі шектеулі оқушыларды үйден оқытуды жаңа технологиялар көмегімен ұйымдастыру – оқу материалдарын түрлендіре отырып (әртүрлі бағдарламалар көмегімен) оқушының назарын бір бағытқа шоғырландыруға, сабақтың түсіндірілуін жеңілдетіп, оқушының сабаққа деген белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Мүмкіндігі шектеулі оқушылардың ішінде, әсіресе тірек-қимыл жүйесінің сырқаты бойынша үйден оқытылатын балалар үшін жаңа технологиялар көмегімен білім беру арқылы, білім беру ұйымындағы жүргізілетін білім беру жағдайына қолжетімділікті қамтамасыз етуге болады. Мемлекетіміздің әрбір азаматы – ұлттық құндылық, әрбір баласы - еліміздің ертеңі екенін ескерсек, әрбір мүмкіндігі шектеулі оқушының сапалы білім алып, азамат болып қалыптасуына жағдай жасау міндетіміз болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі бір оқушының болса да білім сапасының жоғарылауы, ұлтымыздың саналы келешегіне қазіргі уақыттан бастап жинақталынып жатқан қор деп түсінуіміз қажет [1].

Үйден оқытылатын және мектеп партасында оқып отырған мүмкіндігі шектеулі сөйлеуі бұзылған оқушылар үшін қалыпты сөйлеу қабілетін дамыту үшін дыбысты қайталату арқылы оның қаншалықты дұрыс айтылғанын анықтайтын, арнайы дыбыс құрылғыларымен жабдықталған тренажерлер қажет. Мұндай тренажерлар дербес компьютерге қосылады да, оқушылар қызығушылығын арттыратын ойын-жаттығулар ретінде жұмыс жасайды.

Демек, мүмкіндігі шектеулі оқушыларды үйден оқытуды жаңа технологиялар көмегімен ұйымдастыру талабының артуы мен бүгінгі білім беру жүйесінде бұл мәселеге өз деңгейінде толыққанды назар аударылмауы арасында; білім беру қызметін жетілдіруде электрондық ақпараттық ресрустарды тиімді пайдалану қажет. Мүмкіндігі шектеулі балаларға мектептерде ақпараттық-қатынастық технологиялар көмегімен білім беру жүйесі келесі педагогикалық шарттар бойынша құрылуы қажет:

- білім беру үдерісіне қатысушыларды әлемдік білім беру ресурстарына қолжетімділігі;
- оқушылардың білімге деген қызығушылығын IT-технологиялар арқылы арттыру;
- оқытудың барлық сатысында өз бетімен қосымша жұмыс жүргізуді ұйымдастыру;
- мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуы үшін қалыпты жағдайдағы дені сау балалармен тең мүмкіндіктермен қамтамасыз ету;
- қашықтықтан оқыту кезінде олардың білім деңгейінің даму траекториясын бақылау;
- мүмкіндігі шектеулі оқушылардың білім алуына кедергісіз аймақтар қалыптастыру;
- білім сапасының жоғарылауына әсер етіп, қоғамның белсенді мүшесі ретінде қалыптасуына жағдай жасау.

Мүгедек балаларды оқытуды ұйымдастырудың негізгі принциптері:
Дәстүрлі оқыту үдерісі мен қашықтықтан білім беру технологияларын кіріктіру жолымен сапалы білім алу қолжетімділігіне азаматтардың конституциялық құқықтарын қамтамасыз ету; Мүгедек балалардың даму бұзылыстарын түзету, әлеуметтік бейімдеу және оларға жалпы білім беру үшін арнаулы педагогикалық әдіс-тәсілдер негізінде қашықтықтан оқыту технологияларының элементтерін қолдану арқылы қолайлы жағдайлар жасау; Қашықтықтан білім беру моделінің мүгедек-балалардың даму ерекшеліктері мен деңгейлеріне бейімділігі; Жобаға қатысушы мүгедек-балалардың денсаулығының сақталуын қамтамасыз ететін қолайлы жағдай жасау.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған бағдарламасы барлық балаларға тең дәрежедегі білім беру мен оларды сапалы тәрбиелеу кепілі ретінде айқындалып, мүмкіндігі шектеулі оқушылардың да білім алуына қажетті негізгі мақсаттарды айқындап көрсеткен. Жанұяда мүмкіндігі шектеулі баланың өмірге келуі бірінші кезекте ата-ананың және жанұя мүшелерінің өмірге көзқарасын, өзгелерге және өзіне деген қарым-қатынасын өзгертпей қоймайды. Отбасында бала үшін де, ата-ана мен жанұя мүшелері үшін де ауыр психологиялық атмосфера қалыптасатыны белгілі. Әйгілі ғалым баланың өсіп-дамуы бірінші кезекте әлеуметтік даму жағдайына негізделгенін дәлелдеген. Дамуында ауытқуы бар баланың кейінгі тағдыры өзі туып, тәрбиеленіп жатқан отбасының жағдайына байланысты. Яғни, баланың дамуы көбінесе медицина және педагогикалық қызметкерлердің назарынан тыс қалып, басты ықпал етуші күш ата-ана болып табылады. Сондықтан мүмкіндігі шектеулі бала тәрбиелеуші отбасы қандай да болмасын медициналық, педагогикалық, психологиялық, құқықтық ақпарттық қолдауды қажет етеді. Дер кезінде алынған қандай да қолдау түрі баланың немесе отбасының кез-келген әлеуметтік-психологиялық мәселесінің шешілуіне әсерін тигізеді. Шындығында да, ауру баланың әртүрлі проблемаларына байланысты күтімнің қажеттілігінен ата-ананың (ең болмағанда біреуінің) жұмыс істеу мүмкіндігі шектеледі. Бұл жанұяның әлеуметтік және экономикалық статусына кері әсерін тигізбей қоймайды. Осыған байланысты туындайтын ішкі жанұялық қарым-қатынастың бұзылуы баланың онсыз да бұзылған психофизикалық жағдайына жағымсыз әсер етіп, оның психикасының ауытқуына әкеп соғады. Баланың кішкентай кезінен өзін қоршаған жандармен қарым-қатынасынан үйренген тәжірибесі оның психикалық дамуының ірге тасы болатынын және кейінгі тағдыры осыған байланысты анықталатынын терең түсіне бермейміз. Яғни, жанұя баланың (оның органикалық бұзылуларынан тыс) психикалық дамуының негізгі ошағы болып табылады. Осыған байланысты мүмкіндігі шектеулі баланы оқыту мен тәрбиелеу үрдісінде ата-ана бауырларының рөлі мен жауапкершілігі бірнеше есе өсіп отырады. Ол тек баланы өмірлік қажеттіліктермен қаитамасыз етуден ғана тұрмайды, оны үнемі сүйіспеншілікпен қамқорлық аясына алу, сезімталдықпен қолдау қажет. Бірақ ол баланың өзінің өмірлік тәжірибесін меңгеруіне жағдай жасауы үшін өзіндік белсенділігін қолдау және қалыптастыруға бағытталған болуы керек. Түсініктірек айтқанда баланың әлеуметтік дағдылары жас және жалпы дмау деңгейіне қарай мүмкіндігінше ересек адамдар мен балалар арасындағы өзара іс-әрекет арқылы қалыптасады. Ата-аналар тарапынан болатын жоғары дәрежедегі қамқорлық та баланың өздігінен жуыну, киіну, тамақтану, қажетін өтеу дағдыларын игере алмауына себеп болады. Төгіп-шашады, бүлдіреді деген сылтаулармен көп жағдайда ата-аналар баласы үшін өздері істегенді тиімді көреді. Осындай себептермен балада өз-өзіне қызмет ету дағдысының қалыптасуы қиындайды. Түзету, әлеуметтік бейімдеу орталықтарына осындай бағытта жүргізілетін нәтижелі жұмыстар ата-ана тарапынан қолдауды бекітілуді қажет етеді. Мүгедек бала тәрбиелеу, отбасының шаруасы әртүрлі жанұялық проблемалар кей жағдайда баланың болашағын, оның кейінгі тағдыры туралы ойлануға мойын бұрғызбайды. Дегенмен де, ата-ана түзете-амыту үрдісінен тыс қалмай белсенді қатысушы болып, мамандармен, медициналық, психологиялық кеңес алып отырса, баласының өмірлік қажеттілік дағдыларды меңгеруіне сауатты түрде ықпал етер еді [2].

Мүмкіндігі шектеулі бааларға білім беру үшін көп еңбек, ұстаздық жылы сезім мен кішіпейілділік керек. Оларға қарапайым түсініктерді жеткізу оңай шаруа емес. Оларға әсер ету жолдары түрліше. Ұстаз ізденісі әр баланың жан-дүниесіне үңілуден басталады. Бұл балаларды зерттеу ол нені жақсы көреді, нені ұнатпайды, кімді құрмет тұтады (кумир), немен айалысқанды ұнатады (хобби). т.б. сияқты сұрақтарға жауап алудан басталады. Оның маңыздылығы бұларды білу сол оқушымен әрі қарай әңгімені өрбітуге көмегін тигізеді, яғни күнделікті ең қарапайым әңгімелесудің өзі қарым-қатынасыңызды нығайтып оның бір сәтке болса да сергіп, көңілі көтеріліп қалуына әсер етеді. Мүмкіншілігі шектеулі болған себепті баланың және қамқор ата-ананың көп жағдайда агрессивті күйде жүретінін естен шығармаған жөн. Олар педагогтарға және әлеуметтік қызметкерлерге сеніммен, үмітпен қарайды. Содықтан бұл балаларды қатаң талап қою арқылы үйрету тиімсіз, тіпті қауіпті болуы да мүмкін. Ал олардың басы әр түрлі ойдан бос болмағандықтан тек жүрек арқылы жол табуға болады [3].

Үйден оқитын оқушыда даму жағдайының 3 түрі кездеседі.

Әлеуметтік депривация- баланың басқа адамдармен қарым қатынастың азаюы. Эмоциялық депривация- қоршаған ортаме қарым-қатынаста эмоцияның әлсіз көрінуі, айналаны енжар сезінуі. Сенсорлық депривация- балада әсерлердің әр түрлілігі және қабылдау айқындығының төмендеуі. Олардың ішінде интеллект дамуында физиологиялық қалыс болмаса да өз құрдастарынан 2-4 жылға артта қалған балалар болады. «Қазақ педагогикалық энсеклопедия сөздігінде» ойлауға мынадай анықтама береді. Ойлау – сырттан әсер ететін заттар мен құбылыстардың мида жалпы жәе жанама түрде ұғым арқылы бейнелену. Басқа психикалық функцияларға қарағанда адамның ойы ерекше, белсенді процесс. Ой адамың айналысындағы дүниемен айналыспайынша өздігінен пайда болмайды, ойдағы негізгі мақсат — сұраққа жауап беру, мәселені шешу. Оқушының ақыл-ой белсенділігін өрістету олардың тұлға ретіде жетілуінің маңызды саласы болып табылады. Сондықтан, оқушылардың тапсырмаларды орындау барысында ойлау операцияларын жүзеге асыру тәсілдерін үйретіу қажет. Баланың жеке дара қасиеттерін ,ескере білу. Іс-әрекетке қызықтыра білу: Сабақтан тыс жұмыс түрлерін жоспарлау және оның жүзеге асуына бақылау жасау. Тәсілдер:

Көрнекі- әрекеттік ойлау- заттық құралдық іс-әрекет, ол құрастыру іс әрекетінен көрініс табады (түрлі конструкторлар қолдану).

- Көрнекі бейнелік ойлауға жоғарыда айтылған конструкторлармен жұмыс бейнелік үлгіде емес, сөздік нұсқада болуы тиіс. (Әр түрлі сюжеттік-ролдік және режиссерлық ойындар)

- Сөздік логикалық ойлауды алдымен әдістеме бойынша анықтап алып, оны ары қарай дамытуға «Төртінші артық», «Әңгіменің жетіспейтін бөлігі», «Керісінше айту», «Жақсы мен жаман», т.б. көптеге жаттығуларды қолдануға болады. Баланың психикалық дамуының тежелуінің негізгі себептері әр түрлі болады. Олар: басынан өткен аурулар, әлеуметтік-тұрмыстық жағдай, нашар көруі, құлақ ауруы, т.б. себептер болады. Психикалық дамуының негізгі бұзылыстары-интеллект деңгейі, көбіне таным процестері: зейіні, логикалық есте сақтауы, ойлауы, кеңістікті бағдарлауы, қоршаған ортаны тануы нашар болып келеді. Осындай тұлғалардың психологиялық, сөйлеу тілі және қимыл-қозғалыс дамуларының қарқынының баяулығы байқалады. Олар өзіне өзі қызмет көрсету дағдыларын кеш қабылдайды, қарапайым мектептік білімді де нашар меңгереді. Ақыл-ойын орташа деңгейде бұзылған балаларда қоршаған орта туралы түсінік өте кедей, сондықтан «Айналамен таныстыру» өте маңызды. Ондағы басты мідет балалардың табиғат туралы қароапайым түсінікті меңгеруі, олардың жақынқоршаған ортаны заттар мен құбылыстар туралы түсініктерін молайту және жүйелеу, сонымен бірге тәртіптің дұрыс нормаларын қалыптастыру жатады. Дүниетанымын кеңейтудің мақсаты ақыл-ойы орташа даиыған оқушылардың оқудың бастапқы сатысында алған қоршаған әлем туралы түсінігін кеңейту және бекіту қоршаған әлемде бағдарлаудың практикалық тәсілдерін, өмірлік қажетті икемділіктер мен дағдыларды дамытуды жалғастыру. Табиғат құбылыстары, жыл мезгілінің

ауысуы және табиғат пен қоғамдағы адам өмірінің өзі де кезеңдік түрде болады. Оқушылар бұл қайталанатын, сонымен қатар өмір кезеңдерінің уақыттың ағымдығын мен қайталанбастығын сезінуге және түсінуге тиісті. Бұл үшін балаларды оларды қоршаған табиғат пен қоғаммен өзара қарым-қатынасқа қатыстыру керек. Сондықтан оқушыларға қоршаған орта және әлеуметтік ортада бағдарлау үшін қажетті қызмет, икемділік тәсілдері қалыптасады. Іс-әрекеттік тәсілде ересек адамның басшылығымен меңгеріледі. Оқушылардың даму деңгейіне қарай, мүмкіндігінше біртіндеп оқу үрдісінде муляждар , суреттер, фотосуреттер, сызба бейнелер, шартты белгілер, пиктограммалар ендіріледі. Адам өмірінің әр түрлі кезеңдеріндегі іс-әрекеттері-ересек адамдар дегеніміз кімдер? Ата-аналар, туысқандар, көршілер, құрдастар, кішілер-үлкендер, таныстар, таныс еместер, сенің достарың-ересек адамдар және балалар т.б. Мұғалім мүмкіндігі шектеулі оқушылармен жұмыста оның жеке ерекшелігі ескере отырып барлық материалды сабақта іс-жүзіне асыруға міндетті емес екенін ұмыытпағаны абзал. Оқыту үшін балалардың өмір жағдайына сәйкес және олардың әлеуметтік бейімделулеріне пайдалы болатын мазмұнды таңдау керек. Ал оларға білім беру үшін көп еңбек, ұстаздық жылы сезім мен кішіпейілділік керек. Оларға қарапайым түсініктерді жеткізу оңай шаруа емес. Оларға әсер ету жолдары түрліше. Ұстаз ізденісі әр баланың жан-дүниесіне үңілуден басталады. Бұл балаларды зерттеу ол нені жақсы көреді, нені ұнатпайды, кімді құрмет тұтады (кумир), немен айалысқанды ұнатады. (хобби). т.б. сияқты сұрақтарға жауап алудан басталады. Оның маңыздылығы бұларды білу сол оқушымен әрі қарай әңгімені өрбітуге көмегін тигізеді, яғни күнделікті ең қарапайым әңгімелесудің өзі қарым-қатынасыңызды нығайтып оның бір сәтке болса да сергіп, көңілі көтеріліп қалуына әсер етеді. Мүмкіншілігі шектеулі болған себепті баланың және қамқор ата-ананың көп жағдайда агрессивті күйде жүретінін естен шығармаған жөн. Олар педагогтарға және әлеуметтік қызметкерлерге сеніммен, үмітпен қарайды. Содықтан бұл балаларды қатаң талап қою арқылы үйрету тиімсіз, тіпті қауіпті болуы да мүмкін. Ал олардың басы әр түрлі ойдан бос болмағандықтан тек жүрек арқылы жол табуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Айтбаева А.Б. Коррекциялық педагогика негіздері: оқу құралы. - Алматы: Қазақ университеті, 2011. - 160 б.
2. Қазақстан Республикасының Президенті - Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы «Жаңа онжылдық - Жаңа экономикалық өрлеу - Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» 2010 жыл, 29 қаңтар - Петропавл: Типография, 2010. - 40 б.
3. Шайжанова Қ. Ақыл-ойы кем балалардың эмоциялық көңіл күйінің психологиялық ерекшеліктері:оқу құралдары,- Алматы: Қазақ мектебі, 2010 жыл. № 4 басылым 68-бет.

Иманғали Ф.Қ.[1], Абдакимова Л.А.[2]

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ТӘРБИЕНІҢ АЛАТЫН ОРНЫ МЕН БАҒЫТТАРЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Қазіргі кезеңде білім мен тәрбие берудің мақсаттары мен міндеттері өзгерді, жаңа бағыт алды. Адамгершілік пен имандылыққа, ізгілік пен еркіндікке негізделген жан – жақты дамыған жеке тұлға қалыптастыру қажеттілігін өмірдің өзі туғызып отыр. «Тәрбие, кең

мағынасымен алғанда, қандай да болса бір жан иесіне тиісті азық беріп, сол жан иесінің дұрыс өсуіне көмек көрсету деген сөз».

Адам баласы материалдық және рухани өмірдің ортасында тіршілік етеді де, өзі өмір сүріп отырған қоғамның, ұжымның, мүшесі ретінде өзіндік ақыл - парасатымен, жеке бастың өзіне тән ақыл – ой, ерік – жігер, мінез – құлық ерекшелігімен көрінуге тырысады. Қоғам мүшелерінің бәріне ортақ біркелкі мінез-құлықтық қасиеттің болуы мүмкін емес. Әр адам өзінше жеке тұлға.

Адамдар тұлға болып, өзіндік жеке бас ерекшелігімен бірден дүниеге келмейді. Әрбір жеке тұлғаны қалыптастыру, тәрбиелеп жетілдіру қажет.

Жеке тұлға өзіне тән мінез – құлқындағы, іс – әрекетіндегі, көзқарасындағы ерекшелігімен дараланады [1].

Қоғамдық тұлғаларға ортақ этикалық бірыңғай талаптардың болуына қарамастан, қоршаған орта жөнінде әр адамның қалыптасқан өзіндік ой – пікірінің, көзқарасының болуы, олардың өзі көріп білген құбылысқа деген көзқарасын, ой – пікірін білдіруі заңды құбылыс. Мәселен, біреулер айналасындағы құбылысқа таңдана, тамашалай қараса, енді біреулер сын көзімен қарап, ой қорытуы, сын – пікірлер айтуы мүмкін.

Адамдардың қоршаған ортадағы құбылыстарды түсініп қабылдауы да әр түрлі. Ол әр адамның жеке басына тән физиологиялық, психологиялық, биологиялық ерекшеліктеріне байланысты. Жеке бастың бұл ерекшеліктері адамдардың басқалармен ұжымдық қарым – қатынасында байқалады. Сонымен бірге, адамның өмірде үздіксіз тәрбие құшағында болатынын, бұрынғы игерген білім, білік, дағдылары біртіндеп көмескіленіп, оның орнына жаңа білім, білік, дағдыларды меңгерумен шұғылданатынын ескеруге де тура келеді. Жеке тұлғаның ой - санасының, білім көлемінің толысуына байланысты оның өмірге көзқарасы, белгілі құбылыстарға баға беруінде де өзгерістердің болуы, толысып жаңарып отыруы заңды құбылыс. Бұған қоса, әлеуметтік ортаның, отбасы мүшелерінің, жолдас – жораларының, таныстары мен достарының да белгілі мөлшерде әсер ететінін ескерсек, жеке тұлғаның ерекшелігінің басым болуына оның да ықпалының зор болатынын байқалады.

Бүгінгі күнгі ең маңызды мәселелердің бірі – болашақ жастарды қандай идеологиялық негізде тәрбиелейміз, оның адамгершілік саналары мен әлеуметтік бағдары қандай болмақ деген сұрақтарға жауап іздеп, оның жолдары мен әдіс – тәсілдерін таңдау.

Қазіргі таңдағы колледж өміріндегі маңызды міндеттердің бірі тұтас педагогикалық үрдіс құру болып табылады. Оның негізгі құрамдас бір бөлігі – тәрбие. Тәрбие ісімен айналыспас бұрын алдымен оның мазмұнын анықтап алу қажет.

«Болашақ ұрпағымызды тәрбиелегенде, оларға жастайынан имандылық пен ұлттық қасиеттерді сіңіре білсек, сонда ғана біз ұлттық рухы дамыған, Отанының гүлденуіне өз үлесін қоса алатын азамат өсіре аламыз» деген болатын. Тәрбие мақсатты процесс. Тәрбие мақсаты айқын әрі нақты өмір жағдайына сай белгіленсе ғана өз нәтижесін дұрыс береді. Осыған орай колледжіміздің білім алушыларды оқыту мен тәрбиелеуде алдына қойған мақсаттарының бірі – жеке тұлғаның ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде қалыптасуы мен дамуы және болашақ мамандық иесі болып мамандығын жан – жақты игеруі үшін қажетті жағдайлар жасау, ана тілін, ұлттық салт дәстүрлерді сақтау, ақпараттану, денсаулығын нығайту жас жеткіншектердің бойындағы ерекше қабілеттілікті, дарындылықты тани білу, оның одан әрі дамуына бағыт – бағдар беру сияқты құқтарын іске асыру болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін колледждің педагогикалық ұжымы алдына бірқатар міндеттер қойып және оны жүзеге асыруда [2]. Тәрбие жұмысы сегіз бағытта жүргізіледі:

Қазақстандық патриотизм және азаматтық тәрбие, құқықтық тәрбие; Рухани – адамгершілік тәрбие; Ұлттық тәрбие; Отбасы тәрбиесі: Еңбек экономикалық және экологиялық тәрбие; Көпмәдениетті және көркем эстетикалық тәрбие; Зияткерлік тәрбие, ақпараттық мәдениет тәрбиесі; Дене тәрбиесі және салауатты өмір салтын қалыптастыру.

Яғни, білім беру ұйымдарында денсаулығы зор, рухани дүниесі бай, адамгершілікті, тәуелсіз жеке тұлғаны қалыптастыруға ықпал ететін, азаматтылыққа, отансүйгіштікке,

зиялылыққа, адам құқтары мен бостандықтарын, мемлекеттік рәміздер мен ұлттық дәстүрлерді сыйлауға, жастардың бойында экстремизм мен түрлі радикалды ағымдарға қарсы әрекет ете алатын дағдылар, отбасылық тәрбие жүйесін жандандыру және отбасын колледждегі тәрбие жүйесіне араластыру болып табылады. Тәрбие жүйесінің барлық қызметі студенттер білім алу барысында студент тілегіне сай келетін, жеке сапаларын дамыту мүмкіндігіне бағытталған. Осындай жұмыстарды үнемі жүргізу студент бойындағы талант көзін ашып, тілін байытуға, қиялын ұштауға, әрбір студентті толық зерттеуге өз әсерін тигізеді. Студенттермен колледжге келген алғашқы күндері мен аптасында жүргізілген қарқынды, педагогикалық маңызды жұмыстардың мәні ерекше: нақты осы кезде оларда қолайлы орта туғызып, оларға жаңалық көрінетін педагогикалық ұжым тарапынан мақсатқа бағытталған мотивация, колледждегі қарым – қатынас стилі, оқу еңбегіне деген жоғары мәдени көзқарастарға мейлінше қатты көрініс табады.

Колледжде тұлғаның түрлі қызметтер саласында өзін - өзі көрсетулері үшін жағымды жақсы жағдайлар құрылған. Колледжде студенттер үшін дәстүрлі түрде студенттер күні, мұғалімдер күні және т. б. іс - шаралар өткізіледі және түрлі үйірмелер жұмыс жасайды.

Жастардың ислам дініне оң көзқарасын қалыптастыру, соңғы кезде елімізде етек жайған теріс ағымдардың алдын алу мақсатында бас имаммен кездесу өткізіледі. Колледждегі тәрбие жұмысы нәтижелі мақсатқа құрылған тәртіппен жұмыс атқарғанда ұлтжанды, іскер, жігерлі тұлға қалыптасады.

Қазіргі қоғамымызда болашақ ұрпақты тәрбиелеуде әр ұстаз өз шеберлігін оқу – тәрбие үрдісінде жаңа педагогикалық технологияны жетік меңгерумен қатар шығармашылықпен жұмыс жүргізуге тиіс. Жас шыбық иілуге қандай икемді болса, жасөспірім де тәрбиені қабылдауға солай бейім. “Ел боламын десең, бесігіңді түзе” – деп заманымыздың заңғар жазушысы айтқандай, ел болашағы - жасөспірімдердің саналы да өнегелі тәрбиесіне тікелей байланысты [3]. Осы қағиданы, ережелерді жүзеге асырғанда біз болашағымызға зор сеніммен қараймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жанабаева Р.А. Қазақ халық педагогикасының патриоттық-ерлік тәрбиесі дәстүрлерін оқу-тәрбие процесінде пайдалану. Оқу құралы. - Алматы, 2019. –46 б.
2. Қ., Сейталиев Қ. Ауыз әдебиетіндегі адамгершілік тәрбие мәселелері - Қазақстан мектебі, 2019. – №2.
3. Келімбетов Н.Тәлім-тәрбие хрестоматиясы. – Алматы, Рауан, 2018 –161 б.

Сенкубаев С.Т.[1], Баилов А.И.[2]

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ ОЗЫҚ ҮЛГІЛЕРІН ПАЙДАЛАНУ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Халық педагогикасы мыңдаған жылдар бойы халықпен бірге жасасып, тәжірибесі мен құнды идеялары толысып, жетіліп, ұрпақтан ұрпаққа үзіліссіз бірізділікте беріліп келеді.

Тарихи педагогикалық әдебиеттерге жасаған талдау тәрбие мәселесіне тарихи дамудың барлық кезеңінде аса назар аударғанын дәлелдейді.

Ұлы Түркі қағанаты дәуіріндегі Орхон Енисей ескерткіштеріндегі (YI-YIII ғ.ғ.) жазбаларындағы тәлімдік саясат сөздері өзінің тендесі жоқ өнегесімен жүрек тербейді. «Бізге

жеңіс әперген жер- суымыз- Отанымыз деп білу керек... Қандай қағанат болмасын, оның халқының арасында пәтуасыз (жалқау, оңбаған) табылса, онда сол халықтың қанша соры бар десеңізші! - Құлақ қойып тыңдаңыздар, тереңнен ойланып, толғаныңыздар... су ағысы тартылса, жас жапырақ қурайды, адамдардан күш кетсе жат кісіге бағынады... Менің ағам мені адам етті... Аштықты тоқтықты түсінбейсің... Өлімнен ұят күшті... Адам ұлының бәрі өлмес үшін туады...» деп жазылған. Одан беріректе (IXғ.) ғұмыр кешкен Қорқыт атаның мұрасындағы тәлімдік өсиет бүгінгі ұрпақ үшін де аса маңызды. «Анадан өнеге көрмеген қыз жаман, атадан тағылым алмаған ұл жаман... Қонағы жоқ қараша үйден құлазыған дала артық»,-дейді.

Қазақ даласына араб шығыс мәдениетінің тарауы (X-XY ғ.) исі түркі халықтарының ғұламалары дүниеге әкелді. Ғұламалардың еңбектерінде педагогикалық, психологиялық, философиялық, дидактикалық, әдіснамалық ой- пікірлер өріліп жатыр. Ғұлама ойшылдардың бізге жеткен мұраларында әдет, мінез, бақыт, дағды, ақыл-парасат, имандылық, мейірімділік, әділеттілік тұрғысындағы ұлағатты өсиетнамалар тұнып тұр. Ұл мен қыз тәрбиесі, бала мен ата-ананың қарым қатынасы, ұлттық мен неке, адам бойындағы ұнамды, ұнамсыз моральдық-этикалық қасиеттер ойшылдар шығармаларының алтын арқауы.

Ұлттық тәрбие физиологиялық, экономикалық, рухани психологиялық адамгершілік эстетикалық қатынастар жатады. Ғылыми философиялық, психологиялық әдебиеттерде ұлттық тәрбиесі жалпы тәрбиенің аса маңызды құрамды бөлігі екендігі айқындалған [1].

Ұлттық деген ұғым педагогика, психология, философия ғылымындағы арнайы категория. Тарихқа көз жіберсек, ұлттық ұғымы көп ғасырлы халық мұрасымен байланысты. Тұтастай алғанда педагогикалық зерттеулердің негізінде ұлттық тәрбиесі ұғымына әр қырынан анықтама берілген.

Ұлттық тәрбие қоғамдық құбылыс болып есептеледі. Қоғамдық ортаның шағын бір бөлігі ретінде балаға өмірге жолдама береді, көзқарасының, әдет- ғұрпының ірге тасын қалайды. Еліміздің өміршеңдігі ұлттық жағдайымен тығыз байланысты.

Қоғамның дамуы әрбір адамның дамып, жетілуіне байланысты, яғни оның біліміне, саналылығына, қоғам үшін жан аямай, шексіз беріле қызмет істеуіне тікелей байланысты. Осындай игі қасиеттерді қоғамның болашақ мүшелері, болашақ ата-ана, балаларымыздың бойына жастайынан сіңіріп тәрбиелеуіміз қажет. Бұл әлеуметтік, қоғамдық бүкіл халықтық маңызы бар мәселені жоғары дәрежеде шешуде «ұлттық» жетекші рөл атқарады [2].

Ұлттық тәрбие -адам баласы тарихи дамуының барысында қалыптасып және үздіксіз дамып келген. Ол алғашқы қауымдық құрылыстың ыдырау кезінде пайда болған әлеуметтік және шаруашылық негіздерінің бірлігі. Әрқашан қоғаммен, оның көп салалы қатынастарымен, рухани байлығымен тығыз байланыста өмір сүрген. Сондықтан жоғарыда айтылған міндеттердің ішінде қазіргі кезде ұлттық тәрбиесінің өзекті мәселесінің бірі ұлттықның адамгершілік тәрбиесі болып табылады.

Ұлттық тәрбие үдерісінде жеке бастың адамгершілік белгілері: гуманизм сезімі, қайырымдылық, сезімталдық, парасаттылық, ұқыптылық, жауаптылық, тәртіптілік, кішіпейілділік, әдептілік, мейірімділік, еңбек сүйгіштік т.б. қасиет сапалар қалыптасады.

Ұлттық тәрбие қоғамдық мақсат негізінде өмір сүретін, адамның алғашқы адамгершілік әліппесін үйретететін адамгершілік мектебі болып есептеледі.

Халықтық педагогика ұлттық тәрбиенің негізі болып саналады. Өйткені адамның жеке басының мінез-құлқын қалыптастыру, оның бойына адамгершілік қасиеттерді сіңіру көбіне үйде ата-ананың тікелей әсерімен жүзеге асады.

Халқымыздың ұлттық ерекшілігі саналатын үлкенді сыйлау, кішіге қамқорлық, бауырмалдық, кеңпейілділік қасиеттерін заманымыздың қайта түлеуіне байланысты жас ұрпақтың бойына сіңіріп өсірсек деген мақсат әсіресе, тәрбие саласы қызметкерлерінің, ата-аналардың алдында кезек күттірмес міндет болып отыр.

От ертеден бері ұлттық тұтқасы болып саналады. Ата-бабамыз қазақ халқының тұрмыс тіршілік сөзінде «менің үйім» деген ұғымның орнына «менің ұлттықм» сондай-ақ бір үйдің орнына «бір түтін» деп үй иесін «отағасы» деп атаған.

Бүкіл табиғаттың, бүкіл адамзат тіршілігінің барлығының түп тамыры-күн, су, ауа, от деген ұғымдармен анықталады. Осыған орай «ұлттық» сөзінің алынуы табиғаттың, қоғамның бүкіл тіршіліктің даму заңдылығындағы «от» деген ұғыммен байланысты болған. Оттың үнемі маздап жанып, айналасына жылу, жарық берумен ұлттықның да бір-біріне деген оттай жалындаған ыстық сезімі, жылы мейірімі бірін-бірі бағалауы, қайырымдылығы, құрметі халықтың дәстүрі негізінде алынған.

Сан ғасырлық тарих бетіне үңілсек, қазақтың ұлттық тәрбиесінен нәр алған талай әлемге әйгілі, елін қорғаған батыр, билерді, орақ тілді, от ауызды шешендерді, топ жарған жыршы, термешілерді білеміз. Сондай-ақ шығыс философтары мен ойшылдар өздерінің ой-пікірлерінде халықтық педагогиканың негізін қалаған оның тәлім-тәрбиелік мәнін ашқан ұлттық салт дәстүрлердің маңызына тоқталған [3].

Жалпы адамзат қауымының әр кезеңдерінде пайдаланған дәстүр- салттардың түрлері көп. Олар бір ұлтқа тән халықтық дәстүр, өмірде жиі пайдаланатын туысқандық және ұлттықлық дәстүр деп те жіктеле береді. Ендеше, дәстүр дегеніміз не? Түсіндірме сөздікте:- «Дәстүр дегеніміз- жалпы халық болып қабылдаған тәртіптің түрлері мен қоғамдық ережелердің жиынтығы»,- деп анықтама береді. Немесе әдет-ғұрыптар мен салт-дәстүрлердің жиынтығы деп те айтамыз. Салт - адамдардың қоғамдағы қарым- қатынастарын реттейтін ережелер. Бүкіл ұлттық дәстүріміздің темір қазығы тәрізді, қазақтың ежелден келе жатқан ата салты «жеті атаға дейін қыз алыспау» дәстүрінің орны бөлек. Халқымыз бұл дәстүрді сонау Фараби мен Қорқыт замандарынан немесе VIII-IX ғасрлардан қалыптастырғаны белгілі. Мінеки, халқымыздың бұл дәстүрді ұстанғанына он екі ғасырдай өтіпті. Сонда бұл дәстүрдің құндылығы неде? Бұл сауалға жауап беру үшін ең әуелі салыстырмалы түрде кешегі XIX ғасырдың басында ашылған, күллі адамзаттың мақтанышына айналған «дарвинизм» ілімін еске алуға тура келеді. Анығырақ айтсақ, оның «табиғи сұрыптау» атты жаңалығы осынау ұлттық дәстүрімізбен тікелей тамырлас екенін ашып айтқан жөн. Оның үстіне, бұл дәстүрдің басқа елдерде сирек кездесетінін еске ала отырып, тіпті өзімізбен туыстас түркі халықтарында да, «жеті атаға дейін қыз алыспау дәстүрі» толық сақталынбайды.

Бүгінгі адам баласының ұрық тазалығы жайында түсінігі қандай деген заңды сұрақ бой көтереді. Олар ұлттықн құруға дайындық дегенді тек материалдық жағын ескеретіндіктен арақ- шарап пен ішімдіктердің неше алуан жойқын түрлерінің мол болуын қарастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Иманбаева С.Т. Оқушыларды ұлттық жауынгерлік дәстүр арқылы баулудың педагогикалық негіздері: Пед.ғыл.канд.дисс. - Алматы,Туран 1997. – 126 б.
2. Жумаканов А.Р. Патриотическое и интернациональное воспитание в школе. - Алма-Ата, Мектеп, 1971. – 140с.
3. Құсайынова Д.С. Әлия мен Мәншүк ерлігінде жоғары сынып оқушыларын патриоттыққа тәрбиелеу. пед.ғыл.кан.дисс.. - Алматы, Мектеп 1999. – 135б.

Иманғали Ф.Қ.[1], Баилова С.К.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Қазіргі білім беру жүйесінде танымдық қызығушылықты қалыптастыру - білім алушының жалпы білім деңгейін көтерудің, оның тұлғалық және танымдық дамуын қамтамасыз етудің басты мақсаттарының бірі. Танымдық қызығушылық білім беру үдерісінің негізін құрағандықтан, ол оқушылардың оқуға, жаңа білімді меңгеруге деген ынтасын, құлшынысын арттырады. Бастауыш сынып оқушыларында танымдық қызығушылықты қалыптастыру әрбір мұғалімнің міндеті болып табылады. Бұл процесс балалардың сабаққа деген қызығушылығын қалыптастырып, олардың өздігінен білім алуға деген ықыласын арттырады.

Танымдық қызығушылық - бұл адамның белгілі бір құбылысқа, іс-әрекетке немесе білімге деген ішкі ынтасы, оны зерттеуге деген ықыласы. Танымдық қызығушылықтың негізінде оқушының өз бетінше білім алу әрекеті жатыр. Оқушының білімге деген қызығушылығы мен ынтасы оның жеке дамуына, шығармашылық әлеуетін арттыруға, дүниетанымын кеңейтуге әсер етеді [1].

Танымдық қызығушылықтың басты ерекшелігі оның субъективті сипаты, яғни бұл сезім, ішкі құлшыныс оқушының өзінен туындайды. Танымдық қызығушылық оқушының білімге, жаңа ақпаратқа және дағдыларға деген қажеттілігін қалыптастырады. Бұл қызығушылық баланың дамуының алғашқы кезеңдерінен бастап қалыптаса бастайды, ал бастауыш мектеп кезеңі - осы қызығушылықты дамыту үшін ең қолайлы кезеңдердің бірі болып табылады.

Танымдық қызығушылықтың қалыптасуы педагогикалық және психологиялық теориялармен тығыз байланысты. Қазіргі заманғы зерттеулер бойынша, танымдық қызығушылық баланың белсенді танымдық қызметін қажет етеді, ол мектепке дейінгі және бастауыш мектеп кезеңінде ерекше маңызға ие.

Танымдық қызығушылық оқушының оқу процесіне деген эмоциялық қатынасын білдіреді. Егер сабақ қызықты, эмоциялық тұрғыдан тартымды болса, оқушының оқу процесіне деген қызығушылығы артады. Бұл жағдайда бала білімді тек міндетті түрде емес, қызығушылықпен меңгеруге ұмтылады.

Танымдық қызығушылықтың когнитивті аспекті баланың білімді игеру үдерісіндегі белсенділігін сипаттайды. Оқушы тек ақпаратты қабылдап қана қоймай, оны өңдеп, жаңа білім қалыптастыруға тырысады. Бұл оқушының өзіндік танымдық қызметін дамытуға, ойлау қабілетін жетілдіруге ықпал етеді.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын қалыптастыру үшін әртүрлі педагогикалық әдіс-тәсілдер мен құралдар қолданылады. Олардың басты мақсаты - оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз ету, олардың танымдық белсенділігін арттыру және оқу барысында қызығушылықты ояту.

Ойын әдістері оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Ойын арқылы балалар оқудың қиын және күрделі жақтарын жеңіл әрі қызықты түрде меңгереді. Мысалы, «Сиқырлы қорап» ойыны, «Құпия тапсырмалар» ойындары оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың ынтасын ашады. Ойын барысында

оқушылар білім алады, бірақ бұл процесс олар үшін қызықты әрі есте қаларлықтай болады [2].

Бұл әдіс оқушыларды ойлануға, терең түсінуге және білімін тексеруге бағыттайды. Сұрақтар арқылы мұғалім оқушының қызығушылығын тудыруы мүмкін, әрі олар сабаққа белсенді қатысады. Мысалы, тақырып бойынша қызықты сұрақтар қойып, оқушының өз ойын білдіруіне мүмкіндік беру арқылы танымдық қызығушылықты арттыруға болады.

Бұл әдістер оқушының танымдық әрекетін белсенді түрде ұйымдастыруға негізделген. Интерактивті тақта, түрлі бейнемазмұндар мен онлайн тапсырмалар оқушылардың назарын аударып, сабақтың сапасын арттырады. Оқушылар оқу процесінде түрлі құралдарды пайдалана отырып, өз білімін жетілдіреді.

Оқушылар тек теориялық біліммен шектелмей, тәжірибе жасау арқылы дағдыларын дамытады. Мысалы, табиғат құбылыстарын зерттеу, математикалық есептерді шешу және тәжірибе жасау балалардың танымдық қызығушылығын арттырып, олардың ойлау қабілеттерін дамытады.

Оқушылар шығармашылық тапсырмалар орындау арқылы өз танымдық қызығушылығын қалыптастыра алады. Мысалы, оқушыларға белгілі бір тақырып бойынша қысқаша әңгіме жазу немесе сурет салу тапсырмалары беріліп, олар өздерінің шығармашылық ойлау қабілеттерін дамыта алады. Бұл әдіс оларды жаңа білімді өздігінен іздеуге ынталандырады.

Мұғалім - оқушының танымдық қызығушылығын қалыптастыруда негізгі тұлға болып табылады. Оның міндеті - балаларды тек біліммен қамтамасыз ету ғана емес, сонымен қатар олардың танымдық қызығушылығын ояту, шығармашылық қабілеттерін дамыту болып табылады. Мұғалімдер сабақ барысында оқушылардың қызығушылығын тудыратын түрлі әдістерді қолдана отырып, оқыту процесін ерекше әрі тартымды ете алады.

Мұғалім сабақтың тақырыбын қызықты әрі тартымды түрде ұсынуы тиіс. Мысалы, тақырыпқа қатысты қызықты сұрақтар, мысалдар немесе өмірден алынған жағдайлар арқылы оқушылардың назарын аударып, олардың қызығушылығын арттыруға болады.

Оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру үшін жеке және топтық жұмыстарды ұйымдастыру маңызды. Топтық жұмыстар барысында оқушылар өзара пікір алмасып, бірге жұмыс істей отырып, білімін кеңейтеді және жаңа идеяларды талқылайды [3].

Оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру үшін заманауи ақпараттық технологияларды пайдалану маңызды. Оқушыларға онлайн тесттер, түрлі интерактивті тапсырмалар, ойындар ұсыну олардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын қалыптастыру - білім беру үдерісінің маңызды аспектісі. Танымдық қызығушылықтың қалыптасуы балалардың ойлау қабілетін, шығармашылық дағдыларын дамытады, сондай-ақ оқу процесіне деген белсенді қатысуды қамтамасыз етеді. Заманауи педагогикалық әдістер мен тәсілдер арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыруға болады, ал мұғалімнің ролі бұл үдерістің тиімді әрі нәтижелі болуына негіз болады. Әр оқушының жеке қызығушылығын ескере отырып, әртүрлі әдістерді қолдану - білім беру сапасын арттырудың кепілі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ж. А. Қоянбаев. Педагогика. Алматы: Білім. 2018 ж. – 46 б.
2. Б. С. Тажибаева. Бастауыш мектепте танымдық қызығушылықты дамыту әдістері. Астана: Фолиант. 2017 ж. – 81 б.
3. Р. Ә. Мұхамедова. Бастауыш сынып оқушыларын шығармашылыққа баулу. Алматы: ЖШС "Кітап". 2019 ж. -101 б.

Иманғали Ф.Қ.[1], Джурманова В.П.[2]

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ДИДАКТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Қазіргі қоғамда ақпараттық технологиялар мен жаһандану процесі қарқынды дамып, білім беру саласына да жаңа талаптар қоюда. Олардың бірі - білім беру үдерісіндегі жаңа әдіс-тәсілдерді енгізу. Қазақ тілін оқытуда да дәстүрлі әдістерден заманауи, инновациялық тәсілдерге көшу қажеттілігі туындады. Қазақ тілінің дамуы мен қолдану аясын кеңейту мақсатында, қазіргі дидактикалық әдістерді тиімді пайдалану оқу процесінің сапасын арттыруға ықпал етеді. Оқытудың тиімділігін арттыруда жаңа әдістер мен тәсілдердің маңызы зор. Олар оқушылардың белсенділігін, шығармашылық қабілеттерін, тіл үйренудегі қызығушылығын арттырады.

Дидактика - білім беру процесін зерттейтін педагогика саласы. Бұл сала қазіргі уақытта үнемі дамып, жаңарып отыр. Оқытудың жаңа әдістері мен тәсілдері педагогикада тың өзгерістер алып келді. Заманауи дидактикалық әдістер тек білімді беріп қана қоймай, сонымен қатар білім алушының жеке тұлғасын дамытуға бағытталған. Қазақ тілін оқытуда қолданылатын заманауи әдістер оқушылардың қызығушылығын оятып, білімді шығармашылық тұрғыда меңгеруге мүмкіндік береді [1].

Бұл әдістер оқу процесіне оқушыны белсенді түрде тартуға бағытталған. Оқушылар өз пікірлерін айтуға, сұрақтарға жауап беруге, топтық жұмыста бірлесе әрекет етуге мүмкіндік алады. Мұндай әдістер оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға, сөздік қорын байытуға ықпал етеді. Мысалы, "Миға шабуыл", "Ақылшы сұрақтар", "Сәйкестендіру" сияқты әдістер қолдану арқылы қазақ тілін оқыту қызықты әрі тиімді болады.

Бұл әдіс оқушыларды ойлауға, мәселені шешуге, өз пікірлерін дәлелдеп айтуға үйретеді. Оқытушы проблемалық тапсырмалар мен сұрақтар қойып, оқушының мәселеге байланысты өз шешімін табуын қамтамасыз етеді. Мұндай тәсіл оқушының аналитикалық ойлауын дамытады және қазақ тілінде еркін сөйлей білуге мүмкіндік береді.

Бұл әдіс оқушыларды шығармашылық тұрғыда жұмыс жасауға шақырады. Оқушылар бір тақырыпты таңдап, оны зерттеп, қорытынды жасап, нәтижені топпен немесе жеке түрде көрсетеді. Жобалық әдіс қазақ тілін оқытуда оқушылардың тілдік дағдыларын ғана емес, олардың шығармашылық қабілеттерін де дамытуға бағытталған. Оқушы өз зерттеулері мен шығармашылық жұмыстары арқылы қазақ тілінде еркін сөйлеуді үйренеді.

Қазіргі таңда ақпараттық технологияларды білім беру саласында қолдану өте тиімді. Қазақ тілін оқытуда интернеттегі ресурстар, онлайн ойындар, бейнемазмұндар, интерактивті платформалар мен қосымшалар оқушылардың қызығушылығын арттырып, білім беру процесін тиімді етеді. Бұл әдістер тіл үйренушілерге әртүрлі формада тапсырмаларды орындауға, грамматикалық ережелерді меңгеруге мүмкіндік береді [2].

Қазақ тілін оқытудың заманауи дидактикалық әдістерінің тиімділігі бірнеше бағыт бойынша көрінеді:

Интерактивті әдістер, жобалық және проблемалық оқыту әдістері оқушыларды оқыту процесіне белсенді түрде тартуға мүмкіндік береді. Олар тапсырмаларды орындау барысында өз пікірін білдіріп, сұрақтарға жауап беріп, өз шешімдерін табуға тырысады. Бұл олардың шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытады.

Қазақ тілін үйретуде жаңа әдістердің қолданылуы оқушылардың тілдік дағдыларын толыққанды қалыптастыруға ықпал етеді. Оқушы тыңдау, оқу, жазу және сөйлеу дағдыларын бір уақытта дамыта алады. Бұл әдістер тіл үйренушілердің сөздік қорын кеңейтеді, қазақ тілінде еркін сөйлеу дағдыларын қалыптастырады.

Қазақ тілін оқыту кезінде қолданылатын жаңа әдістер оқушылардың қызығушылығын арттырады. Олар оқытудың тек біржақты емес, көптүрлі және интерактивті болуын ұнатады. Әртүрлі әдістер арқылы оқушылардың тілге деген қызығушылығы артып, білімге деген мотивациясы жоғарылайды.

Заманауи әдістер оқытудың нәтижелілігін арттырады. Оқушылар алған білімдерін күнделікті өмірде қолдануға, оны тереңірек түсінуге мүмкіндік алады. Мысалы, жобалық әдіс оқушыға белгілі бір тақырып бойынша тереңірек зерттеу жүргізуге және осы тақырыпты қазақ тілінде жүйелі түрде түсіндіруге дағдыландырады.

Ақпараттық технологиялардың көмегімен білім беру үдерісі жаңа деңгейге көтеріледі. Онлайн платформалар мен мобильді қосымшалар арқылы оқушылар сабақ барысында жаңа тақырыптарды жеңіл меңгеріп, тапсырмаларды тиімді орындауға мүмкіндік алады. Осылайша, оқушыларға ыңғайлы уақытта білім алу мүмкіндігі туады.

Қазақ тілін оқытудағы заманауи әдістерді қолданудың кейбір мысалдары:

Бұл әдіс сабақтың басында қолданылып, оқушылардың білім деңгейін анықтауға көмектеседі. Мысалы, жаңа тақырыпты бастамас бұрын оқушыларға сұрақтар қойылып, олардың өз білімдерін көрсете алуына жағдай жасалады. Бұл әдіс оқушылардың тілдік қорын белсенді пайдалануына мүмкіндік береді.

Рөлдік ойындар оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамытуда тиімді әдіс болып табылады. Мысалы, оқушылардың арасында түрлі әлеуметтік рөлдерді бөліп, оларды сол рөлде қазақ тілінде сөйлесуге ынталандыру арқылы тіл үйренушілердің сөйлеу дағдылары жақсарады.

Қазақ тілін оқытуда арнайы бағдарламалар мен қосымшаларды пайдалану өте тиімді. Мысалы, "Duolingo", "Memrise" және басқа да тіл үйрету қосымшалары арқылы оқушылардың сөздік қорын байытуға, грамматикалық ережелерді пысықтауға болады.

Оқушылар қазақ тілінде түрлі тақырыптар бойынша жобалар жасап, оны сынып алдында қорғау арқылы өз білімдерін көрсете алады. Бұл әдіс оларды өз пікірін жеткізуге, тақырыпты терең түсінуге және қазақ тілінде еркін сөйлеуге үйретеді [3].

Қазақ тілін оқытудағы заманауи дидактикалық әдістер оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың тілдік дағдыларын белсенді дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдістер білім беру процесін қызықты әрі тиімді етеді, оқушылардың шығармашылық және танымдық қабілеттерін жақсартады. Сонымен қатар, жаңа әдістер қазақ тілін оқытуда терең білім алуға, қазақ тілінің мәдениеті мен тарихын түсінуге ықпал етеді. Осылайша, заманауи дидактикалық әдістер қазақ тілін оқытудың тиімділігін арттырып, оның дамуына оң әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. С. Ә. Бейсенбаева. Қазақ тілін оқытудың инновациялық әдістері. Астана: Фолиант. 2018 ж. -66 б.
2. Н. Ж. Ержанова. Қазақ тілін оқытуда жобалық әдістің рөлі. Алматы: Қазақ университеті. 2016 ж. -80 б.
3. Г. Б. Мұхамбетова. Заманауи педагогикалық технологиялар және әдіс-тәсілдер. Шымкент: Қазығұрт. 2019 ж. -77-99 б.

Иманғали Ф.Қ.[1], Ильясова И.Р.[2]

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ҚИЯЛЫН ДАМЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Қиял - адам баласының ерекше психологиялық қабілеті болып табылады. Қиял арқылы адам қоршаған орта мен өз тәжірибесінің негізінде жаңа бейнелерді, оқиғаларды, идеяларды ойлап табады. Мектеп жасына дейінгі балалардың қиялының қалыптасуы олардың тұлғалық дамуына, шығармашылық қабілеттерінің артуына, білім алу мотивациясына үлкен ықпал етеді. Осы кезеңде қиялдың дамуы баланың эмоциялық және когнитивті дамуымен тығыз байланысты. Бала өзінің өміріндегі алғашқы тәжірибелеріне негізделген жаңа ойлар мен бейнелер жасайды, бұл оның өмірді түсінуін тереңдетеді және әлеуметтік ортаға бейімделуіне көмектеседі. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балалар қиялын зерттеу - олардың психикалық дамуындағы маңызды аспект болып табылады [1].

Қиял - бұл адамның психикалық қызметі, ол адамның нақты өмірде көрмеген немесе бастан өткізбеген құбылыстар мен объектілердің бейнелерін ойлап табуға негізделген. Қиял адамның ойлау қабілетінің дамуының маңызды көрсеткіші болып табылады және шығармашылық процестердің қайнар көзі болып табылады. Қиялдың дамуы баланың танымдық процестеріне, оның әлемді қабылдауы мен түсінуіне үлкен әсер етеді.

Психологтардың пікірінше, қиял үш түрге бөлінеді:

Еліктеу қиялы - бала өз тәжірибесінде көрген және сезінген нәрселерден жаңа бейнелер мен идеялар ойлап табады.

Креативті қиял - бала жаңа нәрселер ойлап табуға, бұрын көрмеген әлемдер мен мүмкіндіктерді құруға қабілетті болады.

Тұлғалық қиял - бала өзін басқаша түрде елестетіп, қиял әлемінде түрлі рөлдерге еніп, өзіне жаңа қасиеттер мен ерекшеліктер қосады.

Қиялдың дамуымен баланың танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік дағдылары да қалыптасады. Осы себепті мектеп жасына дейінгі кезеңдегі қиялды зерттеу баланың тұлғалық дамуындағы маңызды бір қадам болып табылады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қиялы ерекше және толыққанды сипатқа ие. Бұл жастағы балалар үшін қиял — олардың ойлау және сезіну процестерінің ажырамас бөлігі. Баланың қиялы өмірдің ерте кезеңдерінде қалыптаса бастайды және олардың әлемді түсіну қабілетімен тығыз байланысты.

Қиялдың ерте кезеңде қалыптасуы 2-3 жас аралығында балалар өз тәжірибесіне негізделген қарапайым қиял бейнелерін жасай бастайды. Олар шынайы өмірдегі нәрселерді ойлап табады және оларды өздеріне арналған қиял әлеміне енгізеді. Бұл кезеңде бала жаңа сөздер мен ұғымдарды үйренеді, қиялдың көмегімен жаңа әлемдерге сапар шегеді.

Қиял мен ойынның байланысы мектеп жасына дейінгі кезеңде қиял мен ойын тығыз байланысты. Ойын барысында балалар өз қиялдарын қолданады, олар әртүрлі рөлдерге еніп, жаңа жағдайлар мен оқиғаларды ойлап шығарады. Ойын бала үшін қиялды дамытуға арналған тиімді құрал болып табылады. Бұл кезеңде бала рөлдік ойындар арқылы әлемді түсінуге және өз эмоцияларын басқаруға үйренеді.

Тақырыптық қиял 4-6 жас аралығындағы балалар үшін қиялдың жаңа деңгейі пайда болады. Олар ертегілерді, аңыздар мен мифтерді тыңдай отырып, қиялының шекарасын кеңейтеді. Баланың қиялы тек өз тәжірибесімен шектелмейді, ол шындықты елестету мен жаңа, болмысқа сай емес идеяларды ойлап табуды қамтиды. Бұл жастағы балалар жиі фантастикалық кейіпкерлер мен әлемдерді елестетіп, солармен әрекет етуді бастайды.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қиялын зерттеу үшін әртүрлі әдістер қолданылуы мүмкін. Бұл әдістер бала қиялының дамуын, оның шығармашылық қабілеттерін және ойлау процесін бағалауға мүмкіндік береді [2].

Балаларға белгілі бір тақырып бойынша сурет салу тапсырмасы берілгенде, олардың қиялының деңгейін бағалауға болады. Сурет салу барысында бала өзін еркін сезінеді, ол өзінің ішкі әлемін бейнелеуге мүмкіндік алады. Сурет салу әдісі арқылы баланың әлемді қалай қабылдайтынын, қиялының қаншалықты кең екенін бағалауға болады.

Бала ойнау барысында қиялын қолданады. Рөлдік ойындар мен басқа да шығармашылық ойындар арқылы баланың қиялын, оның шығармашылық әлеуетін, қиялдағы әлеміне қалай енетінін бақылауға болады.

Балаларға ертегілер мен әңгімелерді өз қиялдары бойынша құрастыру тапсырмасы берілгенде, олардың қиялының тереңдігін және шындық пен қиял арасындағы шекараны қалай ажырататынын көруге болады. Бұл әдіс баланың шығармашылық қабілеттерін, тілдік дағдыларын және қиялының дамуын көрсетеді.

Балаларға сұрақтар қойып, олардың жауаптарын тыңдай отырып, олардың қиялының ерекшеліктерін зерттеуге болады. Мысалы, "егер сенде ұшақ болса, қайда ұшар едің?" деген сияқты сұрақтар балалардың қиялдарын тексеруге мүмкіндік береді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қиялы тек шығармашылық қабілеттерін дамытумен ғана шектелмейді, ол баланың жалпы психологиялық және когнитивтік дамуына да ықпал етеді.

Қиял балалардың әлемді қабылдауын кеңейтеді. Олар жаңа сөздер мен түсініктерді үйрену барысында қиялын қолдана отырып, білімін кеңейтеді. Қиял баланың логикалық ойлауын, тілін және ойлау жылдамдығын дамытады.

Қиял арқылы балалар өз сезімдері мен эмоцияларымен жұмыс істей алады. Олар қиялда өздерін түрлі кейіпкерлер ретінде елестетіп, эмоциялық тәжірибелер алады. Бұл баланың эмоционалдық интеллектісін қалыптастыруға көмектеседі.

Рөлдік ойындар мен қиял әлемдерінде балалар өзара әрекеттесуді үйренеді. Олар басқа балалармен қарым-қатынас жасап, түрлі әлеуметтік рөлдерге ену арқылы өзара сыйластықты, ынтымақтастықты және мәселелерді шешу дағдыларын қалыптастырады [3].

Мектеп жасына дейінгі балалардың қиялының зерттелуі олардың психологиялық, эмоционалдық және когнитивтік дамуын түсінуге маңызды мүмкіндік береді. Қиял арқылы балалар өз әлемін кеңейтеді, шығармашылық қабілеттерін дамытады және әлеуметтік қарым-қатынастарын қалыптастырады. Осы кезеңде қиялдың дамуы болашақта баланың мектепке дейінгі тәрбиесіне, шығармашылық мүмкіндіктеріне және жалпы тұлғалық дамуына үлкен ықпал етеді. Қиялдың дамуын зерттеу педагогика мен психология салаларында балалардың білім алуы мен тәрбие процесіне жаңа жолдар ашуға көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ж.Қ. Дүйсенова., Қ.Н. Нығметова «Балалар психологиясы» Алматы, 2012 ж. -89 б.
3. Р.Қ. Аралбаева. «Мектепке дейінгі психология» Алматы, 2012 ж. 77 б.
4. Ф. Жұмабекова. «Мектепке дейінгі педагогика» Астана, 2008 ж. – 30 б.

Сенкубаев С.Т.[1], Казбекова Д.Х.[2]

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМЫТУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Жасөспірімдер кезеңі — бұл баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуының маңызды әрі жауапты кезеңі. Осы кезеңде жасөспірімдер өздерінің ішкі «Менін» түсініп, қоғамда өз орындарын табуға ұмтылады. Олар ата-аналарынан, мектептен, құрдастарынан және жалпы қоршаған ортадан әсер ала отырып, өзіндік бағалауын қалыптастырады. Өзін-өзі бағалау – бұл адамның өз мүмкіндіктері мен құндылықтарын, сондай-ақ өз орнын қоғамдағы басқа адамдармен салыстыру нәтижесінде қалыптасатын субъективті пікірінің жиынтығы. Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауы олардың психологиялық денсаулығына, мінез-құлқына, әлеуметтік және академиялық жетістіктеріне тікелей әсер етеді. Сондықтан жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауын дұрыс қалыптастыру және дамыту маңызды міндет болып табылады.

Өзін-өзі бағалау – адамның өзін қабылдау мен бағалау жүйесі болып табылады, яғни өз күштерін, мүмкіндіктерін, әлеуетін бағалай білуі. Жасөспірімдерде өзін-өзі бағалаудың төмен немесе жоғары болуы олардың тұлғалық дамуына, өзіне деген сенімділігіне, әлеуметтік қарым-қатынастарындағы тиімділігіне және өмірге деген көзқарастарына әсер етеді [1].

Жоғары өзін-өзі бағалауы бар жасөспірімдер өз күштеріне сенімді, өз мақсатын жүзеге асыруда табанды болады. Ал төмен өзін-өзі бағалауы бар жасөспірімдер өз мүмкіндіктерін шектеу, қорқыныш пен қобалжулардың әсерімен өмір сүреді. Бұл олардың тұлғалық дамуында қиындықтар тудыруы мүмкін.

Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауының қалыптасуына түрлі әлеуметтік, психологиялық және тұлғалық факторлар әсер етеді.

Отбасы – жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауының қалыптасуындағы негізгі факторлардың бірі. Ата-аналардың қарым-қатынасы, олар ұсынатын тәрбие әдістері мен жасөспірімге көрсететін қолдауы өзін-өзі бағалауды қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Ата-аналар балаларын жақсы көріп, қолдаса және олардың жетістіктерін мойындаса, баланың өзін-өзі бағалауы жоғары болады. Ал отбасындағы қатал тәртіп, баланың ескерусіз қалуы немесе сынға алынуы оның өзін-өзі бағалауының төмендеуіне әкелуі мүмкін.

Мектептегі оқу мен әлеуметтік орта да өзін-өзі бағалаудың қалыптасуына әсер етеді. Оқудағы табыс, мұғалімдердің және сыныптастардың қарым-қатынасы жасөспірімдердің өзіндік құндылықтарын бағалауда маңызды рөл атқарады. Мектепте баланың жетістіктері мен кемшіліктерін әділ бағалау, құрдастарымен жақсы қарым-қатынас орнату оның өз-өзіне деген сенімділігін арттырады.

Жасөспірімдер үшін құрдастарымен қарым-қатынас өте маңызды. Құрдастардың әлеуметтік пікірлері, олармен қатынастар және өзара бағалау – бұл жасөспірімнің өзін-өзі бағалауының қалыптасуына әсер ететін маңызды фактор. Құрдастары тарапынан мазақтау, төмен бағалау немесе әлеуметтік оқшаулану жасөспірімдердің өзіндік бағалауын теріс әсер етуі мүмкін [2].

Жасөспірімнің жеке тұлғалық ерекшеліктері де оның өзін-өзі бағалауына ықпал етеді. Кейбір жасөспірімдер табиғатынан өзіне сенімді, ашық және позитивті көзқараспен қарайтын болса, басқалары өз мүмкіндіктерін төмен бағалайды, тұйық және сенімсіз болады. Осылайша, жеке тұлға қасиеттері де өзін-өзі бағалаудың деңгейіне әсер етеді.

Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауын қалыптастыру және дамытуда бірнеше әдістер мен тәсілдер қолданылуы мүмкін.

Жасөспірімдерге эмоционалдық қолдау көрсету олардың өзін-өзі бағалауының қалыптасуына үлкен әсер етеді. Ата-аналар мен мұғалімдер позитивті кері байланыс беру арқылы жасөспірімнің жетістіктерін бағалап, қиындықтардан шығуға қолдау көрсетуі керек. Құптау, мадақтау және рухани көмек жасөспірімнің өз мүмкіндіктеріне сенімді болуына мүмкіндік береді.

Өзін-өзі бағалауды қалыптастырудың маңызды жолдарының бірі — жасөспірімнің өзін-өзі тануы мен қабылдауы. Өзін-өзі қабылдау – бұл адамның өз артықшылықтары мен кемшіліктерін түсініп, оларды жақсы жаққа өзгертуге ұмтылуы. Осы үдерісті қолдау үшін психологиялық кеңестер мен тренингтер, сондай-ақ өз-өзіне деген сүйіспеншілікті арттыруға арналған арнайы жаттығулар өткізу қажет.

Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауы, олардың жеке жетістіктері мен табыстарымен тығыз байланысты. Сондықтан жасөспірімдерге жауапкершілік тапсырмаларды орындауға мүмкіндік беріп, олардың күш-жігерін бағалаудың маңызы зор. Оқу мен спорттағы жетістіктері, хоббилердегі табыстары олардың өзін-өзі бағалауын арттырады.

Жасөспірімдерге өзін-өзі бағалауды қалыптастыру үшін психологиялық көмек қажет. Психологтармен жұмыс істей отырып, жасөспірімдер өздерінің ішкі қорқыныштарынан арылып, өздерін сенімді түрде қабылдай бастайды. Когнитивті-мінез-құлықтық терапия, өзін-өзі бағалау тренингтері және психотерапевтік әдістер жасөспірімдерге өзін-өзі бағалауды көтеруге көмектеседі.

Жасөспірімдерге нақты, қол жеткізуге болатын мақсаттар қою оларды өз күштеріне сендіреді. Мақсатқа жету барысында жасөспірімдер өз-өзін бағалауды жақсартады, себебі олар табысты әрі өз мүмкіндіктеріне сәйкес жұмыс істейді. Мақсат қою жүйелі түрде жүзеге асуы тиіс және әрбір қадам бойынша бағалау жасалуы керек [3].

Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауын қалыптастыру және дамыту олардың психологиялық денсаулығы мен әлеуметтік бейімделуіне үлкен ықпал етеді. Өзін-өзі бағалауды жақсарту үшін ата-аналардың, мұғалімдердің, психологтардың және жалпы қоғамның қатысуы қажет. Жасөспірімдердің өзіндік құндылықтарын түсініп, оларды жетілдіруге бағытталған іс-шаралар олардың өз-өзіне деген сенімділігін арттырып, өмірге деген позитивті көзқарас қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. В. В. Дьяченко. Жасөспірімдер психологиясы: теория мен практика. Мәскеу: МГУ, 2010 ж. - 45 б.
2. И. В. Петровская. Жасөспірімдер мен жастардың психологиясы: теориялық және практикалық аспектілер. Санкт-Петербург: Речь, 2018 ж. - 88 б.
3. С. Дүйсенбиева. Қиын балалармен жұмыс түрлері.-Семей: Болашақ, 2013 ж. 99-101 бб.

Сенкубаев С.Т.[1], Қадекова М.Б.[2]

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕУ ЖОЛДАРЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Бастауыш сынып - оқушының мектеп өміріне алғаш қадам басатын, оның тұлғалық дамуы мен әлеуметтік бейімделуінің негізі қаланатын кезең. Бұл кезеңде балалар мектептің тәртібімен, оқыту жүйесімен, жаңа ортадағы ережелермен таныса бастайды. Мектепке бейімделу - баланың жаңа әлеуметтік жағдайға, оқу процесіне, мұғалімдер мен

сыныптастарымен қарым-қатынасқа толық ену процесі. Мектепке бейімделу кезеңі оның психологиялық жай-күйіне, оқу мотивациясына, әлеуметтік дағдыларға және жалпы дамуына тікелей әсер етеді. Осы себепті бастауыш сынып оқушыларын мектепке бейімдеу жолдары өте маңызды және осы процесті тиімді басқару үшін әртүрлі педагогикалық әдіс-тәсілдерді қолдану қажет.

Мектепке бейімделу процесі - баланың жаңа оқу орнына, оның тәртібіне және жаңа әлеуметтік ортаға сай өзін ұстауға дағдылануы. Бұл кезеңде баланың жеке тұлғасы қалыптасып, өзінің әлеуметтік рөлін таниды. Бастауыш сынып оқушысы үшін мектепке бейімделу кезінде маңызды психологиялық және әлеуметтік факторлар бар. Әлеуметтік ортаға ену, жаңа қарым-қатынастар орнату, өзін-өзі реттеу және білім алу процесінің талаптарына сай болу баланың мектепке деген көзқарасын қалыптастырады [1].

Мектепке бейімделу кезеңінде әр бала өзін түрліше сезінуі мүмкін. Кейбір балалар үшін бұл кезең жеңіл өтсе, кейбіреулерінде қиындықтар туындауы мүмкін. Оқушының мектепке бейімделуінің табысты өтуі оның психологиялық ахуалын, әлеуметтік дағдыларын және оқу мотивациясын қалыптастыруға байланысты.

Мектепке бейімделу кезеңі балалар үшін психологиялық, эмоционалды және әлеуметтік тұрғыдан қиын болуы мүмкін. Оқушылардың оқу жүктемесінің артуы, мұғалімнің талаптарына сәйкес болу, жаңа әлеуметтік ортаға бейімделу - бұл бәрі балалар үшін жаңа және кейде стресстік жағдай туындатуы мүмкін. Бұл кезеңде мектепке бейімделу проблемалары туындауы мүмкін:

Психологиялық бейімделу: Баланың жаңа ортаға, оқуға және мектеп өміріне үйренуі психологиялық жағынан қиын болуы мүмкін. Оқушының жалғыздық сезімі, мұғалімдер мен сыныптастармен қарым-қатынас орнату мәселелері мектепке бейімделуді қиындатуы мүмкін.

Әлеуметтік бейімделу: Мектептің жаңа әлеуметтік ортасы баланың өзара қарым-қатынас жасау дағдыларына әсер етеді. Әлеуметтік байланыстардың болмауы, топтық жұмыстарға қатысудың қиындығы, өз сыныптастарымен түсініспеушіліктер балалардың мектепке бейімделуін қиындатуы мүмкін.

Оқу жүктемесі мен талаптар: Бастауыш сынып оқушылары үшін оқу материалдарының көптігі мен оқу жүктемесі олардың алғашқы мектеп жылдарында қиындықтар тудыруы мүмкін. Мектепке бейімделу кезеңінде бұл қиындықтар баланың оқуға деген қызығушылығын төмендетіп, оқу мотивациясын азайтуы ықтимал.

Мектепке бейімделу кезеңінде баланың психологиялық жағдайына ерекше назар аудару қажет. Психологиялық қолдау баланың мектеп өміріне бейімделу процесін жеңілдетуге көмектеседі. Әр бала мектепке әртүрлі көңіл-күймен келеді, сондықтан олардың сезімдері мен эмоцияларына назар аудару маңызды.

Мұғалімдер мен ата-аналар балаға күнделікті қолдау көрсетіп, оның мектепке деген оң көзқарасын қалыптастыруы керек. Баланы тыныштандыру, қорқыныштарын жою, оның мектепте өзін қауіпсіз сезінуін қамтамасыз ету психологиялық қолдаудың негізгі бағыттары болып табылады. Мұғалімдер мен ата-аналар баланың сенімділігін арттыру, оның эмоционалдық тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін түрлі тренингтер мен әңгімелесулер ұйымдастыра алады.

Мектепке бейімделу үшін балаларға әлеуметтік дағдыларды үйрету өте маңызды. Сыныптағы жұмыс, ұжымдық тапсырмалар мен іс-шаралар балаларға өзара әрекеттесу, достық қарым-қатынас орнату және топта жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады. Оқушыларға әртүрлі жағдайларда өз пікірін білдіру, басқа балалармен тату болу, мәселелерді шешу тәсілдерін үйрету қажет.

Осы мақсатта топтық жұмыс әдістері, рөлдік ойындар мен әлеуметтік тренингтер пайдаланылады. Мұндай іс-шаралар балалардың коммуникациялық дағдыларын дамытуға және олардың мектеп өміріне үйренуіне көмектеседі [2].

Мектепке бейімделуде оқу мотивациясы маңызды рөл атқарады. Оқушының оқуына деген ынтасын қалыптастыру үшін, оқыту әдістерін жаңаша ұйымдастыру қажет. Оқушыларды қызықтыратын және олардың білімге деген қызығушылығын арттыратын

интерактивті әдістер мен ойындар қолданылады. Бұл әдістер оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың оқуға деген құштарлығын оятады.

Сонымен қатар, оқу процесінде баланың жетістіктерін мақтап, оны ынталандырып отыру да өте маңызды. Оқушының әрбір жетістігі маңызды екенін сезіну оның мектепке деген позитивті қатынасын қалыптастырады.

Ата-аналар мектепке бейімделу процесінде маңызды рөл атқарады. Олар балаларын мектепке дайындау, оларды психологиялық тұрғыдан қолдау, мектептің талаптарына бейімдеу мәселелерінде мұғалімдермен тығыз байланыста болуы керек. Ата-аналар балаларымен күнделікті әңгімелесіп, олардың оқу процесіне қатысты сұрақтарына жауап беріп, қиындықтарды бірге шешуге тырысуы қажет.

Ата-аналармен өткізілетін жиналыстар мен семинарлар да мектепке бейімделу кезеңінде пайдалы болып табылады. Мұндай іс-шаралар ата-аналардың мектептің тәрбиелік процестеріне қатысуына мүмкіндік береді.

Мектеп әкімшілігі де мектепке бейімделу процесінде маңызды рөл атқарады. Мектепте балалардың бейімделуін жеңілдету үшін арнайы бағдарлама немесе психологиялық қолдау жүйесі құрылуы тиіс. Жаңа оқу жылында бірінші сынып оқушылары үшін арнайы бейімделу шаралары мен іс-шаралар ұйымдастыру өте тиімді болады [3].
Мектепте балалардың алғашқы мектеп өмірін қызықты әрі жеңіл етіп өткізу үшін мектептік іс-шаралар мен ойындар ұйымдастыру да маңызды. Сонымен қатар, бастауыш сынып мұғалімдері оқушыларды мектеп өмірінің ерекшеліктерімен таныстырып, олардың дұрыс бағытта дамуына көмектесуі керек.

Бастауыш сынып оқушыларының мектепке бейімделуі - бұл олардың болашақта табысты оқу және әлеуметтік ортада жақсы бейімделуінің негізі болып табылады. Мектепке бейімделу процесін жеңілдету үшін психологиялық қолдау, әлеуметтік дағдыларды дамыту, оқу мотивациясын арттыру және ата-аналармен тығыз қарым-қатынас орнату маңызды. Осы бағыттар бойынша ұйымдастырылған жұмыстар мектеп оқушыларының бейімделу кезеңін жеңілдетіп, олардың мектеп өмірінде табысты болуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Құдайбергенова, Р. А. Бастауыш сынып оқушыларының мектепке бейімделуі // Педагогика ғылымдарының журналы, №4. – Алматы: Рауан. 2015. -52 б.
2. Қожахметова, Г. Б. Бастауыш сынып оқушыларының психологиялық дамуы және мектепке бейімделу // Психология және педагогика журналы, №5. – Астана: Фолиант, 2018. – 60 б.
3. Әбілқасымова, С. Т. Мектепке бейімделу және оқушылардың әлеуметтік қарым-қатынас мәселелері. – Шымкент: Қазығұрт. 2017 ж. – 66 б.

Сенкубаев С.Т.[1], Мәлік М.Н.[2]

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі оқушылардың таным қабілеттерін дамытуға үлкен мән береді. Таным қабілеттері — бұл адамның білімді меңгеру, оны ой елегінен өткізу және оны өмірде қолдану қабілеті. Оқушылардың танымдық қабілеттерін арттыру арқылы олар тек ғылыми білімді игеріп қана қоймай, өмірдің түрлі салаларында шығармашылық

шешімдер қабылдай алады. Сондықтан оқушылардың таным қабілеттерін дамыту білім беру жүйесінде маңызды міндет болып табылады [1].

Оқушылардың таным қабілеттерін арттыру - білім беру жүйесіндегі маңызды мәселелердің бірі. Таным қабілеттері - бұл адамның қоршаған орта туралы білімдерін жинақтау, оны түсіну, талдау және қолдану процестерінің жиынтығы. Бұл қабілеттерді дамыту арқылы оқушылар өз білімдерін тереңдетіп, оқу процесінде белсенділік танытып, шығармашылық қабілеттерін дамыта алады. Сондықтан қазіргі заманғы білім беру үрдісінде оқушылардың таным қабілеттерін арттыруға ерекше назар аударылуы қажет.

Таным қабілеттері бірнеше маңызды компоненттерден тұрады:

Қабылдау - қоршаған ортаны, ақпаратты дұрыс және толық қабылдай алу қабілеті.

Есте сақтау - алынған ақпаратты есте сақтап, оны қайтадан қолдану қабілеті.

Талдау - алынған мәліметтерді құрылымдап, олардың маңыздылығын бағалау қабілеті.

Шығармашылық - жаңа идеялар мен шешімдер табу қабілеті.

Логикалық ойлау - нақты мақсатқа жету үшін логикалық тізбек бойынша ойлау қабілеті.

Таным қабілеттерін арттыру үшін осы компоненттерді дамыту керек. Оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру және шығармашылық ойлау дағдыларын қалыптастыру оларды тек мектеп бағдарламасы бойынша ғана емес, өмірде де жетістіктерге жеткізеді.

Дамыта оқыту әдісі - оқушылардың өз бетінше білім алуға, ақпаратты сараптап, оны қолдануға үйрететін тәсіл. Бұл әдіс оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың өз ойларын айту, пікір таластыру дағдыларын дамытады. Мысалы, мұғалім оқушыларды топтарға бөліп, тапсырмаларды өздігінен шешуге мүмкіндік береді. Бұл жағдайда оқушы тек дайын ақпаратты қабылдап қана қоймай, оны ой елегінен өткізіп, жаңаша шешімдер табады.

Практикалық жұмыстар мен эксперименттер оқушыларға тек теориялық біліммен шектелмей, сонымен қатар өздерін жаңа жағдайларда сынауға мүмкіндік береді [2]. Мұндай тапсырмалар таным қабілеттерін дамыту үшін өте тиімді. Мысалы, табиғаттану немесе физика пәндерінде практикалық тапсырмалар оқушылардың табиғи құбылыстарды түсінуін тереңдетеді.

Интерактивті оқыту әдісі оқушылардың белсенді қатысуын талап етеді. Бұл әдіс оқушылардың өз пікірлерін білдіріп, бір-бірімен пікір алмасуына, тапсырмаларды топпен орындауына мүмкіндік береді. Бұл танымдық қабілеттерді дамытуға жақсы әсер етеді. Мысалы, пікірталастар мен топтық жобалар оқушыларды шығармашылық шешімдер іздеуге және жаңа білімдермен танысуға ынталандырады.

Қоғамдық және ғылыми жобалар оқушыларға өз зерттеулерін жүргізуге, нақты мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Бұл олардың ғылыми жұмыс дағдыларын қалыптастырып, ойлау қабілетін арттырады. Мұндай жобалар оқушыларға қиындықтарды жеңу және мәселені зерттеуде табандылық көрсету дағдыларын үйретеді.

Оқушылардың таным қабілеттерін арттыру үшін ақпараттық технологияларды қолданудың маңызы зор. Компьютерлік бағдарламалар мен интернет ресурстарын пайдалану арқылы оқушылар әртүрлі тақырыптарды терең зерттеп, жаңа ақпараттарды іздей алады. Бұл оларға білімді кеңінен қабылдауға және оны тиімді қолдануға мүмкіндік береді.

Мұғалім - оқушылардың таным қабілеттерін дамытудағы басты тұлға. Ол өз іс-әрекетінде оқушыларға қажетті білім мен дағдыларды беру ғана емес, сонымен бірге олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған әдіс-тәсілдерді қолдануы тиіс. Мұғалімнің сабақты ұйымдастырудағы шеберлігі, оқушылармен қарым-қатынасы, түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы оқушылардың танымдық қабілеттерін жетілдіруге әсер етеді.

Мотивация беру - оқушыларды оқу процесіне қызықтыру, оларға білім алу арқылы болашақта жетістікке жететіндерін көрсету.

Қолдау көрсету - әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оның жеке қабілеттерін дамытуға көмектесу.

Бағалау - оқушылардың жетістіктерін бағалап, дұрыс бағытта дамуына ықпал ету.

Оқушылардың таным қабілеттерін арттыру - үздіксіз даму мен білім алудың негізі. Мұғалімдер оқушылардың шығармашылық, логикалық ойлау, және басқа да танымдық қабілеттерін дамытуда әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, оларды толыққанды тұлға етіп тәрбиелей алады. Танымдық қабілеттерді дамыту оқушылардың білім алуын ғана емес, сонымен бірге олардың өмірде дұрыс шешімдер қабылдауына, өз-өзін дамытуына, және қоғамда белсенді азамат болуына да әсер етеді [3].

Оқушылардың таным қабілеттерін арттыру білім беру жүйесінің тиімділігіне тікелей байланысты. Бұл қабілеттердің дамуы оқушылардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына, өздігінен білім алуына және шығармашылық шешімдер қабылдауға ықпал етеді. Сондықтан мұғалімдер мен педагогтер таным қабілеттерін дамыту мақсатында әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы тиіс. Мұндай амалдар арқылы оқушылардың ақыл-ойы мен дағдылары дамып, болашақтағы жетістіктерге жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қоянбаев Ж. Ә. Педагогика. - Алматы: «Мектеп» баспасы, 2010.
2. Бабаев С. А. Педагогика. - Алматы: «Білім» баспасы, 2009.
3. Мухаметова Г. Б. Білім беру мен тәрбие жүйесі. – Алматы, 2015.

Иманғали Ф.Қ.[1], Оспанова А.Е.[2]

АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ МАҢЫЗЫ, ӨЗЕКТІЛІГІ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Адамгершілік тәрбиесі — бұл тұлғаның ішкі мәдениеті, моральдық құндылықтары мен дұрыс әрекет етуге деген қабілеттілігін қалыптастыруға бағытталған тәрбиелік процесс. Адамның моральдық қасиеттері, оның қоғамдағы әлеуметтік қарым-қатынастары, ұлт пен халықтың дәстүрлері және мәдениетіне деген құрметі осы тәрбиенің негізі болып табылады. Бұл процесс адамның жеке тұлға ретінде қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Әсіресе қазақ халқының халықтық педагогикасы адамгершілік тәрбиесін қалыптастырудағы шешуші құралдардың бірі ретінде үлкен маңызға ие.

Қазақ халқының педагогикалық мұрасы көптеген ғасырлар бойы адамгершілік құндылықтарды, имандылықты, ізгілік пен адалдықты уағыздаған. Сондықтан қазіргі кезде халықтық педагогиканың адамгершілік тәрбиесін қалыптастырудағы маңызы мен өзектілігі артып келеді [1].

Қазақ халқының педагогикалық мұрасы негізінен ауыз әдебиетінде, мақал-мәтелдерде, дәстүрлерде, салт-дәстүрлерде, тұрмыс-салт әндерінде көрініс табады. Бұл мұраларда адамгершілік тәрбиесі басты орын алады. Мысалы, қазақтың дәстүрлі тәрбие жүйесінде балаларды кішіпейілдікке, адалдыққа, мейірімділікке, еңбексүйгіштікке, шыншылдыққа және құрмет көрсетуге үйрету көзделген.

Қазақ халқының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары адамдарды өзара сыйластыққа, кешірімділікке, көмек көрсетуге, ұлттың рухани құндылықтарын сақтау мен дамытуға баулиды. Ұл мен қызға ата-ана тарапынан көрсетілетін тәрбие адамгершілік сипатқа негізделген. Бұл тәрбие жүйесінде әрбір адамның қоғамдық ортада өз орнын тауып, дұрыс қарым-қатынас орнатуы көзделеді. Мысалы, қазақтың «қонақ кәде», «ақ тілеу», «құрмет көрсету», «қол ұшын беру» сияқты дәстүрлері адамгершілік құндылықтарды дәріптейді.

Қазақ халқының ауыз әдебиеті адамгершілік тәрбиесінің қайнар көзі болып табылады. Мақал-мәтелдер, аңыздар, ертегілер, батырлық эпостар жас ұрпақты дұрыс мінез-құлыққа тәрбиелеуде маңызды рөл атқарған. Мысалы, «Әдепті бала – арлы бала», «Жақсы адамның жақсылығын айту – баршаға үлгі» деген сияқты мақал-мәтелдер жасөспірімдерге дұрыс жолды көрсетіп, оларды адамгершілік қасиеттерге баулып отырған. Бұдан басқа, қазақтың халықтық педагогикасында елдің ұлы тұлғаларының өнегелі өмірі мен іс-әрекеттері жиі үлгі ретінде алынған.

Қазақ халқында адамгершілік тәрбиесін негіздеуде басты назарға алынатын фактор — адамның рухани әлемі, адамның ішкі дүниесінің тазалығы мен игілігі. Қазақ қоғамында «ар-намыс», «талап», «парасат» ұғымдары әрқашан маңызды болып табылған. Халықтың ұрпағына берген тәрбиесінде рухани тәрбиеге ерекше көңіл бөлінген.

Қазақ халқының тәрбиелік жүйесінде рухани байлық, ізгілік пен жан тазалығы басты орын алады. Адамның рухани байлығы оның моральдық қасиеттерімен, қоршаған ортаға деген ықыласымен, адамға деген құрметпен өлшенеді. Халықтық педагогикада адамды өз-өзіне бағындырып, рухани таза, ізгі жан болуға ұмтылу маңызды. Бұл тәрбиенің адамға ең жоғары адамгершілік құндылықтарды үйрету рөлі зор [2].

Қазақтың ұлы тұлғалары, батырлары мен ойшылдары өз өмірінде халықтың адамгершілік құндылықтарын көрсетіп, оны кейінгі ұрпаққа жеткізуге атсалысқан. Мысалы, Абай Құнанбаевтың, Шәкәрім Құдайбердіұлының, Әл-Фарабидің педагогикалық көзқарастары адамгершілік тәрбиеге негізделген. Абай өз өлеңдері мен қарасөздерінде адамгершіліктің мәнін терең түсіндіре отырып, адамды адалдыққа, мейірімділікке, әділдікке шақырған.

Қазіргі қоғамның дамуында адамгершілік құндылықтары біршама өзгере бастағанымен, халықтық педагогиканың маңызы бұрынғыдан да арта түскен. Өйткені бүгінгі таңда жастардың арасында моральдық дағдарыс, қоғамдағы рухани дағдарыс, жеке тұлғалардың өзіне деген сенімсіздігі секілді мәселелер жиі кездеседі. Халықтық педагогика, оның ішінде адамгершілік тәрбиесі қазіргі жас ұрпаққа рухани негіз қалыптастырудың маңызды құралы ретінде қызмет етеді.

Жастарға ұлттық мәдениет пен дәстүрді меңгерту, адамгершілік құндылықтарды ұғындыру қазіргі қоғамдағы басты мәселелердің бірі. Халықтық педагогика жастарға қазақ халқының ұлттық құндылықтарын сақтай отырып, оларды адамгершілік бағытта тәрбиелеуге бағытталған. Ұлттық рухтың жоғалуы жастардың моральдық деңгейіне де әсер етуде. Осы жағдайда халықтық педагогика жастарды ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеп, олардың бойына жауапкершілік, адалдық, сыйластық сынды қасиеттерді дарытуға мүмкіндік береді.

Қазіргі заманның өзгерістеріне қарамастан, жаңа технологиялар мен ақпараттық қоғамның дамуымен қатар, халықтық педагогиканың құндылықтарын жастарға жеткізу ерекше маңызды. Интернет және әлеуметтік желілердің көбеюі жастардың рухани құндылықтардан алшақтауына себеп болуы мүмкін. Осы жағдайда халықтық педагогика, оның ішінде адамгершілік тәрбиесі жастардың ақыл-ойын, жүрегін ізгілік пен адалдыққа бағыттайтын құрал болып табылады [3].

Адамгершілік тәрбиесін қалыптастыруда халықтық педагогика үлкен маңызға ие. Қазақ халқының дәстүрлері, әдет-ғұрыптары мен ауыз әдебиеті адамгершілік тәрбиесінің негізін құрайды. Адамгершілік құндылықтарды дәріптеу арқылы қазақтың халықтық педагогикасы қоғамдағы рухани байлықты сақтап, жас ұрпақты адамгершілікке, ізгілікке тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады. Бүгінде халықтық педагогиканың өзектілігі ерекше болып табылады, себебі ол жастардың рухани байлығын қалыптастыру мен қоғамдағы адамгершілік деңгейін арттырудың негізі болып табылады.

Адамгершілік тәрбиесі - тұлғаны қалыптастырудағы ең маңызды аспектілердің бірі. Қазақ халқының халықтық педагогикасы ұрпақ тәрбиесіне ерекше мән берген және адамгершілік құндылықтардың негізін қалап отыр. Бұл жүйе жас ұрпақты ізгілікке, әділеттілікке, еңбекқорлыққа тәрбиелеу жолында үлкен рөл атқарады. Қазіргі қоғамда халықтық педагогиканың өзектілігі артқан кезде, оның принциптері мен әдістерін жаңа білім

беру жүйесімен ұштастыру өте маңызды. Бұл жастарды рухани бай, моральдық тұрғыда тәрбиелі, қоғамға жауапты азаматтар ретінде тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. М.М. Тілеужанов . Қазақ халықтық педагогикасының кейбір мәселелері. - Орал, 1992 ж. - 23 б.
2. С Ш Әбенбаева, А.М Құдиярова Ж.Ә . Әбиев педагогика 2003 ж. – 105 б.
3. С.Е. Нұрмұратов. Сағиқызы А. Ұлттық рух мәселесі хақында // Халықаралық конференция материалдары. Алматы 2006 ж. - 176 б.

Иманғали Ф.Қ.[1], Серік А.Е.[2]

ИНТЕРНЕТ ТӘУЕЛДІЛІГІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ САЛДАРЛАРЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Интернетке тәуелділіктің психологиялық салдарлары балалар мен жасөспірімдердің психоэмоционалдық және когнитивтік дамуына теріс әсер етеді. Бұл тәуелділік олардың жалпы өмірлік сапасына, өз-өзін тануға және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға айтарлықтай кедергі келтіреді. Интернет арқылы баланың уақытын өткізуі оның жеке тұлғалық және психологиялық дамуына бірнеше жағымсыз әсерін тигізеді. Ең алдымен, виртуалды әлемде ұзақ уақыт өткізу шынайы әлеммен байланысын әлсіретеді және оның эмоционалдық жағдайына теріс ықпал етеді. Балалардың интернетке тәуелділігі психоэмоционалдық бұзылыстарға, депрессияға, мазасыздыққа, көңіл күйінің тұрақсыздығына және агрессияға алып келуі мүмкін. Балалар көп уақытын экран алдында өткізіп, шынайы өмірде өз сезімдерімен жұмыс істеу дағдыларын жоғалтады, бұл олардың психологиялық қажеттіліктерін толық қанағаттандырмайды. Сонымен қатар, интернеттің виртуалды әлемінде балалар өздерін жалғыздық пен оқшаулану сезімінен босатуға тырысады, бірақ бұл олардың шынайы өмірдегі қарым-қатынастарын әлсіретеді.

Балалардың интернетке тәуелділігі олардың әлеуметтік дағдыларын да айтарлықтай төмендетеді. Виртуалды қарым-қатынастар, әдетте, шынайы өмірдегі қарым-қатынастарға қарағанда әлдеқайда жеңіл және көңіл көтеретін болуы мүмкін, бірақ олар балаларға қажетті әлеуметтік тәжірибені бере алмайды. Интернетте көп уақыт өткізетін балалар өздерінің құрдастарымен, отбасы мүшелерімен немесе басқа да әлеуметтік қатынастардағы адамдармен дұрыс байланыс орната алмайды. Олар эмоциялық тұрғыдан қашықтайды, оларда өзге адамдардың сезімдері мен мұқтаждықтарына деген эмпатияны дамыту қиындайды, соның нәтижесінде шынайы әлемде әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруда қиындықтарға тап болады. Сонымен қатар, шынайы әлемде балалардың өздерін қоршаған адамдармен эмоциялық деңгейде байланыс орнатуы, бір-біріне көмектесуі және бірге уақыт өткізуі өте маңызды. Бұл балалардың қарым-қатынас шеберліктерін дамытуға ықпал етеді. Алайда, интернетке тәуелді болғанда, балалар мұндай дағдыларды жоғалтады, өйткені олардың көп бөлігі виртуалды әлемде уақыт өткізіп, нақты өмірде эмоциялық байланыстар орнатуды ұмытады [1].

Интернетке тәуелділіктің салдарынан балалардың когнитивтік қабілеттері де зардап шегеді. Экран алдындағы ұзақ уақыт балалардың зейінін, есте сақтау қабілетін және ойлау дағдыларын әлсіретеді. Виртуалды әлемде уақыт өткізу балаларды өздерінің оқу процестеріне көңіл бөлуден, оқуға деген мотивациясын жоғалтуға итермелейді. Бұл олардың оқытуға деген ынтасын төмендетіп, жалпы оқу қабілеттеріне теріс әсер етеді. Мысалы,

интернетте ойнау немесе әлеуметтік желілерде уақыт өткізу кезінде балалардың уақытын дұрыс жоспарлау дағдылары дамымайды, әрі олар өздерінің тапсырмаларын орындауға және ойлау процесін дамытуға қажетті күш салуды ұмыт қалдырады. Интернетке тәуелді балалар күнделікті өмірде маңызды дағдыларды игеруге уақыт таба алмайды, өйткені олар тек интернет арқылы уақытты өткізуді қалайды.

Интернет тәуелділігінің тағы бір теріс салдары — бұл балалардың жеке тұлға ретінде дамуына әсер етуі. Виртуалды әлемде көп уақыт өткізгенде балалар шынайы өмірде өздерінің жеке құндылықтарын, мақсаттарын және өзіндік орнын түсінбей қалуы мүмкін. Виртуалды әлемде олар тек өздерінің бейнесін ғана басқаларға көрсетуге тырысады, ал шынайы әлемде олардың өзіндік мәні мен құндылығы болмайды. Балалардың өздерінің жеке тұлғалық ерекшеліктерін және қоршаған әлемді түсінуі интернетке тәуелділік кезінде толықтай қалыптаспайды. Бұл олардың болашақтағы өміріне теріс әсер етеді, өйткені олар шынайы өмірдегі қиындықтарға тап болған кезде өздерін жоғалтып алуы мүмкін. Сонымен қатар, балалар интернет арқылы өздерінің эмоцияларын, көзқарастарын және қалауларын виртуалды түрде білдіреді, бірақ шынайы өмірде бұл дағдыларды қалыптастыру үшін әлеуметтік дағдылар мен тәжірибе қажет.

Сонымен қатар, интернетке тәуелділіктің психологиялық әсерлері отбасылық қатынастарға да теріс ықпал етуі мүмкін. Балалардың көп уақытын интернетте өткізуі отбасымен бірге өткізетін уақыттарын азайтады. Бұл ата-аналармен және бауырларымен қарым-қатынас жасау мүмкіндігін шектейді, соның нәтижесінде балалардың отбасылық байланыстары әлсірейді. Отбасы баланың өміріндегі маңызды әлеуметтік орта болып табылады, онда балалар эмоционалды түрде қолдау алады, өздерін қауіпсіз сезінеді және өздерінің мәселелерін бөлісіп, шешім табады. Интернетке тәуелді балалар осы маңызды қолдау мен қатынастардан бас тартып, өздерін толықтай оқшаулайды. Бұл отбасындағы ұрыс-керістердің көбеюіне, ата-аналардың алаңдаушылығына және жалпы тұрмыстық жағдайдың шиеленісуіне алып келеді.

Интернетке тәуелділіктің басты психологиялық салдары — психоэмоционалдық бұзылыстардың дамуы. Бұл бұзылыстар балалардың эмоциялық жағдайына теріс ықпал етіп, оларда депрессия, мазасыздық, ашушаңдық, көңіл күйінің тұрақсыздығы сияқты белгілердің пайда болуына алып келеді. Ұзақ уақыт бойы интернетте болу кезінде балалар шынайы өмірдегі қиындықтармен бетпе-бет келудің орнына, виртуалды әлемде уақыт өткізуге тырысады. Бұл олардың эмоциялық жағдайының нашарлауына, өзін жалғыз сезінуге және әлеуметтік оқшауланауға әкеледі [2].

Балалардың интернетке тәуелділігі олардың сезімдерін толыққанды сезіну мен түсіну дағдыларын жоғалтуға себеп болады. Олар тек виртуалды әлемде өз сезімдерін қанағаттандыруға тырысады, бұл оларды шынайы өмірден ажыратып, эмоциялық тұрғыдан әлсіз етеді. Сонымен қатар, интернетте көп уақыт өткізетін балалардың өзін-өзі бағалауы мен сенімділігі төмендейді, себебі олар сыртқы әлемге, өз іс-әрекеттеріне және қарым-қатынастарға мән беруді ұмытады.

Интернетке тәуелділік балалардың әлеуметтік дағдыларын да айтарлықтай төмендетеді. Әлеуметтік өзара әрекеттесудің негізгі компоненттері – эмоциялық байланыс, эмпатия және қарым-қатынас дағдылары интернетте шынайы өмірде қалыптасатын жағдайларда дамымайды. Виртуалды әлемде адамдар арасында байланыс әлдеқайда жеңіл болып, терең және шынайы қатынастардың орнауына мүмкіндік бермейді. Әлеуметтік желілерде қарым-қатынас жасау балаларға қажет емес дағдыларды ұсынады: олар тек өздерінің бейнелерін көрсетуге тырысады, ал шынайы әлемде басқа адамдармен байланыс орнату қиынға түседі.

Интернетке тәуелді балалар достарымен, отбасы мүшелерімен және басқа да әлеуметтік қатынастармен дұрыс байланыс орната алмайды. Олар өздерінің сезімдерін көрсету, ой бөлісу және басқа адамдармен серіктестік орнату дағдыларын жоғалтады. Бұл олардың әлеуметтік ортадағы дағдыларының нашарлауына әкеліп соғады. Балалардың

шынайы әлемде адамдармен дұрыс қарым-қатынас жасау мүмкіндігі шектеліп, оларда эмпатия мен сезімталдықтың дамуы тежеледі.

Интернетке тәуелділік балалардың когнитивті қабілеттеріне де әсер етеді. Зейіннің жоғалуы, есте сақтау қабілетінің нашарлауы және ойлау дағдыларындағы құлдырау – бұл тәуелділіктің айқын белгілері. Интернетте көп уақыт өткізген балалардың ойлау процесі бір жақты болып, көп тапсырмаларды орындау қабілеті төмендейді. Әсіресе, әлеуметтік желілер мен ойындар кезінде балалардың назарын бөлетін көп ақпарат болуы олардың зейінін тартып, бір мәселені терең түсінуге кедергі келтіреді. Олар оқу мен шығармашылыққа деген қызығушылықтарын жоғалтады және осы саладағы дағдылардың дамуына кедергі келтіреді.

Сондай-ақ, интернетке тәуелді балалар уақытты дұрыс жоспарлау қабілетінен айырылып, тапсырмаларды орындауға деген ынтасын жоғалтады. Бұл олардың оқуға деген қызығушылығын төмендетеді және оқудың сапасына әсер етеді. Ұзақ уақыт бойы виртуалды әлемде болу балалардың когнитивті дағдыларының дұрыс дамуына мүмкіндік бермейді, бұл олардың болашақта жеке жетістіктерге жету қабілетіне кері әсерін тигізеді.

Интернетке тәуелділік балалардың жеке тұлғасының қалыптасуына да теріс әсер етеді. Виртуалды әлемде баланың жеке құндылықтары мен өз-өзін тануы дұрыс дамымайды. Балалар өздерінің эмоциялары мен қажеттіліктерін интернет арқылы қанағаттандыруға тырысады, бірақ бұл оларға шынайы өмірде өз орны мен құндылығын түсінуге мүмкіндік бермейді. Виртуалды әлемде балалар тек басқа адамдардың пікірін білуге және өздерінің бейнесін көрсетуге тырысады, бірақ олар шынайы өмірде өздерінің жеке қасиеттері мен дүниетанымын қалыптастыра алмайды.

Интернетте көп уақыт өткізген балаларда өзін-өзі бағалау және өзара қатынастардағы жеке рөлі туралы түсінік қалыптаспайды. Бұл олардың болашақта дұрыс шешімдер қабылдау қабілетін төмендетіп, әлеуметтік ортада өздерін шынайы өмірде таныту қиынға соғады.

Интернетке тәуелді балаларда агрессияның және ашуланшақтықтың артуы мүмкін. Интернетте өткізіліп жатқан уақыттың көбеюі балалардың шынайы әлемдегі қарым-қатынастарды басқару дағдыларын төмендетеді. Олар виртуалды әлемде ойнау немесе бейнемазмұнды көрген кезде, эмоциялық стрессті басу әдісін іздейді. Дегенмен, бұл әдіс ұзақ мерзімді перспективада агрессияны күшейтеді. Мысалы, көп уақытын әлеуметтік желілерде өткізетін бала басқа адамдардың пікірлеріне немесе комментарийлеріне реакция білдіргенде ашулануы мүмкін. Мұндай жағдайлар олардың тұлғалық дамуында теріс із қалдырады, себебі баланың шынайы өмірде ашу мен агрессиямен күресуге дағдылану мүмкіндігі азаяды.

Интернет тәуелділігі отбасылық қатынастарға да теріс ықпал етеді. Балалардың көп уақытын интернетте өткізуі ата-аналармен және бауырларымен өткізетін уақытты азайтады. Бұл отбасы мүшелері арасындағы эмоциялық байланысты әлсіретеді және баланың отбасымен қарым-қатынасы нашарлайды. Отбасы баланың психоэмоционалдық тұрғыдан қолдау алатын негізгі ортасы болып табылады, бірақ интернетке тәуелді болған жағдайда бұл қолдау баланың жеке дамуына кері әсер етеді. Балалар шынайы өмірде қиындықтарға тап болған кезде ата-аналары мен басқа жақындарына сенім артпай, интернет әлеміне тәуелді болып қалады [3].

Интернетке тәуелділік балалардың психологиялық және әлеуметтік дамуына үлкен қауіп төндіреді. Бұл тәуелділік психоэмоционалдық бұзылыстар, әлеуметтік дағдылардың нашарлауы, когнитивті қабілеттердің төмендеуі, жеке тұлғаның қалыптасуындағы қиындықтар және отбасылық қатынастардың бұзылуына әкеледі. Тек отбасылық және білім беру ұйымдары арасындағы тығыз ынтымақтастық, сондай-ақ баланың шынайы өмірмен байланысын нығайту арқылы осы тәуелділіктің теріс салдарларымен күресу мүмкін болады.

Интернет тәуелділігінің алдын алу және оның психологиялық салдарын азайту ата-аналар, педагогтар мен қоғамның бірлескен күш-жігерін қажет етеді. Бұл мәселені тиімді шешу үшін кешенді тәсілдер қолдану маңызды.

Ең бастысы, балаларды интернет тәуелділігінен қорғауда, олардың денсаулығына ғана емес, сонымен бірге психологиялық және рухани әл-ауқатына да мән беру керек. Қауіпсіз орта қалыптастыру, шынайы әлем мен цифрлық әлем арасындағы тепе-теңдікті сақтап,

балалардың дамуына қолайлы жағдайлар жасау – бүгінгі қоғам үшін ең өзекті мәселелердің бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Лоскутова, В. А. Интернет-зависимость как форма нехимических аддиктивных расстройств Текст.: автореф. дис. канд. мед. наук (13.04.2004) / Лоскутова Виталина Александровна; Новосибирская государ- ственная медицинская академия. Новосибирск, 2004. — 20 с.
2. Старшенбаум, Г. В. Аддиктология: психология и психотерапия за- висимостей Текст. / Г. В. Старшенбаум. М.: Когито - Центр, 2006. - 367 с.
3. Фетискин, Н. П. Психология аддиктивного поведения Текст. Научно-методическое издание / Н. П. Фетискин. Кострома: КГУ, 2005. — 272 с.

Иманғали Ф.Қ.[1], Тулегенов Н.А.[2]

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ - ҚҰЛҚЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК - ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
imangali.fariza@bk.ru

Жасөспірімдер кезеңі – адамның өмірінде маңызды өзгерістер мен дамудың орын алатын уақыт. Бұл кезеңде жасөспірімдер өздерінің жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда, әлеуметтік ортаға бейімделуде және түрлі эмоционалдық қиындықтарды жеңуде кездеседі. Бұл процестердің кейде агрессивті мінез-құлықтың пайда болуына себеп болуы мүмкін. Агрессия адамның мінез-құлқындағы күрделі құбылыс болып табылады және оны түсіну үшін психологиялық, әлеуметтік және мәдени тұрғыдан жан-жақты қарастыру қажет [1].

Агрессия – бұл өзге адамдарға немесе қоршаған ортаға зиян келтіру, күш қолдану немесе дауласу сияқты әрекеттер арқылы көрінетін эмоциялық реакция. Жасөспірімдер арасындағы агрессияның ерекшелігі – оның көбінесе сыртқы факторларға, қоғамдағы әлеуметтік жағдайларға, отбасындағы тәрбиеге және тұлғалық даму ерекшеліктеріне байланысты пайда болуы.

Психоәлеуметтік факторлар: Жасөспірімдер үшін бұл кезеңде жеке тұлғаның қалыптасуы мен өзіндік идентификацияның құрылуы маңызды болып табылады. Егер бұл процесс қиындықтарға тап болса, онда жасөспірімдер агрессивті мінез-құлық көрсетуі мүмкін. Олар өздерінің эмоциялық әлемін сыртқы дүниеден қорғану үшін агрессия арқылы көрсете алады.

Отбасылық жағдай: Отбасында эмоционалдық қысым, зорлық-зомбылық немесе ата-ана тарапынан жеткіліксіз көңіл бөлу сияқты жағдайлар жасөспірімдердегі агрессивті мінез-құлықтың пайда болуына әкелуі мүмкін. Бала ата-анасының модельдерін қабылдай отырып, агрессияны өзі де мінез-құлықтың бір түрі ретінде қолдануы мүмкін.

Қоршаған орта мен қоғам: Қоғамдағылардың жасөспірімдерге деген көзқарасы, олардың өзара қарым-қатынасы, мектептегі жағдайлар және әлеуметтік желілерде орын алатын буллинг (қорқыту, кемсіту) сияқты жағдайлар да агрессивті мінез-құлықтың дамуына ықпал етеді. Қоршаған ортаның агрессивті болуы жасөспірімдерге бейсаналық түрде осы мінез-құлықты қабылдауға әсер етеді.

Агрессивті мінез-құлықтың пайда болуына бірнеше әлеуметтік және психологиялық факторлар әсер етеді:

Тұлғалық ерекшеліктер: Агрессия белгілі бір тұлғалық қасиеттермен байланысты болуы мүмкін, мысалы, импульсивтілік, ашушаңдық, психологиялық тұрақсыздық. Мұндай тұлғалар әлсіздікті сезінген жағдайда агрессивті реакциялар беруі мүмкін.

Әлеуметтік орта: Мектептегі қиындықтар, оқушылар арасындағы қарым-қатынас, ата-ананың назарынан тыс қалу және қоғамдағы жалпы стресстік жағдайлар жасөспірімдер үшін агрессивті мінез-құлықтың себептері болып табылады.

Жыныстық және физиологиялық өзгерістер: Жасөспірімдер физикалық және психологиялық тұрғыдан өзгерістерді бастан кешіреді. Бұл гормоналды өзгерістер эмоционалдық реакциялардың күшеюіне және агрессияның көрінуіне ықпал етуі мүмкін.

Мәдениет пен қоғамның әсері: Кино, теледидар, интернет және әлеуметтік желілердегі агрессивті бейнелер мен үлгілер жасөспірімдерге агрессияны қалыпты жағдай ретінде қабылдауға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе отбасында немесе қоғамда әдеттегі агрессивті қарым-қатынас үлгілері бар болса көрініс табады [2].

Жасөспірімдердегі агрессия көбінесе төмендегі түрлерде көрінуі мүмкін:

Физикалық агрессия: Жасөспірімдер бір-біріне физикалық тұрғыдан күш көрсету арқылы (ұру, итеру, ұрсысу) өз ашуын білдіруі мүмкін.

Вербалды агрессия: Сөздер арқылы қорлау, кемсіту, жамандау немесе айқайлау арқылы жасөспірімдер агрессивтілікті көрсетеді.

Әлеуметтік агрессия: Жасөспірімдер топтық қатынастарда адамдарды сыртқа шығарып, оларды әлеуметтік тұрғыдан оқшаулауға, шатасуға немесе жалғыз қалдыруға тырысады.

Агрессивті мінез-құлықтың ұзақ мерзімді салдары әртүрлі болуы мүмкін. Әлеуметтік қатынастардың бұзылуы: Агрессия әлеуметтік қатынастарды бұзады, достар мен құрдастар арасындағы байланыстарды әлсіретеді. Мектепте оқушының мінез-құлқының агрессивті болуы оның білім алуына кері әсерін тигізуі мүмкін.

Психологиялық зардаптар: Агрессиямен бетпе-бет келу жасөспірімнің психологиялық жағдайына теріс әсер етуі мүмкін. Стресс, депрессия, өзін-өзі бағалаудың төмендеуі сияқты мәселелер туындауы мүмкін.

Құқық бұзушылықтар: Кейбір жағдайларда агрессивті мінез-құлық құқық бұзушылықтар мен қылмысқа әкелуі мүмкін. Жасөспірімдер зорлық-зомбылыққа жол беріп, оның ауыр салдарларын өздеріне тартып алуы мүмкін.

Жасөспірімдермен қарым-қатынаста ата-аналар мен мұғалімдер өз эмоцияларына бақылау жасап, сабырлы әрі түсіністікпен әрекет етуі керек. Олар жасөспірімдердің ішкі сезімдерін түсініп, психологиялық қолдау көрсетуі маңызды.

Қолайлы әлеуметтік орта құру: Мектептерде, отбасында және жалпы қоғамда жасөспірімдердің агрессиясын төмендету үшін оларды дұрыс тәрбиелеу мен қолдау көрсету керек. Әр жасөспірімнің жеке мәселелері мен қиындықтарына көңіл бөлу қажет.

Психологиялық тренингтер мен кеңестер: Психологтар мен мамандар жасөспірімдерге өз эмоцияларын бақылауды үйретіп, агрессиямен қалай күресуге болатыны туралы кеңес беруі тиіс [3].

Жасөспірімдер кезеңіндегі агрессивті мінез-құлықтың көптеген себептері бар, және бұл құбылыс қоғамның барлық деңгейінде үлкен назар аударуды қажет етеді. Агрессияның алдын алу мен түзету жолдары ата-аналардың, мұғалімдердің, психологтардың және бүкіл қоғамның бірлескен күш-жігерін талап етеді. Жасөспірімдерге дұрыс бағыт-бағдар беру, психологиялық қолдау көрсету және агрессияны басқаруға үйрету олардың болашағына жақсы әсер етуі мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Л.К.Керімов. Тәрбиесі қиын балалар.-Алматы: Мерей, 2014 ж. - 56 б.
2. Ж.Аймауытов. Қиын бала және отбасы тәрбиесі. - Алматы: Өрлеу, 2013 ж. - 88 б.

3. С. Дүйсенбиева. Қиын балалармен жұмыс түрлері.-Семей: Болашақ, 2013 ж. 99-101 бб.

Сурпкелова Г.К.

ФОРМИРОВАНИЕ САМООЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель:.доктор психологических н. Кукубаева А.Х.

Самооценка личности является одним из ключевых аспектов, определяющих психологическое и профессиональное развитие человека. Особенно это актуально для будущих педагогов, профессия которых требует высокой степени самосознания, уверенности в своих силах и способности к саморегуляции. Самооценка будущего педагога играет важнейшую роль в его профессиональной деятельности, так как она влияет не только на личностное развитие, но и на эффективность педагогической практики. В статье рассматриваются основные аспекты формирования самооценки личности будущего педагога, влияние педагогического образования на развитие этой характеристики и способы улучшения самооценки в контексте профессиональной подготовки.

Самооценка — это внутреннее восприятие человеком самого себя, своих качеств и способностей. Она представляет собой совокупность оценок, которые индивид дает самому себе на основе анализа своих достижений, действий и отношений с окружающими. Самооценка может быть как высокой, так и низкой, и оказывает большое влияние на личность человека, на его мотивацию, поведение и взаимодействие с другими людьми.

Высокая самооценка связана с уверенность в себе, позитивным восприятием мира, активной жизненной позицией. Низкая самооценка может привести к сомнениям в собственных силах, отсутствию уверенности в принятых решениях и, как следствие, к снижению профессиональной активности и мотивации. Это особенно важно для педагогов, чья деятельность предполагает постоянное взаимодействие с детьми и взрослыми, а также ответственность за процесс обучения и воспитания.

Профессия педагога требует от специалиста не только высокого уровня знаний, но и способности к самоанализу, эмпатии, психологической устойчивости и лидерским качествам. Самооценка педагога напрямую влияет на его способность эффективно обучать и воспитывать. Будущий педагог должен быть уверен в своих силах, но при этом не испытывать эгоистических иллюзий относительно своих возможностей. Педагог с высокой самооценкой способен лучше организовать учебный процесс, поддерживать дисциплину в классе, а также строить доверительные отношения с учениками.

Для формирования здоровой самооценки будущего педагога важно учитывать несколько факторов. Во-первых, это профессиональная подготовка и практический опыт. Студент, осваивающий педагогическую специальность, в процессе обучения и практики сталкивается с различными профессиональными ситуациями, которые влияют на его восприятие себя как будущего специалиста. Во-вторых, это социальная поддержка со стороны педагогического коллектива, преподавателей, коллег и студентов, которая помогает формировать уверенность в собственных силах. В-третьих, это личностные особенности самого будущего педагога, такие как эмоциональная зрелость, способность к саморегуляции и самовосприятию.

Самооценка будущего педагога формируется на различных этапах его обучения и профессионального становления. Важно отметить, что процесс формирования самооценки не является одномоментным, он развивается и меняется в зависимости от ситуации и опыта студента.

Психологический аспект обучения. На начальных этапах обучения студенты сталкиваются с теоретическими знаниями, что может вызывать у них неуверенность в своих силах, особенно если у них нет опыта преподавания. Именно на этом этапе формируется первичное восприятие своих профессиональных способностей. Важно, чтобы преподаватели создавали условия для формирования позитивной самооценки у студентов, подчеркивая их сильные стороны и помогая преодолевать ошибки.

Педагогическая практика. Важнейшим этапом формирования самооценки является педагогическая практика, в ходе которой студенты начинают работать с детьми и сталкиваются с реальными профессиональными проблемами. Практика позволяет студентам почувствовать свою роль в образовательном процессе, оценить свои способности и выявить недостатки. Это опыт не только помогает студенту осознать, насколько он готов к профессии, но и служит важным индикатором для формирования более устойчивой самооценки.

Саморефлексия. Важным аспектом формирования самооценки является саморефлексия — процесс анализа собственных действий, ошибок и достижений. Будущий педагог, который умеет критически оценивать себя, может повышать свою профессиональную компетентность и уверенность в себе. Это также помогает развить способности к самокоррекции и росту, что является основой успешной педагогической деятельности.

Одним из важнейших факторов формирования самооценки будущего педагога является образовательная среда. Под образовательной средой понимается совокупность условий, в которых студент получает образование, включая не только учебную, но и внеучебную деятельность, психологическую атмосферу в учебном заведении, отношения с преподавателями и коллегами.

Открытая и поддерживающая образовательная среда способствует развитию у студентов уверенности в собственных силах, поддерживает их в момент неудач и помогает справляться с трудностями. Важно, чтобы преподаватели и наставники создавали атмосферу доверия и уважения, чтобы студенты могли свободно выражать свои мысли, обсуждать проблемы и ошибаться без страха осуждения.

Для эффективного формирования здоровой самооценки у будущих педагогов необходимо использовать целый ряд методов и подходов. В первую очередь, важно создать условия для активной самореализации студентов в рамках учебного процесса. Это может быть организовано через участие в научных проектах, творческих и исследовательских работах, а также активное вовлечение в волонтерскую деятельность и профессиональные сообщества.

Рефлексия также играет важную роль в формировании здоровой самооценки. Педагогические курсы и тренинги, направленные на развитие навыков саморегуляции и саморефлексии, могут стать основой для повышения уверенности студентов в своих силах. Эти навыки необходимы будущим педагогам для того, чтобы они могли адекватно оценивать свои успехи и неудачи, не зацикливаясь на ошибках и направляя свою деятельность на улучшение.

Формирование самооценки личности будущего педагога является важнейшим элементом его профессиональной подготовки. Самооценка влияет не только на личностное развитие будущего учителя, но и на эффективность его педагогической деятельности. Высокая и адекватная самооценка помогает педагогу успешно взаимодействовать с учениками, строить доверительные отношения и эффективно решать профессиональные задачи. Создание поддерживающей и открытой образовательной среды, а также использование методов саморефлексии и самосовершенствования — ключевые аспекты, способствующие формированию здоровой самооценки у студентов педагогических вузов.

Список использованной литературы:
1 Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов/ Под ред.В. А. Сластенина. - 4-е изд., доп. - М.: «Академия», - 2003. - 200 с.
2 Карабанова О. А. Психологические особенности родительско-детских отношений в подростковом возрасте// Семейное консультирование и семейная психотерапия/ Под ред. Э.Г. Эйдемиллера, А. З Шапиро. СПб.: «Речь», - 2001. – 341 с.
3 Бурменская Г.В., Захарова Е. И., Карабанова О. А. и др. Возрастно- психологический подход к консультированию детей и подростков. / Г. В Бурменская., Е. И Захарова., О. А Карабанова - М.: «Просвещение», - 2015. – 214 с.
4 Пезешкиан Н. Позитивная семейная психотерапия: семья как терапевт. М.: «Академия», - 1993. – 457 с.
5 Социальная работа с семьей / под ред. Т.В. Шеляг. - М.: «Институт социальной работы», - 1995. – 105 с.

Сурпкелова Г.К.

ОРГАНИЗАЦИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ САМООЦЕНКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель:.доктор психологических н. Кукубаева А.Х.

Педагогическая самооценка является неотъемлемой частью профессионального становления будущего учителя. Этот процесс представляет собой интеграцию личностных и профессиональных характеристик, основанных на осознании своих сильных и слабых сторон, а также на способности к саморазвитию и совершенствованию в образовательной деятельности. Педагогическая самооценка влияет на уверенность в себе, принятие собственных решений, эффективность взаимодействия с учениками и коллегами, а также на развитие компетенций, необходимых для успешной профессиональной деятельности. Важнейшей задачей высшего педагогического образования является создание условий для формирования у студентов педагогических специальностей адекватной и конструктивной самооценки, что, в свою очередь, способствует развитию их профессиональных качеств.

Цель данной статьи — рассмотреть организацию процесса формирования педагогической самооценки у будущего учителя в рамках образовательного процесса в вузе. Для этого будет проанализирован роль преподавателей, практик и самообразования в процессе формирования педагогической самооценки, а также влияние этих факторов на профессиональную подготовку студентов.

Педагогическая самооценка — это важный компонент, который оказывает существенное влияние на профессиональную деятельность будущего учителя. Она включает в себя несколько ключевых аспектов:

Личностная самооценка. Это восприятие себя как личности, понимание своих качеств, возможностей и ограничений. Для учителя важно не только быть уверенным в своих знаниях, но и развивать такие качества, как терпимость, эмпатия, способность к самоконтролю и критике.

Профессиональная самооценка. Это понимание своих компетенций и роли в образовательном процессе. Включает в себя самопонимание учителя как педагога, способности эффективно работать с учениками, передавать знания и управлять учебным процессом.

Социальная самооценка. Это осознание своей роли в образовательном коллективе, взаимодействие с коллегами, родителями и учениками. Успешная профессиональная социализация требует высокой социальной компетентности, в том числе способности работать в команде.

Самооценка играет решающую роль в процессе самосовершенствования и профессионального роста педагога. Адекватная самооценка позволяет избежать как чрезмерной самокритики, так и самодовольства. Студенты педагогических специальностей, научившись правильно оценивать свои сильные и слабые стороны, становятся более уверенными в своей профессиональной роли и способствуют улучшению образовательного процесса.

Формирование педагогической самооценки у студентов педагогических специальностей происходит на протяжении всего образовательного процесса в университете. Для этого необходима правильно организованная система обучения, которая включает в себя как теоретические, так и практические элементы. Роль образовательного процесса заключается в создании условий для самосознания студентов, а также для развития их рефлексивных навыков.

Теоретическое обучение. На лекционных и семинарских занятиях студенты получают знания, которые помогут им осознать свою роль как будущих педагогов. Через изучение педагогической психологии, педагогических технологий, методов работы с детьми и особенностей образовательного процесса будущие учителя формируют представления о своей профессиональной идентичности. Теоретические знания являются основой для построения самооценки, поскольку они помогают студентам понять свои сильные стороны и возможности для улучшения.

Практическая подготовка. Практическая подготовка является важнейшим этапом в процессе формирования педагогической самооценки. Во время педагогических практик студенты имеют возможность испытать свои навыки в реальных условиях, работать с детьми, анализировать свою деятельность и получать обратную связь от наставников и педагогов-практиков. Практика позволяет не только проверить теоретические знания, но и развить важные качества педагога, такие как терпимость, умение работать с разнообразными детьми и коллегами, способность к самоконтролю.

Рефлексия и самоанализ. Рефлексивные практики, такие как самоанализ, запись педагогического опыта, анализ успешных и неудачных уроков, помогают студентам осознавать свои действия, учитывать ошибки и находить пути их исправления. Педагогическая рефлексия является основой для развития критического мышления, способности к самооценке и улучшению своей работы. Во время рефлексии студенты должны научиться оценивать свою деятельность объективно, избегая как излишней самокритики, так и чрезмерной уверенности в своих силах.

Существует несколько методик и подходов, которые могут быть использованы для формирования педагогической самооценки у студентов педагогических специальностей:

Обратная связь и конструктивная критика. Важно, чтобы студенты получали адекватную и конструктивную обратную связь от преподавателей и наставников. Критика должна быть направлена на улучшение педагогических навыков и методов работы, а также на осознание собственных ошибок и поиск путей их исправления. Регулярная и конструктивная обратная связь способствует формированию адекватной самооценки и помогает студентам оценивать свою профессиональную деятельность.

Групповые дискуссии и обсуждения. В ходе групповых занятий, семинаров и дискуссий студенты могут обмениваться опытом, обсуждать сложные ситуации и искать решения. Эти коллективные занятия помогают студентам выработать навыки конструктивной критики, научиться объективно оценивать свою работу в сравнении с работой коллег и развить умение слушать и учитывать мнение других.

Техники саморефлексии. Применение различных методик саморефлексии, таких как ведение педагогических дневников, самооценочные анкеты или тренировки на выявление

сильных и слабых сторон, помогает студентам осознать свои достижения и недостатки, а также формировать объективное представление о своей деятельности.

Ролевые игры и симуляции. Ролевые игры и педагогические симуляции предоставляют студентам возможность попробовать себя в различных педагогических ситуациях, оценить свои действия и реакции, а также получить обратную связь от преподавателей и коллег. Это способствует формированию самосознания и улучшению самооценки через непосредственное действие и переживание педагогической роли.

Формирование педагогической самооценки у студентов педагогических специальностей оказывает значительное влияние на их профессиональное развитие и карьерный рост. Адекватная самооценка помогает будущим учителям:

Уверенность в себе. Студенты с хорошей самооценкой уверены в своих силах, что способствует их успешной работе в школьном коллективе. Они могут адекватно воспринимать сложные педагогические задачи, решать их эффективно и с минимальным стрессом.

Готовность к самосовершенствованию. Осознание своих недостатков и сильных сторон позволяет будущим учителям стремиться к постоянному профессиональному росту. Самооценка, основанная на объективной оценке собственных достижений, помогает выработать стратегии для дальнейшего саморазвития и поиска новых подходов в работе с учениками.

Эмоциональная устойчивость. Педагоги, умеющие адекватно оценивать свои достижения и ошибки, более устойчивы к профессиональному выгоранию. Они способны сохранять интерес к своей профессии, продолжать совершенствоваться и поддерживать здоровую атмосферу в коллективе.

Формирование педагогической самооценки у студентов педагогических специальностей — это важный аспект их профессиональной подготовки. В образовательном процессе должны быть созданы условия для того, чтобы студенты могли развить навыки саморефлексии, получать конструктивную обратную связь, анализировать свою педагогическую деятельность и совершенствоваться как личности и профессионалы. Это поможет будущим учителям уверенно и эффективно работать в образовательной среде, а также способствовать развитию учащихся.

Список использованной литературы:

1 Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов/ Под ред.В. А. Сластенина. - 4-е изд., доп. - М.: «Академия», - 2003. - 200 с.

2 Карабанова О. А. Психологические особенности родительско-детских отношений в подростковом возрасте// Семейное консультирование и семейная психотерапия/ Под ред. Э.Г. Эйдемиллера, А. З Шапиро. СПб.: «Речь», - 2001. – 341 с.

3 Бурменская Г.В., Захарова Е. И., Карабанова О. А. и др. Возрастно- психологический подход к консультированию детей и подростков. / Г. В Бурменская., Е. И Захарова., О. А Карабанова - М.: «Просвещение», - 2015. – 214 с.

4 Пезешкиан Н. Позитивная семейная психотерапия: семья как терапевт. М.: «Академия», - 1993. – 457 с.

5 Социальная работа с семьей / под ред. Т.В. Шеляг. - М.: «Институт социальной работы», - 1995. – 105 с.

Жанғабыл А.С.[1], Сұлтан А.Б.[2]

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПСИХОЛОГ ЖҰМЫСЫНЫҢ БАСТЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Қоғамның қазіргі даму кезеңі адам өмірінің барлық салаларына әсер ететін өзгерістермен сипатталады. Әлеуметтік-экономикалық қайта құру процесінде күрделі мәселелерді шешудің жаңа тәсілдерін қажет ететін мәселелер туындайды. Қоғамның тұрақты және терең білімі ғана емес, сонымен бірге бар мәселелерді өз бетінше, дәстүрлі емес, шығармашылықпен шеше алатын адамдарға деген қажеттілігі артып келеді. Қоғамның Осыған байланысты ілімнің дәстүрлі түсінігін өткен тәжірибені қайта құру және игеру процесі ретінде қайта бағалау мәселесі туындайды. Айта кету керек, соңғы уақытта білім беру мекемелерінің (лицейлер, гимназиялар) жаңа түрінің өсуі және оқытуда өз қабілеттері бойынша шығармашыл балаларға арналған білім беру мазмұнын "байыту стратегиясы" пайда болды. Баланың біртұтас тұлға ретінде дамуына алаңдады, сондықтан өз қабілеттерін тиісті деңгейде дамыта отырып, құрдастарының ортасында эмоционалды түрде жетілуге мүмкіндік береді деп сенеді. Осылайша, шығармашылықты өз бетінше жұмыс істеу қабілетін дамытуға үлкен мүмкіндіктер береді. Бастауыш сынып оқушылары шығармашылықтың барлық қырларын дамыту балалардың зияткерлік және жеке тұтастай дамуымен, олардың жеке қажеттіліктерімен бірлікте қамтамасыз етіледі [1].

Оқушылардың шығармашылық қабілетін арттыру үшін әртүрлі әдіс-тәсілдер мен құралдарды қолдануға болады. Бұл жолдар балалардың ойлау, өздігінен әрекет ету және инновациялық идеяларды жүзеге асыру дағдыларын дамытуға көмектеседі. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыруға арналған басты жолдар мыналар:

1. Шығармашылық тапсырмалар мен жобалар: Оқушыларға әртүрлі шығармашылық тапсырмалар мен жобалар беру олардың ойлау қабілетін кеңейтеді. Мысалы, эссе жазу, сурет салу, ғылыми зерттеу жүргізу немесе практикалық жобалар жасау арқылы оқушылар өздерінің жаңа идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік алады.
2. Ойын арқылы оқыту: Ойындар балалардың шығармашылық қабілетін дамыту үшін өте тиімді әдіс болып табылады. Шығармашылық ойындар мен интерактивті жаттығулар оқушылардың логикалық ойлауын және жаңа шешімдер қабылдау қабілетін арттырады. Мысалы, рөлдік ойындар немесе пікірталастар балалардың еркін ойлауына ықпал етеді.
3. Тәуекелге бару мен қателіктерді қабылдау: Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін оларды тәуекелге баруға үйрету маңызды. Шығармашылық процессте қателіктер жасау қалыпты жағдай екенін түсіндіріп, оқушылардың өз қателіктерінен сабақ алуына мүмкіндік беру керек.
4. Қызығушылықтары мен қабілеттерін ескере отырып жұмыс жүргізу: Әр оқушының қызығушылықтары мен қабілеттері әртүрлі. Сондықтан оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға арналған жұмыстарды ұйымдастыру қажет. Мысалы, кейбір оқушылар бейнелеу өнері, басқа біреулері музыка немесе әдебиетпен айналысуға қызығады. Бұл бағытта әр оқушының жеке талпынысына бағытталған тапсырмалар мен тапсырмалар берілуі тиіс.

5. Топтық жұмыс және ынтымақтастық: Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда топтық жұмыстар маңызды рөл атқарады. Олар бір-бірімен пікір алмасып, идеялармен бөлісіп, ынтымақтастықта жұмыс істей отырып шығармашылықтарын шыңдайды. Топтық жобалар мен тапсырмалар балалардың өзара қарым-қатынасын нығайтады және шығармашылық дағдыларын арттырады.
6. Көбірек сұрақ қою және ойлауды ынталандыру: Оқушыларды сұрақ қоюға және өз ойларын еркін білдіруге ынталандыру керек. Мысалы, сабақ барысында ашық сұрақтар қойып, оқушылардың әртүрлі көзқарастарын тыңдауға мүмкіндік беру шығармашылық ойлауды дамытады. Осылайша, олар тек ақпаратты қабылдап қана қоймай, өздігінен ойлауға үйренеді.
7. Өзін-өзі бағалау және рефлексия: Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыру үшін олардың өз жұмысын бағалау да маңызды. Психологиялық әдістер мен рефлексия арқылы оқушылар өздерінің жетістіктері мен кемшіліктерін көре отырып, шығармашылықты жетілдіру жолдарын анықтай алады.
8. Мотивация мен қолдау: Шығармашылық қабілеттерді арттыру үшін оқушыларды үнемі қолдап, олардың еңбегіне жақсы баға беру керек. Мұғалімдер мен психологтар оқушылардың талпынысына қолдау көрсетіп, олардың күш-жігерін мойындауы маңызды. Оқушыларға жаңа нәрселерді байқап көруге және өз идеяларын жүзеге асыруға ынталандыру керек.
9. Шығармашылық ортаны құру: Оқушылар шығармашылық жұмыстарға арнап арнайы орындар мен құралдармен қамтамасыз етілуі керек. Мысалы, бейнелеу өнері немесе шығармашылық жазу үшін арнайы студия немесе кабинет ұйымдастыру, түрлі шығармашылық құралдарды пайдалану олардың қызығушылығын арттырып, шығармашылыққа деген ынтасын күшейтеді.
10. Қоршаған ортаны өзгерту: Оқушылардың шығармашылығын арттыру үшін олардың ортасы мен қоршаған әлемі де маңызды. Табиғатпен байланыс, саяхаттар немесе жаңа мәдениетке танысу арқылы олардың танымдық шеңбері кеңейеді, бұл шығармашылықты арттыруға септігін тигізеді.

Осы әдіс-тәсілдер арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға болады, сонымен қатар олардың жеке тұлғалық және интелектуалды дамуына ықпал ететін тиімді жолдар ашылады [2].

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудағы психолог жұмысының басты ерекшеліктері көптеген аспектілерді қамтиды. Бұл жұмыс мұғалімдер мен психологтардың бірлескен әрекетін талап етеді. Психологтар оқушылардың тұлғалық және психикалық ерекшеліктерін ескере отырып, олардың шығармашылық әлеуетін дамытуда маңызды рөл атқарады. Осы жұмыстардың негізгі ерекшеліктері мыналар:

1. Шығармашылықты қолдау және ынталандыру: Психолог оқушылардың шығармашылық қабілеттерін зерттей отырып, әр баланың ерекше қабілеттерін анықтайды. Олардың ішкі мотивациясын арттырып, шығармашылық әрекеттерге бағыттайды. Балалардың шығармашылық әлеуеті жеке тұлға ретінде дамуына ықпал етеді.
2. Жеке тұлғаға бағдарланған тәсіл: Әр оқушының психологиялық ерекшеліктері мен қабілеттерін ескере отырып, психологтар оларға жеке әдіс-тәсілдермен жұмыс жүргізеді. Бұл әдіс әр оқушының шығармашылық қасиеттерін ашуға және оны дамытуға мүмкіндік береді.
3. Эмоционалдық тұрақтылық пен сенімділікті қалыптастыру: Шығармашылық процесс көп жағдайда эмоционалды көңіл-күйге, өз-өзіне сенімділікке тәуелді. Психологтар оқушылардың эмоционалдық жай-күйін бақылап, олардың ішкі сенімділігін арттыру үшін әр түрлі жаттығулар мен тренингтер өткізеді.
4. Креативті ойлау мен шығармашылық әдістерді дамыту: Психологтар оқушылардың креативті ойлауын дамыту үшін түрлі техникалар мен жаттығуларды пайдаланады.

Олардың мақсаты - балалардың шабыт алуына, жаңа идеялар туғызуына және шығармашылық дағдыларын қалыптастыруына көмектесу.

5. Кедергілер мен шектеулерді жеңу: Кейбір оқушылар шығармашылық жұмыс барысында қорқыныш, сенімсіздік, немесе сәтсіздікке деген үрей сияқты кедергілермен кездесуі мүмкін. Психологтар осындай кедергілерді жеңу үшін арнайы психологиялық әдіс-тәсілдерді қолданады.
6. Коллективтік жұмыс және топтық шығармашылық: Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда топтық жұмыстар мен шығармашылық тапсырмаларды орындау маңызды. Психологтар топтық жұмыстар арқылы балалардың өзара әрекеттесуін, ынтымақтастығын дамытады, шығармашылық қабілеттерін топпен жүзеге асыруға мүмкіндік береді.
7. Тәжірибе мен эксперименттер жасау: Шығармашылықты дамыту үшін оқушылардың тәуекелге баруы және жаңа идеяларды сынап көруі қажет. Психологтар бұл процесті қолдайды, оқушыларға әр түрлі тәжірибелер жасауға және өздерінің жаңашыл ойларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.
8. Қоршаған ортаның ықпалы: Оқушылардың шығармашылық қабілеттеріне олардың айналасындағы орта да әсер етеді. Психологтар оқушылардың психологиялық жай-күйін зерттей отырып, олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға қолайлы жағдайлар жасауға тырысады.

Бұл жұмыстардың барлығы шығармашылық қабілеттерді дамытуға бағытталған, әрі оқушылардың жеке тұлғалық және психологиялық өсуіне ықпал етеді [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Гафитулин М.С. Ерекше шығармашылық ойлаудың ауызша тесті. -М.: Собор, 2019. – 60 б.
2. Кирнос Д.И. Тәрбиелеу өнері. -М.: Ағарту, 2020. – 255 б.
3. Матюшкин А.М. Жалпы білім беретін мектепте оқушылардың экономикалық тәрбиесін жетілдіру жолдары. - Челябинск, ЧГПИ, 2020. – 486 б.

Жанғабыл А.С.[1], Сұлтан А.Б.[2]

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ АТҚАРАТЫН ҚЫЗМЕТІ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Шығармашылық қабілеттер – бұл адам тұлғасының маңызды компоненттерінің бірі. Қазіргі заманда білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашу, олардың ой-өрісін кеңейту, өзіндік ойлауы мен жеке көзқарастарын қалыптастыру. Мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамытуда педагог-психологтың рөлі ерекше.

Шығармашылық қабілет – бұл адамның жаңа, бұрын-соңды болмаған идеяларды, шешімдер мен туындыларды жасауға қабілеттілігі. Оған жаңа шешімдер табу, тұрмыстық және кәсіби мәселелерге ерекше көзқараспен қарау, жаңашылдық пен тапқырлық тән. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеті болып табылады [1].

Педагог-психолог мектептегі әрбір оқушының психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, олардың шығармашылық қабілеттерін тиімді дамытуға көмектеседі. Бұл үдеріс бірнеше бағытта жүзеге асырылады.

Әрбір оқушының тұлғасы өзіне тән ерекшеліктер мен қабілеттерге ие. Педагог-психолог оқушының шығармашылық әлеуетін бағалау үшін олардың қызығушылықтарын, ақыл-ой қабілеттерін, эмоционалдық жағдайын зерттейді. Мұндай зерттеулер арқылы оқушылардың шығармашылыққа деген ықыласын арттыру үшін нақты жұмыстар жоспарланады [2].

Педагог-психолог шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін әртүрлі әдіс-тәсілдерді пайдаланады. Оларға: тренингтер, ойындар, шығармашылық тапсырмалар, топтық жұмыстар, дебаттар, ситуациялық тапсырмалар мен сюжеттік рөлдік ойындар кіреді. Мұндай әдістер оқушылардың шығармашылық тұрғыдан ойлауын, өз пікірін білдіруін және жаңа шешімдер табу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Шығармашылыққа кедергі келтіретін басты факторлардың бірі – оқушылардың өздеріне деген сенімсіздігі мен қорқыныштары. Педагог-психолог бұл мәселелерді шешу үшін түрлі психологиялық әдістерді қолданады. Оқушының өзін-өзі бағалауын жақсарту, оны қорқыныш пен сенімсіздіктен арылту шығармашылық қабілеттерін ашуға жол ашады. Шығармашылық үдеріс эмоционалды интеллектінің жоғары деңгейін талап етеді. Педагог-психолог эмоционалды тұрғыдан тұрақты, өз сезімдерін дұрыс басқаруға қабілетті оқушылардың шығармашылық әлеуетін арттыру үшін арнайы жұмыстар жүргізеді. Эмоционалды интеллект оқушының өзін және қоршаған ортаны дұрыс түсінуге, шығармашылыққа бағытталған жаңа идеяларды ұсынуға мүмкіндік береді [3].

Педагог-психолог оқушыларды дәстүрлі ойлау тәсілдерінен шығып, жаңашыл шешімдер мен идеялар ұсынуға ынталандырады. Ол үшін оқушыларды сын тұрғысынан ойлауға, кең ауқымда ойланып, түрлі қырынан қарауға үйретеді. Креативті ойлау – бұл шығармашылық қабілеттерді қалыптастыруда маңызды аспектілердің бірі.

Шығармашылық қабілеттерді дамыту тек мектеп ішінде ғана емес, ата-аналармен тығыз байланыста да жүзеге асырылуы керек. Педагог-психолог ата-аналарға балаларының шығармашылық әлеуетін қалай дамыту керек екендігін түсіндіреді. Олар оқушылардың қызығушылықтарын байқап, үйлесімді даму үшін дұрыс жағдайлар жасауы тиіс.

Шығармашылық қабілеттерді дамыту мектеп оқушыларының жеке тұлғалық өсуі мен қоғамға бейімделуін қамтамасыз етеді. Педагог-психологтың атқаратын қызметі осы үдерісте маңызды рөл атқарады. Ол оқушылардың шығармашылық әлеуетін зерттеп, дамытуға бағытталған әдістер мен құралдарды қолдана отырып, олардың толыққанды дамуына ықпал етеді. Мұндай жұмыстар оқушылардың болашақта шығармашылық тұрғыда жетістікке жетуіне мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта шығармашылық қабілеттерді шыңдау бірнеше әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы жүзеге асырылады. Әр адамда шығармашылық әлеует бар, бірақ оны дамыту үшін арнайы жұмыс жасау қажет. Міне, шығармашылық қабілетті жетілдіруге көмектесетін бірнеше тәсілдер:

Шығармашылық қабілетті дамыту үшін қалыптасқан ойлау шеңберінен шығу қажет. Ол үшін:

- Сын тұрғысынан ойлау: Оқушы немесе ересек адам жаңа проблемаларға әртүрлі аспектілерден қарауды үйренуі керек. Қалыпты шешімдерден тыс, «басқа жолмен» ойлау керек.
- Миға шабуыл (brainstorming): Бұл әдіс бірдей идеяларды жинақтап, оларды дамытып, жаңа шешімдер жасауға мүмкіндік береді. Топтық жұмыс кезінде түрлі ұсыныстар мен ойлар еркін түрде айтылады.

Қызықты әрі шығармашылық тұрғыдан ойлауға арналған тапсырмалар мен ойындар адамның қиялын дамытады. Мысалы:

- Сурет салу, жазу немесе музыка жасау: Өзіңізге жаңа өнер түрімен айналысу арқылы шығармашылық қабілетіңізді ашуға болады.

- Тақырыптық дебаттар: Бір мәселе бойынша түрлі пікірталасқа қатысу, ойлау ауқымын кеңейтеді.
- Жаңа нәрсені үйрену: Жаңа дағдыларды игеру, басқа мәдениеттермен танысу немесе түрлі пәндер бойынша зерттеулер жүргізу шығармашылық қабілетті дамытады.

Табиғат адамды шабыттандырады, қиялын дамытуға мүмкіндік береді. Табиғатта серуендеп, әртүрлі элементтерді бақылау, оларды өнермен, ғылыммен байланыстыру шығармашылықты ашуға ықпал етеді.

Шығармашылық үдерісінде қателіктер – бұл табиғи нәрсе. Қателіктер мен сәтсіздіктерден қорықпай, оларды жаңа идеялар мен шешімдер табу үшін сабақ ретінде қабылдау қажет. Әрбір қателік – жаңа мүмкіндік.

Қиялды жаттықтыру үшін түрлі қиялдау жаттығулары мен еркін жазу әдістерін қолдануға болады. Күн сайын бірнеше минут бойы қиялдауға тырысып, өзіңізге жаңа идеялар мен көріністерді құруды әдетке айналдырыңыз.

Шығармашылық адамдардың ортасында болу, олармен пікір алмасу, жаңа идеялармен танысу шығармашылық қабілеттерді шыңдауға көмектеседі. Мысалы, өнер көрмелеріне бару, әдеби шығармалар оқу, шығармашылық салалардағы мамандармен араласу.

Шығармашылық қабілетті дамытудың тағы бір маңызды жолы – ойын мен жұмысты үйлестіру. Жұмыс пен күнделікті міндеттерді қызықты әрі креативті тәсілдермен орындау шығармашылық қабілеттердің дамуына септігін тигізеді. Шығармашылық қабілеттерді жетілдіру үшін өзіңе сеніп, үнемі даму мен өсу процесіне көңіл бөлу қажет. Өзіңізді бағалау, мақсат қою және олардың орындалуына бағытталған әрекеттер шығармашылықты шыңдауға көмектеседі. Мотивация мен шабыт – шығармашылықтың негізгі қозғаушы күштері. Әр адам өзіне шабыт беретін нәрселерді табуы қажет. Бұл музыка тыңдау, кітап оқу, табысты адамдардың тарихын зерттеу немесе өзіне ұнайтын нәрселермен айналысу болуы мүмкін.

Адамның ойларын нақты әрі жүйелі түрде жеткізуі, көпшілік алдында сөйлеу, жазу арқылы ойлау қабілетін дамытады. Бұл шығармашылық тұрғыда өз пікірін ашық айтуға және жаңа идеялар ұсынуға жол ашады. Шығармашылық қабілеттерді шыңдау – бұл үздіксіз процесс. Қажетті орта, арнайы әдістер, қателіктерден сабақ алу және өзін-өзі дамыту – осының бәрі шығармашылықтың дамуына ықпал етеді. Әрбір адам өз қабілеттерін ашып, шығармашылық әлеуетін толық жүзеге асыру үшін осы тәсілдерді тиімді қолдана алады [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Е.Оңалбай. Психолог – тәрбие жұмысындағы жетекші тұлға. – Семей: Болашақ, 2011. - Б. 127 – 129.
2 Ә.Марғұлан. Психология және социология. - Алматы: Хабаршы, 2014. – 211 б.
3 С.М.Жақыпов, Т.К.Күнсләмова. Жетекшідегі «мен» бейнесі және агрессивті мінез-құлық пен өзіндік бағалаудың байланысы. - Алматы: Алматы кітап, 2011. – 98 б.
4 Выготский Л.С. Педология подростка. - М.: Наука, 2010. – 100 с.

Сенкубаев С.Т.[1], Тастенова Р.М.[2]

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАҒЫ ЗЕЙІН ҚАСИЕТТЕРІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК СИПАТТАМАЛАРЫ

Педагогика ғылымдарының кандидаты., профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
tastenova@katarkol.kz

Психология ғылымында қарым-қатынас өзекті мәселе болып табылады. Өйткені психология ғылымының кез-келген мәселесі адамдардың жан дүниесінің сырымен, қоғам мен әлеуметтік өмірдің сан алуан сырларымен тығыз байланысты. Сондай-ақ қарым-қатынас болашақ маман тұлғасының қалыптасуының бір факторы екені белгілі. Ол оқушылардың топтық іс-әрекетінің реттеушісі және адамгершілік, эстетикалық құндылықтарды, мінез-құлықтың топтық нормаларын қалыптастыру құралы болып табылады.

Жалпы білім беру орындарында сабақ жүргізу барысында оқушылардың зейіндерін ұйымдастыру және басқару маңызды рөл атқарады. Оқытушының сабақтың мақсатына жетуі оқушылардың зейінін тақырыптағы негізгі мәселелерге жинақтауына тікелей байланысты. Кез-келген құбылысты қабылдау үшін біздегі шамалау реакциясын ояту қажет. Ол сезім мүшелерімізді оған бағыттауымызға мүмкіндік береді. Мұндай ерікті немесе еріксіз бағыттылық зейін деп аталады.

Сондықтан жан-жақтан келіп, жаңа әлеуметтік ортаға бейімделудегі оқушылардың оқыту-тәрбиелеу процесін тиімді ұйымдастыру үшін олардың қарым-қатынастағы зейін қасиеттерінің деңгейлерін анықтау - өзекті мәселелердің бірі. Зейіннің тапшылығы және гипербелсенділік синдромы – балалық жас кезінде басталатын дамудағы неврологиялық мінез-құлықтың бұзылуы. Адамда мұндай құбылыстар зейін концентрациясының қиындауы, гипербелсенділік, албырттық симптомдарының пайда болуынан байқалады. Әрбір 5-10 секунд сайын адам миы бірнеше секундқа ақпарат қабылдамай қалады.

Нәтижесінде мәліметтің бір бөлігі жоғалуы мүмкін, бұл - зейін айналымы заңдылығы деп аталады. Инженерлік қызмет барысында ерікті зейін негізгі зейін түріне жататындықтан, оның негізгі қызметі үнемі ауысып отыратын жұмыс шарттарын дұрыс әрі жылдам шамалап болжамдау болып табылады.

Бір нәрсеге ұзақ зейін салу эмоционалды қауырттылыққа әкеліп соғуы мүмкін. Егер ғимарат іші құрылғылар мен жұмысшылар шуына толы болса немесе керісінше онда тып-тыныш адам жоқ болса, онда жұмыс істеу бейімділігі күрт төмендеп, азаяды. Зейіннің бағыттылығы мен сұрыпталуын анықтайтын екі фактор болғандықтан, соларға сәйкес ғалымдар адам зейінін ұйымдастыру әдістерін қарастырады. Ішкі факторлар (қоздырғыштың физикалық параметрлері) арқылы зейінді ұйымдастырғанда келесі тәсілдерді қолдануға болады. Қалжырап болдыру мүмкіндігі жоғары, ал жауапкершілігі аса жоғары жаңа факторларды пайдалану қызметтерінде қарама-қайшылықты және талас туғызатын жағдайлар болады. Әрекетке ерекше дайын болу мен біркелкіліктің өзара араласуы ерекше маңызды нысандарды басқару мамандықтарда (космостық техника, атом станциялары, ракета жасау, әуе және теміржолдар) эмоциялық қауырттылықтың дамуына жол ашады. Соңғысы болдыруға әкеп соғып, қажет кезде тиімділікті төмендетеді. Ал осы кезде зейінді дұрыс ұйымдастыра білу осы жағымсыз сезімнен арылтады. Сондықтан біркелкі қызметтерде әртүрлі модальді сигналдарды пайдаланып, жұмыс қарқынын өзгертіп отыруға кеңес беріледі.

Сондықтан да сабақ барысында оқытушы маңызды информацияны күшейтіп отыру қажет, ол үшін оны бірнеше рет қайталап немесе ерекшелеп қою керек. Сөз арасында

бірнәрсе ұмытылғандай кейіп танытып, кейін оған қайта оралып, маңыздылығын арттырса да болады [1].

Мазмұнды толық ашпау да қызығушылық туғызады. Арғы нәрселердің маңызы жоқ деудің өзі оған деген қызығушылықты еселеп арттырады. Және осы нәрсе ұзақ есте сақталады. Бұл тәсілді пайдалануда жеке атсалушылық механизмі іске қосылады. Материалды жүйелеу, белгілі бір кезеңдерде қорытынды шығарып отыру мен ақпаратты құрылымдау да зейінді ұйымдастыруда тиімді тәсіл болып табылады. Ішкі факторларды пайдалану (қабылданатын ақпараттың адам қажеттілігіне сай келуі) арқылы көңіл аудару үшін төмендегі тәсілдерді пайдалануға болады:

1) Ұсынылатын материал тыңдаушылардың жеке қызығушылықтарына сай болуы керек. Егер ондай болмаса, әр тыңдаушы өз ойымен болып, еш нәтиже болмайды. Біздің оқушыларіміз құр бастарын изеп, құптағандарымен былай шыға бере, ол мәлімет естерінен шығып кетеді;

2).Дәрістің немесе практикалық сабақтың басында оқушыларге айтылатын мәселе туралы хабарлап, олардың қызығушылығын оятатын сұрақтар сұрақтар қойып бастау қажет. Тек «иә» немесе «жоқ» деген жауап алатын сұрақтар қоймай, ойлануға бағыттайтын ауқымды сұрақтар қойған дұрыс. Күрделі сұрақтар білім алушылардың зейінін бауырауға көп септігін тигізеді.

Сипатталған тәсілдер оқушылардің зейінін ұйымдастыруға арналған. Олар сабақ жүргізу барысында, оқушылардің өздерін жүзеге асыру барысында (мысалы, өздік тапсырмаларды қорғауда, жұмысқа орналасуда т.б.) кейінірек маңызды келіссөздер жүргізуде, зиялылар арасында өте қажет. Алайда, адамның өз зейінін дұрыс ұйымдастыра білуінің маңызы өте зор. Әдетте, үлкен қабілетке ие бола тұрып, адам өзін дұрыс ұйымдастыра алмағандықтан, ол өз қасиеттерін көрсете алмайды. Өз-өзін ұйымдастырудың басты белгісі – ойды сол қызмет маңайына жинақтау және осы жағдайды өзіне еш күш қолданбастан, ұзақ уақыт ұстап тұру. Бұл жағдайда зейіннің шоғырлануы мен зейіннің тұрақтылығы көмектесе алады. В. Леви өзі «жаңғырықты магнит» деп атаған тәсілін ұсынады. Бұл тәсіл үш фазадан тұрады. Олар: қойылым, тыныштық және әрекет. Мысалы, қарапайым үстел басына отырып, емтиханға дайындалуды алайық. Сіздің ойыңыз бөлініп, дайындала алмай отырсыз делік. Мұндай жағдайда, Леви кез-келген жағдайға ене алатындай қарапайым гипнозды ұсынады [2].

Сонымен, сіз оған отыруға аса зауқыңыз жоқ болып тұрған орындыққа отырып, көзіңізді жұмып, іштей немесе сыбырлай: «мен жаза аламын, мен жаза аламын» деп 8-12 рет айтасыз. Сосын «мен жазып отырмын, мен жазып отырмын» деп дауысыңызды бірте-бірте күшейтесіз. Қатты күш түсіре айтқан соң, біраз үн-түнсіз қаласыз [3]. Осы тыныштықта біраз отырсаңыз, бәрін ұмытып, ойыңызға фразалар келіп, қолыңыз еріксіз қаламға созылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Андреева Г.М. Социальная психология - М.: Аспект Пресс. 2014. с. 71-84
2. Леви В. Общение и коммуникация НИЦ БиГПИ. 2020. - 290 с.
3. Столяренко Л.Д. Основы психологиию Ростов-на-Дону: Феникс 2015.- 640 с.

Сенкубаев С.Т.[1], Тастенова Р.М.[2]

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАҒЫ ЗЕЙІН ҚАСИЕТТЕРІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Адамның өзара қатынасы күнделікті өмірде қажетті болып тұратын жағдай. Көптеген ғылым, өнер қайраткерлері осы қарым-қатынас адамдардың мінезі мен психологиялық өзгешеліктеріне байланысты деп есептейді. Тіпті кейбір шетел социологтары адамның өзара қатынасын өзгерту арқылы капиталистік елдердегі тап күрестерін жоюға болады дейді. Расында, адамдардың өзара қатынасы тұрмыстық жағдайға, әсіресе, кішігірім топта, ұжымда, жұмыста адамдардың жеке басына әсерін тигізіп отырады. Бірақ, адамдардың қарым-қатынасын тек өмірдегі халі мен күйі әлеуметтік, экономикалық, саяси т.б. факторлардың күшті ықпалында болды.

Педагогтер, психологтер үшін жасөспірімдік кезеңдерде адамның өзіндік сана сезімі қалыптасатын кезде, өзіңді түсінетін, ашық сөйлесіп, мұңыңды шерте алатын дос құрбыны қажет ететіні белгілі [1].

Сонымен бірге беделді ересек адамдармен де сенімді қатынастар құнды болып табылады. Басқа адамдардың қарым-қатьшастағы ашықтығы, шынайылығы оларды дұрыс түсініп, тануға, оған адекватты қатынасуға мүмкіндік береді. Жоғарыда аталғандай, келесі ұғым - «өзін-өзі көрсету». Бұған адамның қоршағандарға белгілі бір әсер қалтыру үшін қолданылатын тактикалар, стратегиялар жатады. Жалпы қарым-қатьшаста тұлғаның өзін-өзі ашу мен өзін-өзі көрсетуін зерттегенде, тұдға ең алдымен коммуникация арқылы қарастырыдады. Адамның коммуникативті қасиеті де тұлғалық бейімделу потенциялын құрайтын негізгілердің бірі болып табылады. Адам үнемі әлеуметтік ортада болады, оның іс-әрекеті басқа адамдармен қарым-қатынасқа жетуіне және тәжірибесінен, сондай-ақ қақтығыс деңгейінің болуымен анықталады. бейімделу процесінің маңыздылығы кем емес қыры больш индивид үшін ұсынылған нақты әлеуметтік ортаны оның дәлме-дәл қабылдай алу қабілетін қамтамасыз ететін мінез-құлықтың адамгершілік ережесін сақтау болып табылады. Әлеуметтік бейімделу процесінің негізі -әлеуметтік ортаның оған ұсынатын талаптарына тұлғаның мінез-құлық, жүріс-тұрысы және іс-әрекетінің сәйкестеуі, яғни әлеуметтік күтілімдер жүйесіне мінез-құлықтың сай болуы. Тұлғаның әлеуметтік бейімделуі ортаға әлеуметтік - психологиялық бейімделуіне негіз болады. Егер әдеуметтену процесінде индивид ең алдымен қоғамның әсер ету объектісі болса, тұлғаның әлеуметтік бейімделу барысында қарым-қатынас және іс-әрекеттің субъектісі болып табылады».

Әлеуметтену тұлғаны қогамдық қарым-қатынас жүйесіне енгізу, онымен бірге қоғамдық қалыптасқан іс-әрекет тәсілдерін меңгеру. Әлеуметтенудің негізгі функциясы индивидтің қоғамда қалыпты функциялануын қамтамасыз етеді. Сәйкесінше әлеуметтік - психологиялық бейімделу процесіне темперамент ерекшелігімен, құндылық бағдарымен, қызығушылығымен, тұлғаның ішкі құрылымдық іс-әрекетімен және қоғамдық белгіленген мінез-құлықпен жетеді [2].

Біз жасөспірімдер арасындағы қарым-қатынастағы бағыттығымен бірге олардың өзін-өзі ашу деңгейімен өзін-өзі көрсетуін қарастырып, қарым-қатынастағы ерекшеліктерін ашудың бір жолы деп ойлаймыз. Біздің ойымызша жаңа мекемеге, әлеуметтік ортаға, бейімделудегі студенттердің қарым-қатынас ерекшеліктері осылармен анықталады деуге болады. Сондықтанда қарым-қатынастың студенттер өмірінің барлық сферасында, олардың кәсіби қалыптасуы, тұлғалық қасиеттерінің дамуы, топта және студенттік ұжымның

қалыптасуындағы тұлғааралық қатынастың қалыптылығы, әлеуметтік-психологиялық бейімділігі жағынан алатын орны өте үлкен.

«Қарым-қатынас» ұғымының мәні түсінікті және ерекше бір анықтауды талап етпейтін сияқты көрінуі мүмкін. Дегенмен, күнделікті болмыста және ғылыми қолданыстарда сәйкес келе бермейтін мағыналар мен түсініктер де аз емес. Сондай-ақ ғылымның өзінде де әр түрлі мағынада қолданылатын терминдер болады. Бұл да «қарым-қатынас» ұғымына қатысты.

Қарым-қатынас адамдардың өзара әрекеттестік және өзара қатынас жасауының ерекше формасы. Қазіргі кезең қатынас мәселесін психология, философия, әлеуметтану, сияқты әр саладағы ғалымдар жан-жақты зерттейді. Ал, 60 жылдары Б.Д. Парыгин қарым-қатынасты әлеуметтік психологияны зерттейтін бірден-бір пән ретінде бөліп қарастырады. Сондықтанда қарым-қатынас таза психологиялық құбылыс, күрделі және көп жақты процесс сияқты талданады [3].

Барлық кездесетін қарым - қатынастарды үш түрге бөлеміз:

1..Қажетті қарым-қатынастар (туған-туысқан арасындағы қарым-қатынас);

2. Міндетті қарым - қатынастар (мұғалім мен оқушы, дәрігер мен сырқат адам);

3. ЫІнтымақты қарым-қатынастар (достар арасындағы қарым-қатынастар)

Бұндай қарым-қатынастардың жалпы сипаты іс барысында, жұмыс үстінде көрінсе, оны іскерлік (ресми) қарым-қатынас түріне жатқызуға болады. Ал, оларды тек сезім сипатынан байқасақ, онда жеке (ресми емес) қарым-қатынас түріне жатқызамыз. Жұмыста болатын қарым-қатынастар адамдардың нұсқауда көрсетілген тәртіпті орындаумен байланысты.

Осыған орай, біреулердің тәртіпті, іскер, жауапты деп санаса, оған ризашылдық білдірсе, ал керісінше болса, наразылық сезімдері пайда болады. Іскерлік қарым - қатынастар жеке бас қарым - қатынасына айналуы мүмкін.

Қарым-қатынас адамдардың өзара әрекеттестік және өзара қатынас жасаудың ерекше формасы. Қазіргі кезде қатынас мәселесін психология, философия, әлеуметтану-осы сияқты әр саладағы ғылымдар жан-жақты зерттейді.

Леонтьев А.А. «қарым-қатынас» ұғымын әмбебап коммуникативті іс-әрекетке, яғни қарым-қатынасқа белгілі бір іс-әрекет түріне сияқты қарау керек деп есептейді [17, 128].

Қарым-қатынасқа ең жалпы анықтаманы Б.Ф.Ломов берді: «....қарым-қатынас адам тұрмысының индивидуалды формасының маңызды жағы болып табылады». Ол қарым-қатынас іс-әрекетінің әр түрлі формалары, деңгейлері, түрлері жайлы және оның құрамдас бөлімдері-сан алуан ақпарат алмасу процесі, коммуниканттардың өзара әрекеттесуі – жайлы сөз қозғайды. Б.Ф Ломов қарым-қатынас деңгейлерін анықтайды:

1. Макродеңгей;

2. Мезодеңгей;

3. Микродеңгей.

Макродеңгей – индивидтің басқа адамдардың қалыптасқан қоғамдық қатынастарға, дәстүрге, салтқа сәйкес қарым-қатынас жасауынан контактілі байланыс.

Неміс-американдық психологы К. Левин адамдарды жекелей өзгерткенде топ арқылы әсер етудің дұрыс болмайтындығы психологиялық әсер етудің тәжірибелерімен дәлелденген. Алайда бұл жайдың тиімділігі ертеден халыққа белгілі болған. Бақсылық көріністер науқасқа әсер етудің ритуалыдқ жолдары көпшілік топ ішінде эмоциялардың қозуды күшейтіп, оның бір адамнан екіншіге, одан басқаларға берілу, таралу өрісін кеңейту арқылы спихологиялық әсер ету абсты мақсат болды. Иландыру, сендіру әрекетінің топ арасында еселеніп, күшейетіндігін бақсылық ұстаушылар жақсы игерген. Соның арқасындабақсылық ұстаушылар әрекеттер топта санасыз қабылданып,түсінік қылықтарға илану, пихологиялық әсердің нәтижелі болуын қамтамасыз етеді. Сонымен бірге, тренингтік топтардың жетіліп, дамуы Левин есімімен байланысты. Ол АҚШ-та 1933жылы топтық динамика әлеуметтік әрекет және басқа да топтық феномендер мәселесін шешумен айналысқан. Осыған қатысты Левин өзінің өрістер теориясын индивидтің мінез-құлқын анықтайтын бірлескен және

байланысқан факторлар жиынтығын құрайды. Бұл факторлар жиынтығы жеке адамдарды, оның ортасын қамтып, бір психологиялық өріс болды. Топтық динамика ұғымын да алғаш қолданған осы ғалым болған [4].

Г.М. Андреева өзінің «әлеуметтік психология» еңбегінде - қарым-қатынас мәселесіне қатысты әлеуметтік психологиялық түрғыларды интеграциялауға тырысты. Г.М.Андреева әр түрлі көзқарастарды біріктіре және жалпылай отырып, қарым-қатынастың кез келген формалары адамдардың біріккен іс-әрекеттерінің спецификалық формасы болып табылады: яғни адамдар әр түрлі қоғамдық қызметтерді орындау процесінде тек қарым-қатынас қана жасап қоймайды, олар әрқашан да сол жайында кейбір іс әрекеттермен қарым-қатынаста болады дейді.

Сонымен қарым-қатынас ұғымы адамдардың бір-бірінен күрделі, көптеген түрлі жақындасу процестерін көрсетіп, олардың бірігіп жасайтын іс-әрекеттерінің қажеттіліктерін орындау үшін қолданылады. Осындай қарым - қатынас кезінде адамдар бірінен-бірі керекті деректер алады, бірін-бірі дұрыстап қабылдап, түсініп жұмыс жасау үшін бәріне бірдей жоспар жасайды. Сондай-ақ қарым-қатынасты зерттеуде оның құрылымдық компоненттерін анықтау керек. Осыған байланысты зерттеу барысында М.Андрееваның қарым-қатынастың құрылымын талдау нәтижесіне жүгіндік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Зимняя И.А. Педагогикалық психология. - Алматы: Рауан, 2019. - 244 б.
2. Мұқанов М.М. Зейінді тәрбиелеу. – Алматы: Жазушы, 2011. - 296 б.
3. Парыгин Б. Д. Социальная психология. Проблемы методологии, истории и теории. - СПб.: ИГУП, 2019. - 592 с.
4. Ломов Б.Ф. Правовые и социально-психологические аспекты управления.- М.: Просвещение, 2018. - 464 с.

Жанғабыл А.С.[1], Темирбекова Д.О.[2]

ТҰЛҒА БОЙЫНДАҒЫ ЖАН КҮЙЗЕЛІСІН ЖЕҢУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Danash_abdrahmanova@mail.ru

Қазіргі психология - педагогика ғылымының қарастыратын сұрақтарының көптігіне қарамастан, жоғары оқу орны студенттерінің эмоционалдық сферасын зерттеу жолдарымен тәсілдері әлі де жете зерттелмеген мәселелердің қатарында қалып отыр. Оны шешу жоғары оқу орнында оқушылардың эмоционалдық сферасын зерттеуді есепке алуды талап етеді. Адамның жоғары әлеуметтік қажетсінулері негізінде пайда болатын тұрақты змоция. Эмоция жоғары түрі адамның іс-әрекетінің өнімді болуына мүмкіндік туғызады. Оларға қуаныш, сүйіспеншілік және т.б. эмоциялар жатады. Жағымсыз эмоция адамның іс-әрекетіне азды-көпті зиян келтіреді. Оларға қорқыныш, қайғы, абыржу, үмітсіздену, үрейлену және т.с.с. эмоциялар жатады. Көңіл - адамның бойын билеп алатын эмоциялық жағдай. Көңілді болу адамның іс-әрекетінің сәтті, нәтижелі болуына байланысты. Адамның эмоциясын, оның мимикасынан, пантомимикасынан да байқаймыз. Эмоциялық үрдістердің пайда болуы вегетативтік жүйке жүйесінің қызметіне байланысты. Эмоциялар қатарластығы - бірін-бірі итермелеуші эмоциялық кемелденген екі бағдар. Олардың біреуі ұғынымсыздыққа қарай ығыстырылып, индивид мінез-құлқынасанадан тыс әсеретеді. Біз күнделікті өміріміз де сезім

деген сөзді жиі қолданамыз. «Несезіп тұрсың?» деген сөйлем мағынысы психикалық таным процесі түйсік ретінде қолданады. Бірақ, түйсік мен сезімді өзара шатастыруға болмайды. Сондай- ақ, қабылдауды да, елесті өзіндік мағынасы бар сезіммен шатастыру, әрқайсысың жеке дара танымдық ерекшеліктері процестерге балау - қателік. Алайда, сезім түйсіну, қабылдау, елес, ойлау, қиял, ес сияқты жеке процестермен байланысты. Өйткені, адам бойынан түрі мен келетінен оның жан дүниесінің мазмұны және жүйесі осы сезімдер арқылы түгелей көрініс береді [1].

Қазіргі кезде психологиялық әдебиеттер мен күнделікті өмір тәжірибесінде сезім мен эмоция ұғымдары бір мағынада қолданып жүр. Адам сезімнін қайнар бұлағы - бізді қоршаған болмыс, объективті шындық. Сезім адамның табиғи және әлеуметтік қажеттілектерінің қанағаттырылу не қанағаттандырылмауы салдарынан туындап отырады. Егер, бұл ұғымдардың мәнін жекелеп талдап көретін болсақ, онда екеуінін арасында елеулі айырмашылығы барекенін аңғарамыз. Сөйтіп, сезім дегеніміз не? Сезім - адамның өзіне, өзге адамдарға, қоршаған заттар мен құбылыстарға көңіл-күй қатынасын білдіретін және оларды бейнелейтін психикалық процесс. Сезімнің психикалық процес екендігін тағы бір ерекшелігі - оның адам көңіл-күйіне байланысты әрбір процеске белгілі бір түрде реңк беріп тұратындығы. Кейбір құбылыстарадамға түрліше әсеретіп, қуантады, шаттық сезімге бөлейді. Ал, кейбір ренжітіп тіпті тұңғиыққа батыруы мүмкін. Адамның сезім күйлері - қуаныш, қайғы, таңдану, наразылық көрсету, ызалану, кектену, қарқылдап, көзінен жасаққанша күлу т.б. көніл-күйдің сипаттық ерекшеліктерін сыртқа шығарады. Сезімнің сан алуан көріністер мен олардың пайда болуы әлеуметтік -қоғамдық жағдайларға, әсіресе, материалдық рухани-мәдени қажеттілектерді қанағаттандырудың мақсат-мүдделеріне байланысты. Сезім ұғымының кең мағынада қолданылуы жалпы көніл-күйді, ал эмоция сол көніл-күйдің белгілі бір жағдайға қатты әсерленуін білдіретін қысқа мерзімді уақытша көрініс [2].

И.П.Павлов, эмоция ми қыртысында болатын жасушалардың күш-қуаты. Сондықтан да эмоцияның белгілі түрде биологиялық және әлеуметтік мәні бар. Эмоция ағзаның ішкі эндокринді бездеріне байланысты болады. Адреналин эмоцияны реттеуші фактордың бірі болып есетелінеді. Ол бауырдағы гликогеннің ыдырауына әсерін тигізеді. Адам эмоциялық жағдайда болған да, қандағы қанттардың мөлшеріазайып кететінін медиктеранықтаған болатын. Эмоция тудыратын стрестің пайда болу ағымында биологиялық танымдықтың 3 буыны болатыны белгілі болды.

1) Күйзеліс тудыратын бағалар; күйзелістің анық қаталдылығы, онша үлкен мөлшерде болмағанымен проблемаоны адамның өз өміріне, біліміне және түсінігіне қарай бағалануында. Бағасына қарай ағзада физиологиялық-биохимиялық үрдістер өтіп, бірнеше пайдалы және пайдасыз өзгерістер туады.

2)Оқиғаның өзіне немесеоның бағасына деген физиологиялық-биохимиялық, биологиялық жауабы. Адреналогиялық-биохимиялық әсеретеді.

3)Алдағы уақыттарда күйзелісті болдырмайтын, оның неше түрлісебептерін жоюғаарналған іс-әрекет (мінез-құлық). Жұмсалатын биологиялық күш өлшеміоқиғаның салдары әр қашандаесепксалынуы тиіс. Осының нәтижесінеағзада тізбекті күйзеліс пайда болады.заттар мен құбылыстарға жағымды жағымсыз қатынастын сәулеленуін айтамыз. Эмоциялар шындықтын жүйкедесәулеленуін айрықша бір түрі. Сыртқы дүниенің әсеріадамның миында тек қанасәулеленіп қоймай, оған толғанып тебіреніп, өзінің қатысын білдіреді. Бұдан адамға жағымды не жағымсыз сезімдер туып отырады. Эмоция адамның сыртқы келбеті, бет әжімі қимылдары, дауысы арқылы айқын көрінеді. Эмоция үшін адам организімің ішкі мүшелері әрекетінің әсері зор. Мысалы қанның жүруі тамырлардың жүреккеерекшесоғуы, бездер әрекетінефизиологиялық әрекеттерге эмоция үлкен әсеретеді. Эмоция хайуанаттарда да баролардың эмоциясы, инстикт деп аталады. Олар мұқтаждықтарын биологиялық қанағаттандырумен байланысты, мысалы мысық пен иттің еркеленуі, олардың үйреленіп бір нәрседен қорқуы, олардың сыртқы келбетінен жақсы көрініп тұрады. Адам эмоциялары хайуанат эмоцияларына қарағанда өте бай болып келеді, әринеадамдардың эмоциялары

біркелкі болмайды, өйткеніолардың айналадағы нәрселерге қатынасы бірдей емес. Әрбірадамның темпераментіне, мінезінеолардың басынан кешкен тәрбиесіне қарай сыртқы дүние әсеріне жауап қайтару түрліше болады. Адам эмоцияларынын бір бірінен айырмашылығы сезімдердің күш жағынан, әрекет ету мерзімінің уақыт мөлшері жағынан, олардың сыртқы қимылдары, бет әжіміарқылы білініп көрініп тұрады. Эмоция адамның тұрмысында үлкен орын алады, олорадамғаадамдық сипат береді [3].

Француз дәрігері Г.Рубинштейн күлкінің пайдалылығының биологияық табиғатын негіздеді: «Эмоцияны қоздырушы факторлардың ішінде бірінші орын – музыкға екінші орында - әдеби шығармаларда және кино түсірілімдердегі жанға жақын көрініс, тек алтыншы орында- махаббат» деп пайымдаған. «Эмоционалды регуляция - өзін эмоцияларын әлеуметтік әдістер арқылы басқара алу мүмкіндігі» деп В.А.Жмуров анықтама берді. Эмоциялық күйді регуляциялау мәселесі психологияда ең күрделі және бір мезетте негізгі, өзектілер қатарына жатады. Эмоционалды регуляция - эмоционалды реакциялар мен күйлерді когнитивті деңгейде басқару (зейін, ойлау, ескесақтау). Эмоционалды регуляция адекватты болғандаадам шынайы өмірді тіршілік ете отырып, тіршілік ету ортасына бейімделеді. Эмоционалды регуляция жоғары өзін-өзі бағалауды білдіріп, бақытты болуға ықпал тигізіп, әр түрлі сфераларда - орталарда қарама-қайшылықтардың жоқ болуын білдіреді [4].

Эмоционалды регуляция үлгісін американдық ғалым-психологтар Джеймс Гросс пен Пол Экманеді. Тұлғада дамыған эмоционалды регуляциясының жоқтығы кәсіби әрекетке, өмірде қиындыққа әкеліп, тіпті әлеуметтіктен тыс мінез - құлыққа әкелуі мүмкін. Гоулман бойынша эмоционалды реакциясы құрылымы қатынастарды регуляциялау деңгейін анықтайды, оның құрамына кіретіндер:

1. Жеке компетенттілік -өзін-өзі басқараалу.
2. Өзіндік сана (өзінің ішкі күйлерін, мүмкіндіктерін білу).
3. Өзіндік регуляция (өзінің ішкі күйлерін басқара білу).
4. Мотивация (мақсаттарға жетуді жеңілдететін және бағыттайтын эмоционалды бейімділік).
5. Эмпатия (басқаадамдардың қажеттіліктері мен сезімдерін ұғыну).
6. Әлеуметтік дағдылар (басқаадамдардыңсіз қалайтын реакциясын тудыру өнері).

Эмоционалдық регуляцияның біліктерікелесідей:

1. Өзінің зейінін басқару мүмкіндігі (мимиканың дамуы, мимиканың және ымдардың жаттыққандығы, машықтылығы, дауыс ырғағының бай жинағы).
2. Қиялдың дамуы (өзіойлап табуғасену, «егер де» атты әрекеттер бойынша дағдылар, «белгілі бір жағдайға» өзін сендіру).
3. Тыныс алуын басқару (өзінің тынысын бақылау, өзінің тынысымен ойнау мүмкіндігі, тыныс алудың әр түрлеріарқылы өзін қоздыраалу және қалыпқа келтіру).

Осындай ерекшеліктерге толы күрделі де, ауқымды тақырыпты қамтыдық. Эмоционалды күй мен эмоционалды тыныштық кез-келген уақытта да құнды екенін естен шығармаған жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Психология.Адамзат ақыл-ойының қазынасы. 10 томдық. Алматы, 2006.
2. Аймауытов Ж. Жанұя және балалар мен жеткіншектер тәрбиесі. - Алматы: Санат, 2014. – 70 б.
3. И.П.Павлов. Мозг и психика. - М.: Наука, 2010. – 75 б.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. - Алматы: Фолиант. Владос, 2010. – 87 б.

Жанғабыл А.С.[1], Темирбекова Д.О.[2]

ТҰЛҒА БОЙЫНДАҒЫ КЕЗДЕСЕТІН КҮЙЗЕЛІСТЕРДІ ЖЕҢУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер»
кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Danash_abdrahmanova@mail.ru

Қазіргі заманда әлеуметтік экономикалық талаптарға бейімделудің қиындығы және адамзаттың өмірдің күрделі мәселелерін шешуге дайын еместігі түрлі күйде туатын психикалық күш жұмсауды күшейтеді. Тұлғаның эмоционалды сферасының ерекшеліктері көп жағдайда адамның өмірлік сферасына ықпал етеді. Қазіргі таңда тұлғаның әртүрлі эмоциялық ерекшеліктерін зерттеу өзекті мәселе болып табылады. Өйткені эмоционалды даму тұлғаны толыққанды қалыптастыруға үлкен үлес қосады.

Эмоционалды сфера өте күрделі мәселе болғандықтан, ол терең де арнайы кешенде зерттеуді талап етеді. Осыған байланысты обьективті түрде туындап отырған қарама - қайшылықтарды бөліп көрсетуге болады:

- эмоционалды сфераны зерттеудің жоғары дәрежеде қалыптасқан тұлға қажеттіліктерімен олардың эмоционалды тұрақтылық үрдісін қалыптастыруды қамтамасыз ететін зерттеу базасы жеткіліксіздігі арасында;
- тұлғаның эмоционалды сферасын зерттеу нәтижелерін бағалаудағы өлшемдер деңгейінің қалыптаспауы;
- тұлғаның эмоционалды сферасын зерттеулердің тиімділігін арттырудағы педагогикалы.
- психологиялық шарттардың жасалмауы.

Эмоционалды сфера организмнің өмірлік қызметінің белсенді формасын қамтамасыз ететін негізгі реттеу жүйесінің бірі. Эмоция қоршаған ортаның кез-келген ықпалын тез бағдарлайды. Эмоцияның жоғары түрі адамның іс - әрекетінің өнімді болуына мүмкіндік туғызады. Жағымсыз эмоция адамның іс-әрекетіне азды-көпті зиян келтіреді. Олар қорқыныш, қайғы, абыржу, налу, үмітсіздену, үрейлену т.б. Қазіргі кезде психологияда эмоция жайындағы ілім және оның теориялық дамуы жалпы психологияның өзге тақырыптарымен салыстырып қарағанда өзіндік сипаты бар күрделі мәселелер қатарына жатады. Эмоционалды аймақтың проблемасы адамды әуел бастан-ақ қызықтырды. Өйткені, нақ осы біздің эмоцияларымыз сол немесе өзге істерді орындауға және шешім қабылдауға итермелейді. Психология ғылымының жас ғылым екендігіне қарамастан, психологиялық білімдер төркіні антикалық философтар мен дәрігерлер еңбектерінен бастау алады. Ежелгі грек философы Платон эмоциялар жоғары интеллектуалды және төменгі қанағаттануларға бөлінетіндігін көрсетті [1].

Шамадан тыс күшті тітіргендіргіштер адамда көбінесе қолайсыз эмоциялар туғызады. Адам ұдайы қинала беретін болса, оның діңкесі құрып, берекесі кетеді. Адамның осылайша шамадан тыс зорлануын психологияда стресс деген терминмен белгілейді. Стресс үш түрлі жағдайда байқалып отырады. Оның алғашқы көрінуі мазасыздану кезеңі деп аталады. Адамның эмоциялық жағдайы оның темпераментімен байланысты екенін, стресс жағдайының адам өмірінде маңызы өте үлкен екеніне қазіргі кезде көбірек көңіл бөлінуде. [4].

Жас балаларда шамадан артық эмоцианалды күйзеленуі немесе стресс тез пайда болады да, көпке созылмай өте шығады. Ал ересек, әсіресе қартайған адамдарда ол көпке созылып жүйке арқылы ішкі мүшелердің қызметін бұзады, көбінесе жүрек - қан тамырлар жүйесін әлсіретеді. Нәрестелерде қозу қарқыны тежелуден жылдамырақ және күштірек болғандықтан

оларда стресс оңай тез туып, тез өшеді. Мектеп жасындағылардың, әсіресе бастауыш сынып оқушыларының стресс жағдайы жиі кездеседі, өйткені бұрынғы жүгіріп, ойнап жүрген балалар партада тапжылмай сабақ оқуы жүйке жүйесіне біршама салмақ түсіріп, қинайды. Мектепте оқитын балалардың оқу белсенділігіне байланысты балалардың эмоционалдық жағдайы әртүрлі болатыны байқалған. Л.И.Прихожанның зерттеуі бойынша елгезек, жылдам қимылдайтын, жақсы оқитын оқушылардың эмоционалдық жағдайы тұрақты болады да олардың саны 54 % нашар оқитын, қимылдары сылбыр балаларда эмоционалдық жағдайының нашар болатындары - 20%-ға жақын болып, олардың басым көпшілігі эмоционалдық шамадан артық зорлану жағдайында жүретіндігі дәлелденген. Осы көрсетілген стресс жағдайы мен балалардың қарым-қатынасқа икемділігінің нашар болуының өзара қатынасы балалардың сынақ жұмыстарын орындау барысында, тақта алдында жауап берген кезінде айқын көрінеді [2].

Оқушыларында жиі кездесетін қиындықтар мектепішілік қарым-қатынаспен байланысты орын алады. Өсіп дамып келе жатқан бала бойында алуан түрлі қасиеттер байқалады. Осы бір көп сырлы қасиеттердің жағымды және жағымсыз жақтарымен қатар елеусіз мінез көріністері де бала бойында болады. Бала мінезінің жағымды жақтарына қайырымдылық, инабаттылық, сыйлаушылық, тілалғыштық, шынайы адалдық, жақсы-жаманды айыра білушілік, алдағы өмір жолына ұмтылушылық жатса, ал нашар мінез көріністеріне тұрақсыздық, өтірік айтушылық, өзімшілдік, беймазалық, ұшқалақтық сияқты қасиеттер жатады. Бала бойында назар салып бақылағанда байқалатын қасиеттерге: өзіне-өзі сын көзбен қарап, мінездегі кемшіліктерді сезіну, әділетті, әділетсіздікті аңғаруы ойлаған мақсатын орындап шығу үшін шыдамды болуы мен іскерлігі жатады. Егер кішкентай кезінен бала мінезіндегі көріністер өмірімен сабақтасып, тәрбиемен ұштасса, ол қайырымды, байсалды, бірсөзді, батыл жүректі, табанды болып ер жетеді, ал олардың бойында ынжық мінез қалыптасса біртіндеп ол сылбырлық, жалқаулық, күйгелектік, қорқақтық, мылжындық мінездерге айналады. Бала өскен сайын көп көріп, естіп білуге ұмтылады. Өз ойын айту, басқалармен қарым-қатынас жасау, достасу, пікірлесу сияқты мінез-құлық көріністері қалыптасады [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:
1 Платон. Философское наследие. – М.: 2009. 468 б.
2 Керимов Л. Психокоррекционная работас тревожными детьми. - М.: Наука, 2010. - 90 б.
3 Мырзалиев.Қ. Психология. - Алматы: Мектеп, 2014. - 97 б

Бердыбекова Н.С.[1], Турашева Ж.М.[2]

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ БАРЫСЫНДА КЕЗДЕСЕТІН ҚИЫНДЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІН ЗЕРТТЕУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

«Терең білім – тәуелсіздігіміздің тірегі, ақыл-ой – азаттығымыздың алдаспаны» дейді тұңғыш президентіміз Н.Ә. Назарбаев. Әр педагогтың негізгі міндеті – жан жақты дамыған тұлға қалыптастыру. Оқушыларға ғылым негізін үйретіп, адамгершілікке тәрбиелейтін мектеп ішіндегі негізгі тұлға – мұғалім. Осы жерде Ахмет Байтұрсынұлының «Мектеп жаны

- мұғалім», «Мұғалім әрдайым ізденісте болса ғана шәкірт жанына нұр құя алады» деген дана сөздері оралады. Мектеп есігін ашқан жеткіншекті мәдениетті, қажырлы және табанды етіп қалыптастырады. Мұғалім сынып оқушыларының толық үлгерімі жолында күш - жігерін салып еңбек еткенде ғана, бұл міндеттерді орындай алады. Мұғалім өзінің барлық білігі мен білімін бүкіл оқу – тәрбие ісіне дұрыс ұйымдастырып, тиімді жүргізуге жұмсайды [1].

Үлгерімі төмен – бұл әр мектептің өзекті проблемасының бірі болып саналады. Үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс- бұл мұғалімнің үлкен басым міндеттерінің бірі. Ең алғашқы кезең үлгермеуші 1-сыныпта байқалады - ол оқушының жеке қасиетіне, мұғалімнің жіберген қателіктеріне, денсаулығына байланысты. Кейінгі кезең бұл орта буын. Себебі 5-7 сыныптарда оқушылардың оқуға деген көзқарасы өзгереді. Оқушылардың 75 пайызында қорқақтық пайда болады. Ескертулерді, түзетулерді, ұрысуды күтіп отырады. Көптеген тәжірибесі бар мұғалімдердің айтуы бойынша сыныпта үздік оқитын оқушылар мен үлгерімі төмен оқушылар кездесіп отырады. Оқушылардың білімді қалыпты игеруде, психологтар мен педагогтардың зерттеулері бойынша баланың оқуына үш фактор себепші болады деп зерттеген:

1. Біріншіден,балаға қоғамдық жағдай мен өмірдегі тұрмыс жағдайы себепші болады;
2. Екіншіден, балалардың мінез-құлқындағы жағымсыз ерекшеліктері мен психикасының өзгеше қалыптасуынан немесе қалыпты нормадан ауытқуы және ақыл-ой даму деңгейінің тежелуінен;
3. 3. Үшіншіден, педагогикалық тәрбиенің дұрыс болмауынан деп зерттеген.

Осы орайда келесідей сұрақтар туындайды:

1. Оқушы үлгерімін қалай жақсартуға болады?
2. Оқушылардың сабақты үлгере алмауының себебі қандай?
3. Ол себептерді анықтап, жоюға бола ма?

Менің ойымша «Үлгермейтін оқушы болады, бірақ бұл мәселелердің шешімі міндетті түрде болады». Оқушының сабақты нашар оқуының, сабақты үлгере алмауының басты себебі, оқыту жүйесінің сапасыз болуында. Педагогикалық талаптар мен әрбір пәнді оқыту әдістемесін шебер де толық қолданбаса, оқу жұмысы дұрыс ұйымдастырылмайды. Оқушылар өтілген материалдарды толық түсінбейді, үйге берілген тапсырманы орындап келе алмайды, не шала орындайды. Оқушының қатардан қалып қоюы әуелде уақ – түйектен басталуы мүмкін. Мысалы, оқушы сабақтың дұрыс өткізілмеуі себепті, өтілген материалдардың біраз жерін түсіне алмай қалады, болмаса көмескі түсінеді. Көпшілік оқушының үйінде түсінбегенін сұрап алатын кісісі болмайды. Осылардың салдарынан оқушы материалдарды меңгере алмайды. Жаңа сабақ өткен материалдарға негізделіп жүргізілетіндіктен, оны да шала түсінеді. Сонымен біртіндеп оқушы бағдарламаның бір бөлігін шала түсінген немесе мүлде түсінбеген болып шығады. Осыдан келіп оқушының сабақты үлгермеушілігі келіп туады. Екіншіден - сабақ әдістемелік жағынан дұрыс өткізілсе де, бірақ, кейбір оқушылар сабаққа ынта қоймай, басқа жұмыспен айналысып (тәртіпсіздік жасап) не алаң көңіл болып отырады. Мұғалім мұндай оқушыларды байқамай қалады да, олар ақырында сабақ үлгірмеушіліктерге айналады. Сабақтың сапасыз өтуі – мұғалім білімінің жеткіліксіз, тәжірибесінің кем, әдістемені жете меңгермегенінен болады. Дайындықсыз сабақ – қашан да нашар өтеді. Бұл да үлгермеушілікке айналады [2].

Сабақты үлгермеудің тағы бір себебі – мұғалім оқушының білім көлемін жиі - жиі тексеріп, есепке алмағандықтан. Оқушының нақтылы білімін саралап анықтамайды. Ережелерді құрғақ жаттауына жол береді. Сабақ үстінде жаттығу жұмысын кем жүргізеді. Содан барып оқушылар білгенін, үйренгенін іс жүзінде қолдануға қиналады. Оқушылардың сабақты үлгермеуінің тағы бір себебі – үйге тапсырма беру мен оны тексеру, әдістеменің дұрыс болмауы. Өйткені кейде үйге берілген тапсырманың саны мен сапасына жете көңіл бөлінбейді, тапсырма мөлшерсіз, үстірт, қалай болса солай беріле салады. Сол себепті оқушы түсінбей қалады да, үйге барғанда орындай алмайды немесе шала, қате орындайды. Осындай бір біріне ұласқан кемшіліктерден келіп үлгермеушілік шығады. Оқушының сабақ

үлгермеуінің басқа бір себебі – мұғалім оқушының ата – анасымен тығыз байланыс жасамайды. Біріншіден, ата – ана оқуға қажетті жағдайды өз дәрежесіне туғызбайтындықтан, баласы сабаққа даярлана алмайды. Оқушының сабаққа көп келмей қалуынан (не ауырып қалып) өткен сабақты білмеуінен де күн тәртібінің болмауынан болған күнде де оны дұрыс орындамауынан үлгермеушілік шығады. Сабақты үлгермеушілік – оқушының денсаулығына да бірден - бір байланысты. Оқушының бір жері ауырып отырса, сабаққа ықыласы болмайды. Не болмаса сынып ауасы жиі тазартылып тұрмаса да, оқушының көңілі сергек болмайды, тез шаршап, бойлары ауыр тартады, өтілген сабақты жөнді ұқпайды. Оқушылардың сабақты үлгермеушілігінің және бір себебі – оларға бір - біріне жолдастық көмектің дұрыс ұйымдастырылмауынан, ұйымдастырылған күнде әрбір оқушының меңгере алмаған тақырыбына ғана нақтылап көмектеспей жалпылама қосыма сабақ түрінде өткізілуінен. Сабақты үлгермеушіліктің тағы бір себебі – сыныптағы оқушы санының көп болуы, оқулықтың толық жетіспеуінен де. Енді оқушылардың сабақты үлгермеу себептерін біліп алғаннан кейін, негізгі мақсат - оны болдырмаудың жолдарын көрсетуге тырысайық. Озат мұғалімдердің тәжірибелері сыныптағы оқушылардың сабақ үлгерімін толық қамтамасыз етуге болатындығын әлде қашан шешкен. Демек, барлық оқушының сабақты жақсы оқуын қамтамасыз ету – әрбір мұғалімнің қолынан келетін іс [3].

Дегенмен де, мектепте оқу мен тәрбиелеу бағдарламалары бірдей болғанымен, оқушылардың білімді игеруде барлығы бірдей емес. Оқушылардың үлгерім көрсеткіштері, оқу міндеттеріне қатынасы, тәрбиелері, даму деңгейлері әртүрлі болып келеді. Білім беру орындарында оқушыларды тәрбиелеу мен оқыту бойынша қоғам мен мемлекеттің алдында олардың үлгермеушіліктерін уақытылы жою міндеттері тұр.

Үлгерімі төмен оқушының сөз қоры аз болады, шығарма, мазмұндама жазу қиынға соғады. Есте сақтау қабілеті өз жасынан төмен, сондықтан мақал-мәтел, өлең, тақпақтарды тез арада жаттай алмайды. Зейіні тұрақсыз. Сабаққа енжар қарайды. Бұл балалардың танымдық қабілеттері төмен болып келеді. Білімді қабылдауына әртүрлі себептер әсер етуі мүмкін, денсаулығына байланысты, ата-анасының қарауынсыз қалуына байланысты немесе психикалық дамуында ауытқу болуы мүмкін.

Күнделікті сабақ барысында кей пәндерден үлгерімі төмен оқушылар кездесіп жатады. Сондай оқушылармен мысалы: қазақ тілі пәні бойынша түрлі жеке жұмыс түрлерін жүргізуге болады. Үлгермейтін оқушыларға қазақ тілі сабағында қазақтың төл дыбыстары ұ мен ү, ң мен н, ы мен і дыбыстары арасындағы ұқсастықтар қиындық туғызады. Осы қиындықты жою үшін әр сабақта жаттығу жұмысынан кейін міндетті түрде оқушы сөйлем ішінен осындай дыбыстарды тауып, сөздерде қолданылуына мән бергізіп, әр түрлі жаттығу тапсырмаларын орындату керек. Мысалы: Төл дыбыстарды үйреткенде. Ә әрпі сөздің 1 - буынында, жіңішке сөздерде қолданады. Әже, әке, дәрігер, әрбір т. б. Осы бағытпен қазақ тіліне тән дыбыстарды түсіндіру тиімді деп ойлаймыз. Төл дыбыстарды бекіту мақсатымен сабақта мынадай ойын түрлерін қолдануға болады.

«Кім жылдам ойыны» 1. Тек қана (а, е, ы, і) дауысты дыбысы бар сөздер ойлап жазыңдар. Мысалы: Ы (ыдыс, ыстық, ыдырыс) І (ілгіш, ірімшік, тіршілік) Е (береке, текемет, ермек) 2. Қай жағынан оқыса да мағынасы өзгермейтін сөздерді ойлап жазыңдар. Мысалы: нан, қырық, қазақ, қызық, ара, кебек, кесек, қабақ т. б. Оқушылардың сауаттылығын, көтеруде және бағалауда диктант түрлерінің мәні зор. Сабақта мынадай диктант түрлерін өткізуге болады.

Жаңа сөздерді бекіту мақсатында, көру, есте сақтау қабілеттерін дамыту мақсатында сөздік, көру диктанттарын өткізу. Оқушылардың өтілген материалды қандай дәрежеде игергендігін анықтау және бекіту үшін терме және бақылау диктанттарын өткіземіз. Осы диктанттардан кейін жіберілген қателерді анықтап, оқушы қатені неге жіберді, қандай тақырыптарды толық игермеген, олардың көп жіберетін қателері қандай деген сұрақтарға жауап беру үшін үнемі қатемен жұмыс жүргіземіз. Қатемен жұмысты мынадай тәсілмен жүргіземіз. Оқушы қатесін табады, ережесін анықтайды, дұрыс жазу емлесін түсіндіреді, басқа мысалдар келтіреді. Бақылау жұмыстарын тексергенде жұппен жұмыс жасаймыз.

Балалар жұпта бақылау жұмыстарын бір - бірімен салыстырып, бір - бірінің қателерін тауып алады және бір - біріне түсіндіреді. Бұл ізденісте қабілетті оқушылар үлгерімі төмен оқушыларға көмектеседі, жұппен жұмыс істелінеді. Оқушылар қателерін тауып түзетеді, теріс жазған себебін анықтайды, ереже шығарады, дәлелдейді. Мұндай жұмыс тәсілі оқушыларды бірінің жауабын бірі тыңдауға, мәдениетті қарым - қатынас жасауға тәрбиелейді. Оқушының есте сақтау қабілетін, сауатты жазу дағдысын қалыптастыру үшін көшіріп жазу, ереже жаттау әдісі де оқушыға өте тиімді [4].

Қорыта айтқанда, сабақта әртүрлі грамматикалық тапсырмалар қолдану фонетикалық, морфологиялық талдаулар жасау, диктант түрлерін жүргізу, қатемен жұмысты ұйымдастыру, көшіріп жазу және ереже жаттау әдістері жақсы нәтиже береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ахмет Байтұрсынов. Оқушылардың шығармашылыққа деген қызығушылығын қалыптастыру негіздері. – Алматы:Ізденіс. 2016. №. – 121 с
2. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 2019. – 15 б.Қазақстан Республикасының педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру курсының бағдарламасы. Мектептегі тәжірибеде орындауға арналған тапсырмалар. Үшінші (базалық) деңгей. III басылым. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012.
3. Бейсембаева З. Студенттердің танымдық әрекетін басқарудың негізгі жолы, \\Бастауыш мектеп\\ 2003, №9 -13-14б.
4. Б.Рақымова. Оқушылардың танымдық әрекетін дамыту.\\ Бастауыш мектеп\\ 2000, №2 25-26б.

Бердыбекова Н.С.[1], Турашева Ж.М.[2]

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ БАРЫСЫНДА КЕЗДЕСЕТІН ҚИЫНДЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІН ЗЕРТТЕУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Еліміздің білім беру саласында соңғы жылдары ірі реформалар мен өзгерістер орын алып отыр. Білім сапасына қойылатын талап күшейіп, оқытудың жаңа технологияларына бет бұрған кезде, оқушының оқу үлгерімін жақсарту, оның оқуға қызығушылығын арттыру мәселесі туындайды.

Көптеген ғалымдар өз еңбектерінде сабақ үлгермеушілік себептерін талдауға көп орын бөліп келеді. Арнайы педагогикалық қазіргі күндегі жетекші парадигмаларының бірі – гуманизация. Ал XX ғасырда еңбек еткен Ы.Алтынсарин шығармаларында педагогикалық, гуманистік көзқарас, яғни шәкіртке мейірімді болу, мұғалім мен оқушы арасындағы ынтымақты принциптерінің көрініс тапқанын байқауға болады. Ғалымның атақты Хрестоматиясында жасөспірімдердің жан дүниесін, ақыл-ойын қалыптастыруға ұдайы көңіл бөлу мектеп пен ата-ананың ортақ міндеті деп есептеген.

Дегенмен жан-жақты тұрғыдан алып қарағанда сабақ үлгермеушілік проблемасы әлі жеткілікті зерттелген жоқ. Бұл проблеманы зерттеу мұның себебі мен нашар оқитын оқушылардың жекелеген типтерін анықтауға мүмкіндік береді. Үлгерімі нашар оқушыларды зерттеу барысында үлгермеушіліктің мынадай үш категориясын қарастыруға болады:

1-категорияға оқушының барлық пәннен бірдей ұзақ уақыт үлгермей оқудан жалпы және кенжелеп қалып қоюын жатқызамыз.

2-категорияға сабақты ішінара негізгі пәндерден үлгермейтін оқушылар жатады.

3-категориядағы оқушылар сабаққа анда-санда ғана үлгермейді.

Бұл мәселені психологиялық жағынан қарастырсақ, сабақ үлгерімі төмен оқушыларды мынадай 5 топқа бөлуге болады:

1. Оқуға деген көзқарасы дұрыс емес балалар.
2. Материалды қиналып ұғатындар.
3. Сабаққа дайындалу әдеті қалыптаспаған оқушылар.
4. Еңбектене білмейтіндер.
5. Білуге және оқуға құштарлығы жоқ оқушылар.

Сабаққа үлгермеудің себебі көп. Үлгермеушілік сабақ барысында қалыптасады. Оның алдын алуға болады. Оқушы үлгермеушілігінің себептері оқу-тәрбие жұмысын дұрыс ұйымдастырмауда, санитарлық –гигиеналық нормалардың бұзылуында. Үлгемеушіліктің негізгі себептері мыналар:

- жекелеген мұғалімдердің сабақтарының сапасыздығы, жаңа материалды толық түсіндіре алмауы, бекіту жұмысының әлсіз жүруі, оқушы білімін есепке алудың болмауы, мұғалімнің тиісі дәрежеде талап етпеуі;
- үй тапсырмасын орындау жұмысын дұрыс ойластырмау және тыңғылықты тексерудің болмауы, жеке жұмыстың болмауы, танымдық қызығуын дамыта алмау;
- мектепте үлгермеушіліктің алдын алу жөнінде жүйелі жұмыстың болмауы;
- тәрбие жұмысындағы олқылықтар, оқушылардың тәртібінің төмендігі, өз міндеттерін саналы түрде түсінбеуі, мектеп әкімшілігі тарапынан тәртіп бұзушыларға уақытылы және тиісті шара қолданбауы;
- бағалаудағы біржақтылық;
- оқыту мен тәрбие үрдісіндегі сабақтастықтың болмауы;
- сабақ босату, оқушының ауырып қалуы, т.б.

Отбасы жағдайында психологтың ойынша оқушының үлгермеу себетері мыналар:

- ата-ана мәдениетілігінің аздығы, педагогпен байланыстың жоқтығы;
- отбасындағы сәтсіздік;
- балаға талап қою бірлігінің жоқтығы;
- отбасында бала тәрбиесінің дұрыс жолға қойылмауы;
- Балаға дұрыс қарым-қатынас жасамау;
- білім алуға баланың дайындығының жоқтығы;
- баланың жалпы дамуының жетілмеуінен, аурушаңдығынан.

Үлгерімін жақсарту бағытындағы жұмыстарға мыналар жатады:

1. Отбасында бала тәрбиесіндегі жағдайдың жақсы жолға өзгеруі.
2. Ата-ананың психологиялық-педагогикалық сауаттылығын жоғарылату.
3. Оқу-тәрбие үрдісіне ата-аналарды белсенді түрде араластыру.
4. Баланың дұрыс күн тәртібін ұйымдастыруын бақылау.
5. Баланың жағымды және жағымсыз қасиеттерін тәрбиелеуде ата-анаға жеке кеңес және көмек беру.

Сынып жетекшісі ойы да ата-аналар пікіріне сәйкес келеді. Өйткені, оқушылардың үлгерімін жақсарту үшін пән мұғалімдерімен, ата-анамен тығыз байланыс қажет. Әр оқушының оқу үлгерімін жақсарту үшін үнемі бақылау керек. Көптеген мектептерде физиологиялық себептердің алдын алуда йодомарин, дибазол, ценаризин дәрі – дәрмектерін таратумен қатар фитотерапиялық көмек көрсетілуде (балаларға дәрумендерге байытылған арнайы шай беріледі).Біздің елімізде мұғалімнің жеке тұлғасына үлкен талаптар қойылады. Мұғалімге өз оқушыларының арасында шынайы беделге ие болуы және оларға үлгі бола білуі қажет. Аталған талаптарды орындай отырып ол оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуде оңды нәтижелерге қол жеткізе алады.Н.Добролюбов былай деген: «…нағыз тәрбиеші бәрін білуге тиіс, сонымен бірге ол тәрбиеленушіні ойландыратын барлық сұрақтарды алдын ала

шеше білуге, бала жанын мазалайтын барлық ойлар мен пікірлерді, қиындықтарды, тұжырымдарды талдап, талқылай білуі тиіс». Ол үшін мұғалім қазіргі заманғы ғылым негіздері жайлы жан-жақты, терең біліммен қарулануға, оқу пәнінің мазмұнын мүлтіксіз білуге, өз мамандығымен байланысты басқа ғылым салалары жайлы хабардар болуы тиіс.Оқушылардың үлгермеушілігінің себептерін зерттеу мақсатындағы мектепте педагогикалық дөңгелек үстелдер, семинар, тренингтер өткізілуі тиіс. Олардың тақырыптары: «Нашар үлгеретін және үлгермейтін оқушыларға білім беру үрдісін белсендіру», «Үлгермеушілікті болдырмау және алдын алу жөніндегі ұстаздар қауымының іс-әрекеті», т.с.с. бұл шараларда оқушыны зерттеудің жалпы бағдарламасы қарастырылып, пікірлер тыңдалып, үлгермеушілік себептерінің айқындалуы және жеке оқушыны оқыту мен тәрбиелеуді жетілдіру шаралары қарастырылуы қажет. Бұл жұмыстар оқушы үлгермеушілігінің себептерін білуге, алдын алуға бағыт береді, көмектеседі.

*Үлгермеушілікті болдырмаудың әдістері мен түрлері:*бірінші жарты жылдық барысындағы мұғалімнің қойған бағаларын және олардың нормаларға сәйкестігін талдау (бақылау жұмыстарын, оқушылардың дәптерлерін, журналдағы, күнделіктердегі бағаларды талдау);мұғалімнің сабақ барысында үлгермеушілікті болдырмау жөніндегі жұмысының түрлері (сыныптағы және үй жұмыстарының саралық сипаты, қателерінің алдын алу);қателермен жұмыс жүйесі және оқушылардың жадынамаларымен саналы түрде жұмыс істей білу;оқушылардың үлгермеушілігіні болдырмау жөніндегі әкімшіліктің іс-әрекеті.

*Нашар, жақсы үлгеретін оқушыларды бақылау түрлері.*Сабақтағы бақылау бағдарламасы. Оқушылардың үлгермеушілігін болдырмауға бағытталған шаралар жүйесі. Сынып оқушыларына төмендегідей сұрақтар қойылады:сыныпта достық қарым-қатынастар жағдайы жасала ма?тақта алдында жауап беру кезінде оқушыларға көмекші құралдар қолдануға рұқсат етіле ме?тақырыптың негізгі бөлімдеріне ерекше мән беріле ме?оқушылардың үнемі қайталанатын қателеріне назар аударыла ма?оқушылардың жауабын көтермелеу тәсілі қолданыла ма?жетістікке жетуге жағдай жасала ма*Жаңа тақырыпты түсіндіру кезінде:*Нашар үлгеретіндерге жаңа тақырыпты баяндау жылдамдығы қиындық туғызбай ма?Жаңа тақырыптың негізгі мәселелері ерекше айтылып көрсетіле ме?Мұғалім нашар үлгеретін оқушылардың жаңа тақырыпты түсіну деңгейін анықтап ескере ме?Тақырыпқа қызығу туғызатын техникалық, т.б. құралдар қолдана ма?Нашар үлгеретін оқушылар әңгімеге тартыла ма?*Жаттығу кезінде:*Өз бетімен жұмысқа арналған жаттығулар дұрыс таңдалды ма?Нашар үлгеретіндерге өз бетімен жұмыс кезінде көмек көрсетіле ме?Оқушылардың қабілеті ескеріле ме?Өз бетімен жұмыс кезінде оқушылар өзін тексеруге дағдыланған ба?Үй тапсырмасын түсіндіру кезінде:үй тапсырмасының көлемі сол сыныпқа сай ма?Үй тапсырмасына қатемен жұмыс енгізілген бе?Мұғалім үй тапсырмасын нақты, жете түсіндіре ме, кездесер қиындықтар жөнінде ескерте ме?Нашар үлгеретін оқушылар үшін жеке тапсырмалар қарастырылған ба?Оқушының үлгеріміне ықпал етуші қоршаған орта дегенді кең мағынада қолдануға болады. Оған табиғат, жан-жағындағы жолдастары барлығымен орнатылған тығыз қарым-қатынас жақсы нәтиже береді. Сол сияқты денсаулықтың да сабақ үлгеріміне әсері зор [96].

Оқушылардың үлгерімін жақсарту бағытындағы жүргізілетін жұмыс түрлері

Әлеуметтік жағдайы төмен. Ата-ана баланың жағдайын жасауға көмектесе алмайды. Өзі күнде ішкілікке салынып жүреді. ГДН есебіне алып ата-аналық құқықтан айыру. Ішкіліктен арылу жолдарынан көмек көрсету. Мектеп тарапынан көмекке келу.

Мұғалім мен ата-ана байланысының төмендігі

Мектепте ата-ананы қызықтыратын іс-шаралар ұйымдастыру. Ата-анамен жиі қарым-қатынаста болу жолдарын қарастыру. Айына бір-екі рет ата-ананың сабаққа қатысуына мүмкіндік жасау. Мұғалім өз талаптарын жете білу. Баланың төмендеу себептерін ата-анаға баласының іс-әрекет барысында ашып көрсете білу

Денсаулығының нашарлығы

Денсаулық – зор байлық. Ендеше денсаулығы дұрыс бала болмаса, баланың сабақты қабылдау деңгейіне кедергі келтіреді. Мектепке бала қабылданғанда әр мұғалім өз

алдындағы баланың денсаулығын жетік білуі қажет. Мектеп дәрігерлерімен бірлесе отырып, балалардың денсаулық куәлігімен таныса отырып, ауру себептерін білу. Диагностикалық карта жасап, ауруды алдын ала пән мұғалімдеріне мектеп басшыларына ескерту.

Еріншектік пен жалқаулықтың қалыптасуы

Бұл кемшілік ата-ана мен мұғалім тарапынан кетуі мүмкін. Бұл көбінесе ата-ананың тарапынан жиі қадағалаудың болмауынан туындайды. Мұғалім тарапынан баланың психологиялық жағдайын жетік білмегендіктен, пәнге белсенділік пен қызығуын жоғалтады. Сондықтан кемшілікті алдын алып тез жою үшін оқушы бойында ерінбей еңбек етуге, кітап оқуға, оқығаннан жазбаша түрде жазып беруге, өлең, мақал-мәтелдерді жатқа айтуға, жұмбақтарды шешуге бала кезден қалыптастыру керек. Жалқаулықты бала бойында болдырмау үшін үнемі жасаған істеріне баға беріп, еңбекпен келген нанның тәтті болатынын сездіру керек.**Ата-ана қадағалауының төмендігі**Ата-ана қадағалауының төмендігі оқушының оқу сапасының төмендеуіне әсер етеді. Ата-ана мен мұғалім арасындағы жиі қарым-қатынас ата-ана қадағалауына мүмкіндік ашады. **Сабақты себепсіз босатуы**Ата-ана қадағалауының аздығы, ата-ана мен мұғалім арасындағы қарым-қатынгастың төмендігі баланың жаман қылықтарға әуестенуіне жол ашады.Сол себепті мұғалім баланың сабақтан қалу себептерін айқындап ашып, ата-анасымен кездесіп, пікір алысуы және мектеп басшысына осы жайында хабарлама түсіріп отыруы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 2019. – 15 б.
2. Бейсембаева З. Студенттердің танымдық әрекетін басқарудың негізгі жолы, \\Бастауыш мектеп\\ 2003, №9 -13-14б
3. Б.Рақымова. Оқушылардың танымдық әрекетін дамыту.\\ Бастауыш мектеп\\ 2000, №2 25-26б.

Иманғали Ф.Қ.[1], Тюлюгенева Д.С.[2]

АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРҒА ҒЫЛЫМИ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
«Педагогика және психология» білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары – бұл отбасы жүйесінің дамыту, білім беру және тәрбие ресурстарын оңтайландыруға, отбасы қатынастарын ізгілендіруге және отбасы мүшелерін әлеуметтік-психологиялық қолдауға бағытталған психологиялық-педагогикалық ықпал ету жүйесі.

Зерттеушілер (А. Ф. Бондаренко, И. Ю. Шилов, Р. В. Овчарова және т.б.) педагог-психолог отбасымен жұмыс істеуде қолдана алатын отбасына көмек көрсетудің түрлі үлгілерін көрсетеді:

1. Педагогикалық модель ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігінің жетіспеу гипотезасына, балаларды тәрбиелеумен байланысты білім мен іскерліктің тапшылығына негізделеді.

2. Әлеуметтік модель отбасылық қиындықтар қолайсыз сыртқы жағдайлардың нәтижесі болған жағдайларда пайдаланылады. Бұл жағдайларда өмірлік жағдайды талдаудан және ұсынымдардан басқа сыртқы күштердің араласуы талап етіледі.

3. Психологиялық (психотерапиялық) модель баланың қиындықтарының себептері қарым-қатынас, отбасы мүшелерінің жеке ерекшеліктері саласында жатқан кезде қолданылады. Ол отбасылық жағдайды талдауды, тұлғаның психодиагностикасын, отбасының диагностикасын болжайды. Практикалық көмек қарым-қатынас кедергілерін жеңу және оның бұзылу себептерін анықтау болып табылады.

4. Диагностикалық модель ата-аналардың бала немесе өз отбасы туралы арнайы білімінің жетіспеушілігі туралы болжамға негізделеді. Диагностика объектісі-отбасы, сондай-ақ мінез-құлқында ауытқулары бар балалар мен жасөспірімдер. Диагностикалық қорытынды ұйымдық шешім қабылдауға негіз бола алады.

5. Медициналық модель отбасылық қиындықтардың негізінде аурулар жатыр деп болжайды. Психотерапияның міндеті-диагноз, науқастарды емдеу және дені сау отбасы мүшелерін науқасқа бейімдеу [1].

Зерттеу шеңберінде мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеп отырған отбасына көмек көрсету жүйесінің психологиялық-педагогикалық бағыты біз әзірлеген «Мүмкіндігі шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары» үлгісімен ұсынылған.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары моделінің мақсаты: өмірде туындайтын проблемаларды тиімді шешуге мүмкіндік беретін мүмкіндіктері шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасының жеке-дамыту әлеуетін дамыту үшін психологиялық-педагогикалық жағдайлар жасау.

Отбасы жұмысының психологиялық-педагогикалық алғышарттарының міндеттері:

1. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыру.

2. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасына психологиялық-педагогикалық және ақпараттық көмек көрсету.

3. Мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеп отырған отбасының жағымды эмоциялық аяын қалыптастыру үшін жағдай жасау.

4. Мүмкіндіктері шектеулі баланы тәрбиелеп отырған отбасының жеке-дамыту әлеуетін іске асыру.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары моделінің субъектілері: мүмкіндіктері шектеулі бала, мүмкіндіктері шектеулі балалардың ата-аналары, білім беру мекемесінің педагог-психологы, педагогтар болып табылады.

Еріп жүру пәні – отбасы жүйесінің қызметі және отбасы мүшелерінің өздері, олардың уайымдары, эмоциялары, сезімдері.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары моделінің нәтижелілігі:

1. Даму ерекшеліктері бар отбасы мен баланың психологиялық-педагогикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін жағдай жасау.

2. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілік деңгейін арттыру.

3. Ата-аналардың отбасы ата-анасын түсінуін және оның мүмкіндігі шектеулі баланың жеке тұлғасының дамуына әсерін қалыптастыру.

4. Мүмкіндігі шектеулі баланы эмоционалдық қабылдауды қалыптастыру, отбасында тиімді өзара қарым-қатынас жасау үшін жағдай жасау.

5. Туындайтын қиындықтарды жеңу көзі ретінде отбасының тұлғалық-дамытушылық ресурстарын пайдалану дағдыларын меңгеру.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен психологиялық-педагогикалық алғышарттардың ұсынылған моделі екі бөлімнен тұрады: ұйымдастырушылық және мазмұндық.

1. Ұйымдастыру бөлімі психологиялық-педагогикалық көмекті ұйымдастыру нысанын анықтайды және психологиялық-педагогикалық көмекті жүзеге асырудың бірнеше деңгейін көздейді: жеке жұмыс деңгейі, отбасымен жұмыс деңгейі, «ата-ана-мүмкіндігі шектеулі бала» отбасымен жұмыс деңгейі.

2. Мазмұндық бөлім мүмкіндігі шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары үдерісін іске асыру ерекшеліктерін білдіреді: әдістер мен тәсілдерді қолдану, жұмыс бағыты, отбасының тұлғалық-дамыту әлеуетіне бағдар беру.

Отбасының тұлғалық-дамытушылық әлеуеті Е. В. Евдокимованың, И. В. Ткаченконың зерттеулері негізінде, отбасы мүшесінің пайда болған қиындықтарды тиімді шешу қабілетіне әсер ететін ерлі-зайыпты және балалар-ата-ана қатынастары элементтерінің құрамдас кешені ретінде қарастырылады [2]. Бұл ретте отбасының тұлғалық-дамытушылық әлеуеті ерлі-зайыптылық ресурстарынан, балалар-ата-ана қатынастарынан, бейімдеу және әлеуметтендіру ресурстарынан тұрады.

Ерлі-зайыптылықтың жеке ресурстары махаббаттың, эмпатияның, өзара қабылдаудың, сенім мен бір-бірін құрметтеудің болуын, сондай-ақ отбасылық өмірді ұйымдастыру мәселелері бойынша келісімділіктің болуын, отбасылық міндеттерді бірлесіп шешу және отбасының басқа мүшелерінің мүдделерін сақтау қабілетін болжайды.

Балалар мен ата-аналар қарым-қатынасының тұлғалық-дамыту ресурстары авторлармен ұсынылған (Варга А. Я., Гарбузов В. И., Ковалев Г. А., Захаров А. И., Сатир в), олар ата-аналармен қарым-қатынаста пайда болатын балалардың ресурстары және өз балаларымен қарым-қатынаста қалыптасатын ата-аналардың ресурстары ретінде қарастырылады. Балалар-ата-ана қатынастары отбасылық ресурстардың (ата-ана қабылдау, махаббат, сенім, өзара түсіністік, тәрбие, қауіпсіздік) шексіз көзі болып табылады.

И. В. Ткаченко отбасының тұлғалық-дамытушылық ресурстары мазмұндық деңгейде бейімделу ресурстары мен әлеуметтендіру ресурстарын қамтиды деп есептейді. Отбасылық бейімдеу ресурсы махаббат, қабылдау, Қауіпсіздік ресурстарынан тұрады. Бұл ресурс тұлғаның психикалық денсаулығын сақтауға бағытталған. Әлеуметтендірудің отбасылық ресурсы «жеке тұлғаның өзі мен айналасындағылардың түсініктерін байыту үшін жағдай жасауға, тұлғаааралық байланыстар құрудың ықтимал тәсілдері туралы, тұлғаның мінез-құлықтық белсенділігінің ауқымын кеңейтуге» бағытталған [3].

Жұмыс бағыттары мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары педагог-психолог қызметінің негізгі түрлері болып табылады. Осылайша, отбасын зерттеу педагог-психологтың отбасы жағдайы, бала-ата-ана қарым-қатынасының ерекшеліктері, денсаулығы шектеулі баланың дамуына әсер ететін ата-аналардың жеке ерекшеліктері туралы негізгі мәліметтерді алу мақсатында диагностикалық қызметті жүзеге асыруын көздейді.

Ата-аналарды ақпараттандыру және оқыту бағыты ағарту және алдын алу бойынша ұйымдастырылған қызмет болып табылады. Отбасы ішіндегі қарым-қатынастар жүйесін оңтайландыру бағыты Отбасы қызметінің оңтайлы деңгейін қалыптастыру мақсатында психологтың отбасы мүшелерімен түзету-дамыту жұмысын білдіреді.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары моделін іске асыруға қойылатын талаптар.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары моделінің іс-шараларын жүзеге асыратын педагог-психолог баланың психологиялық және физиологиялық проблемаларының ерекшелігі саласындағы білімі болуы тиіс.

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары моделінің тиімділік критерийлері:

1. Ерлі-зайыптылықтың ресурстарын дамыту.

2. Ата-аналарды қабылдауға, махаббатқа, сенімге, өзара түсіністікке, тәрбиелеудің барабар әдістерін пайдалануға, қауіпсіздікке негізделген балалар мен ата-ана қатынастарын дамыту.

3. Қолайлы отбасылық атмосфераны сақтау және тұлғаның психикалық денсаулығын сақтау мақсатында отбасы мүшелерінің эмоционалдық-тұлғалық ерекшеліктерін дамыту.

4. Тұлғаның мінез-құлықтық белсенділігін және тұлғааралық байланыстарды құру мақсатында отбасы мүшелерінің белсенділігін дамыту.

Жұмыс бағыттары мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасымен жұмыс істеудің психологиялық-педагогикалық алғышарттары педагог-психолог қызметінің негізгі түрлері болып табылады. Отбасы жағдайы, бала-ата-ана қатынастарының ерекшеліктері, денсаулық мүмкіндіктері шектеулі баланың дамуына әсер ететін ата-аналардың жеке ерекшеліктері туралы негізгі мәліметтер алу мақсатында Педагог-психологтың диагностикалық қызметін жүзеге асыруын болжайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства. М.,2003.
2. Евдокимова Е.В., Ткаченко И.В. Формирование ценностного отношения к родительству: анализ современных трактовок//Социально-психологические проблемы современной семьи. Материалы IV международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых, 2014. – С. 52-57.
3. Ткаченко И.В. Личностно-развивающий ресурс семьи: онтология и феноменология: автореферат дис. доктора психологических наук. - Сочи, 2009. - 58 с.

Иманғали Ф.Қ.[1], Тюлюгенева Д.С.[2]

АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРҒА ҒЫЛЫМИ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Ғылыми жетекші: Әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасы
Педагогика ғылымдарының магистрі
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ
«Педагогика және психология» білім бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне байланысты, отбасының қатысуымен білім беру саласында қарастыратын инклюзивті білім беру. Осы мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивтік білім беру дегеніміз - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім беруне толық енгізу және әлеуметтік ортаға бейімделуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру саласында оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат [1].

Инклюзивті білім беру немесе «білім баршаға» бағдарламасы - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Бұл бағдарламаны Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы мақұлдап, БҰҰ-ның Конвециясына 2006жылдың 13желтоқсанында енгізіл. Сонымен, инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс жүргізетін мектептерде білім мазмұнын үш түрлі

бағдарлама бойынша реттеген абзал. Атап айтқанда: жалпы мектептерге арналған типтік оқу бағдарламалары; мүмкіндігі шектеулі балалардың ақаулық типтеріне сәйкес арнаулы білім беру бағытындағы оқу бағдарламалары; мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық ерекшеліктерін есепке ала отырып әзірленетін оқытудың жеке бағдарламасы [2].

Инклюзивті білім беру - бұл білім беру жүйесін трансформациялау процесінің бірі, ол барлығына сапалы білім беруге қол жеткізу үшін жағдай жасауға бағытталған. Инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды дене, психикалық, зияткерлік, мәдени, этникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан жалпы білім беру кеңістігіне қосуды, сапалы білім беру жолындағы кедергілерді жоюды, сондай-ақ әлеуметтік ортаға бейімделуді және интеграциялауды көздейді.

Қазақстан Республикасының білім берусаясатындағы жоғары міндет - мемлекетіміздің тұрғындарын сапалы білім берумен қамтамасыз ету, білім берусапасын жоғарлату болып табылады. Сонымен катар Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2011 -2020 жылдарғаарналған мемлекеттік бағдарламасындамүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру жүйелеріне енгізу, инклюзивті білім беруді жетілдіру мәселесі енгізілген. 2010 жылы Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңына өзгерістер және толықтырулар енгізілді: «Мемлекет, даму жағдайы мүмкіндігі шектеуліазаматтардың білім алуына, дамуының бұзылуын түзетуге және әлеуметтік бейімделуіне білім берудің барлық деңгейлеріне ерте жастан оның ішінде инклюзивті білім беруді дамыту жолымен қамтамасыз етеді». Бұл өзекті мәселе педагог мамандардың инклюзивті білім беру жағдайында жұмысістеу құзыреттілігін көтеруді басты орынға қояды.

Инклюзивті білім беру мәселесі шет елдерде 1970 жылдан бастау алады, ал 90 жылға қарай АҚШ пен Еуропа өздерінің білім беру саясатына осы бағдарламаны толық енгізді. Ал, біздің елімізде инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы туралы ресми дерек «Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» көрсетілді. Осы бағдарлама төңірегінде инклюзивті білім беруді жетілдіру мәселелері қарастырылып, 2015 жылға мына міндеттерді шешу көзделген:

-мүмкіндіктері шектеулі балаларды біріктіріп оқытудың модульдік бағдарламалары жасалады;

- мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім беретін ортада біріктіріп оқыту ережесі әзірленеді;

- түрлі кемістігі бар балалар үшін бірігу нысандары анықталады;

-мүгедек балаларға қашықтықтан білім беруді ұйымдастыру қағидалары әзірленеді. Мемлекеттік бағдарлама негізінде 2020 жылға қарай мектептерде мүгедек балалар үшін көтергіш жабдықтар, пандустар, санитарлық бөлмелерде арнайы құралдар орнату, тұтқалармен, арнайы парталармен, үстелдермен және басқа да арнайы компенсаторлық құралдармен жабдықтау арқылы «кедергісіз аймақтар» құруы жоспарланған. 3030 мектепте мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқытуға және тәрбиелеуге тең қол жеткізу үшін жағдайлар жасалу міндеті (мектептерде педагог-дефектологтардың, балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің, арнайы жеке техникалық және компенсаторлық құралдардың болуы) алға қойылған. Үйде білім алатын мүгедек балалар жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктері ескеріле отырып, компьютерлік техникамен қамтамасыз ету сияқты істері жүзеге асырылмақшы. Осылайша мемлекетіміз мүмкіндігі шектеулі жандарды әлеуметтік қорғау, олардың қоғамға етене араласуына, оларды оңалту, жұмысқа орналастыру және жаңа жұмыс орындарын құру, білім алу, оқыту, қайта мамандандыруда қолдан келгенше жағдай жасамақшы [3].

Саламан Декларациясына сәйкес инклюзивті білім беру саясатының міндеттері мынадай:

Әрбір бала білім алуға құқылы және оны алуға тиіс.

Әрбір баланың дара қабілеттері, қызығушылықтары, қажеттіліктері және оқуға деген мұқтаждықтары болады.

Білім беру жүйесіне оң өзгерістер, яғни осы мұқтаждықтарды қанағаттандыру мақсатына орай өзгерту.

Осыған орай, инклюзивті білім берудің негізгі 8 принципі туындайды. Яғни ол мына принциптер:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.
2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.
3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.
4. Барлық адам бір-біріне қажет.
5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.
6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.
7. Әрбір оқушы үшін жетістік кежетуөзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.
8. Жан- жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Сонымен қорыта айтқанда, инклюзивті оқыту- оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту арқылы барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады. Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды ығыстырмайды, қайта жақындатады. Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз. Сонымен қоса, инклюзивті оқыту үрдісі балаларды толеранттылыққа тәрбиелеудің бастауы болмақ [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бгажнокова И.М. «Школа для детей с нарушениями интеллекта: тенденции перспективы развития» Дефектология. 2004ж
2. Жарықбаев Қ. Жалпы психология, 2000
3. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы. ҚР 2002ж №343 заңы
4. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы.-Астана, 2010.

Жанғабыл А.С.[1], Узакова А.А.[2]

ЖОҒАРҒЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ТҮЗЕТУ БОЙЫНША ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Uzakova.2019@list.ru

Тәуелсіз Қазақстанның өсіп келе жатқан ұрпақтарын тәрбиелеу мен оларға білім берудегі маңызды бағыт -балалар және жасөспірімдермен жүргізілетін психологиялық және педагогикалық жұмыс. Жасөспірімдердің қылмыстық істерінің өршуі, әлеуметтік жетімдік

пен жасөспірімдердің назардан тыс қалуының етек алуы барлық азаматтық институттарға бірнеше міндеттер жүктейді: кәмелетке жетпеген азаматтардың құқықтық әлеуметтенуі мен мемлекетімізде болып жатқан өзгерістерге бейімделуін жетілдіру мақсатында кешендік және кәсіби шаралар даярлау.

Бүгінгі таңда осы туындаған мәселені тек ғалым - философтардың, психологтармен заңгерлердің және социологтардың ғана терең зерттеу қажеттілігі өзекті мәселе болып отыр, сонымен қатар жоғары оқу орындарын бітірушілер үшін де өте маңызды, себебі олардың әрі қарайғы іс-әрекеттері тікелей тәжірибе тұрғысынан араласуды және осы бағытта қолданылатын ескірген әдіс-тәсілдерді қайта қарап, жаңартуды талап етеді. Отбасы мұқтаждылығының әлеуметтік-экономикалық мәселелері, имандылық пен адамгершіліктің болмауы, өмірге деген тұтынушы-өзімшілдік қарым-қатынасы және де кәмелетке толмаған балалардың өзіне және айналасындағы адамдарға байыпсыз қарауын туғызады. Адамгершілік пен құқық туралы түсініктер тек сөз жүзінде ғана қалып, олардың мінез-құлықтарының негізгі реттеушілері болаалмады. Нәтижесі - бақылаусыз қалған және тастанды балалардың саны өсуі, отбасы мен қоғамның мәдени-моральдық бастауларын бұрмалау мен елемеу, мінез-құлықтың қоғам тәртібіне мүлдем сай болмауы. Бұның барлығы нашақорлыққа, ішімдікке салынушылыққа, жасөспірімдердің жезөкшелікке салынуына, ұрлыққа, тонауға, бұзақылыққа және т.с.с. заң бұзушылықтарына әкеледі.

Педагогика тарихында «девиантты» бала ұғымы XX ғасырда кеңінен тарала бастаған. Ж.Аймауытов «Баланы бұзуға, яки түзеуге себеп болатын бір шарт-жас күнінде көрген өнеге. Ол өнеге әке-шешесінің тәрбиесі арқылы қалыптасады. Ата-ананың берген тәрбиесі баланың мінезіне салған ізге байланысты. Балаға қайырымдылықты, қаталдылықты, кішіпейілділікті, күйгелектілікті, шыншылдықты, өтірікшілдікті беретін кім? Ол, әрине ата-ананың тәрбиесі»,- деп тұжырымдайды. Ж.Аймауытов: «Адам мінезінің, ақыл қайратының әр түрлі болуы-тәрбиенің түрлі- түрлі болуынан... Адам баласының ұрлық істеу, өтірік айту, кісі тонау, өлтіру сияқты бұзақылықтарды жасауы, тәрбиенің жетіспегенінен»,- дейді. Ол тәрбиенің екі түрлі болатынын: дене тәрбиесі және жан (рух) тәрбиесі болып бөлінетіндігін атап көрсеткен. «Сүтпен сіңген мінез сүйекпен кетеді»,- деген сөз ата-ана тәрбиесінің күштілігін көрсетеді...»-деп автор бала мінезін қалыптастырудағы отбасы мүшелерінің, әсіресе, әке-шешенің ықпалын айқын ашып берген. Қазіргі кезде девиантты мінез-құлықты зерттеу екі бағытта қарастырылады: біріншісі - психикалық денсаулық нормасынан ауытқыған мінез-құлық ретінде (жүйкеаурулары, психосоматикалық бұзылулар, патологиялық күй және т.б.); екіншісі - «әлеуметтендіру - дезадаптация -оқшаулау» құқықтық, мәдени және әлеуметтік нормаларды бұзуымен байланысты әлеуметтікке қарсы мінез-құлық. Девиацияның ең айқын көрінісіне делинквентті (құқыққа қарсы) және криминалды (қылмыстық) мінезқұлық жатады. Психологиялық сөздікте девиантты мінез-құлық «адамның белгілі бір қоғамда бекітілген немесе қалыптасқан нормалар мен үміттергесай келмейтін іс-әрекеті, қылығы» деген мағынада берілген. Сондықтан дағауытқыған мінез-құлық психология, педагогика, психиатрия секілді ғылымдардың зерттеу нысаны болса, әлеуметтік құбылыс ретінде әлеуметтану, құқық, әлеуметтік психология ғылымдарының зерттеу пәні болып табылады.

Ж.Аймауытов өнегелі үйден бұзық мінезді баланың шығуы немесе тәрбиесі нашар отбасынан да тәрбиелі, өнегелі баланың өсуі мүмкін дей келеді де, бұл айтылғандар өскен ортаның, замандас, жолдас-жора, құрбы құрдастың ықпалынан, соларға еліктеуден балатынын дәлелдейді. Сонымен қатар «Ойын сауықпен өлең-жырды естіп өскен елдің баласы өнерге бейім болады, діндәр елдің баласы діншіл келеді. Жастайынан кемдік, жоқшылық көріп өскен ауылдың баласы жасқаншақ, бұйығы болады»,-деп қоғамдық салт-сана, әдет-ғұрыптың тәрбиеге тигізетін ықпалына тоқталып кеткен екен өз еңбектерінде. [1]

Ал Ж.Намазбаева өз еңбегінде: «Айналасындағылардың берген бағасын оқушының дұрыс қабылдауы оның білімділігін көтереді, ал өзіне талап қойыпсынмен қарау қабілеттілігі оның интеллектуалдық дамуына жағдай туғызады.Соңғысы, өзінің жақсы мүмкіндіктерін бөліп алып, өзіне шек қоя білсе, осының барлығы жеке тұлға болуына әсерін тигізеді» дейді.

Еліміздің болашағы ұрпақ тәрбиесі осыған тікелей байланысты. Өйткені республикамыздың тізгінін ұстап, халқымыздың қадір-қасиетін, жеріміздің байлығын, тіліміздің шұрайлығын, тарихымыз бен мәдениетіміздің асыл мұрасын қастерлеп, жалпы азаматтық қауімнің рухани терезесі тең түсетін ұлтымыздың лайықты перзенті болаалатын ұрпақ тәрбиелеу бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып отыр [2].

Мінез-құлықтың бұзылуы немесе әлеуметтік бейімделмеушілік деп, мінез-құлықтың әлеуметтік тұрғыдан мақұлданбаған формаларының пайда болуын атайды. Бұл формалар соншалықты әр алуан болғанымен, олар басқа жасөспірімдермен және жаман қарым-қатынастармен сипатталады. Бұл төбелестер мен ұрсысуларда, немесе агрессивтілікте, бағынбаушылықта, бұзақылық әрекеттерде немесе өтірік айтуда көрініс табады. Сонымен қатар, бұлардың қатарына мектептегі сабақтан қашу, қаңғыру, өрт қою және т.б. сол секілді қоғамдық тәртіпке қарсы және құқыққа қарсы қылықтар кіреді. Көбінесе қылмысты «девиантты мінез-құлықты» жасөспірімдер жасайды. «Девиантты» жасөспірімдердің мінез-құлқындағы бәріне ортақ негізгі кемшіліктер: адамдар арасындағы өзара қарым-қатынастың өнегелі нормаларына жағымсыз көзқарас (дөрекілік, қыңырлық, өтірік айту, қатыгездік, тәртіпсіздік және т.б.), оқу жұмысындағы жағымсыз қылықтар (жалқаулық, көңіл қоймаушылық, интеллектуалды енжарлық, зейіннің бөлінуі, ниеттің жоғалуы, танымдық қызығушылықтың болмауы және т.б.), сонымен қатар екі түрдің жағымсыз қасиеттерінің бір мезгілде көрініс табуы. Балалар мен жасөспірімдерге қоршаған адамдардың немқұрайдылығы, зейін қоймауы негізінде дамитын әлеуметтік-педагогикалық бақылаусыздық бұл тізбектегі ерекше мән мағынаға ие. Нәтижесінде жалғыздық, қараусыз қалғандық, қажетсіздік, қорғансыздық сезімдері пайда болады. Үлкендерге деген қарсылық, жатырқаушылық, жек көру сезімдері, баланың пікірінің, тағдырының, қызығуы мен икемділіктерінің өз бетінше ұйымға, кооперацияға, өзін-өзі ұйымдастыруға ұмтылуынаалып келеді.

Қазіргі кездегі жасөспірімнің жүрген ортасы қолайлы емес. Өйткені жасөспірімдердің мінез-құлықтарының әр түрлі нысандарын колледжге бара жатқанда да, аула мен қоғамдық орындарда да, тіпте үйде де, мектепте де көреді.

XX ғасырдың басында Алаштың ардақты азаматы, ақын М.Жұмабаев өзінің «педагогика» еңбегінде «баланы өз күшіне сендіріп үйрету керек» және «тәрбиелеу – адам баласына кәміл жасқа толып, өзіне- өзі қожа болғанша тиісті азық беру, өсіру»,- деп жазған өз еңбегінде [3].

С.А.Назарбаева өзінің «Ұстаздан ұлағат» атты кітабінда «тәрбие дегеніміздің өзі,ең алдымен, баланың сезімін оятып, әсершілдігін дамыту, сезімді тәрбиелеу, яғни, баланы қоғамдық мәні бар, адамдарға жақсылық әкелетін қылық қасиеттерден, рахат, қуаныш табуға баулу деген сөз»,-деп жазады.Бала тәрбиесі ана сүтінен бастап біреудің біреуге ықпалы арқылы өмір бойы қалыптасатын күрделі үдеріс. Адам тәрбиесінің ең алғашқы бастамасын отбасындаалса, жалғасы балалар бақшасында, мектепте содан кейін жоғарғы оқу орындарымен байланысады. Бала тәрбиелене отырып білім алатынында ескергеніміз жөн [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ж.Аймауытов. Қиын бала және отбасы тәрбиесі. Алматы: Өрлеу, 2013.
2. Ж. Намазбаева. Оқушылар тұлғасының дамуы.Алматы: Жазушы, 2017. -88 б
3. М.Жұмабаев. Қиын оқушыларды мектеп жағдайында тәрбиелеу мәселелері. - Алматы: Рауан, 2015. – 421 б.
4. С.А.Назарбаева. Өмір әдебі, Әдеби эссе. Алматы, 2010. Б 25-26

Жанғабыл А.С.[1], Узакова А.А.[2]

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ТҮЗЕТУ ЖӘНЕ АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ БОЙЫНША МЕКТЕП ПСИХОЛОГЫНЫҢ ЖҰМЫСЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Uzakova.2019@list.ru

Тарихқа терең бойлай отырып, біз адамдардың іс-әрекеттерінің іздерін байқаймыз, бұл іс-әрекеттері қазіргі қоғамдық ғылым тілінде девиантты мінез-құлық деп аталады (өзін-өзі өлтіру, нашақорлық, басқаларғаагрессивті әрекет, қылмыстық). Негізгеалынатын факт ретінде, девиантты мінез-құлық - бұл жүйелі немесе көпжақты анықтаушы (полидетерминтті) құбылыс. Аталған құбылыс пайда болғанда тарихи, макроәлеуметтік, әлеуметтік-психологиялық және жеке тұлғалық факторлар бірлесе әрекет етеді. Сондықтан да девиантты құбылыстардың себептерінің жиынтығын зерттеу пәнаралық ғылыми міндетттерді қамтиды. Ғылыми пәндер салаларының ешқайсысында да осы құбылыстарды түсіндіруге және олардың қоғамдық әрекеттерінің алдын алу шараларын даярлауға қажетті барлық ұғымдық құралдар жоқ. Тек қана жалпыға танымал ғылымдар тобы; психология, тарих, этнография, құқықтану, педагогика, психиатрия, генетика және т.б. девиантты құбылыстардың барлық «өлшемдерін» тұтас талдай жәнеалынған мағлұматтарды ұйымдастыраалады. Осының барысында психология тұлға деңгейінде девиантты мінез-құлықтың нақты генезисін де «предевиантты синдромды» сипаттай отырып, қоғамдық санкциялардың басты амал-тәсілдерін де, соның ішіндеемдеу мен ресоциализацияны дааныктап түсіндіреді. Осы бөлімнің міндеті «мінез-құлықтағы ауытқушылық (девиантты)» ұғымын анықтау болып табылады [1].

Т.Кондрашенковтың тұжырымы бойынша балаларда кездесетін өзін-өзісыйлауының төмендігі девиантты мінез-құлықтың барлық түрінде көрініс береді, сондай-ақ қылмыстық топқаену арқылы құқық бұзушылық әрекетінің болуы, наша қолдану, ішкіштік, агрессия, суицидті мінез-құлық және әртүрлі психикалық бұзылулар орын алады. Осыған байланысты әдебиеттерде девиацияға мынадай себептер негіз болады:

1. Девиантты мінез-құлық көрсетудің негізгісебебі - өзін-өзісыйлауының төмен болуы, өйткені индивид қоғамдағы өзінің қылықтары арқылы жағымсыз қатынастарды табады;

2. Өз-өзін сыйлауы төмен антинормативті мінез-құлқының өсуіне байланысты анти әлеуметтік топтың әрекеттеріне қосылып, өзінің статусын құрдастарының арасында көтеруге тырысады;

3. Кейбір жасөспірімдерде девиантты мінез-құлық өзін өзгелергесыйлату үшін жасаған шаралар болуы мүмкін [2].

Адам мінез-құлқының себептерін американ психологтары ЭдвардЛиси, РичардРуян «өзіндік детерминация жәнеішкі мотивация» теориялары мен түсіндіреді. Ол бойынша, мотивацияның екі типі және оған сай мінез-құлықтын даекі типі бар:

1. Сыртқы мотивация және оған сай мотиві бар мінез-құлық.

2. Ішкі мотивация және оған сай мотиві бар немесесебебі бар мінез-құлық. Бихевиористік теорияларда мінез-құлық детерминациясындағы негізгіакцент белгілі-бір мінез-құлықтың орындаудан кейінгі пайда болатын жағымды немесе жағымсыз жағдайларға негізделеді. Сыртқы жәнеішкі мотивациялардың мінез-құлыққа және психикалық

процестерге әсерін кесте бойынша қысқаша көрсетуге болады. Ол келесі №1 кестеде бейнеленген [3].

1-кесте. Девиантты мінез-құлқы бар тұлғаға сыртқы және ішкі мотивацияның әсері

Сыртқы мотивацияның әсері.	Ішкі мотивацияның әсері
Іс-әрекет ұзақтығына байланысты ағым.	
Сыртқы себебі; мінез-құлық сыртқы күш кеткеннен кейін тоқтап қалады	Ішкісебебі; мінез-құлықтың пайда болуына әсер ететін заттар жоқ болып кетсе де, біраз уақыт созылуы мүмкін
Зерттеушілер бір шама жай тапсырмаларды таңдайды, бірақ оны тек-қана керек кезде ғана орындайды.	Біршама қиын тапсырмаларды таңдайды.
Іс-әрекет алгоритмизациясының дәрежелері	
Шығармашылыққа деген жағымсыз әсер қалдырады. Алгоритмдік әдістерді талап ететін іс-әрекеттердің орындалуын жеңілдетеді. Эвристикалық мәселелердің шешілу жылдамдығының сапасын төлендетеді.	Шығармашылыққа деген жағымды әсер қалдырады. Эвристикалық әдістерді талап ететін іс-әрекеттің орындалуын жеңілдетеді.
Креативтілік	
Шығармашылығы күшейтеді. Өздігінен шығармашылыққа деген көз қарасы бірде күрт жоғарылап, бірде күрт төмендейді.	Шығармашылыққа мүмкіндік береді. Ортада белсенділердің қатарындамын деп ойлайды.
Эмоция	
Басқалармен өзара әрекет кезінде жағымсыз эмоцияларда пайда болады.	Қызығу эмоциялары пайда болады, қуанышты. Ортада өзін бар екенін көрсеткісі келеді.Қозу туады т.с.с.
Оқу орнында	
Сабақты үйде орындайды бірақ оқу орындарындасабаққасалғырт қарайтын оқушының орнын басады.	Ішкі мотивация кезіндеоқу бағдарламаларын нәтижелі игереді және теориялық мәліметтерді игеруде жоғары дәрежеге ие болады, мнемоникалық процестердің сапасының жақсаруы байқаладыөзін сыйлауы. Ішкі мотивацияның болуы өзіндік бағалауын жоғарылатады

Жасөспірімдердің мінез-құлқындағы ауытқулар туа пайда болмайды, олар физиологиялық ауытқулардан емес, отбасындағы және мектептегі дұрыс тәрбие бермеудің салдарынан пайда болады. Осы аталған ауытқу девиантты мінез-құлықтың шығуынаалып келеді. Көптеген ғалымдар (И.А.Невский, Л.С.Колесова) жүргізген зерттеулер барысындағы сауалнамалар девиантты мінез-құлық көрсетуге әсер ететін сырқы факторларды келесі топтарға бөліп көрсетуге мүмкіндік берді:

1. Индивидтің әлеуметтік бейімделуінде қиындық туғызатын, асоциалдық мінез-құлықтың алғышартының психобиологиялық деңгейіне ықпал ететін индивидтік факторлар;

2. Мектептегі және отбасындағы тәрбиенің олқылығынан пайда болатын психологиялық-педагогикалық факторлар;

3. Кәмелетке толмаған баланың отбасындағы, ауласындағы, оқу-тәрбие ұжымындағы жақын құрбыларымен болған жағымсыз қарым-қатынасының ерекшелігін айқындайтын әлеуметтік-психологиялық факторлар;

4. Өзі қалаған қарым-қатынас ортасындағы индивидтерді белсенді таңдау қатынасына, қоршаған ортадағы құндылықтар мен нормаларға, отбасының, мектептің және қоршаған ортаның, сондай-ақ өзінің жеке құндылық бағдары мен мінез-құлқын өздігінен реттеушілік қабілетінен туындайтын жеке тұлғалық факторлар;

5. Қоғамда өмір сүрудің әлеуметтік және әлеуметтік-экономикалық жағдайларын айқындайтын әлеуметтік фактор. Көп жағдайда девиантты мінез-құлықтың пайда болуына әлеуметтік факторлар түрткі болады (мектептегі қиындықтар, өмірдегісоққылы оқиғалар, девиантты субмәдениеттің ықпалы және т.б.) [4].

Білімнің төмен деңгейі, тәртібі нашар, сабақтан көп қалатын, психологтың талабын орындамайтын, адамгершілік деңгейі төмен, құрбыларымен тіл табысаалмайтын, ал кейде, психикалық дамуы, ойлау қабілеті кейін қалған, ашуланшақ, әртүрлі жүйкеауруларына шалдыққан, тәрбиеге әрең көнетін оқушыларды девиантты немесе қиын балалар қатарына жатқызуға болады.

Девиация (ауытқушылық) көпшілік мақұлдаған нормалар мен белгіленген стандарттардан (моральдық, әлеуметтік, заңдық) ауытқыған девиантты мінез-құлық деп есептеледі. Психологиядаадамның белсенділік деңгейін көрсету үшін іс-әрекет, қарым-қатынас, таным секілді ұғымдармен қатар «мінез-құлық» термині кең қолданылады. Кез келген мінез-құлыққа баға беру әрдайым қандай да бір нормалармен салыстыруды қажет етеді. Алайда, өкінішке орай, барлық мүшелері жалпы нормативті талаптарғасай әрекет ететін қоғам жоқ. Девиантты мінез-құлық әртүрлі формада кездесуі мүмкін: дарындылар, дуаналар, тақуалар, әулиелер, қылмыскерлер және т.б. Психологияда девиантты мінез-құлықтың пайда болуының себептерін түсіндіретін бірнеше бағытты бөліп көрсетеді. Н.Смелзер: «девиантты мінез-құлық деп қоғамда қалыптасқан нормалар мен типтергесай келмейтін іс-әрекеттерді түсіну қажет» деп жазған. Кейбір зерттеушілер аталмыш ұғымды анықтауда қосымша, дәлірек анықтайтын белгілердіенгізуді ұсынады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Нарикбаев.М.С. Правовая охрана детства в РК.–Алматы: Ғылым 2014.15с.
2 Жарықбаев Қ.Б. Жан тануға кіріспе:– Алматы: Дарын, 2008. 191 б.
3ЭдвардЛ, РичардР. Психосоматическая нормализация.–Санкт-Петербург.2011. – 90 с.
4 Невский И.А. Возрастные особенности психического развития детей. М.: Просвещение. 2008, – 169 с.

Усембаева Г.К.

САМОСОЗНАНИЕ ПЕДАГОГА В СТРУКТУРЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель Д.психол.н. профессор
Кукубаева А.Х.

Самосознание педагога является ключевым элементом в профессиональной деятельности каждого учителя. Оно связано с осознанием своей роли в образовательном процессе, пониманием своих профессиональных и личностных качеств, а также с адекватной оценкой своих действий и поведения. Важность самосознания педагога заключается в том, что оно влияет на эффективность образовательного процесса, взаимодействие с учениками и коллегами, а также на личностное и профессиональное развитие самого учителя. В статье рассматриваются различные аспекты самосознания педагога, его роль в педагогической

деятельности и пути развития самосознания как неотъемлемой части профессионализма учителя.

Самосознание — это способность человека осознавать себя, свои мысли, чувства, поступки, а также понимать их влияние на окружающих. В контексте педагогической деятельности самосознание включает в себя осознание своей роли в образовательном процессе, понимание своей ответственности перед учениками и обществом, а также знание своих сильных и слабых сторон как профессионала.

Самосознание педагога формируется в процессе его профессиональной практики и является результатом взаимодействия личности с окружающей образовательной средой. Это сложный процесс, включающий самопознание, самооценку, саморазвитие и самокоррекцию. Педагог, обладая высоким уровнем самосознания, способен адекватно оценить свои действия и их результаты, а также направить свою деятельность на улучшение качества образования.

Самосознание является основой для формирования профессиональной идентичности педагога, что, в свою очередь, влияет на его эффективность в преподавании, взаимодействие с учениками и коллегами. Рассмотрим несколько аспектов, в которых самосознание играет важную роль.

Осознание профессиональной роли. Педагог, осознавая свою роль в образовательном процессе, понимает, что он не просто передает знания, но и формирует ценности, оказывает влияние на личность ученика. Такое понимание помогает педагогу более ответственно подходить к своей работе, стремиться к совершенствованию своих навыков и знаний, а также уважать своих учеников как индивидуальности.

Самооценка и профессиональное развитие. Педагог, обладая развитым самосознанием, способен объективно оценивать свои сильные и слабые стороны. Это позволяет ему эффективно строить свою работу, выявлять области для развития и самосовершенствования. Самооценка играет ключевую роль в процессе профессионального роста, потому что помогает педагогу осознавать свои достижения и недостатки, направляя усилия на постоянное совершенствование.

Эмоциональная устойчивость и профессиональная этика. Педагог, имеющий высокое самосознание, способен контролировать свои эмоции, что важно в условиях педагогической деятельности. Умение сдерживать эмоции в сложных ситуациях, быть объективным в оценке поведения учеников и не переносить личные переживания на образовательный процесс способствует созданию здоровой и конструктивной атмосферы в классе. Самосознание также связано с этическими аспектами педагогической деятельности, поскольку оно помогает педагогу придерживаться профессиональных стандартов и норм, действовать с уважением и пониманием в отношениях с учениками и коллегами.

Интерактивность с учениками. Педагог с высоким уровнем самосознания более эффективно взаимодействует с учащимися, так как осознает их потребности, интересы и особенности. Такое понимание помогает учителю правильно организовать образовательный процесс, учитывая индивидуальные особенности каждого ученика. Это способствует не только повышению качества обучения, но и созданию доверительных и уважительных отношений между педагогом и учениками.

Процесс формирования самосознания педагога не является одноразовым актом, а представляет собой постоянный процесс саморазвития, самопознания и самосовершенствования. Самосознание развивается в контексте педагогической деятельности, и для этого необходимо создание условий, способствующих глубокому анализу своей профессиональной деятельности и взаимодействия с учениками. Рассмотрим несколько важных аспектов, которые помогают педагогу развивать и укреплять свое самосознание.

Рефлексия как инструмент самосознания. Рефлексия — это процесс осмысления и анализа собственного опыта. Для педагога рефлексия является важным инструментом для развития самосознания. Она помогает учителю понять, что он делает правильно, а что требует изменений. Регулярный процесс рефлексии способствует осознанию того, как его

действия влияют на учеников, что работает в образовательном процессе, а что нет, какие методы и подходы наиболее эффективны. Важным элементом рефлексии является самооценка и способность критически оценивать собственную работу.

Обратная связь и саморазвитие. Важным компонентом развития самосознания является получение обратной связи от коллег, учеников и родителей. Отзывы и конструктивная критика помогают педагогу осознать свои профессиональные достижения и области для улучшения. Умение воспринимать критику и работать с ней, а также стремление к постоянному совершенствованию способствуют развитию самосознания и профессионального роста.

Профессиональное образование и повышение квалификации. Постоянное обновление знаний и навыков является неотъемлемой частью самосознания педагога. Участие в тренингах, курсах повышения квалификации, научных конференциях и семинарах помогает учителю расширять кругозор, осознавать новые подходы и методы обучения. Это не только повышает профессионализм, но и помогает педагогам уверенно ориентироваться в изменяющемся образовательном процессе.

Самосознание педагога непосредственно влияет на весь образовательный процесс. Оно определяет, как учитель воспринимает свою роль, как взаимодействует с учениками и коллегами, как строит учебную работу и решает педагогические задачи. Педагог с развитым самосознанием способен создать эффективную образовательную среду, где каждый ученик чувствует свою ценность и уважение.

Кроме того, самосознание влияет на отношение педагога к педагогической практике, что в свою очередь способствует созданию позитивного климата в классе, развитию учащихся и улучшению образовательных результатов. Умение педагога анализировать свою работу и делать выводы помогает ему минимизировать педагогические ошибки и совершенствовать процесс обучения.

Самосознание педагога является неотъемлемой частью его профессиональной деятельности. Оно способствует формированию профессиональной идентичности, повышению эффективности образовательного процесса, а также улучшению взаимоотношений с учениками и коллегами. Важно, чтобы педагог постоянно работал над развитием своего самосознания через рефлексию, самооценку, обратную связь и профессиональное развитие. Это не только помогает ему становиться более успешным в своей профессии, но и способствует личностному росту и удовлетворенности от педагогической деятельности.

Список использованной литературы

1. Александровская Э.М. Типологические варианты формирования личности младшего школьников. – М.: Формула, 1993.
2. Битянова М.Р. Адаптация ребенка в школе: диагностика, коррекция, педагогическая поддержка. – М., 1998
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте.- М., 1968.
4. Голицын Г.А. Информационный подход в психологии творчества Исследование проблем психологии творчества под ред. Я.А. Пономарева. – М.: Наука, 1983. С. 210 – 231.
5. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах. - М.: Педагогика, 1976.

Усембаева Г.К.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ ФОРМИРОВАНИЮ САМОСОЗНАНИЯ ПЕДАГОГА

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель Д.психол.н. профессор
Кукубаева А.Х.

Цель данной статьи — рассмотреть педагогические условия, которые способствуют формированию самоосознания у педагогов, и определить, как эти условия влияют на их профессиональное развитие.

Самоосознание педагога включает в себя осознание своего места в образовательном процессе, своей профессиональной роли, а также способность анализировать и оценивать свои действия, решения и поведение. Оно является основой для дальнейшего профессионального роста, так как позволяет педагогу не только лучше понимать свои сильные и слабые стороны, но и принимать активное участие в процессе самосовершенствования.

Самоосознание включает в себя несколько ключевых аспектов:

Понимание своей роли в образовательном процессе. Педагог осознает свою ответственность за формирование личности ученика, развитие его когнитивных и личностных качеств.

Оценка своих профессиональных компетенций. Педагог способен адекватно оценить свои знания и умения, что позволяет ему развивать необходимые компетенции и успешно решать педагогические задачи.

Рефлексия своей педагогической практики. Это способность к самонаблюдению и самоанализу, которая помогает учителю выявлять как сильные, так и слабые стороны своей деятельности.

Для эффективного формирования самоосознания педагога важны определенные педагогические условия, которые создают пространство для саморефлексии и профессионального роста.

В образовательном процессе выделяются несколько ключевых педагогических условий, которые способствуют формированию и развитию самоосознания педагога.

Рефлексия является важным инструментом формирования самоосознания. Она включает в себя анализ педагогической деятельности, осознание своих действий и реакций на различные ситуации. Важным условием для развития рефлексивных навыков является создание в образовательной среде условий, которые способствуют осмыслению своей деятельности.

Рефлексия на занятиях и в процессе практики. Важную роль играет возможность для педагога анализировать свою работу, выявлять ошибки и достигнутые успехи. В этом процессе помогает регулярное обсуждение уроков с коллегами и наставниками, а также использование педагогических дневников, где педагог может фиксировать свои впечатления и мысли о практике.

Групповые обсуждения и коучинг. Разговоры и дискуссии с коллегами, участие в педагогических семинарах и мастер-классах дают педагогу возможность обменяться опытом и взглядами на свою профессиональную деятельность, что способствует развитию самоосознания.

Для развития самоосознания педагога необходимо создать условия, при которых он может самостоятельно решать педагогические задачи и нести ответственность за принятые

решения. Это способствует не только развитию самостоятельности, но и помогает педагогу осознавать свою профессиональную идентичность.

Свобода выбора педагогических методов. Педагог должен иметь возможность выбора и применения различных методов и подходов в своей работе. Это дает ему возможность проявить творчество и индивидуальность, а также лучше понять, какие методы наиболее эффективны для конкретной группы учеников.

Педагогическая инициатива и участие в образовательных проектах. Принятие на себя ответственности за реализацию образовательных проектов или участие в решении школьных проблем помогает педагогу осознавать свою роль в образовательной среде и развивать лидерские качества.

Самоосознание педагога также связано с восприятием его профессиональной идентичности и роли в обществе. Важно, чтобы педагог осознавал свою значимость и влияние на развитие учеников, а также находил поддержку и признание со стороны коллег и родителей.

Профессиональное признание и оценка. Обратная связь от руководителей, коллег, учеников и их родителей имеет важное значение для формирования позитивного имиджа педагога. Признание достижений педагога способствует развитию уверенности в себе и мотивации для дальнейшего профессионального роста.

Культура взаимодействия в педагогическом коллективе. Позитивная атмосфера и поддержка в коллективе способствуют развитию уверенности у педагога. Важно, чтобы коллеги, включая администрацию школы, создавали условия для открытого общения, взаимопомощи и конструктивной критики, что позволяет педагогам работать над своими слабыми сторонами и развивать навыки.

Одним из ключевых факторов формирования самоосознания педагога является подготовка будущих специалистов в системе высшего образования. Важно, чтобы образовательный процесс был направлен на развитие рефлексивных навыков и самосознания у студентов педагогических специальностей.

Теоретическая подготовка. Студенты педагогических специальностей должны осознавать свою роль в образовательном процессе через теоретические дисциплины, такие как педагогическая психология, философия образования, теория и методика преподавания. Это знание помогает будущим учителям сформировать осознанное понимание своей профессии и миссии в обществе.

Практическая подготовка. Важной частью подготовки будущих педагогов являются педагогические практики, где студенты могут не только применять полученные теоретические знания, но и осуществлять саморефлексию по поводу своей деятельности. Важнейшую роль здесь играет опыт взаимодействия с наставниками, которые помогают студентам анализировать их работу и развивать необходимые профессиональные качества.

Самоосознание педагога имеет важное значение для его профессиональной деятельности. Оно способствует:

Повышению качества обучения. Педагог, который осознает свои сильные и слабые стороны, способен более эффективно работать с учениками, улучшать свою педагогическую практику, а также создавать благоприятную образовательную атмосферу.

Укреплению личной уверенности. Педагог с высоким уровнем самоосознания уверен в своих силах, что способствует его устойчивости к профессиональному стрессу и эмоциональному выгоранию.

Развитию профессиональной идентичности. Формирование четкого понимания своей роли в образовательном процессе помогает педагогу развивать профессиональную идентичность и стать более уверенным в своей профессии.

Формирование самоосознания педагога — это многогранный процесс, требующий создания определенных педагогических условий. Важнейшими из них являются рефлексия своей деятельности, поддержка профессиональной автономии, признание педагогического труда и создание условий для развития будущих специалистов. Эти условия способствуют не

только повышению качества образовательного процесса, но и развитию личности педагога, что в свою очередь влияет на успешность его профессиональной деятельности и на качество взаимодействия с учениками и коллегами.

Список использованной литературы

1. Александровская Э.М. Типологические варианты формирования личности младшего школьников. – М.: Формула, 1993.
2. Битянова М.Р. Адаптация ребенка в школе: диагностика, коррекция, педагогическая поддержка. – М., 1998
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте.- М., 1968.
4. Голицын Г.А. Информационный подход в психологии творчества Исследование проблем психологии творчества под ред. Я.А. Пономарева. – М.: Наука, 1983. С. 210 – 231.
5. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах. - М.: Педагогика, 1976.

Сенкубаев С.Т.[1], Хайрат А.[2]

1-ШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕУДЕГІ ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТӘРБИЕЛІК ЖҰМЫСТАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Бейімделу және мінез-құлық себептері психология мен педагогикадағы негізгі мәселелердің бірі болып табылады. 70-жылдардың ортасынан бастап. Өткен ғасырда ғалымдар Бейімделуға көбірек қызығушылық танытты. Қазіргі уақытта отандық әдебиетте Бейімделуны түсінудің әртүрлі тәсілдері бар, олар келесідей анықталады:

- кәсіпорынның қажеттіліктерін қанағаттандыруға байланысты қызмет көрсетуге ынталандыру;
- белгілі бір күштердің тақырыптық қызметі;
- іс-әрекеттің бағытын (материалдық немесе идеалды) ынталандыратын және анықтайтын объект);
- адамның іс - әрекеті мен іс-әрекетін таңдаудың ақылға қонымды себебі; - тәжірибе және қажеттілік туралы хабардар болу [1].

Орыс психологиясына орталықтандырылған көзқарас-бұл адамның Бейімделуын зерттеудегі жүйені анықтайтын психика мен қызмет бірлігі принципіне негізделген іс-әрекет тәсілі болып табылатын Бейімделуды зерттеу. Ғалымдар "мотив" терминін қызмет ұғымымен байланыстырады. Міне, қажеттілік-бұл қызметке жауап беретін, ынталандыратын және басқаратын білім. Қызмет көрсету себептеріне сүйене отырып, бұл адамға, интеграторға және қызмет көрсету менеджеріне, соның ішінде оқытуға тұтас көзқарас ретінде қарастырылады.

Қазіргі авторлар блоктың, ішкі сүзгінің және мақсатты Блок туралы күрделі психологиялық білімнің болуы қажет деп санайды. Мұқтаж бөлімше олардың биологиялық және әлеуметтік қажеттіліктерінен, сондай-ақ қарызды ескере отырып, бір нәрсе жасау қажеттілігінен тұрады. "Ішкі сүзгі" блогы моральдық бақылауды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін психикалық құбылыстардан тұрады (біз сенім, құндылықтар, идеалдар туралы айтамыз) сыртқы жағдайлар мен мүмкіндіктер (білім, дағды, сапа) және пайда (мүдделер,

бейімділіктер, талаптар). Мақсатты блок - бұл белгілі бір әрекеттің қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын объектінің бейнесі, ол қажет және қол жетімді.

Бейімдердің үйлесімі техникалық қызмет көрсету Бейімделусын жасайды. Бейімделу - белгілі бір қажеттіліктерді қанағаттандыруға байланысты қызмет көрсетуге ынталандыру. Анықтама бойынша, Бейімделу-бұл белгілі бір жағдайларда адамның деңгейі мен бағытын анықтайтын адамның жағдайы.

Бейім салыстырмалы түрде тұрақты физикалық көріністерді көрсетеді. Бейімделуның белгілі бір сәттері ситуациялық айнымалыларға байланысты. Бейімделу нақты мақсатты мақсаттарға жетуді басқаратын және басқаратын, сондай-ақ осы бағытты қолдайтын ықтимал әрекеттерді таңдау процесі ретінде әрекет ететін нақты қозғаушы күш ретінде әрекет етеді. Басқаша айтқанда, Бейімделу іс-әрекеттің мақсатын түсіндіреді.

Бейімделу-бұл адамның қалыптасу процесіне қатысатын сыртқы және ішкі іс-әрекеттердің қасақана әрекеттері бар сана нысаны ретінде жеке тұлғаның ерекше әрекеті. Бейімделу-бұл құрылымы бар күрделі жүйе. В. І. Додонов Бейімделудың құрылымын оның құрылымдық компоненттері түрінде сипаттады:

қызмет көрсету процесін ләззат алу;

жеке қызмет нәтижесі үшін маңыздылығы;

адамға қысым [2].

Қызмет түрі бойынша Бейімделу: еңбек, білім беру, зерттеу, кәсіби, коммуникативті.

Қазіргі уақытта «академиялық мотивтің» жалпы анықтамасы жоқ. Педагогикалық іс-әрекеттің негізі жеке тұлғаны сипаттайтын импульс болып саналады, оның негізгі бағыты әлеуметтену процесінде қалыптасады. Пермагомедовтың ЕА анықтамасы бойынша тренингтің мақсаты білім беру қызметінің белгілі бір аспектілерінде кіші оқушының құрдастарымен қарым-қатынасының негізгі бағытын анықтау болып табылады.

Педагогикалық себептерге байланысты психологиялық критерийлердің екі түрі бар: материалдық және динамикалық. Мотивтің негізгі сипаттамалары білім беру қызметінің сипатымен тығыз байланысты және мыналарды қамтиды: хабардарлық, сыртқы келбет немесе Тәуелсіздік, тұтастай алғанда тиімділік, Бейімделу құрылымындағы үстемдік, бірнеше пәндерге бөліну дәрежесі.

Бейімделудің динамикалық сипаттамалары оқушылардың психофизиологиялық ерекшеліктеріне байланысты: тұрақтылық, қозғалтқыштың күші мен маңыздылығы, эмоционалды бояу және таным жылдамдығы. Өру сияқты себептерге байланысты себептерді мазмұны (бағыты) және жағдайы (даму деңгейі) сияқты критерийлер бойынша сипаттау керек. Мемлекет бейімделудің тиімділігін өлшейді.

Білім берудің бірқатар себептері әдетте «білім беру бейімделуы» немесе "білім беру қызметін жылжыту"терминімен анықталады. Орыс психологиясында ішкі және сыртқы бейімделуны ажыратудың екі әдісі бар.

Бірінші тәсілдің ішкі және сыртқы бейімделудың бірінші критерийі оқу процесі мен білім беру қызметінің басқа компоненттері (оның мақсаты, процесі және нәтижесі) арасындағы байланысты сипаттау болып табылады [3]. Егер мотив танымдық іс-әрекетті орындау функциясын орындаса, ол алынған біліммен тығыз байланысты және орындалатын әрекеттер ішкі болып табылады. Қозғалмайтын (әлеуметтік) қажеттілік функцияларын орындай отырып, ол біліммен байланысты емес, сондықтан сыртқы фактор болып саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Тесленко А.Е. Жеке тұлғаның әлеуметтенуінің педагогикасы мен психологиясы. – Астана.: ЕАГИ, 2011. – 375 б.

2. Д. В. Лепешев Балаларды сауықтыру орталығы жағдайында бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық тұлғасын қалыптастыру бойынша даму ортасын құру // педагогика KZ. - 2016. №8, - 24-30б.

3. Мамырбаева З.Е. Балалар мен кіші мектеп оқушыларын жаппай ойын - сауық іс-шараларын өткізуге дайындау және қатысу арқылы интеграцияланған лингвистикалық кеңістікті ұйымдастыру (жұмыс тәжірибесінен) – Астана.: ЕАГИ, 2012. – 102 б.

Сенкубаев С.Т.[1], Хайрат А.[2]

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан

Мектепке дайындық туралы айтатын болсақ, олар баланың физикалық, психологиялық, әлеуметтік даму деңгейі туралы айтады, яғни.мектеп бағдарламасын оның денсаулығына әсер етпейтіндей етіп сәтті дамыту үшін қажет. Сонымен, мектепте оқуға дайындық ұғымы:

- мектепте оқуға физиологиялық дайындық
- психологиялық дайындық
- мектепте оқуға әлеуметтік немесе жеке дайындық.

Барлық үш дайындық бір-бірімен тығыз байланысты, олардың біреуінің болмауы мектептегі үлгерімде көрінеді. Баланың денесінің негізгі функционалды жүйелерінің дамуы және оның денсаулық жағдайы мектепке дайындықтың негізін құрайды.

Мектептегі физиологиялық (функционалдық) дайындық бала ағзасының негізгі функционалдық жүйесінің даму деңгейімен және оның денсаулық жағдайымен анықталады. Дәрігерлер балалардың мектепте жүйелі оқуға физиологиялық дайындығын белгілі бір критерийлер бойынша бағалайды. Психиканың мектепке дайындығын қалыптастыру және диагностикалау кезінде оның физиологиялық даму деңгейін және баланың денсаулық жағдайын ескеру қажет, яғни олар мектеп іс-әрекетінің негізін құрайды. Қарым-қатынаста қиындық көретіндер, әдетте, ойлау дамуының ең жоғары деңгейіне қарағанда әрдайым ауыратын студенттер [1].

Барлық балалар әртүрлі жолмен дамитынын ұмытпау керек, негізінен баланың жасы биологиялық жасқа сәйкес келмейді, 6 жастағы бір бала жүйелі түрде өзін-өзі тәрбиелеуге және физикалық дамуға дайын, ал екіншісі-7 жасында қарапайым мектеп бағдарламасы олардың күшіне сәйкес келмейді. 6-7 жас аралығында жүреді мәнді өзгерту баланың жүйке жүйесіне, әуелі, қатысты бас миының қатысты, оның құрылысы мен жұмыс істеуін. Бұл өте маңызды, сондықтан ол жаңа білімді игеруде маңызды рөл атқарады, оқу қызметін қамтамасыз етеді. Мектеп жасына дейінгі балалар оқу жылының алғашқы айларында қиындықтарға тап болуы мүмкін.

Мектепке дайындалған балалар осындай қиындықтарға тап болады. Оқу іс-әрекетінің күрделенуі қозғыш, инертті балаларда ингибирлеу реакциясын немесе ауыр емес, төзімді балаларда қозу реакциясын тудырады.

Балалардың мектепке психологиялық дайындығы. Баланың мектептегі оқуға психологиялық дайындығы – білім беру мазмұнында өз мәдениетінің бір бөлігін немесе басқа бөлігін игеруге дайындығы, оқу іс-әрекетінің формасы - өзі күрделі құрылымдық және жүйелік білім, яғни.бала психикасының барлық аспектілерін қамтиды. Ол жеке-мотивациялық және ерікті саланы, жалпыланған білімді, қарапайым жүйелерді және көріністің кейбір оқу қабілеттерін және т.б. қамтиды, бұл психикалық қасиеттер мен

қасиеттер емес, олардың толық бірлігі, яғни. белгілі бір құрылымға ие. Дайындықтың құрылымға енуі маңызды-оқу қасиеті, күрделі қарым-қатынасты қалыптастырады және мектептегі жетістікке біркелкі әсер етпейді.

Бастауыш мектепте баланы сәтті оқытудың бірінші шарты-оның оқу мотивтеріне сәйкестігі, оған маңызды көзқарас-бұл қоғамдық жұмыста білім алуға деген ұмтылыс, белгілі бір оқу пәндеріне қызығушылық. Сонда ғана оқу мотивінің жеткілікті жағдайы мен тұрақтылығы баланы мектептің міндеттерін жүйелі және моральдық орындауға итермелейді. Бұл мотивтің пайда болуы мектеп жасына дейінгі кезеңнің соңында қалыптасты, балалардың мектепке келуге деген ықыласы болуы мүмкін. Баланың көз алдында бір жағынан оқушының міндеттерін қалыптастыру және қоршаған ортадағы өмірге деген қызығушылықтың белсенді ойлауын дамыту, жаңа нәрсені білуге ұмтылу [2].

Мектепке мотивациялық дайындық-бұл мектепке бару, жаңа білім алу, оқушы атағын алу ниеті. Ересектер әлеміне деген қызығушылық, олар сияқты болуға деген ұмтылыс, отбасындағы және мектептегі ересектермен оң қарым – қатынасты тұрақтандыру және сақтау, өзіңізді жақсы көру-мұның бәрі мотивациялық оқыту нұсқалары.6 жасында бала біртіндеп ерік-жігердің негізгі элементінің құрылымын қалыптастырады [3].

Бала мақсатқа жетеді, шешім қабылдайды, іс-қимыл жоспарын жасайды, оны орындауға тырысады, кедергілерді жеңу үшін күш көрсетеді. Бірақ ерікті мінез-құлық әлі әлсіз.Ерікті дайындық-бұл өз іс-әрекеттерін ерік-жігермен бақылау, мінез-құлқыңызды басқару қабілетінің даму деңгейі. Бұл дайындық жалпы әрекетті бірінші сынға қосуға, оқу талаптарын қабылдау жүйесін, ол үшін жаңа ережені орындауға мүмкіндік береді. Либералды мінез-құлықты дамытудағы басты нәрсе-мектеп жасына дейінгі кезеңнің аяғында пайда болған қалыптасқан және мотивациялық иерархия, оларды ынталандыру нәтижесінде, яғни.бір мотивация бірінші орынға шығады және артық болады, ал екіншісі бағынышты орын алады. Зияткерлік дайындық-баланың белгілі бір білім қорын қабылдауын, принциптерін, заңдылықтарын, жалпы қабылдауын, визуалды бейнені, визуалды-схемалық ойлауды, шығармашылық қиялын, табиғат пен әлеуметтік көрініс туралы білімдерін алдын-ала анықтайды. Зияткерлік дайындық, сондай-ақ оқу міндетін бөліп көрсетудің белгілі бір дағдыларын қалыптастыру, оны іс-әрекеттің тәуелсіз мақсатына айналдыру. Балалардың білімді меңгеру сапасы танымдық процестің даму деңгейіне байланысты. Балалардың мектепте оқуға әлеуметтік дайындығы. Мектепке әлеуметтік немесе жеке бейімделуге дайын болу, баланың жаңа қарым-қатынасқа, қоршаған әлемге және өзіне деген жаңа көзқарасына дайын болу.Баланың дамуының өтпелі кезеңінде ол күрделі тәрбиелік көзқарасқа ие болады. Өйткені, жүйе қолданылатын педагогикалық талаптарға, оның дамуының жаңа деңгейіне және оның жаңа талаптарына сәйкес келмейді. Басқаша айтқанда, педагогикалық жүйенің өзгеруі баланың жеке басының өзгеруі ғана емес. Бұл бөлу мағынасы бар, дағдарыс өте өткір.Әлеуметтік-психологиялық дайындық оқушыға сыныптастарымен қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беретін ұжымдағы жұмыс сапасын білдіреді. Өтпелі кезеңнің психологиялық мәні және оның осы кезеңдегі мағынасы баланың бүкіл психикасында жаһандық өзгеріске ие. Өзіне және басқаларға деген көзқарас өзгереді, жаңа қажеттіліктер мен мүдделер пайда болады, білім процестері қайта құрылады, баланың қызметі жаңа сипатқа ие болады. Белгілі психикалық функциялар мен процестер өзгеріп қана қоймай, баланың функционалды жүйесі толығымен қайта құрылады. Барлық осы көріністер баланың жоғары жас деңгейіне көшкенін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алябушева Г.В. Кіші мектеп оқушыларының жобалық іс-әрекеттегі танымдық қызығушылықтарын дамыту. – Мәскеу.: МГМУ им. М. А. Шолохова, 2011. - 21б.
2. Горская Н.Е. Тұлғаның мотивациясының құрылымын зерттеудің теориялық тәсілдері // Иркутск.: Мемлекеттік техникалық университетінің хабаршысы.2015. № 1,- 217-221б.
3. Горчакова Е. Б. Тұлғаның мотивациялық саласын жүйелі көзқарас тұрғысынан зерттеу // Қиыр шығыс мемлекетінің еңбектері. ун-та. - 2013. № 135, - 111-114б.

Жанғабыл А.С.[1], Халыков Т.М.[2]

ЖАСТАРДЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ОТАНСҮЙГІШТІККЕ БАУЛУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Lion-kz@mail.ru

Қазақ халқының көне дәуірден сақталып келе жатқан ұлттық тәрбиесі және оларды қазіргі таңда зор қоғамдық мәнге ие болып отырған мектепте бала тәрбиесін ұйымдастыру барысында пайдалану, сонымен қатар болашақ мұғалімдердің даярлық процесінде көмегі мол. Осыған байланысты бүгінгі мектеп мұғалімінің оқушыларды тәрбиелеудің жаңа жолдарын іздестіріп, іс жүзіне асыру міндеті қойылады. Ал оны шешудің құнды педагогикалық құралы балалар тәрбиесінде халық педагогикасы материалдарын ой елегінен өткізіп пайдалану талаптарын қояды.

Неке мен отбасы институтын нығайтудың жолдарын мұқият талдау, жалғыз басты аналар проблемасын шешу керек. Егер біз адамгершілігі жоғары қоғам болғымыз келсе, жұбайлардың бір-бірінің алдындағы, ал ең бастысы балаларының алдындағы жауапкершілігін күшейте түсуге тиіспіз. Ата-аналар балаларына, ал балалар өздерінің қартайған ата-аналарына қамқор болғанда, әйел отбасы мен қоғамда құрметке ие болғанда - еліміз үшін аландамауға да болады. Бұл ұсыныстар Қазақстан халқына қашанда тән болған, оларды жандандырып, жан-жақты қорғау қажет.

Ұстаз - қоғамның болашағын жасаушы. Мемлекеттің дүние жүзілік деңгейде шоқтығының биік болуы мұғалім еңбегінің тікелей көрінісі, сондықтан мектептегі педагогикалық процестің жоғары дәрежеде болуы мұғалімнің теориялық және практикалық даярлығына байланысты.

Мұғалім жеке басының рухани келбеті, жоғары кәсіби сапалары, әлеуметтік белсенділігі этнопедагогикалық даярлығы дәрежесімен ерекшеленеді деп есептейміз. Демек, халықтың құнды педагогикалық идеясын қыздарды тәрбиелеуге болашақ мұғалімдерді даярлауды кәсіби даярлықтың ажырамас бөлігі ретінде қарастыру керек. Ұлттық мектепте қыздарға тәрбие беру ісін болашақ мұғалімдердің жүйелі педагогикалық білім негізіндегі кәсіби даярлығынсыз жүзеге асыру мүмкін емес, ол ең алдымен, болашақ ұстаздардан теориялық тұрғыда терең педагогикалық білімді меңгеруді қажет етеді. Қазіргі кездегі мектептің дамуы мұғалімдердің кәсіби қалыптасуы төңірегіндегі мәселелерді зерттеумен анықталады. Маман мұғалімдер даярлау мәселесі қай кезенде болмасын педагогика ғылымы мен практикасында алдыңғы орында болып келген [1].

Халқымыз әйел - ана дүниеге тіршілік әкелуші, барша тіршіліктің бастауы, көркемдік пен жылылық көзі, шуақ пен мейірім әлемі, өмірдің сәні деп қасиет тұтып, оған көңілінің төрінен орын беріп, ардақтап аялаған. Өйткені әйел-ана әрбір үйдің отбасының алтын діңгегі, ажары, шамшырағы, берекесі. Сондықтан да, қазақ халқы негізгі байлықтың бірі, негізгі даудың бірі - жесір дауы, ағайын бірлігінің тұтқасы - әйел деп есептеген.

Қыз бала үшін адамгершілік талғамдар мен әдеп-дағдылар, яғни жеке бастың қалыптасуының барлық әлеуметтік-психологиялық негіздері отбасында қалыптасады. Демек, отбасылық шарттарын, мүмкіндіктерін қарастырмай, тәрбие процесінде оң нәтижелерге жету мүмкін еместігіне көз жеткізіп, оның тәлім-тәрбие алуда атқаратын педагогикалық негіздерін көрсету бүгінгі өмір үшін өте қажет.

Жоғарыда аталған еңбектердің талдауы көрсеткеніндей, бұлардың барлығы дерлік жалпы білім беретін орта мектептегі қыз тәрбиесінің теориялық негіздерін, мазмұнын, әдіс-

тәсіддерін, ұйымдастыру формаларын, сабақ, сабақтан тыс жұмыстарды жүргізу, отбасымен жұмыс түрлерін қарастырып, тәрбие міндеттерін шешуге көңіл бөлген. Дей түрғанмен, бұл міндеттердің орындалуы мектеп мұғалімдеріне жүктелгендіктен, педагогтың кәсіби даярлығын бүгінгі қоғамның талабына сай, жаңа мектепке лайықты, жаңа мұғалімді қалыптастыру қажеттігі туындайды. Ал, бұл жоғары оқу орнындағы педагогикалық процесті жаңартуды керек етеді, ягни студенттердің меңгеретін теориялық және практикалық білімін мектепте қыз тәрбиесін ұйымдастырудың іскерліктеріне болашақ мұғалімдерді арнайы даярлау керектігін нүсқайды.

Болашақ мұғалімнің мектепте бала тәрбиесін жүзеге асыруға әзірлігі - кәсіби даярлықтың аса маңызды бөліктерінің бірі. Осыганбайланысты қыз тәрбиесін жан-жақты ұйымдастыруға болашақ мұғалімнің әзірлік деңгейі жоғары оқу орнындағы оқу-тәрбие процесінің сапасына тікелей тәуелді болып табылады. Демек, болашақ мұғалімді оқу-тәрбие процесінде қыз баланы тәрбиелеуге даярлауды жоғары оқу орнындағы түтас педагогикалық процесті жетілдірудің бір бағыты ретінде қарастыру қажет.

Сонда да қазақ халық педагогикасы мұраларының құндылықтары арқылы қыз тәрбиесі мәселесіне арналған ғылыми зерттеулер мен ғылыми әдістемелік әдебиеттерге талдау жасау негізінде болашақ мұғалімдерді қыз тәрбиесш ұйымдастыруда халықтық педағогиканың құндылықтары негізінде тәрбиелеу проблемасы назардан тыс қалып отырғанына көз жеткіздік.

Ұрпақ тәрбиесі әр заманда халықтың басты міндеттерінің бірі болған. Ұлттық тәрбие - рухани сабақтастықтың негізі. Тәрбие - ұлттық қалыптасудың ұдайы дамуы, жаңаруының бастауы. Ол - өмір сүрудің мәні мен мазмұнын, ұлттық өркениеттің тарихи тағдырын айқындайтын жүйе. Осыны ескере отырып, қазақ халқы ертедегі жазба деректер мен зерттеу еңбектерінде қыздарға ұлттық тәрбие беру ерекшеліктері орын алғанын, тәрбие тағылымдарын үсынғанын көреміз.

Халқымыздың арғы тарихына үңіліп, әлеуметтік: түрғыдағы ой-тұжырымдарына барлау жасасақ, балаларға құрметпен қарауға айрықша мән бергенін байқаймыз. Қазақ халқы өз үрпағын, оның ішінде қыз бойында адамгеріпілік, ізгілік, инабаттылық, имандылық сияқты қасиеттерді қалыптастыруды және олардың болуын ежелден-ақ өзінің басты мақсаты етіп қойған. Ата-бабаларымыз жазу-сызудың кем соғып жатқан шағында, көшіп-қонып жүріп-ақ ұрпақ қамын, оның болашағын жан-жақты ойластырған. Халқымыздың мәңгілік мұрасын сарыла зерттеп, тамсана жазғандар көп болғаны тарихтан белгілі. Ата-бабаларымыз қалыптастырып, Халқымыздың бұлжымас тіршілік заңына айналған сол ғажап салт-дәстүрімізді ерте заманда-ақ өзінің мәнділігімен, озық ұлгісімен қыз баласын тәрбиелеуде таптырмайтын ұлгі-өнеге, әдіс-тәсілдер мол екеніне көз жеткіздік [2].

Демек, тәрбие беру ісінде қазақ халқының сан ғасырлар бойы жинақтаған бай тәжірибесінің мәні теренде жатыр. Ғұлама ғалымдар, шешендер мен билер, ақын-жыраулар мен сал-серілердің өзіндік сара жолдары болғанын, олардың шығармаларындағы тәлім-тәрбиелік ой-пікірлері мен өнегелі істері бүгінгі қыз баланың рухани-мәдени жетілуіне, саналы, білімді, мәдениетті тұлға болып қалыптасуына ықпалы зор екенін ескердік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қожахметова К. Мектептің ұлттық тәрбие жүйесі: теория және практика. - Алматы: РБК, 2017. -141 б.
2. Наурызбаев Ж. Научно-педагогические основы этнокультурного образования школьников. Автореф. дисс. докт. пед. Наук.- А., 2014. -48с.

Жанғабыл А.С.[1], Халыков Т.М.[2]

ЖАСТАРДЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ОТАНСҮЙГІШТІККЕ БАУЛУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ

Педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының оқытушысы
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының магистранты
А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
Lion-kz@mail.ru

Қазіргі таңда өмір үнемі өзгеріп, қоғам үздіксіз дамып отырған шақта ақыл - ойы озық, білімі мен біліктілігі жоғары, ұлттық рухы күшті жастарды тәрбиелеу қажеттілігі күн озған сайын артып отыр. Туған халқымыздың өткен тарихына көз жіберсек, ерекше ізгі қасиеттермен қатар Отансүйгіштіктің де керемет үлгілерін көреміз. Бүгінгі күні егеменді ел болып, қазақ деген ұлт болып отыруымыздың өзі ата - бабаларымыздың теңдесі жоқ ерлігінің арқасы. Отансүйгіштік сезімді, білім мен біліктілікті, дағды мен шеберлікті, адамгершілік қадір - қасиеттерді қалыптастыру үлкен қажеттілік. Қай кезеңде, қай қоғамда болмасын жеке тұлғаның қалыптасуы ұстаздан басталады.

Сондықтан ұстаздың алдында жас ұрпақты адал, шыншыл, сергек, өмірге құштар, көзі ашық, көкірегі ояу, қуаныш пен ренішке ортақтаса алатын, өз Отанын сүйетін, өз жерінің, елінің иесі бола алатын, еркін ойлау қабілеті бар, мәдениетті, іскер, адамдық қасиетке ие, рухани жан дүниесі бай, жаны, ары таза азамат тәрбиелеу міндеті тұр [1].

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Қазақстан - 2030» бағдарламасында: «Оқушыларды қазақстандық патриотизмге, шығармашылық жағынан дамыған жеке тұлға ретінде тәрбиелеу қажет. Бүгіннен бастап ұлттық мінез - құлық, биік талғампаздық, тәкаппарлық, тектілік, білімділік, биік талғам, ұлттық намыс қасиеттерін сіңіріп қалыптасуымыз керек,» - делінген. Биікке жетудің бірден - бір жолы – ұлт тәрбиесі. Әрбір ұлттың бала тәрбиесінде ескіден келе жатқан сара жолы бар. Батырлықтың бастауын балалық шақтан бастап, өскенде Отанына қалтқысыз қызмет ететін патриот болуға итермелеу керекпіз. Ел қорғаған, жер қорғаған батырлардың іс - әрекетін үлгі тұтуымыз қажет. Бүгінгі күннің өзекті мәселесі ұрпақ тәрбиесі. Ұрпақ тәрбиесі – ұлт болашағы. Ең қасиетті Отанымызды, елімізді, жерімізді, сеніп тапсыратын, салт - дәстүріміз бен дінімізді, тілімізді келер ұрпаққа одан әрі жеткізеді деп сенім артамыз, ата - бабаларымыздың күресімен жеткен ұлы істерді жалғастырса екен дейміз. Халқымыз балаға жөргегінен бастап ер жеткенге дейін ұлттық ізгілікті, имандылық пен мейірімділік сияқты рухани қасиеттерді жеткізіп отырған. Қай заманда болса да әр халықтың ұрпағы үлгі тұтар ұлттық салт - дәстүрі, тәрбиесі болуы керек.

Әрбір адам бала кезінен: Қазақстан – менің Отаным, оның мен үшін жауапты екені сияқты мен де ол үшін жауаптымын деген қарапайым ойды бойына сіңіріп өсетіндей жағдай жасау мұғалімнің міндеті. Патриотизм – бұл Отанын сүю, сол елдегі халықты сүю, соның дәстүрлерін, сенімін құрметтеу. Бұл еліңнің мәдени құндылықтарын танып білуден басталады. Нәресте кезіңнен бесік жырынан бастап, батырлар жырында тәрбиелену сол елдің шаңында аунап, барлық құндылықтарын көзіңнің қарашығындай қорғау және келер ұрпаққа сеніммен тапсыру. Ол туғаннан бастап туыстарға деген игілікті көңілдің сүйіспеншілігі, сол елдің перзенті болғандықтан, сол елге деген қарызынды абыроймен іске асыру және келер өскелең ұрпақты өзіңнің ісіңнен өнеге алатындай сүйсіндіре білу, сол елдің әр талына, құм - шөліне өзіңді және өзгені табындыра білу [2]!

Қазақ баласының ер жетіп, ес жиюына айтарлықтай әсер ететін төл факторларымыз, батырлар жыры, «Суға салсаң батпайды, отқа салсаң жанбайды!» «Ерлер мінген арғымақ ше?» «Тығырыққа тірелгенде иесі, Астыңғы ерні жер тіреп, Үстіңгі ерні көк тіреп, Тұлпарлары сөйлейтін!» деп келуші еді ғой эпоста. Қазіргі жас Қара қыпшақ Қобыландыны,

қара қасқа атты Қамбарды, атақты Алпамыс батырларды біле ме? Жауынгерлік рухтағы, Отаншыл сезімге толы осы құндылықтарымыздан ажырап бара жатқанымыз да арқамызды аяздай қариды. Тіпті, кешегі Ұлы Отан Соғысының тірі куәгерлері – ақ сақалды аталарымыздың өнегелері мен тәлім - тәрбиелері қандай еді?! Қазір олардың да қатары сиреп бара жатыр. Соғыстың соңғы солдатына жас ұрпақтың құрметі қандай? Жоқ әлде компьютер заманы ұлтымыздың талай ғасырлық маржандарын ұмыттырып жіберді ме? Отансүйгіштікке, патриоттыққа тәрбиелеу үшін мектептегі әртүрлі іс - шаралар, үйірмелер, сайыстардың алатын орны ерекше.

Батырларымыздың қаһармандық бейнелерін, олардың жасаған ерлік істерін ұмытпауымыз керек. Әсіресе мектепішілік өтетін патриоттық әндер сайысы, Махамбет оқулары, сахналық көріністерді үнемі өткізіп, тәрбие сағаттарында ата - бабаларымыздың ерліктерін айта отырсақ, келер ұрпақ олардың ерліктерін ешқашан ұмытпақ емес. Туған жерін, елін сүюге жетелейтін түрлі жобалар оқушыларды Отанын сүюге қалыптастырады.

Оқушыларға сабақ барысында Отан туралы, атамекен туралы мәлімет беріп, ұлы тұлғалармен таныстыру арқылы ата дәстүрді меңгереді. Сондай - ақ сабақ барысында әңгімелер, ертегілер, жұмбақтар, аңыздар, мақал - мәтелдерді оқи отырып, оқушыларға өмірдегі ерлік, батырлық, Отан үшін еңбек ету, қызмет жасау, елді қорғауға дайын болу туралы түсініктер беріп, Отаншылдыққа тәрбиелеп, патриоттық сезімдерін қалыптастырады.

Көш басын өркениет жолына біржола бұрған екенбіз, сол ұлы көшті адастырмай алға апарар ұрпағымыздың нұрлы болашағы мен бағыт бағдарын айқындап алғанымыз жөн. «Өткен уақыт үнсіз мүлгиді, келер уақыт баяу жылжиды, ал бүгінгі күн құйындай ұйтқиды», деген қанатты сөз бар. Бұл үшін де парық - парасат, білім - білік, ерік - жігер, керек емес пе? Ұрпағын сүйген баба ғана қасиетті, Отанның болашақ азаматына: «Тарихыңды зерделе, аға ұрпақтың саған деген аманаты - ерлік, тәрбие алар сәтіңді бос жіберіп, қапы қалма», - деген. Тарихты зерделеу арқылы біз ұрпағымызға Отанымыз бен халқымызға шексіз берілгендік қаһармандық патриотизмнің шынайы сабақтарын аламыз. Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін айтар болсақ, мәдениетті, саналы, елім, жерім, дейтін өз елінің нағыз азаматтарын тәрбиелеу үшін, ата - ана мен мектеп бірігіп, оқушы ынтымақтаса отырып, білім ордасындағы тәрбие үйде жалғасын табатындай етіп ұйымдастыра білгеніміз жөн [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Калиев С. Қазақ халқының салт-дәстүрлері. – Алматы: Рауан, 1994. – 215 б.
2. Қазақстан Республикасының Президенті – Ұлт Көшбасшысы Назарбаев Н.Ә. «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту –
3. Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. // Егемен Қазақстан. - 28 қаңтар, 2012.- 47 б.

Навий Л.[1], Шарипова А.Е.[2]

ОРТА ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БУЫН ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІНІҢ ДАМУЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫҢ ӘСЕРІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты., доцент,
7М01101 Педагогика және психология
білім беру бағдарламасының магистранты
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
ice_sulu97@mail.ru

Оқушылардың әлеуметтік белсенділігі – бұл олардың қоғамдағы белсенді қатысуын, әлеуметтік ортаға бейімделуін, өз құқықтары мен міндеттерін саналы түрде түсінуі және жүзеге асыруын қамтитын күрделі әлеуметтік-психологиялық процесс. Әлеуметтік белсенділік жастардың азаматтық позициясын қалыптастырып, олардың қоғамда өз орнын табуға көмектеседі. Орта және жоғары буын оқушылары үшін әлеуметтік белсенділіктің дамуы маңызды, себебі бұл кезеңде тұлға ретінде өзін таныту, қоғамдық және жеке қатынастарды қалыптастыру үдерісі жүреді. Бұл процесте психологиялық-педагогикалық факторлар маңызды рөл атқарады, себебі оқушылардың тұлғалық дамуы, дүниетанымы, әлеуметтік мінез-құлқы осы факторлардың ықпалымен қалыптасады.

Әлеуметтік белсенділік – бұл адамның қоғамға, қоршаған ортаға қатысты белсенді әрекеттер жасау қабілеті. Бұл ұғым кең ауқымды қамтиды, бірақ жалпы түрде адам өзінің құқықтары мен міндеттерін, әлеуметтік жауапкершілікті сезіну арқылы қоғамда өзін ұстаным ретінде тану мен білдіру үдерісін білдіреді. Әлеуметтік белсенділік тек белгілі бір әрекеттермен ғана емес, сонымен қатар адамның әлеуметтік ортада қалыптасқан мінез-құлқы, дүниетанымы, ішкі сезімдері мен әлеуметтік құндылықтары арқылы да көрінеді [1].

Орта және жоғары буын оқушыларының әлеуметтік белсенділігі өз деңгейінде қалыптасуы үшін бірнеше факторлар әсер етеді. Олардың ішінде психологиялық және педагогикалық факторлар ерекше маңызға ие. Осы факторлардың бірігіп әсер етуі оқушылардың қоғамдық қатынастарға араласуына, топтық жұмысқа бейімделуіне, лидерлік қасиеттерін дамытуға ықпал етеді.

Психологиялық-факторлар

1. Жеке тұлғаның дамуы. Оқушылардың әлеуметтік белсенділігі олардың жеке тұлғалық қасиеттері мен дамуына тікелей байланысты. Жеке тұлғаның дамуы баланың өз-өзіне сенімділігін, эмоциялық интеллектін, топтағы рөлін сезінуді, қарым-қатынас жасау қабілеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Тұлғаның өз пікірін білдіруі, қоршаған ортаға деген қызығушылығы, қарым-қатынас жасау дағдылары оның әлеуметтік белсенділігін арттырады. Егер оқушы өзіне сенімді болса, қоғамдық іс-шараларға қатысуға дайын болады және өз ойын ашық айтуға ұмтылады.

2. Құндылықтар мен қызығушылықтар. Оқушылардың әлеуметтік белсенділігі олардың құндылықтары мен қызығушылықтарына да байланысты. Әлеуметтік және қоғамдық мәселелерге деген қызығушылық, қоғамдағы өзгерістерге қатысуға ынталандыратын негізгі фактор болып табылады. Сонымен қатар, өзге адамдарға көмек көрсету, қоғамдағы әділеттілік үшін күресу сияқты құндылықтар да жастардың әлеуметтік белсенділігін күшейтеді. Қоғамдық және әлеуметтік мәселелерді дұрыс түсіну және оларға белсенді қатысу жастардың болашақта азаматтық міндеттерін сезінулеріне көмектеседі.

3. Мотивация. Мотивация – әлеуметтік белсенділіктің маңызды психологиялық факторларының бірі. Оқушылардың әлеуметтік белсенділігі көбінесе олардың қызығушылығына, қоғамдық пайдалы жұмыстарға деген ынта-жігеріне байланысты болады.

Егер оқушы бір істің маңыздылығын түсініп, өздігінен белсенді әрекет етуге ынталанса, оның әлеуметтік белсенділігі айтарлықтай артады.

4. Әлеуметтік ықпал мен топтық әсер. Әлеуметтік белсенділіктің қалыптасуына оқушылардың ортадағы әсері мен достардың ықпалы да маңызды рөл атқарады. Жасөспірімдер көбінесе өз құрбыларымен қарым-қатынас арқылы өмірлік құндылықтарды, ұстанымдарды үйренеді. Бұл әсерлер топтық іс-әрекеттерде айқын көрініс табады. Топтық жұмыстар, қоғамдық іс-шараларға қатысу оқушылардың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытуға және жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді [2].

Педагогикалық факторлар

1. Мұғалімнің ықпалы. Мұғалімдер оқушылардың әлеуметтік белсенділігін дамытуда басты фигуралардың бірі болып табылады. Мұғалімнің оқушыға деген көзқарасы, оның құндылықтар мен тәрбие берудегі рөлі, оқушыларды ынталандыру мен дұрыс бағыттау – әлеуметтік белсенділіктің дамуына үлкен әсер етеді. Мұғалімдер оқушылардың ұжымдастық сезімін қалыптастыру үшін жобалық жұмыстарды, пікірталастарды, рөлдік ойындарды ұйымдастыруы қажет.

2. Оқу бағдарламасы мен әдістемелер. Оқу бағдарламасы мен әдістемелер оқушылардың әлеуметтік белсенділігін дамытуға ықпал ететін негізгі құралдар болып табылады. Оқыту барысында жеке және топтық тапсырмалар, әлеуметтік тақырыптармен жұмыс жасау, қоғамда орын алған мәселелерді талқылау студенттерде азаматтық позиция қалыптастырып, олардың әлеуметтік белсенділігін арттыруға көмектеседі. Сонымен қатар, оқушылардың шығармашылық қабілеттері мен сыни ойлауын дамыту да маңызды.

3. Әлеуметтік жобалар мен іс-шаралар. Әлеуметтік жобалар мен іс-шаралар арқылы оқушылар қоғамдық өмірге араласуға мүмкіндік алады. Мұғалімдер мен мектеп басшылығы оқу орнында түрлі қоғамдық акциялар мен ерікті жұмыстарды ұйымдастыру арқылы оқушылардың қоғамға деген белсенді қатысуын қамтамасыз ете алады. Мұндай іс-шаралар оқушылардың көшбасшылық қасиеттерін дамытып, әлеуметтік жауапкершілікті арттырады [3].

Психологиялық және педагогикалық факторлардың үйлесімді әсері оқушылардың әлеуметтік белсенділігін арттыруда шешуші рөл атқарады. Мұғалімдердің бағыттаушы рөлі, дұрыс мотивация, жеке тұлғаның дамуы, сондай-ақ әлеуметтік әсерлер оқушының қоғамға қатысуға деген ынтасын арттырады. Осы факторлардың бірлескен ықпалы оқушының тұлғалық дамуын, әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын, өзіндік жауапкершілікті сезінуін күшейтеді.

Орта және жоғары буын оқушыларының әлеуметтік белсенділігі олардың жеке тұлғалық дамуына, азаматтық қоғамға деген көзқарасына, қоғамда өз орнын табуға бағытталған маңызды процесс болып табылады. Психологиялық және педагогикалық факторлар оқушылардың белсенділігін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Оқушыларды дұрыс бағыттау, әлеуметтік қатынастарда өз орнын табуға үйрету арқылы олардың белсенділігі арттырылып, қоғамға деген жауапкершілік сезімі қалыптасады [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Акимова, Т. А. Жасөспірімдердің әлеуметтік белсенділігінің психологиясы. - Алматы: Қазақ университеті, 2014 ж. – 134 б.

2 Баймұратова, М. А. Оқушылардың әлеуметтік белсенділігін арттырудағы педагогикалық аспектілер. - Астана: Литера, 2017ж. – 235 б.

3 Құсайынов, М. Ә. Әлеуметтік белсенділікті қалыптастырудағы педагогикалық стратегиялар. - Мәскеу: Педагогика, 2015ж. – 35-36 б.

4 Жұмабаев, Т. Әлеуметтік мінез-құлық және жастардың белсенділігі. - Алматы: Рауан, 2016ж. – 453 б.

Навий Л.[1], Шарипова А.Е.[2]

ОРТА ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БУЫН ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМЫТУДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫҢ РӨЛІ

Педагогика ғылымдарының кандидаты., доцент,
7М01101 Педагогика және психология
білім беру бағдарламасының магистранты
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы
ice_sulu97@mail.ru

Әлеуметтік белсенділік — бұл жеке тұлғаның қоғамда өз орнын табу, әлеуметтік ортаға ықпал ету, өз құқықтары мен міндеттерін түсіну және орындау қабілеті. Оқушылардың әлеуметтік белсенділігі қоғамда белсенді өмір сүру және өз пікірін еркін білдіру, топта жұмыс істей білу сияқты дағдыларды дамытудың негізі болып табылады. Әлеуметтік белсенділіктің дамуы көптеген педагогикалық факторларға, соның ішінде оқыту әдістері мен тәсілдеріне, мектеп ішіндегі және сыныптан тыс іс-шараларға, мұғалімнің оқушылармен қарым-қатынасына тікелей байланысты. Бұл мақалада орта және жоғары буын оқушыларының әлеуметтік белсенділігін дамытуда педагогикалық факторлардың рөлі қарастырылады [1].

Әлеуметтік белсенділік — бұл индивидтің өз пікірін білдіру, әлеуметтік мәселелерге қатысу, қоғамдық пікірталастарға қосылу, еңбек ету, шығармашылық іске қатысу және өз қоғамында өзгерістерге ықпал ету қабілеті. Оқушылардың әлеуметтік белсенділігі олардың тұлғалық және әлеуметтік дамуында маңызды орын алады. Ол оқушының өзіне сенімді болуына, сыныптас және мұғалімдермен дұрыс қарым-қатынас орнатуына, тұлғалық дамуына әсер етеді.

Әлеуметтік белсенділік қоғамның саяси, мәдени және экономикалық өміріне белсенді қатысу үшін қажетті дағдыларды дамытады. Сонымен қатар, ол әлеуметтік қарым-қатынастардың кеңеюіне және жеке тұлғаның әлеуметтену процесінің сәтті жүзеге асуына ықпал етеді. Оқушылардың әлеуметтік белсенділігі мектептің оқу-тәрбие жұмысында маңызды орын алады, өйткені ол оқушылардың еркін ойлау, өз көзқарастарын ашық айту, ынтымақтастықта жұмыс істей білу және көпшілік алдында өзін еркін ұстау сияқты дағдыларды дамытуға ықпал етеді [2].

1. Мұғалімнің жеке тұлғасы және оның әсері. Педагогтың жеке тұлғасы мен оның кәсіби қасиеттері оқушылардың әлеуметтік белсенділігін дамытуда маңызды рөл атқарады. Мұғалімнің мотивациялық тәсілдері, оның оқушыларға деген көзқарасы, коммуникативтік қабілеттері әлеуметтік белсенділікті арттыруға ықпал етеді. Мұғалім өз іс-әрекетінде оқушыларға демократиялық құндылықтарды, өз пікірін білдіру еркіндігін, қоғамдағы өз орны мен жауапкершілікті түсіндіре отырып, олардың әлеуметтік белсенділігін ынталандыруы тиіс. Педагогикалық қарым-қатынас мәдениеті, тұлғалық қасиеттер (құрмет, шыдамдылық, әділдік) оқушыларды өз-өзін сыйлауға және оларды белсенді азаматтық ұстанымға тәрбиелеуге көмектеседі.

2. Оқу-тәрбие процесі және әдіс-тәсілдер. Әлеуметтік белсенділік оқушылардың мектептегі оқу-тәрбие процесіне тікелей байланысты. Бұл процеске оқыту әдістері, оқу жоспары, тәрбие жұмысының мазмұны ықпал етеді. Оқушыларды әлеуметтік белсенділіктерге тарту үшін педагогтар оқу сабақтарында диалогтық әдіс, пікірталастар, топтық жұмыс, проблемалық тапсырмалар сияқты әдістерді қолданады. Мұндай әдістер оқушылардың өз ойларын еркін білдіруге, талқылауға және ортақ шешім қабылдауға дағдыландырады.

Сонымен қатар, сабақтан тыс жұмыстар да оқушылардың әлеуметтік белсенділігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Әртүрлі қоғамдық жұмыстар, клубтар мен үйірмелер, пікірталас алаңдары, спорттық және мәдени іс-шаралар оқушыларды қоғамдық өмірге тартуға және олардың өзін-өзі дамытуына ықпал етеді [3].

3. Тәрбие жұмыстары және оқу сапасын арттыру. Мектептегі тәрбие жұмыстары оқушылардың әлеуметтік белсенділігін дамытуға арналған маңызды құрал болып табылады. Тәрбие жұмысының құрамында оқушыларды патриотизмге, өз құқықтары мен міндеттеріне құрметпен қарауға тәрбиелеу, сондай-ақ олардың қоғамдағы рөлі мен міндеттерін түсіндіру қарастырылады. Бұл үшін мұғалімдер әртүрлі тәрбие шараларын ұйымдастыруы тиіс: жиындар, талқылаулар, мектеп өміріндегі маңызды мәселелерге арналған пікірталастар мен кездесулер.

Оқушылардың әлеуметтік белсенділігін дамытудағы педагогикалық факторлардың тағы бір маңызды аспектісі — сыныптан тыс іс-шаралар мен жобаларға қатысу. Бұл шаралар оқушылардың өздерін көрсетуіне, топта жұмыс істеуге, проблемаларды шешуге және лидерлік қасиеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, әлеуметтік қызмет жобалары, қайырымдылық акциялары және экологиялық науқандар оқушыларды қоғамға пайдалы қызметтерге тарту арқылы олардың әлеуметтік белсенділігін қалыптастырады.

4. Жеке тұлғаның психологиялық ерекшеліктері. Әлеуметтік белсенділіктің дамуы жеке тұлғаның психологиялық ерекшеліктеріне байланысты болады. Оқушылардың жеке психологиялық қасиеттері, олардың өзіне деген сенімі, қызығушылықтары мен мотивациясы — бұл әлеуметтік белсенділіктің қалыптасуына әсер ететін маңызды факторлар. Мұғалімдер оқушыларды өз әлеуетін толық пайдалану үшін, оларға өзін-өзі бағалау, мақсат қою және жетістікке жетуге мотивация жасау бойынша көмектеседі. Жеке тұлғаның психологиялық дамуына ықпал ететін педагогикалық тәсілдер оқушыларды тұлғалық және әлеуметтік тұрғыда қалыптастыруға көмектеседі [4].

Әлеуметтік белсенділікті дамыту үшін педагогтар әртүрлі стратегияларды қолдана алады. Олардың ішінде:

- **Жеке тұлғаның әлеуметтенуін қолдау**: оқушыларды қоғам өміріне белсенді қатысуға шақыру, өздерінің қоғам алдындағы жауапкершілігін түсіндіру.
- **Әлеуметтік жобалар мен іс-шараларды ұйымдастыру**: оқушыларды әлеуметтік, мәдени, қайырымдылық жұмыстарға тарту.
- **Топтық жұмыс және пікірталастар**: әртүрлі мәселелер бойынша топтық жұмыс, пікірталас алаңдарын ұйымдастыру, пікірлер мен көзқарастарды тыңдау арқылы әлеуметтік дағдыларды дамыту.
- **Тұлғалық даму және өзін-өзі тану**: оқушылардың өзіне деген сенімділігін арттыру, өзінің ішкі әлемі мен мүмкіндіктерін түсіну.

Орта және жоғары буын оқушыларының әлеуметтік белсенділігін дамыту — бұл тек тұлғалық өсу емес, сонымен қатар әлеуметтік ортаға ықпал ету, қоғамдық мәселелерге қатысу қабілетін қалыптастыру. Педагогикалық факторлар осы үрдісте маңызды рөл атқарады, өйткені олар оқушыларды әлеуметтік белсенділікке бағыттайтын, оларды ынталандыратын және тәрбиелейтін негізгі құралдар болып табылады. Мұғалімдер мен тәрбиешілер оқу процесінде әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, оқушылардың әлеуметтік белсенділігін дамытуға ықпал етеді, бұл олардың жеке тұлғалық және әлеуметтік дамуында айтарлықтай өзгерістер жасауға мүмкіндік береді [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Широкова, Н. А. Оқушылардың әлеуметтік белсенділігін дамыту: педагогикалық және психологиялық аспектілер. - Мәскеу: Педагогика, 2018ж. – 134 б.

2 Баймұратова, М. А. Әлеуметтік белсенділік және тұлғаның дамуы. - Алматы: Білім, 2017ж. – 636 б.

3 Сүлейменова, А. А. Педагогикалық әдістер мен әлеуметтік дағдылар: оқушылардың әлеуметтік белсенділігін дамыту. - Астана: Литера, 2019ж. – 382 б.

4 Тынысбекова, М. Б. Оқушылардың әлеуметтік белсенділігі және оны дамытудағы педагогикалық рөл. - Алматы: Қазақ университеті, 2020ж. – 292 б.
5 Назарова, Г. М. Педагогикалық қарым-қатынас және әлеуметтік белсенділік. - Мәскеу: Ұлттық білім, 2016 ж. – 252 б.

Шытырымбек А.Ж.

РАЗВИТИЕ ВНИМАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель:.к.п.н. доцент Корягина О.В

Развитие внимания у младших школьников является важнейшим элементом их общего психического и интеллектуального развития. Внимание — это одна из основных познавательных функций, которая обеспечивает целенаправленность и устойчивость психической активности ребенка, позволяя сосредотачиваться на выполнении учебных задач. В начальной школе внимание играет особую роль в процессе обучения, поскольку именно в этот период у детей формируются базовые умения и навыки учебной деятельности. В статье рассматривается значение внимания в учебном процессе младших школьников, его особенности, а также методы и приемы, направленные на развитие внимания в процессе обучения.

У младших школьников внимание находится на стадии активного формирования. В этот период ребенок уже способен на относительно длительное сосредоточение на конкретной задаче, но его внимание может быть легко переключено внешними раздражителями. Проблемы с концентрацией внимания могут возникать в ситуациях, когда учебная деятельность становится монотонной или недостаточно интересной для ребенка.

Для младших школьников характерны следующие особенности внимания:

Низкая устойчивость внимания. Дети младшего школьного возраста часто теряют внимание из-за внешних раздражителей или недостаточной мотивации. Это связано с еще не полностью развитыми механизмами саморегуляции и контролем за собственной деятельностью.

Слуховая и зрительная избирательность. Дети в возрасте 6–9 лет могут сосредотачиваться только на тех предметах или явлениях, которые имеют для них непосредственную эмоциональную ценность, что влияет на их способность концентрироваться на задании.

Невозможность длительного сосредоточения на одном объекте. В связи с физиологическими особенностями детей, их внимание может легко ускользать от задачи, особенно если она требует значительных усилий для выполнения.

Трудности в переключении внимания. Младшие школьники еще не всегда могут быстро переключаться с одного вида деятельности на другой, что затрудняет выполнение заданий, требующих многостороннего подхода.

Таким образом, развитие внимания младших школьников требует индивидуального подхода и использования специфических методов, направленных на улучшение концентрации и устойчивости внимания.

Внимание — это основа успешного обучения, потому что оно влияет на то, насколько эффективно ребенок воспринимает и усваивает информацию. Умение сосредотачиваться на учебной задаче позволяет ребенку глубже понять материал, правильно распределить усилия и достичь высоких учебных результатов.

В начальной школе внимание играет особую роль, поскольку именно на этом этапе дети начинают активно осваивать чтение, письмо, математику и другие предметы, требующие способности к концентрации и удержанию внимания на задаче. Например, ребенок, который не может сосредоточиться на математическом упражнении, рискует пропустить важные шаги, что негативно сказывается на его обучении. В то же время дети, которые умеют удерживать внимание на учебном задании, значительно более успешны в усвоении учебного материала.

Для того чтобы помочь детям развивать внимание, необходимо использовать разнообразные методы и приемы, которые будут способствовать удержанию и укреплению концентрации в учебной деятельности. Рассмотрим некоторые из них.

Игровые формы обучения. Игры являются естественным способом вовлечения детей младшего школьного возраста в учебный процесс. Обучающие игры, развивающие внимание, помогают детям легко и непринужденно развивать свою способность сосредотачиваться. Например, игры, требующие быстрого реагирования на сигнал или выполнение нескольких задач одновременно, способствуют развитию переключаемости внимания.

Примеры таких игр включают «Секретные задания», «Найди ошибку», «Скоростной диктант», где ребенок должен быть внимателен и сосредоточен на деталях, чтобы выполнить задание правильно.

Разнообразие учебной деятельности. Чтобы удержать внимание детей, важно чередовать различные виды деятельности. Например, уроки можно разнообразить включением практических заданий, творческих работ, физических упражнений, которые помогут детям переключать внимание, не снижая при этом их концентрации на учебном процессе.

Методика «работы с ошибками». Для того чтобы развивать внимание, важно акцентировать внимание на ошибках, допущенных детьми. Вместо того чтобы просто исправить ошибку, можно предложить ребенку самому найти и проанализировать ошибку. Это стимулирует его к концентрации внимания на заданиях, а также развивает способность контролировать и анализировать свою деятельность.

Использование наглядных материалов. Визуальные и аудиовизуальные материалы помогают усилить внимание младших школьников. Например, использование карточек, схем, рисунков или видеоматериалов может значительно повысить уровень вовлеченности детей в учебный процесс. Визуальные образы являются мощным стимулом для формирования устойчивого внимания, так как дети легче воспринимают информацию, представленную в наглядной форме.

Работа с эмоциями детей. Эмоциональная вовлеченность детей в учебный процесс напрямую связана с уровнем их внимания. Когда ребенок эмоционально заинтересован в задании, его внимание становится более устойчивым. Поэтому важно использовать игровые элементы, элементы новизны, а также хвалить детей за успехи, тем самым поддерживая их мотивацию и внимание.

Поддержка педагогов. Важно, чтобы учитель оказывал ребенку поддержку в процессе выполнения учебных заданий. Он может напоминать ученику о важности концентрации, поощрять за внимание, а также давать необходимые пояснения, чтобы ребенок не терял интерес и внимание к теме урока. Задача учителя — создать условия для того, чтобы ребенок осознал, что внимание является важным инструментом для успешного выполнения учебных заданий.

Для младших школьников важны задания, которые развивают не только внимание, но и память. Например, упражнения, где ребенок должен запомнить и воспроизвести последовательность цифр, букв или слов, помогают развивать внимание на уровне устойчивости и концентрации. Работу с памятью можно дополнить заданиями, связанными с вниманием к деталям, например, нахождением отличий в картинках или составлением списков из запомненных слов.

В таких упражнениях дети учатся сохранять и удерживать внимание на длительное время, что способствует улучшению их общей когнитивной активности.

Развитие внимания младших школьников — важный и неотъемлемый элемент их учебного процесса. Правильно организованный учебный процесс, разнообразие форм и методов работы, использование игровых элементов и активная вовлеченность детей в задания способствуют развитию внимания и помогают учащимся достигать лучших результатов в учебной деятельности. Внимание является основой для усвоения знаний, и именно на этапе младшего школьного возраста закладываются основы способности детей сосредотачиваться, контролировать свои действия и усваивать учебный материал, что имеет долгосрочные последствия для их успешности в учебе и жизни в целом.

Список использованной литературы:

1. Александровская Э.М. Типологические варианты формирования личности младшего школьников. – М.: Формула, 1993.
2. Битянова М.Р. Адаптация ребенка в школе: диагностика, коррекция, педагогическая поддержка. – М., 1998
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте.- М., 1968.
4. Голицын Г.А. Информационный подход в психологии творчества Исследование проблем психологии творчества под ред. Я.А. Пономарева. – М.: Наука, 1983. С. 210 – 231.
5. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах. - М.: Педагогика, 1976.

Шытырымбек А.Ж.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВНИМАНИЯ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Кокшетауский университет им.Абая Мырзахметова
Магистрант образовательной программы7М01101 Педагогика и психология
Научный руководитель:.к.п.н. доцент Корягина О.В

Развитие внимания у детей младшего школьного возраста является важным аспектом психического развития, так как оно напрямую связано с процессами восприятия, памяти, мышления и других когнитивных функций. Внимание — это способность сосредотачиваться на определенном объекте или задаче, выделяя его из потока информации, что позволяет ребенку эффективно учиться, воспринимать информацию и достигать успехов в учебной деятельности. В младшем школьном возрасте происходит активное развитие внимания, что связано с взрослением ребенка, а также с изменениями в его познавательной активности.

Цель данной статьи — рассмотреть особенности развития внимания у детей младшего школьного возраста, а также факторы, влияющие на его развитие и методы, которые могут помочь педагогам и родителям в формировании и укреплении этой важной способности.

Внимание — это психический процесс, благодаря которому ребенок может сосредоточиться на конкретной деятельности или объекте, исключая посторонние раздражители. У детей младшего школьного возраста внимание имеет ряд специфических особенностей:

Мобильность внимания. В младшем школьном возрасте дети часто испытывают трудности с устойчивым удержанием внимания. Они могут легко отвлекаться на внешние раздражители, и способность долго сосредотачиваться на одном объекте или задаче развивается постепенно.

Невозможность автоматического переключения внимания. В отличие от взрослых, которые могут быстро и эффективно переключать внимание с одного объекта на другой, дети младшего школьного возраста часто испытывают трудности с изменением фокуса внимания, что иногда приводит к трудностям при решении задач, требующих сосредоточенности на нескольких аспектах одновременно.

Предметное внимание. В этот период внимание детей направлено на внешние, заметные объекты. Дети чаще всего фокусируются на ярких, движущихся объектах, интересных и привлекающих внимание факторах, чем на менее выраженных или сложных для восприятия вещах.

Эмоциональная реакция на внимание. Младшие школьники часто бывают эмоционально вовлечены в учебный процесс, что может как поддерживать, так и ослаблять внимание. Например, интересный урок, яркая демонстрация, хвалебная реакция учителя могут способствовать концентрации, в то время как стресс или скучные задания отвлекают внимание.

Фиксация на конкретных аспектах задачи. Внимание детей младшего школьного возраста обычно более селективно. Ребенок сосредотачивается либо на одной части задания, либо на ярких, на его взгляд, элементах. При этом он может не заметить более важные аспекты или не связать их между собой.

В возрасте 6-10 лет внимание детей постепенно развивается и приобретает новые качества. Важно отметить, что в младшем школьном возрасте внимание еще недостаточно устойчиво и контролируемо, но оно интенсивно формируется через взаимодействие с окружающим миром, учебной деятельностью и игровыми практиками.

1-2 класс. На начальных этапах школьного обучения внимание детей характеризуется высокой подвижностью, легко отвлекаемостью и невозможностью длительного сосредоточения на одном объекте. В этот период ученики активно развивают способность концентрироваться на учебных задачах, однако их внимание может быть непоследовательным, и они часто переключаются с одной задачи на другую.

3-4 класс. К этому возрасту внимание становится более устойчивым. Дети начинают осознавать важность концентрации на конкретной задаче и умеют некоторое время удерживать внимание на заданном объекте. Однако возникают трудности с длительным удержанием внимания, особенно если задание не является интересным. Также в этот период начинают развиваться такие аспекты внимания, как разделение и распределение внимания, когда ребенок способен выполнять несколько действий одновременно (например, слушать учителя и записывать информацию).

Развитие внимания у детей младшего школьного возраста зависит от множества факторов. На его развитие могут воздействовать как внутренние факторы, так и внешние условия.

Возрастные особенности. Психологический возраст ребенка является важным фактором, влияющим на его способность к концентрации и устойчивости внимания. В младшем школьном возрасте процессы формирования внимания происходят быстро, но в той степени, в какой этого требует возрастной этап.

Социальная среда. Влияние социальной среды, включая педагогов, родителей, одноклассников, очень важно для развития внимания. Позитивные отношения с учителями и сверстниками, поддержка в обучении и игре помогают ребенку развивать внимание и интерес к учебной деятельности.

Интерес и мотивация. Когда ребенок заинтересован в задании или увлечен чем-то, его внимание автоматически становится более устойчивым. Важную роль играет способность педагога организовать учебный процесс так, чтобы дети были заинтересованы и мотивированы к выполнению учебных заданий.

Уровень развития других когнитивных функций. Внимание не существует отдельно от других психических процессов, таких как восприятие, память и мышление. Их развитие напрямую связано с развитием внимания. Например, дети с хорошо развитыми навыками

памяти легче удерживают внимание, так как они могут оперировать информацией в своей голове и более эффективно распределяют внимание.

Физическое здоровье. Состояние здоровья ребенка также оказывает влияние на его способность сосредотачиваться. Недосып, переутомление, стресс и другие физические недомогания могут привести к снижению уровня внимания, делая его менее устойчивым.

Для развития внимания у детей младшего школьного возраста необходимо использовать разнообразные методы и подходы, которые будут способствовать улучшению концентрации, устойчивости и направленности внимания.

Игровые и творческие методы. Разнообразные игры, упражнения на внимание, задачи, требующие сосредоточения (например, «Найди отличия», «Запомни и повтори»), способствуют развитию способности детей к длительному удержанию внимания. Игры с правилами, где нужно сосредотачиваться и соблюдать порядок, также полезны.

Интерактивные методы. Использование на уроках интерактивных методов обучения, таких как дискуссии, работа в группах, проектная деятельность, также способствует развитию внимания, так как дети учат себя активно слушать, реагировать на вопросы и фокусироваться на заданиях.

Задания на разделение и переключение внимания. Упражнения, требующие одновременного выполнения нескольких действий, помогают развивать способность к распределению и переключению внимания. Например, работа с несколькими источниками информации, выполнение двух или трех задач параллельно, что способствует тренировке когнитивных функций.

Упражнения на релаксацию и снятие напряжения. Поскольку внимание у детей младшего школьного возраста может ослабевать из-за переутомления или стресса, важно использовать методы релаксации, такие как дыхательные упражнения или занятия йогой, которые помогают детям восстановить силы и сосредоточиться.

Позитивная обратная связь. Педагоги и родители должны поддерживать ребенка в его стремлениях и успехах, хвалить за усилия, а не только за результаты. Позитивное подкрепление помогает формировать у детей уверенность в своих силах, что также способствует развитию внимания.

Развитие внимания у детей младшего школьного возраста — это сложный и многогранный процесс, который зависит от различных факторов: возраста, мотивации, здоровья и социальной среды. Важно создать такие условия для ребенка, которые будут способствовать не только улучшению концентрации и устойчивости внимания, но и развивать навыки его переключения и распределения. Эффективная организация учебного процесса, использование различных методов и активное вовлечение ребенка в деятельность помогут ему развивать это важное качество, необходимое для успешного обучения и личностного роста.

Список использованной литературы:

1. Александровская Э.М. Типологические варианты формирования личности младшего школьников. – М.: Формула, 1993.
2. Битянова М.Р. Адаптация ребенка в школе: диагностика, коррекция, педагогическая поддержка. – М., 1998
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте.- М., 1968.
4. Голицын Г.А. Информационный подход в психологии творчества Исследование проблем психологии творчества под ред. Я.А. Пономарева. – М.: Наука, 1983. С. 210 – 231.
5. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах. - М.: Педагогика, 1976.

Абишев Ж.Д.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ СТРЕССА У СТУДЕНТОВ В ПЕРИОД ОБУЧЕНИЯ ВУЗЕ: СТРАТЕГИИ И ПОДХОДЫ

магистрант специальности 7М01101 «Педагогика и психология»
кафедры Педагогики и психологии
Alikhan Bokeikhan University, г.Семей
nazgul3011@mail.ru

Студенческая жизнь является важным и насыщенным этапом в жизни человека, который сопровождается многочисленными переменами, повышением уровня ответственности и значительными нагрузками. Период обучения в вузе часто ассоциируется с высоким уровнем стресса, который может оказывать как краткосрочное, так и долгосрочное влияние на психоэмоциональное состояние студентов. Стресс, вызванный учебной нагрузкой, проблемами личных отношений и адаптацией к новой социальной среде, может негативно сказываться на успеваемости, психологическом состоянии и общем благополучии студентов. В связи с этим, важно рассмотреть психологические аспекты преодоления стресса и выявить стратегии и подходы, которые помогут студентам справляться с этим состоянием.

Стресс является реакцией организма на изменяющиеся внешние условия, требующие адаптации. В контексте студенческой жизни стресс может быть вызван как внешними факторами (например, учебная нагрузка, экзамены, проблемы в социальной адаптации), так и внутренними (недостаток уверенности, самооценка, личные переживания). Разнообразие факторов, влияющих на стресс студентов, обуславливает широкий спектр его проявлений, таких как тревожность, депрессия, раздражительность, физическая усталость, бессонница и т. д.

Ключевыми теориями стресса являются теория Ганса Селье, который выделил стресс как физиологическую реакцию организма, и теория Лазаруса, акцентирующая внимание на восприятии стресса как результата несоответствия между требованиями и ресурсами человека [1,2]. Эти теории позволяют понять, что стресс не всегда является исключительно негативным фактором; он может быть как источником мотивации, так и причиной психофизиологических расстройств, если не управлять им должным образом.

Одним из наиболее значимых факторов стресса в вузе является учебная нагрузка. Студенты часто сталкиваются с большим количеством информации, сроками выполнения заданий и требованиями к результатам. Высокие требования к успеваемости могут вызывать чувство беспокойства и нервозности. Кроме того, на стресс влияют такие социальные аспекты, как отношения с преподавателями, коллегами и одногруппниками. Нередко студенты испытывают трудности в социальной адаптации, что сопровождается чувством одиночества и изоляции.

Другим важным фактором является профессиональная неопределенность, особенно у студентов последних курсов. По мере приближения к завершению обучения усиливается давление, связанное с необходимостью выбора дальнейшего карьерного пути. Этот процесс может быть связан с тревожностью и переживаниями о будущем [3].

Применение психологических стратегий преодоления стресса является ключевым аспектом успешной адаптации студентов. На основе различных теорий стресса и психологических исследований были разработаны методы, которые могут эффективно помогать студентам справляться с этим состоянием [4].

Одним из наиболее распространенных методов борьбы со стрессом является когнитивно-поведенческая терапия (КПТ), которая направлена на изменение негативных мыслей и убеждений. Студенты учат себя распознавать иррациональные мысли и заменять

их более конструктивными. Этот подход помогает снизить уровень тревожности и улучшить общее психоэмоциональное состояние.

Релаксация и медитация — это эффективные методы снижения стресса, которые способствуют расслаблению и восстановлению. Применение дыхательных упражнений, прогрессивной мышечной релаксации и методов медитации помогает студентам расслабляться, снижая уровень физического напряжения и беспокойства.

Важным аспектом преодоления стресса является доступность психологической поддержки. Многие вузы предлагают студентам услуги психологов, которые могут помочь в решении личных и академических проблем. Психологическое консультирование помогает студентам осознать и понять причины стресса, а также разработать стратегии для его преодоления.

Физическая активность и правильное питание играют ключевую роль в преодолении стресса. Регулярные занятия спортом помогают не только улучшить физическое здоровье, но и повысить уровень энергии, снизить тревожность и депрессию. Кроме того, соблюдение режима сна и отдыха важно для восстановления психоэмоционального состояния [5].

Вуз играет важную роль в снижении стресса у студентов, создавая поддерживающую образовательную среду. Одним из эффективных способов борьбы с академическим стрессом является организация информационной и психологической поддержки. Важно, чтобы студенты имели доступ к ресурсам, таким как консультации психологов, тренинги по управлению стрессом и курсы повышения личной эффективности. Преподаватели также могут оказывать поддержку, создавая более понятную и доступную образовательную среду, снижая уровень нагрузки и давая студентам возможность учиться в комфортных условиях.

Несмотря на наличие ряда эффективных методов преодоления стресса, многие студенты все равно сталкиваются с трудностями в борьбе с психоэмоциональными перегрузками. Одной из проблем является недостаток времени для применения техник управления стрессом из-за перегрузки учебной программой. Важно, чтобы вузы не только предлагали методы преодоления стресса, но и развивали у студентов навыки саморегуляции и самопомощи, что позволит им эффективно справляться с трудными ситуациями в дальнейшем.

Стресс является неотъемлемой частью жизни студентов, но его влияние на психоэмоциональное состояние можно значительно уменьшить при правильном подходе. Важно, чтобы студенты осознавали свои чувства и использовали эффективные стратегии и методы преодоления стресса. Психологическая поддержка, когнитивно-поведенческая терапия, методы релаксации, а также поддержка со стороны образовательных учреждений играют ключевую роль в снижении стресса и улучшении качества жизни студентов. Внедрение и развитие этих методов на уровне вуза поможет создать здоровую и поддерживающую среду для успешного обучения и личностного роста.

Список использованной литературы:

1. Селье, Г. Стресс: его природа и последствия / Г. Селье. — М.: Наука, 2016. — 320 с.
2. Лазарус, Р. С. Стресс, восприятие и копинг / Р. С. Лазарус. — СПб.: Питер, 2000. — 270 с.
3. Бауман, З. Психология стресса и его преодоление / З. Бауман. — М.: Речь, 2017. — 240 с.
4. Корнилова, О. В. Психологическая помощь студентам в условиях стресса / О. В. Корнилова. — Екатеринбург: Уральское издательство, 2015. — 200 с.
5. Петрова, Л. М. Методы и техники преодоления стресса у студентов / Л. М. Петрова. — Казань: Казанский университет, 2018. — 180 с.

Ақанова А.Б.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В ПРОЦЕССЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ

магистрант специальности 7М01101 «Педагогика и психология»
кафедры Педагогики и психологии
Alikhan Bokeikhan University, г.Семей
nazgul3011@mail.ru

Формирование профессионально-ценностных ориентаций будущих педагогов является важной задачей современной образовательной системы, направленной на подготовку высококвалифицированных специалистов, способных эффективно реализовывать образовательные стандарты и нормы, а также учитывать морально-этические, культурные и социальные особенности современного общества. Важнейшей составляющей этого процесса является формирование у будущих педагогов устойчивых профессиональных ценностей, что способствует их успешной профессиональной деятельности, социализации и личностному развитию [1].

В условиях быстро меняющегося образовательного ландшафта, влияния глобализационных процессов и новых вызовов, с которыми сталкивается система образования, формирование ценностных ориентаций будущих педагогов становится приоритетной задачей [2].

Ключевыми компонентами профессионально-ценностных ориентаций являются:

1. Ценностно-нравственные ориентиры, которые включают в себя уважение к личности обучающегося, готовность к профессиональному и личностному развитию, понимание социальной роли педагога [3];
2. Профессиональная идентичность, осознание своей принадлежности к педагогическому сообществу, разделение и принятие основных принципов педагогической деятельности [4];
3. Социальная ответственность, проявляющаяся в принятии педагогом ответственности за развитие детей и молодежи, за процесс воспитания и формирования общественных ценностей [5].

Процесс формирования профессионально-ценностных ориентаций будущих педагогов требует создания специфических педагогических условий, способствующих гармоничному развитию личности и профессиональной идентичности. Эти условия включают в себя:

1. Системность и последовательность образовательного процесса. Важно, чтобы в образовательной программе закладывались не только знания и умения, но и ценности, которые помогут будущим педагогам ориентироваться в своей профессии [6];
2. Морально-ценностный климат учебного заведения. Преподаватель должен являться не только носителем профессиональных знаний, но и примером для подражания с точки зрения моральных принципов и педагогической этики [7];
3. Развитие профессиональной рефлексии и самообразования. Это способствует формированию устойчивых ценностных ориентиров и адаптации их к меняющимся условиям образовательной практики [8];
4. Применение инновационных методов педагогической работы. Включение в образовательный процесс современных технологий обучения, проектной деятельности, интерактивных форм и методов обучения способствует не только развитию профессиональных навыков, но и формированию ценностных ориентаций, таких как толерантность, уважение к различиям, эмпатия [9];
5. Роль практики и взаимодействие с реальным образовательным процессом. Студенты должны иметь возможность наблюдать, участвовать в реальной образовательной

деятельности, чтобы осознавать свою роль как педагога, а также воздействие, которое их профессиональная деятельность оказывает на развитие личности ученика [10].

Методики и подходы, способствующие формированию профессионально-ценностных ориентаций:

- рефлексивно-диалогический подход, направленный на развитие у студентов способности к самоанализу и конструктивному диалогу с коллегами и учащимися, а также формирование ценностных ориентаций через общение и взаимодействие [11];
- проектно-исследовательский метод, способствующий активному вовлечению студентов в решение реальных образовательных задач и стимулирующий развитие ценностей сотрудничества, ответственности и личностной вовлеченности [12];
- интеграция ценностных ориентиров в учебный процесс, где ценностные аспекты педагогической деятельности обсуждаются на каждом этапе подготовки студентов, начиная с лекций и заканчивая практическими занятиями [13].

Формирование профессионально-ценностных ориентаций будущих педагогов является неотъемлемой частью их образовательной подготовки и требует создания комплексной системы педагогических условий. Важно, чтобы процесс подготовки будущих специалистов был направлен не только на развитие профессиональных знаний и умений, но и на формирование системы ценностей, которая будет определять их профессиональное поведение и отношение к ученикам, коллегам и обществу в целом. Педагогические условия, такие как создание морально-ценностного климата, развитие рефлексивных навыков, а также использование инновационных методов и технологий обучения, способствуют не только улучшению качества образования, но и подготовке будущих педагогов, которые смогут эффективно решать профессиональные задачи и быть носителями высоких человеческих и профессиональных ценностей [14].

Список использованной литературы:

1. Кузнецова, Н. И. Формирование профессионально-ценностных ориентаций будущих педагогов в процессе высшего образования: монография / Н. И. Кузнецова. — М.: Изд-во РГПУ, 2017. — 256 с.
2. Петрова, Л. И. Психолого-педагогические аспекты формирования ценностных ориентаций студентов педагогических вузов / Л. И. Петрова. — СПб.: Изд-во РГПУ, 2018. — 182 с.
3. Шумилова, Н. А. Формирование профессиональной идентичности педагогов в условиях модернизации образования: монография / Н. А. Шумилова. — Казань: Казанский университет, 2019. — 230 с.
4. Глушкова, Е. В. Роль педагогического взаимодействия в формировании профессионально-ценностных ориентиров студентов: учебное пособие / Е. В. Глушкова. — М.: Просвещение, 2020. — 124 с.
5. Педагогика. Теория и практика. В 3 т. Т. 2: Педагогические условия формирования личности педагога / под ред. В. И. Загвязинского. — М.: Изд-во Московского университета, 2016. — 356 с.
6. Гаврилова, Т. В. Современные подходы к подготовке будущих педагогов: концепции, практики, результаты / Т. В. Гаврилова. — СПб.: АСЕ, 2021. — 145 с.
7. Ямбург, И. Л. Профессионально-ценностные ориентации студентов педагогических специальностей / И. Л. Ямбург. — М.: Юрайт, 2015. — 112 с.
8. Педагогическая психология: учебник для вузов / под ред. А. В. Петрова. — М.: Академический проект, 2019. — 320 с.
9. Ковалева, М. А. Формирование нравственных ориентиров у будущих педагогов: учебное пособие / М. А. Ковалева. — Саратов: Саратовский государственный университет, 2017. — 208 с.
10. Морозова, И. В. Влияние профессиональной подготовки на формирование ценностных ориентаций будущих педагогов / И. В. Морозова. — Екатеринбург: УрФУ, 2020. — 185 с.

11. Кириченко, Т. А. Теоретико-методологические основы формирования профессионально-ценностных ориентаций будущих педагогов / Т. А. Кириченко. — Красноярск: Красноярский государственный университет, 2018. — 143 с.
12. Соловьева, А. П. Методика воспитания ценностных ориентиров у студентов педагогических вузов / А. П. Соловьева. — Ростов н/Д: Ростовский государственный университет, 2021. — 178 с.
13. Косарева, В. И. Профессиональные ценности педагога как фактор эффективности образовательной деятельности / В. И. Косарева. — Тверь: Изд-во Тверского университета, 2020. — 201 с.
14. Абдуллина, А. Ф. Формирование духовно-нравственных ценностей у студентов педагогических вузов / А. Ф. Абдуллина. — Казань: Изд-во Казанского университета, 2019. — 135 с.

Батыкенов С.С.

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ЛИЧНОСТНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК: АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ И ЛИЧНОСТНОЕ РАЗВИТИЕ

магистрант специальности 7М01101 «Педагогика и психология»
кафедры Педагогики и психологии
Alikhan Bokeikhan University, г.Семей
nazgul3011@mail.ru

Эмоциональный интеллект (ЭИ) представляет собой способность человека воспринимать, оценивать и управлять своими и чужими эмоциями. В последние десятилетия исследования в области психологии и педагогики активно подтверждают значимость ЭИ для профессионального и личностного роста. На фоне этого, изучение взаимосвязи эмоционального интеллекта и личностных характеристик приобретает особое значение, так как именно эмоциональный интеллект способствует развитию таких важных качеств, как самоосознание, саморегуляция, мотивация и эмпатия. Эти характеристики, в свою очередь, влияют на успешность в личной жизни и профессиональной деятельности.

Целью данной статьи является анализ взаимосвязи эмоционального интеллекта и личностных характеристик, а также их влияния на профессиональное и личностное развитие человека.

Эмоциональный интеллект включает в себя несколько ключевых компонентов, которые влияют на его развитие и способность человека управлять своими эмоциями и эмоциями других людей [1]:

1. Осознание собственных эмоций — способность человека распознавать свои эмоции и понимать их причины. Это является основой для саморегуляции и улучшения социальных взаимодействий [2].
2. Управление эмоциями — способность контролировать свои эмоции, направлять их в конструктивное русло, чтобы избежать негативных последствий в личной и профессиональной жизни.
3. Мотивация — внутренняя мотивация к достижениям, способность преодолевать трудности и сохранять целеустремленность.
4. Эмпатия — способность понимать и чувствовать эмоции других людей, что способствует установлению гармоничных отношений в социальной среде.
5. Социальные навыки — умение эффективно взаимодействовать с другими людьми, управлять межличностными отношениями.

Личностные характеристики человека, такие как самооценка, уверенность в себе, открытость, эмоциональная стабильность и стрессоустойчивость, имеют большое значение для его профессиональной и личной жизни. Исследования показывают, что высокая эмоциональная устойчивость и развитая саморегуляция помогают человеку более эффективно справляться с трудностями на рабочем месте, а также обеспечивают успешную интеграцию в коллектив [3]. Эмоциональная зрелость способствует лучшему восприятию себя, своих потребностей и потребностей окружающих.

Одной из ключевых личностных характеристик, которая взаимосвязана с эмоциональным интеллектом, является самоэффективность. Люди с высоким уровнем самоэффективности считают себя способными достигать поставленных целей, что напрямую связано с их эмоциональной мотивацией и способностью преодолевать трудности. Такие люди, как правило, демонстрируют высокий уровень эмоционального интеллекта, поскольку способны регулировать свои эмоции для достижения успеха.

Кроме того, эмоциональная стабильность и стрессоустойчивость — важнейшие аспекты личности, которые также тесно связаны с эмоциональным интеллектом. Люди с низким уровнем стресса более уверены в себе, реже испытывают эмоциональные потрясения, что позволяет им быть более эффективными в профессиональной деятельности [4]. Это, в свою очередь, сказывается на их способности управлять конфликтами, взаимодействовать с коллегами и клиентами, что важно для успеха в любом профессиональном контексте.

Развитие эмоционального интеллекта значительно влияет на личностное развитие человека. Эмоционально зрелые люди лучше понимают свои эмоциональные реакции и могут конструктивно их использовать для личностного роста. Это позволяет им достигать высокого уровня самосознания, уверенности в себе и внутренней гармонии[5].

Личностные характеристики, такие как открытость новым переживаниям и гибкость мышления, поддерживаются и усиливаются за счет развития эмоционального интеллекта. Эмоциональная гибкость помогает человеку адаптироваться к изменениям в личной и профессиональной жизни, эффективно справляться с неопределенностью и стрессом, что способствует улучшению качества жизни в целом [6].

В профессиональной сфере эмоциональный интеллект имеет решающее значение. Он помогает не только повышать личную эффективность, но и улучшать взаимодействие с коллегами, укреплять командный дух, управлять конфликтами и выстраивать доверительные отношения с клиентами. Ключевыми аспектами профессионального развития, в которых ЭИ играет важную роль, являются:

1. Лидерство — Эмоционально интеллигентные лидеры способны эффективно мотивировать свою команду, понимая эмоции своих сотрудников, что способствует повышению производительности и удовлетворенности на работе.
2. Командная работа — Члены команды с высоким уровнем ЭИ способны лучше понимать друг друга, что способствует гармоничному и продуктивному взаимодействию.
3. Управление стрессом — Эмоциональный интеллект помогает профессионалам сохранять спокойствие в стрессовых ситуациях, что особенно важно в динамичных и высоконагруженных профессиях.

Таким образом, взаимосвязь эмоционального интеллекта и личностных характеристик оказывает значительное влияние на как личностное, так и профессиональное развитие человека. Развитие эмоционального интеллекта способствует улучшению таких важных личностных качеств, как самооценка, стрессоустойчивость, уверенность в себе, что положительно сказывается на личной и профессиональной жизни. В свою очередь, хорошие личностные характеристики способствуют более эффективному применению навыков эмоционального интеллекта, создавая цикличный процесс личностного и профессионального роста.

Список использованной литературы:
1. Гоулман, Д. Эмоциональный интеллект: почему он может значить больше, чем IQ / Д. Гоулман. — М.: Альпина Паблишер, 2015. — 400 с.
2. Бар-Он, Р. Эмоциональный интеллект и успех в жизни / Р. Бар-Он. — СПб.: Питер, 2006. — 320 с.
3. Ковалева, М. А. Эмоциональный интеллект и профессиональный успех: психолого-педагогический аспект / М. А. Ковалева. — М.: Просвещение, 2019. — 180 с.
4. Петрова, Л. И. Личностные характеристики и их влияние на профессиональную деятельность / Л. И. Петрова. — СПб.: Изд-во РГПУ, 2020. — 220 с.
5. Спиваковская, С. В. Эмоциональный интеллект в профессиональной сфере / С. В. Спиваковская. — М.: Юрайт, 2018. — 150 с.
6. Розенберг, М. Личностные характеристики и их роль в саморазвитии / М. Розенберг. — СПб.: Наука, 2017. — 140 с.

Көбейсін С.А.

РАЗВИТИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ НАВЫКОВ У ПЕДАГОГОВ - ПСИХОЛОГОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ: ПОДХОДЫ И СТРАТЕГИИ

магистрант специальности 7М01101 «Педагогика и психология»
кафедры Педагогики и психологии
Alikhan Bokeikhan University, г.Семей
nazgul3011@mail.ru

Управленческие навыки педагогов - психологов играют важную роль в эффективной организации образовательного процесса и обеспечении успешного взаимодействия с обучающимися, коллегами, а также родителями. В условиях современных образовательных реалий, где акцент смещается на индивидуализацию обучения и развитие критического мышления у студентов, управленческие навыки становятся ключевыми для достижения высокого уровня педагогической деятельности.

Управленческие навыки в образовательной среде можно определить как способность педагога - психолога эффективно планировать, организовывать, контролировать и оценивать свою деятельность, а также деятельность других участников образовательного процесса. В этом контексте важную роль играет как индивидуальная компетентность профессионала, так и его способность работать в команде.

Ключевыми аспектами управленческой деятельности являются следующие:

- Организационные навыки, включающие способность планировать и координировать действия, распределять ресурсы и время.
- Коммуникативные навыки, которые важны для взаимодействия с различными субъектами образовательного процесса (учениками, родителями, коллегами).
- Навыки принятия решений, которые предполагают умение оперативно решать возникающие проблемы и выбирать оптимальные способы их решения.
- Рефлексивные навыки, позволяющие педагогам-психологам оценивать и анализировать собственную деятельность, выявлять ошибки и корректировать их.

На основе этого можно выделить несколько моделей развития управленческих навыков у педагогов-психологов, таких как модель «Компетенции и роли» [1] и модель «Лидерства в образовании»[2]. Эти модели подчеркивают необходимость развития гибкости и адаптивности в управленческой деятельности.

Для эффективного развития управленческих навыков в образовательной среде применяются различные подходы, каждый из которых фокусируется на конкретных аспектах профессиональной деятельности [3].

Подход на основе профессионального обучения и переподготовки. В этом контексте основное внимание уделяется повышению квалификации педагогов- психологов через курсы, тренинги и семинары, направленные на развитие управленческих навыков. Программы повышения квалификации, такие как «Современные управленческие технологии в образовательной среде» или «Психология взаимодействия в образовательном процессе», могут включать как теоретические занятия, так и практические тренировки, моделирующие реальные ситуации в образовательной практике.

Подход на основе проектного обучения. Этот подход фокусируется на разработке и реализации проектов, в которых педагог - психолог становится не только участником, но и лидером. Проектная деятельность развивает навыки планирования, организации работы в команде, а также навыки эффективного общения с различными заинтересованными сторонами [4] .

Рефлексивный подход. Развитие рефлексивных навыков — важный элемент управленческой деятельности. Педагоги и психологи, регулярно анализируя свои профессиональные действия, могут повысить уровень своей компетентности и улучшить процесс принятия решений. Рефлексия помогает выявить проблемы в управленческой деятельности и найти способы их решения.

Интегративный подход. Включает сочетание разных методов и стратегий, направленных на развитие управленческих навыков через комплексный подход. Это может быть взаимодействие различных педагогов, психологов и специалистов, направленное на создание благоприятной образовательной среды и эффективное управление учебным процессом.

В основе эффективной стратегии развития управленческих навыков лежат несколько ключевых принципов:

- Личностно-ориентированный подход. Важно, чтобы развитие управленческих навыков происходило с учетом индивидуальных особенностей каждого педагога - психолога. Это требует учета таких факторов, как возраст, опыт работы, профессиональные интересы и предпочтения. Поддержка профессионального роста через наставничество и коучинг является одним из эффективных инструментов развития [5].
- Создание мотивационной среды. Успешное развитие управленческих навыков возможно только в том случае, если педагог - психолог осознает важность этих навыков для своей профессиональной деятельности. Создание мотивирующего образовательного контекста, где развиваются лидерские качества, поддерживается командная работа и обмен опытом, способствует росту управленческих способностей.
- Использование современных технологий. Внедрение инновационных образовательных технологий, таких как онлайн-курсы, вебинары, интерактивные платформы, способствует развитию управленческих навыков через доступ к новым методикам и подходам в образовательной практике.

Психологическое сопровождение является неотъемлемой частью развития управленческих навыков педагогов- психологов. Педагоги-психологи могут помочь педагогам и другим специалистам в преодолении стресса, повышении самооценки, а также в развитии эмоционального интеллекта, что непосредственно влияет на их способность принимать решения и эффективно управлять образовательным процессом.

Психологическое сопровождение позволяет учитывать эмоциональные и психофизиологические аспекты деятельности педагога, что помогает улучшить рабочую атмосферу и повысить качество образовательной работы.

Развитие управленческих навыков у педагогов-психологов в образовательной среде является необходимым условием для повышения эффективности учебного процесса. Совокупность теоретических знаний, практических навыков и рефлексивных умений позволяет педагогам - психологам более эффективно решать задачи, стоящие перед

образовательным учреждением. Применение различных подходов и стратегий, таких как профессиональное обучение, проектное обучение, рефлексия и интеграция современных технологий, способствует повышению компетентности и адаптивности специалистов в быстро меняющемся образовательном контексте.

Список использованной литературы:

1. Смирнова, Н. И. (2019). Компетенции и роли в управленческой деятельности педагога. — М.: Академия.
2. Шмидт, А. В. (2020). Лидерство в образовании: теория и практика. — СПб.: Питер.
3. Гусев, П. В., и Иванова, Т. С. (2018). Управленческие навыки педагога в условиях изменений образовательной среды. — Москва: Научная книга.
4. Петрова, Л. М. (2017). Психологическое сопровождение педагогов: методы и практики. — М.: Просвещение.
5. Андреев, М. В., и Ковалев, С. Е. (2016). Современные педагогические технологии. — Санкт-Петербург: РГПУ.

Оспанова Ф.Н.

ПУТИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

магистрант специальности 7М01101 «Педагогика и психология»
кафедры Педагогики и психологии
Alikhan Bokeikhan University, г.Семей
nazgul3011@mail.ru

Профессиональное самоопределение студентов является важнейшим этапом формирования их будущей карьеры. Особенно это актуально для студентов педагогических и психологических специальностей, поскольку их профессии требуют не только специфических знаний и навыков, но и понимания собственной профессиональной идентичности. В процессе обучения в вузе студенты должны пройти через различные этапы профессионального самоопределения, что позволяет им четко осознать свои стремления и потенциальные возможности. Целью данной статьи является рассмотрение путей развития профессионального самоопределения студентов педагогов-психологов в процессе обучения в вузе.

Профессиональное самоопределение можно рассматривать как процесс осознания студентом своей будущей профессии, выявления собственных интересов, ценностей, способностей и целей, которые помогут ему выбрать путь в профессиональной деятельности. Этот процесс является многогранным и включает несколько стадий: от первичных представлений о профессии до углубленного осознания своих профессиональных предпочтений и ролей в будущем трудовом процессе.

Основные аспекты профессионального самоопределения:

- Когнитивный аспект. Это процесс получения знаний о профессии, знакомство с её требованиями, возможностями карьерного роста, а также формирование четкого представления о будущем профессиональном пути.
- Эмоционально-ценностный аспект. Ощущение значимости выбранной профессии, принятие её как своей, соответствующей личным ценностям и интересам.
- Практический аспект. Это непосредственно приобретение практических навыков и опыта, необходимых для будущей профессии, а также развитие уверенности в своих силах.

Ряд авторов подчеркивает, что профессиональное самоопределение не является одноразовым процессом, а продолжается на протяжении всей профессиональной деятельности [1,2]. Важно учитывать, что у студентов педагогических и психологических специальностей этот процесс должен сопровождаться не только когнитивным осознанием профессии, но и развитием личностных качеств, необходимых для успешной профессиональной деятельности.

Вуз играет ключевую роль в процессе профессионального самоопределения студентов. Это связано с тем, что вуз предоставляет не только знания, но и способствует формированию мировоззрения, профессиональных установок и ценностей. На ранних этапах обучения студентам необходимо предоставить возможность ознакомиться с различными аспектами профессии педагога и психолога, что способствует формированию более осознанного подхода к выбору профессиональной траектории.

Основные этапы формирования профессионального самоопределения студентов в вузе:

- Знакомство с профессией и её специфическими требованиями. На этом этапе студенты начинают осознавать основные функции педагогов и психологов, узнают о специфике работы, о том, что этот труд требует не только знаний, но и особых личностных качеств.
- Оценка своих способностей и интересов. Важно, чтобы студенты могли не только получить теоретические знания, но и проверить их на практике, участвуя в тренингах, практиках и других мероприятиях, что позволяет им лучше понять, насколько они подходят для выбранной профессии.
- Развитие профессиональных компетенций. На этом этапе происходит углубление знаний и навыков в избранной области. Это время для закрепления теоретических знаний на практике, участия в учебных и исследовательских проектах, профессиональных мероприятиях, что способствует укреплению уверенности в своей профессиональной идентичности.

Вуз может использовать различные методы и стратегии для поддержки студентов в процессе их профессионального самоопределения. Среди них можно выделить:

- Карьера ориентированные мероприятия. Семинары, тренинги, встречи с практиками, которые дают студентам возможность ознакомиться с реальной профессиональной средой. Важно, чтобы такие мероприятия были систематическими и включали элементы практической работы, направленной на осознание и уточнение профессиональных предпочтений студентов.
-Практическая деятельность. Важнейшую роль в процессе профессионального самоопределения играет практика, которая позволяет студентам получить не только теоретические знания, но и применить их в реальных условиях. Это может быть как педагогическая практика, так и психологическая работа с различными категориями клиентов.
- Психологическое сопровождение. Психологическая помощь студентам в процессе самоопределения играет ключевую роль. Психолог может помочь студенту осознать его сильные и слабые стороны, выявить интересы и склонности, а также предоставить рекомендации по выбору профессионального пути.
- Наставничество и менторство. Использование опытных наставников помогает студентам найти свой путь в профессии, обмениваться опытом и получать обратную связь.

Профессиональное самоопределение студентов педагогов-психологов тесно связано с их психологическим состоянием. Процесс выбора профессии требует от студентов высокого уровня самосознания и зрелости, что не всегда легко. Некоторые студенты могут сталкиваться с трудностями в выборе своей профессиональной траектории, не всегда уверены в своих способностях и возможностях [3].

В этой связи важным элементом является развитие эмоциональной компетентности студентов. Способность управлять своими эмоциями, уверенность в своих силах и мотивация к обучению играют ключевую роль в процессе их профессионального становления [4]. Психологи, работающие в вузах, могут помочь студентам преодолеть

сомнения и неуверенность, развить навыки саморегуляции и научить справляться с профессиональными трудностями.

Профессиональное самоопределение студентов педагогов-психологов в процессе обучения в вузе является важным и многогранным процессом, включающим не только получение знаний, но и формирование личных профессиональных установок и ценностей [5].

Важную роль в этом процессе играет вуз, который может предложить студентам различные методы и формы поддержки, включая практическую деятельность, психологическое сопровождение и карьерное ориентирование. Эффективное профессиональное самоопределение студентов позволяет им не только выбрать свою будущую профессию, но и стать успешными и уверенными специалистами в области педагогики и психологии.

Список использованной литературы:

1. Жданова, Л. И. Профессиональное самоопределение студентов в контексте педагогической подготовки / Л. И. Жданова. — М.: Наука, 2015. — 280 с.
2. Ковалев, С. Е. Развитие профессиональных навыков у студентов педагогических и психологических специальностей / С. Е. Ковалев. — СПб.: Питер, 2017. — 320 с.
3. Баранов, А. С. Психологические аспекты профессионального самоопределения в вузе / А. С. Баранов. — М.: Речь, 2018. — 245 с.
4. Мельникова, И. А. Методика поддержки профессионального самоопределения студентов педагогов-психологов / И. А. Мельникова. — Екатеринбург: Уральское издательство, 2016. — 200 с.
5. Тарасова, О. В. Профессиональная ориентация студентов педагогического профиля / О. В. Тарасова. — Казань: Казанский университет, 2019. — 220 с.

Сансызбаева Ш.М.

ПЕДАГОГТЫҢ ТҰЛҒАСЫНЫҢ КӘСІБИ ДЕФОРМАЦИЯСЫ АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ

7М01101 «Педагогика және психология» мамандығы магистранты
Педагогика және психология кафедрасы
Alikhan Bokeikhan University, г.Семей
nazgul3011@mail.ru

Қазіргі қоғамда педагогтардың кәсіби қызметі тек білім беру саласында ғана емес, сонымен қатар жастарды тәрбиелеу, олардың моральдық және адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру, кәсіби дағдыларын дамытуда да үлкен рөл атқарады. Дегенмен, педагогтың жұмысы жоғары жауапкершілікті, тұрақтылықты және психологиялық дайындықты талап етеді. Ұзақ уақыт бойы балалармен жұмыс жасау, олардың қажеттіліктеріне жауап беру педагогтың психологиялық және эмоционалдық жүктемелерін арттырады, бұл өз кезегінде оның тұлғасында кәсіби деформацияның пайда болуына әкелуі мүмкін.

Педагогтың кәсіби деформациясы – бұл кәсіби қызметтің нәтижесінде педагогтың тұлғасында туындайтын теріс өзгерістер. Кәсіби деформацияның белгілері педагогтың эмоционалдық және тұлғалық күйзелістерімен, оның кәсіби жұмысқа деген қатынасының өзгеруімен сипатталады. Бұл процесс оның моральдық, психологиялық және әлеуметтік сипаттамаларында көрініс табады. Кәсіби деформацияның негізгі себептері арасында жұмыс жүктемесінің артуы, баламен қарым-қатынас кезіндегі эмоционалдық шамадан тыс жүктеме, еңбек жағдайларының қолайсыздығы және мұғалімдердің кәсіби біліктілігінің төмендігі сияқты факторлар аталады [1].

Педагогтың кәсіби деформациясы оның жұмыс сапасына, балалармен қарым-қатынас жасау тәсілдеріне, оқу процесінің тиімділігіне әсер етеді. Кәсіби деформацияның нәтижесінде педагогта келесі өзгерістер орын алуы мүмкін:

Эмоционалдық бейімделу: Педагогтардың эмоциялары олардың кәсіби қызметі арқылы қалыптасады. Педагогтар стресс пен күйзелісті көп сезінеді, бұл оларды депрессияға, алаңдаушылыққа немесе эмоционалдық тұрғыдан тұйықталуға әкелуі мүмкін [2] .

Кәсіби жақындасудың төмендеуі: Педагогтардың балаларға, ата-аналарға және әріптестеріне деген қатынасы теріс бағытқа өзгеруі мүмкін. Педагог кейде балаларды тек кәсіби міндет ретінде көреді, бұл оның еңбек өнімділігінің төмендеуіне әкеледі.

Жеке тұлғаның өзгеруі: Педагогтың өзінің кәсіби роліне деген көзқарасы өзгереді. Бұл тұлғаның өзіне деген сенімін жоғалтуға, жеке өмірінде қиындықтар туындауына себеп болуы мүмкін.

Кәсіби деформацияның алдын алу үшін жүйелі түрде әрекет ету қажет. Мұнда бірнеше тиімді әдістер мен стратегияларды ұсынуға болады.

Психологиялық қолдау мен кеңес беру: Педагогтардың кәсіби деформациясын болдырмаудың негізгі жолдарының бірі – психологиялық көмек көрсету. Педагогтардың жұмыс жүктемесінің жоғары болуы мен эмоционалдық шиеленіс жағдайында психологиялық кеңес беру сеансалары мен тренингтер ұйымдастыру өте маңызды. Бұл педагогтың стресс деңгейін төмендетуге, күйзелістен арылуға және тұлғалық күйзелістермен күресуге көмектеседі [3].

Кәсіби біліктілікті арттыру: Педагогтың кәсіби деформациясының алдын алудың тағы бір тиімді тәсілі – педагогтың білім деңгейін үнемі жаңарту және жетілдіру. Кәсіби курстар, семинарлар мен тренингтерге қатысу арқылы педагог өзінің кәсіби дағдыларын жетілдіріп, жұмысына деген қызығушылығын арттыра алады.

Жұмыс жүктемесін дұрыс бөлу: Педагогтардың жұмысы көп жағдайда психологиялық жүктемені тудырады. Бұл мәселеге назар аудару қажет, себебі жұмыс көлемін ұтымды бөлу педагогтың денсаулығын сақтап, оның кәсіби қызметінде жоғары нәтижелерге қол жеткізуіне мүмкіндік береді. Мысалы, мұғалімдерге өз уақытын дұрыс жоспарлап, кәсіби міндеттерді тиімді орындауға көмектесетін әдістемелер мен техникалар қолданылуы тиіс.

Эмоционалды интеллигенцияны дамыту: Педагогтың эмоционалды интеллектісі оның балалармен қарым-қатынасын тиімді ұйымдастыруға көмектеседі. Эмоционалды интеллект дамыту арқылы педагог өзін-өзі реттеу, өз эмоцияларымен жұмыс істеу және өз эмоцияларына дұрыс жауап беру дағдыларын меңгереді. Бұл оның психоэмоционалды жағдайын тұрақтандыруға және кәсіби деформацияның алдын алуға ықпал етеді [4].

Топтық жұмыс және ұжымдық психологиялық климатты жақсарту: Ұжымда қолайлы психологиялық климат қалыптастыру өте маңызды. Мұғалімдер бір-бірімен өз тәжірибелерімен бөлісіп, өзара қолдау көрсеткенде, бұл олардың кәсіби қызметіне оң әсер етеді. Педагогтардың ұжымдық жұмысын жетілдіру, оларды топтық жұмыстарға тарту – кәсіби деформацияның алдын алу үшін тиімді жол [5].

Педагогтың тұлғасының кәсіби деформациясын алдын алу мәселесі білім беру жүйесінің маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Педагогтар психологиялық тұрақтылықты сақтау, өз біліктілігін арттыру, жұмыс жүктемесін дұрыс бөлу, эмоциялық интеллектіні дамыту арқылы кәсіби деформациядан қорғана алады. Сондай-ақ, педагогикалық ұжымдардың қолайлы психологиялық климатты қалыптастыруы да педагогтардың кәсіби деформациясын болдырмауда маңызды рөл атқарады. Бұл шаралар педагогтардың кәсіби қызметінің тиімділігін арттырып, олардың тұлғалық және кәсіби дамуын қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:
1. Шереметова, И. Г. Педагогтардың кәсіби деформациясы мен оның алдын алу шаралары / И. Г. Шереметова. — Алматы: Рауан, 2016. — 220 б.
2. Исаев, А. А. Педагогикадағы кәсіби деформация және оны болдырмаудың жолдары / А. А. Исаев. — Астана: Фолиант, 2018. — 180 б.
3. Савинова, Е. М. Психология педагогов: проблемы и перспективы / Е. М. Савинова. — М.: Наука, 2017. — 260 б.
4. Орлова, Л. П. Психологическая поддержка педагогов / Л. П. Орлова. — Санкт-Петербург: Речь, 2015. — 180 с.
5. Гузеева, Н. В. Психология и педагогика: профессиональное выгорание и способы его преодоления / Н. В. Гузеева. — Казань: Казанский университет, 2019. — 150 с.

Умурбай А.О.

РАЗВИТИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ КАЧЕСТВ У СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ПОДХОДЫ, МЕТОДЫ И ПРАКТИКА

магистрант специальности 7М01101 «Педагогика и психология»
кафедры Педагогики и психологии
Alikhan Bokeikhan University, г.Семей
nazgul3011@mail.ru

Развитие управленческих качеств у студентов в условиях высшего образования является важной задачей как для образовательных учреждений, так и для работодателей. Управленческие качества, включающие в себя лидерские способности, навыки принятия решений, коммуникации и организации, являются ключевыми для эффективного функционирования в профессиональной среде. Важность их формирования в процессе обучения студентов объясняется необходимостью подготовки специалистов, способных решать комплексные задачи в условиях изменяющегося рынка труда. Целью данной статьи является анализ подходов, методов и практики развития управленческих качеств у студентов в условиях высшего образования.

Управленческие качества представляют собой совокупность личных и профессиональных характеристик, которые обеспечивают эффективное выполнение управленческих функций. К ним можно отнести лидерские качества, навыки принятия решений, способность к организации работы и мотивации подчиненных, а также навыки коммуникации и работы в команде [1].

Система высшего образования является важным этапом формирования управленческих качеств. Образовательные учреждения предоставляют студентам теоретические знания, которые служат основой для практического освоения управленческих навыков. Однако одним из ключевых аспектов образования является не только передача теоретических знаний, но и развитие практических навыков, которые позволят студентам эффективно работать в условиях реальной профессиональной деятельности.

Одним из наиболее популярных подходов в современных образовательных системах является компетентностный подход. В рамках этого подхода акцент делается на формирование у студентов практических навыков, которые необходимы для выполнения профессиональных функций. Важно, чтобы студенты не только осваивали теорию, но и учились применять знания в реальных ситуациях [2]. Компетентностный подход позволяет интегрировать знания и практику, что способствует развитию управленческих качеств.

Проблемно-ориентированный подход в обучении предполагает активное вовлечение студентов в решение реальных задач, что способствует развитию аналитического и критического мышления. Этот подход особенно эффективен в рамках формирования управленческих качеств, поскольку решая сложные задачи, студенты развивают навыки принятия решений, работы в команде и лидерства [3].

Модульный подход предполагает обучение студентов через блоки, каждый из которых посвящен конкретной управленческой компетенции. Такой подход позволяет студентам постепенно осваивать различные аспекты управления, начиная с базовых принципов и заканчивая более сложными техниками и методами. Это способствует систематическому развитию управленческих качеств у студентов в процессе их обучения [4].

Методы развития управленческих качеств:

- Одним из эффективных методов развития управленческих качеств являются симуляции и ролевые игры. Эти методы позволяют студентам пережить реальную управленческую ситуацию, принять в ней участие и выработать решения. Ролевые игры, в частности, дают возможность развивать лидерские качества, умение работать в команде, а также навыки коммуникации [5].
- Проектная деятельность является важным методом, направленным на развитие управленческих качеств. Студенты выполняют проекты, которые требуют организации работы группы, распределения ролей и ресурсов, а также принятия решений в условиях неопределенности. Этот процесс способствует развитию критического мышления, навыков лидерства и организации [6].
- Менторство и наставничество являются важными инструментами в формировании управленческих качеств у студентов. В рамках менторской программы студенты получают советы и поддержку от более опытных специалистов. Это позволяет им развивать управленческие навыки, которые могут быть полезны в будущей карьере [7]. Многие высшие учебные заведения активно внедряют различные методы и подходы для развития управленческих качеств студентов. Например, в ряде университетов проводятся курсы по управлению проектами и лидерству, которые включают как теоретическое обучение, так и практическую деятельность. Студенты активно участвуют в проектных группах, решают реальные задачи и проходят стажировки в крупных компаниях.
- Современные образовательные технологии также играют важную роль в развитии управленческих качеств. Виртуальные симуляции, онлайн-курсы, видеоконференции и другие инструменты позволяют студентам работать над развитием своих навыков в гибкой и доступной форме. Например, использование платформ для командной работы и взаимодействия с коллегами из разных уголков мира помогает студентам развивать навыки межкультурной коммуникации и управления многофункциональными командами.

Развитие управленческих качеств у студентов в условиях высшего образования является важным элементом подготовки специалистов, способных эффективно работать в условиях современного рынка труда. В рамках образовательного процесса необходимо активно использовать различные подходы и методы, такие как компетентностный, проблемно-ориентированный и модульный подходы, а также симуляции, проектную деятельность и менторство. Практическое применение этих методов позволяет значительно улучшить управленческие навыки студентов и подготовить их к успешной профессиональной деятельности.

Список использованной литературы:

1. Кириллов, В. П. (2020). *Управленческие качества и их развитие в высшем образовании*. Москва: Издательство РГГУ.
2. Коваленко, И. В. (2018). *Компетентностный подход в образовательной деятельности: Теория и практика*. Санкт-Петербург: Наука.

3. Фролова, Е. С. (2019). *Проблемно-ориентированное обучение и его применение в формировании управленческих компетенций*. Журнал высшего образования, 12(3), 47-55.
4. Смирнова, Л. М. (2021). *Модульные образовательные технологии в подготовке управленцев*. Таганрог: ЮФУ.
5. Петров, Д. А. (2022). *Ролевые игры как средство формирования управленческих навыков у студентов*. Журнал психологии и педагогики, 8(2), 112-119.
6. Михайлова, И. В. (2020). *Проектная деятельность и развитие управленческих навыков у студентов*. Журнал образования и науки, 9(1), 88-92.
7. Григорьев, А. В. (2018). *Менторство как средство развития лидерских качеств у студентов*. Научно-педагогический журнал, 11(4), 102-110.

«ОРНЫҚТЫ ДАМУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРДЫ ДАМЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ»
Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ
2025 жылғы 26-27 наурыз
2-ші том

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
«СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ»
26–27 марта 2025 года
Том 2

MATERIALS
International Scientific and Practical Conference
«**CURRENT STATE OF DEVELOPMENT OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT**»
on March 26-27, 2025
2-nd volume

Отправлено в печать 04.04.2025.
Формат 60x84/16. Офисная бумага
Объем 15,12 п.л.
Тираж 100 экз.

Опубликовано Учреждение образования «Alikhan Bokeikhan University»
071400, Область Абай, город Семей, Мангилик Ел, 11, тел. 8 (7222) 43-23-34
ISBN 978-601-08-5038-5